Kopp Mária Intézet a Népesedésért és a Családokért (KINCS) szakmai folyóirata • **2020/3-4.**

kapocs

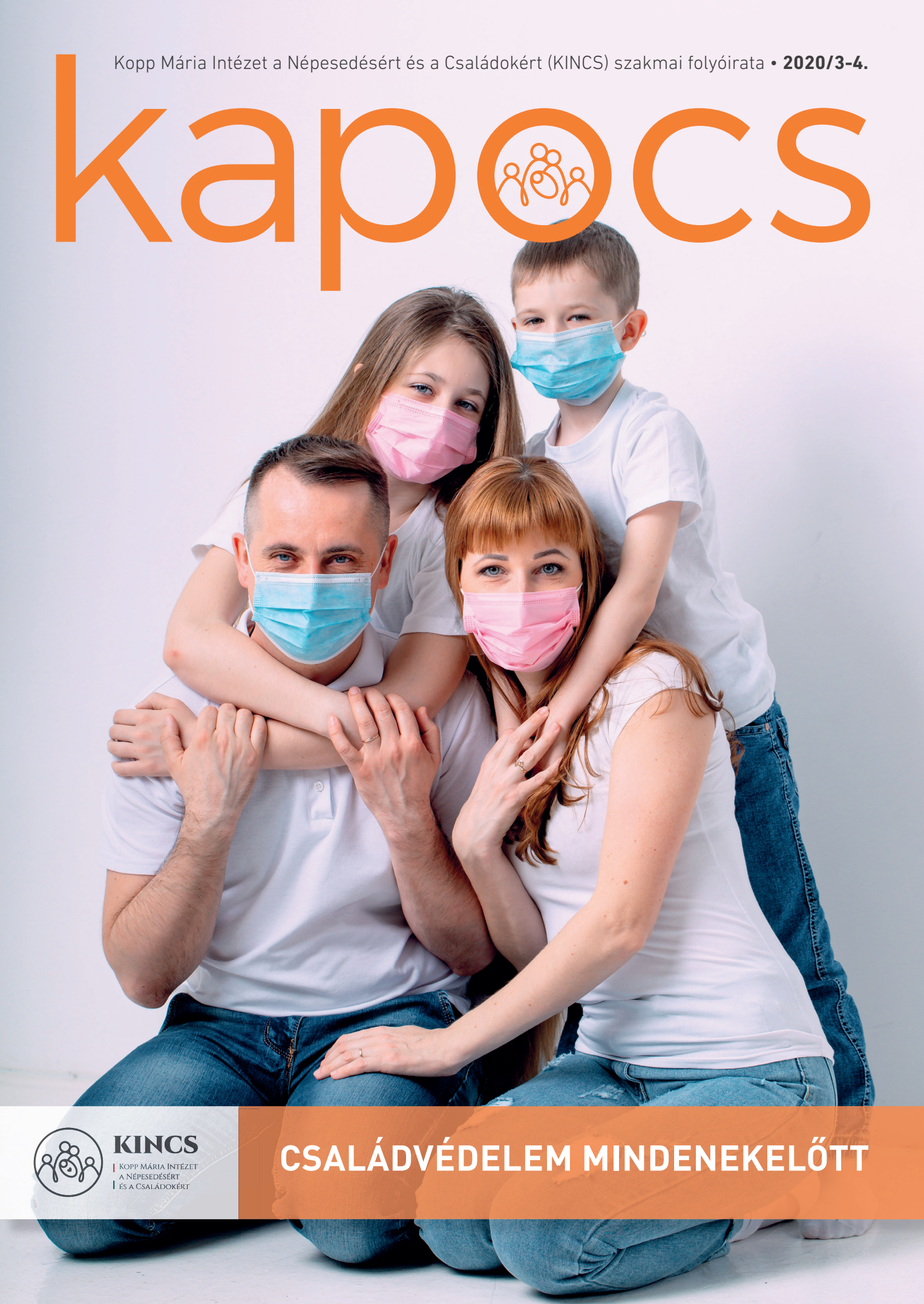

KINCS
Kopp Mária Intézet a Népesedésért és a Családokért

CSALÁDVÉDELEM MINDENEKELŐTT

Tartalom

Előszó	2
A családbarát Magyarország építésének első évtizede az Európai Unióban	3
Gyermekvállalási tervek Magyarországon 2020-ban	12
A szülőképes korú nők demográfiai jellemzői a 2010-es években	25
Ismét népszerű a házasság Magyarországon	38
A termékenység változása országosan és a felzárkózó településeken 2010 és 2019 között	61
Atipikusan magas termékenységű települések Magyarországon, 2010-2019	71
A Családvédelmi Akcióterv első éve	85
A koronavírus járvány első hullámának családokra gyakorolt hatása	98
Felmérés a COVID-19 járvány első hullámának társadalmi, fizikai és mentális szubjektív hatásáról	112
Családok és környezetvédelem	128
A családok életszínvonalának változása 2010 után	153
Fókuszban a nők – munkaerőpiaci változások az elmúlt évtizedben és a járvány tavaszi időszakában	165
Esemény - Család a nevelés és oktatás fókuszában	171
Recenzió - Székely Levente: Szürke hattyúk	174
Vélemény - Visszatérés a teremtés evangéliumához	176
Szerzők	183

Kiadja: Kopp Mária Intézet a Népesedésért és a Családokért (KINCS)
Felelős kiadó: Fűrész Tünde elnök
Főszerkesztő: Engler Ágnes tudományos elnökhelyettes
Szerkesztőbizottság elnöke: Aczél Petra elnöki főtanácsadó
Szerkesztőbizottság tagjai: Andok Mónika, Bagdy Emőke,
Bartus Tamás, Bögre Zsuzsanna, Dávid Beáta, Demény Pál,
Forisek Péter, Lentner Csaba, Mészáros József, Pusztai Gabriella
Szerkesztőség: Antal István kutatóközpont-vezető,
Pári András kutatási vezető, Szomszéd Orsolya elemzési vezető,
Szerkesztőségi titkár: Földi-Deutsch Eszter elnöki és tudományos főmunkatárs
Szerkesztőség: info@koppmariaintezet.hu
ISSN: 1588 7227

ELŐSZÓ

2010 óta a családvédelem központi helyet foglal el a kormányzati politikában, jelentősége meghatározó mindennapjainkban. 2020-ban azonban a családvédelem fogalma sajnos új jelentést nyert. Amikor manapság a családok védelméről beszélünk már nemcsak a családi értékek megőrzését, a gyermekvállalás- és nevelés megbecsülését, a nemzedékek együttműködését értjük alatta, hanem családjaink egészségének védelmét, megszokott életük megóvását is. Tíz éve kiemelt társadalmi cél és egyúttal folyamatos feladata a közpolitikát alakítóknak a magyar családok bővülésének, gyarapodásának és sokasodásának elősegítése. 2020-ban ezek a célok kiegészültek egy korábban ismeretlen és váratlanul érkező ellenséggel, a koronavírussal szembeni védekezéssel.

Tíz év távlatából mára kétség sem fér hozzá, hogy a magyar családpolitika eredményes. Nemzetközi összehasonlításban is szembetűnő prosperitásnak lehettünk tanúi. Az Unióban nálunk nőtt legnagyobb mértékben a gyermekvállalási kedv, a házasságkötésektől kezdve a foglalkoztatásig minden területen jelentős javulás ment végbe. Többek között ennek is köszönhető, hogy a magyar családok ha nem is felkészülve, de rendezett, kiegyensúlyozott körülmények között kerültek bele a senki által nem kívánt járványhelyzetbe. A Kopp Mária Intézet 2020. évi dupla Kapocs számában betekintést nyújtunk az elmúlt tíz év speciálisan magyar család- és népesedésügyi folyamataiba, amelyek az aktív és következetes családpolitika hatékonyságát bizonyítják más demográfiai megoldásokhoz képest. Különféle perspektívákból elemezzük a családok gyermekvállalási magatartásának és szándékainak, életszínvonalának, s munkaerőpiaci helyzetének alakulását, a párkapcsolatok stabilizálódásának új irányait. Emellett részletesen bemutatjuk idei kutatásaink eredményeit, többek között a családok környezettudatosságához, a testi - lelki egészség védelméhez, a járvány kezeléséhez, valamint a családok életszínvonalának megőrzését és javulását szolgáló egy éves Családvédelmi Akciótervhez kötődően.

A 2020-as év más, mint a többi. Olyan kihívások elé állított minket, amilyenekre korábban gondolni sem mertünk. Erőt meríthetünk az elmúlt évek sikereiből, az elindult kedvező folyamatok pedig reménységet adhatnak a jövővel kapcsolatban. Az eredmények megőrzése, a családok védelme, általában a családvédelem ahogy az elmúlt évtizedben, a továbbiakban is mindenek előtt, mindenekelőtt!

Fűrész Tünde,
a KINCS elnöke

2020. november

Fűrész Tünde - Molnár Balázs

A családbarát Magyarország építésének első évtizede az Európai Unióban

Bevezetés

Európa a demográfiai tél korszakát éli, egyetlen uniós tagállamban sem születik az önfenntartáshoz elégséges számú gyermek. A világ összlakosságán belül folyamatosan csökken az európaiak aránya, 1960-ban a világ lakosainak 12%-volt európai, mára már csak 6%, míg 2070-re várhatóan mindösszesen 4% lesz ez az arány. Ezzel párhuzamosan 2004-ben a világ GDP-jének még 28%-a, míg 2015-ben már csak 24%-a származott az EU-ból. Ráadásul ez a kijózanító adat a Brexitet, az EU második legerősebb gazdaságának kilépését még nem is veszi figyelembe.

A gazdasági és geopolitikai jelentőségéből folyamatosan veszítő, „öreg kontinensnek" komoly szüksége lenne arra, hogy több európai gyermek szülessen, hiszen már középtávon is jelentős kihívást jelent a képzett munkaerő hiánya, a társadalombiztosítási rendszerek fenntartása, valamint az idősekről történő gondoskodás, ezért sokkal komolyabb figyelmet kellene fordítani az európaiak által vágyott gyermekek megszületésének elősegítésére. A saját erőforrásokra, az európai családokra támaszkodó megoldásokat azonban szinte kivétel nélkül csak a nemzetállamoktól láthatunk, miközben az Unió erőközpontjaiban: Brüsszelben, Berlinben, Párizsban nyitott ajtókra találnak azok az aggasztó hatékonyságú, erőszakos lobbihálózatok, amelyeknek nem titkolt célja a tradicionális családok gyöngítése.

A demográfiai kihívások kezelésének módjai

Miközben a családot a fejlett világban egyre több támadás éri, és sokan próbálják a család szerepét és fogalmát relativizálni, addig Magyarország 2010 után nagyon egyértelműen kiállt a családi értékek és a család meghatározó közösségformáló ereje mellett. Azon országokban, ahol a család kizárólag magánügynek számít nem értik azt a fajta elkötelezettséget és következetes család –és népesedéspolitikát, amely Magyarországon immár egy évtizede megvalósul. A demográfiai problémákat ugyan beazonosították, de megoldásként fel sem merül a gyermekvállalás ösztönzése, helyette a migrációt tekintik azon megoldásnak, amely orvosságot nyújthat a népesedési problémákra. Mindezt a 70-es években kezdődött ideológiai irányzat tézisei támasztják alá, miszerint a sokszínűség faji, etnikai, vallási és egyéb értelemben is olyan érték, amely lendületet adhat, progresszív új utakat mutathat. A migráció támogatásának gondolata már 2004-ben is napirenden volt, amikor Kofi Annan, az ENSZ akkori főtitkára az Európai Parlament előtt elhangzott beszédében nagyon egyértelműen kifejtette az Európába irányuló migrációról az álláspontját: *„A huszonegyedik században a migránsoknak szükségük van Európára. De Európának is szüksége van a migránsokra. Egy zárt Európa önzőbb, szegényebb, gyengébb, öregebb Európa lenne. Egy nyitott Európa méltányosabb, gazdagabb, erősebb, fiatalabb Európa lenne – feltéve, ha Európa jól kezeli a bevándorlást."* Ezek a tézisek mára az Európai Unióban állandó frázisokká váltak, miközben egyre több olyan folyamat tapasztalható, amelyek egyáltalán nem támasztják alá a helyességüket. Demény Pál demográfus professzor tételesen cáfolta Annan állításait, amikor kifejtette, hogy a migráció fiatalító hatása csak ideiglenes és az európaiak szempontjából a méltányosságot, gazdagságot tekintve kontraproduktívan is hathat a nagyarányú migráció. Emellett felhívta arra a nagyon fontos tényre is a figyel-

met, hogy egy vándorláshullám népességcseréhez vezet, és ezzel gyökeresen átalakul a befogadó társadalom kulturális, etnikai és vallási összetétele.
A demográfiai problémák migrációval történő kezelése helyett Magyarország másik megoldást választott: a népesedési helyzet javításának családpolitikai ösztönzőkkel támogatott módját, a családbarát Magyarország építését. Ez az újszerű magyar út ugyan hosszadalmasabb, összetettebb és nehezebb is, mint a bevándorlásra támaszkodó népesedéspolitika, de ezzel a módszerrel nem kerülhet veszélybe a nemzet fennmaradása, sőt pontosan azt szolgálja. Magyarország tehát a bevándorláspárti könnyebb, de hosszú távon veszélyesebb út helyett a családközpontú politika mellett kötelezte el magát, amelynek immár tízéves tapasztalatai demográfiai szempontból kifejezetten reménykeltőek.

A magyar út: erős családpolitika

Az újonnan megalakult polgári kormány a korábbiakhoz képest teljesen más módon viszonyult a családokhoz, amit nem csak a hagyományos közösségeket előtérbe helyező keresztény konzervatív ideológiai megfontolások vezettek, hanem a népesedési kihívások, a gazdasági, versenyképességi okok, a nemzetpolitikai szempontok és maga a sajátos magyar lélektan is. Átfogó és igen összetett megoldásként megkezdődött az 1981 óta fogyó magyarság körében a munka és a család alapú társadalom kiépítése a munkavállalás és a felelős gyermekvállalás egyidejű ösztönzésével és támogatásával.
2010-ben a magyar kormány olyan családpolitikai szemléletű társadalompolitikát hirdetett, amely a családot és a gyermeket erőforrásnak és közjónak tekinti, olyan magánügynek, amely egyszerre az egyik legfontosabb közügy is. A családpolitika önálló szakpolitikává vált, amely elkülönül a rászorultsági elvű szociálpolitikától. Eszközrendszere horizontális, számos ágazathoz kapcsolható és akkor igazán hatékony, ha egyszerre „stabil, komplex, célzott és rugalmas", ami lehetővé teszi azt, hogy minden családi élethelyzetben biztosított legyen a döntés szabadsága.
A magyar családpolitika az egyik legösszetettebb és legsokrétűbb Európában, olyan rendszer, amelyben a 2010-es évek során soha nem látott sűrűségben hoztak újabb és újabb intézkedéseket. A családpolitika legfőbb beavatkozási területei: a gyermeknevelés terheinek teljes vagy részbeni átvállalása a családtámogatások és gyermekjóléti intézkedések biztosításával, a munka és a család összeegyeztetése, a családok lakhatása, az otthonteremtés támogatása és a családbarát környezet megteremtése. Egyediségét Magyarországon az adja, hogy nem korlátozódik az országhatárokon belülre, hanem például a Köldökzsinór program keretein belül „világmagyarságban" gondolkozik, s minden magyar családot figyelembe vesz, éljenek akár az anyaország területén, az elcsatolt kárpát-medencei részeken, vagy bárhol a nagyvilágban. Emellett nem csak a szűken vett, szülőkből és gyermekekből álló családhoz kapcsolódik, hanem több generációra is vonatkozik számos eleme, ezzel is erősítve a nemzedékek közötti együttműködést.
A 2010-es paradigmaváltás egyik legfőbb tézise, hogy a család, a gyermekvállalás nem jelenthet szegénységi kockázatot, ami elsősorban a hosszú távú biztonságot jelentő munkajövedelemmel biztosítható, nem pedig a családoknak nyújtott segélyekkel. Emiatt a munkához kötött családtámogatások jelentősen felértékelődtek, a támogatások hangsúlya erőteljesen eltolódott a munkaviszonyhoz, munkabérhez kötött támogatások irányába.
A családpolitika zászlóshajójaként a kormány 2011-ben bevezette a családi típusú adórendszert, amelyet később bővített: a kétgyermekesek esetében megduplázta az összeget és kiterjesztette a kedvezményt a járulékokra is. 2020-tól pedig egyedüli országként teljes személyi jövedelemadó mentességet kínál a négy, vagy többgyermekes édesanyáknak. 2010-hez képest, amikor csak a háromgyermekesek részesülhettek adókedvezményben, 26-szorosára emelkedett az adókedvezményként családoknál hagyott összeg, az igénybe vevők száma pedig 106 ezerről egymillióra nőtt. Az így a családoknál maradó összeg döntő része helyben maradt, a magyar gazdaságot erősítette a belső fogyasztás növelésével. A családi adózásnak mindezek okán jelentős szerepe volt abban, hogy 2019-ben Magyarország érte el a második legnagyobb gazdasági növekedést az Európai Unióban.

Az egyes alanyi jogon járó ellátások tekintetében is megjelent a szülői feladatokhoz való hozzákapcsolás, a családi pótlék folyósítását a gyermek iskoláztatásához, illetve a 3 éves kortól kötelezően bevezetett óvódáztatást követően óvodába járáshoz kötötte a kormányzat. Emellett a kezdetektől erősítette a generációk közötti szolidaritást, a Nők40 vagy más néven a „nagymama nyugdíj" bevezetésével.

2012 és 2014 között olyan fontos intézkedések születtek a családok jól(l)étének növelése érdekében, mint a devizaalapú jelzáloghitelek kivezetése az otthonok megtartásáért vagy a rezsicsökkentés az otthonok könnyebb fenntartásáért. Ekkoriban indultak el azok a jelentős gyermekjóléti intézkedéseket is, amelyek mára a gyermeknevelés természetes velejárói lettek, így az ingyenes tankönyvek biztosítása felmenő rendszerben, a gyermekek egészséges fejlődése érdekében a mindennapos testnevelés vagy az egészséges és sokaknak ingyenes gyermekétkeztetés bevezetése.

2014. mérföldkő volt a gyermekgondozási ellátások tekintetében, hiszen a GYED Extra bevezetésével sokkal rugalmasabbá vált a rendszer, azóta akkor is járnak ezek az ellátások, ha valaki dolgozik a gyermekgondozás mellett vagy újabb gyermek érkezik a családba. Ennek köszönhetően 40 százalékkal nőtt a 3 év alatti gyermeket nevelő édesanyák foglalkoztatási rátája és jelentősen csökkent a testvérek megszületése között eltelő idő. A GYED Extra, a családi típusú adózás, a pótszabadságok és a táppénz mindkét szülőre kiterjesztett új rendszere, az atipikus, rugalmas munkavégzés 2012-es szabályozása és támogatása, valamint a kisgyermekes szülők munkahelyi védelmének kiterjesztése, a munkáltatóknak nyújtott adókedvezmények vagy a gyermekek napközbeni ellátásának fejlesztése mind olyan intézkedések, amelyek egyszerre ösztönzik a gyermekvállalást és a munkavállalást, a munka és a család összeegyeztetését. Ezzel a család és a munka egyensúlya egyre fokozottabban érvényesült a családok mikro szintjén és a társadalom, a gazdaság makro szintjén is. 2014-től olyan nagyívű programok indultak el, mint a családi otthonteremtési program, a bölcsődei rendszer átalakítása és fejlesztése, a kora gyermekkori fejlesztések programja vagy a határokon átívelő, a külhoni magyar családokat támogató Köldökzsinór program. A családi otthonteremtési kedvezmény, a CSOK népesedési szempontból legnagyobb eredménye, hogy a megkötött szerződések közül minden másodikban vállalták újabb gyermekek születését, átlagosan 1,4 gyermeket. Ha ezek a gyermekek megszületnek, akkor kettő fölé fog emelkedni az átlagos gyermekszám ezen családokban, azaz a CSOK születésösztönző hatása igen jelentősnek tekinthető az építőipari, lakáspiaci gazdaságélénkítő hatás mellett.

A bölcsődei rendszer átalakítása új dimenziókat adott a kisgyermekes szülők foglalkoztatásának bővítéséhez a nagyvárosokon kívül a kisebb településeken is, hiszen minden településen, ahol negyvennél több 3 év alatti gyermek él, ott kötelező bölcsődét fenntartani. A rendszer átalakítását követően már rugalmasabban működhetnek bölcsődék, köztük a mini, családi és munkahelyi bölcsődék. Az átalakításnak és a nagyarányú fejlesztéseknek köszönhetően összességében tíz év alatt 60 százalékkal nőtt a bölcsődei férőhelyek száma.

Magyarországon az elmúlt tíz évben, Nyugat-Európával ellentétben nem nőtt szignifikánsan a szülő nők életkora, ami nem véletlen, hiszen a kormányzati családpolitika egyik fontos célja, hogy megakadályozza a halasztást és a gyermekvállalás kitolódását. Ennek érdekében vezették be a diplomás GYED-et és az édesanyák diákhitel csökkentési lehetőségét, miszerint a második gyermek születésekor a fennálló diákhitel tartozás felét, a harmadik születésekor az egész maradványt átvállalja az állam. Nemzetközi partnereink nagy elismeréssel nyugtázzák ezt a fiatal családoknak hatalmas anyagi segítséget nyújtó lehetőséget is.

A 2019-ben bevezetett Családvédelmi Akcióterv igazi megkoronázása az elmúlt évek család- és népesedéspolitikai törekvéseinek mind mértékét, mind összetettségét és eredményeit tekintve. A Családvédelmi Akcióterv hozzájárul ahhoz, hogy a családalapítás előtt álló anyagi akadályok jelentősen mérséklődjenek a fiatalok számára, de a 40-es éveikben járó Ratkó-unokák is még mielőtt végleg „kiöregszenek" a gyermekvállalási korból, kapjanak egy plusz ösztönzőt a családvállaláshoz vagy bővítéshez. A program olyan hungarikumnak tekinthető intézkedéseket tartalmaz, amelyek sehol másutt a világon nem léteznek. A 10 millió Ft-os babaváró támogatás, a vissza nem térítendő támogatások közül a CSOK vagy a nagycsaládosok autóvásárlási támogatása, a négygyermekes anyák személyi-jövedelemadó mentessége, a nagyszülői GYED vagy a hitelek, köztük a jelzáloghitelek vagy a diákhitel elengedésének gyermekszámhoz

kötése sok tekintetben újszerű, egyedülálló magyar megoldások.

Az anyagi támogatásokon kívül nem szabad megfeledkezni arról sem, hogy Magyarországon a családbarát szemlélet az élet számos területén egyre nagyobb teret nyert a 2010-es években, különösen 2018, a Családok Éve és egyúttal a kormánypártok harmadik kétharmados győzelme után. A családpolitikába vetett bizalom tovább erősödött, a magyarok biztonságérzete nőtt és a családos életforma követendő mintává vált. Divatba jött a család, a nagycsalád, a gyermekvállalás, a hagyományos családmodell, amit jól mutat, hogy 2010-hez képest nőtt a nagycsaládok aránya és a házasságban született gyermekek száma is növekedni kezdett 2015 után.

2010 óta a családpolitika fontos célkitűzése elérni azt, hogy „anyagi értelemben a gyermekesek jobb színvonalon éljenek, mintha ugyanezek az emberek nem vállaltak volna gyermeket". Ezen cél érdekében egyre több intézkedés születik, például a csecsemőgondozási díj emelése, aminek köszönhetően egy édesanya a szülést követően magasabb nettó jövedelemre tesz szert, mint amikor még dolgozott. Hasonlóan pozitív diszkriminációban részesülnek a nagycsaládos négygyermekes édesanyák, amikor mentesülnek a személyi jövedelemadó megfizetése alól. De ugyanezt a célt szolgálja a családi típusú adózás vagy a bőkezű otthonteremtési támogatások és kedvezmények, akárcsak a babaváró támogatás vagy a nagycsaládosok autóvásárlási támogatása.

A folyamatosan bővülő magyar családpolitikai intézkedések rendszere a jelenleg Nyugat-Európában élő és munkát vállaló fiatalok esetében a Magyarországra való visszatérés döntését elősegítő érv lehet, hiszen jóval könnyebb gyermekeket nevelni egy családbarát országban. A friss statisztikai adatok arról tanúskodnak, 2019-ben immár többen tértek haza Magyarországra, mint ahányan külföldön vállaltak munkát, miközben a visszatérők között jelentős arányban vannak a családalapító fiatalok, akik egy biztonságos, családbarát országban szeretnék felnevelni a gyermekeiket.

A családpolitika hatékonyabb, mint a migráció

A 2010-es évek magyar családpolitikájának sikerét több mutató is alátámasztja. Ezek közül kétségtelenül a népesedési mutatók azok, amelyek európai összehasonlításban is elismerést érdemelnek, közülük is kiemelten a gyermekvállalási kedvet mutató termékenységi arányszám és a párkapcsolatokra vonatkozó adatok kedvező alakulása tekinthetők igazi magyar sikereknek.

Sokan azt gondolnák, hogy a migrációval könnyedén és gyorsan orvosolhatók a népesedési problémák. A 2010-es évtized trendjei azonban közel sem ezt a képet mutatják. Számos hagyományosan magas termékenységű országban jelentősen csökkent a gyermekvállalási kedv, miközben jelentősen nőtt a bevándorlók száma.

1. ábra: A teljes termékenységi arányszám az Európai Unióban, 2010, 2018. Forrás: Eurostat. Bocz János saját szerkesztés. Magyarország 2018-as mutatói korrigálva a KSH hivatalos adataival. https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/tps00199/default/table?lang=en (Letöltés ideje: 2020.11.17.)

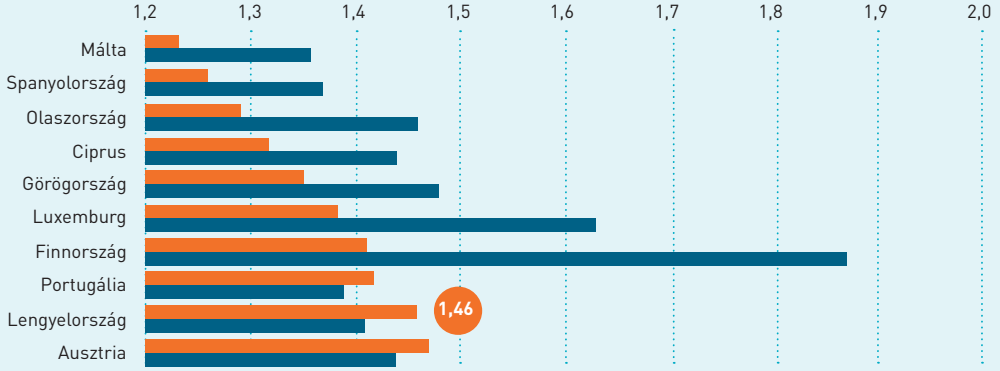

Az 1. ábra folytatása.

2010 és 2018 között az Európai Unióban Magyarország növelte legnagyobb mértékben, 24%-kal a fertilitási rátát, 1,25-ről, 1,55-re, amivel az unió sereghajtóiból felzárkóztunk a középmezőnybe. 2010-ben az EU-ban az átlagos termékenységi ráta 1,57 volt, ez az adat 2018-ra 1,55-re csökkent, mivel 17 tagállamban mérséklődött a termékenység, köztük igen magas, tíz százalék körüli csökkenés volt tapasztalható olyan nagy bevándorlási többlettel rendelkező országokban is, mint amilyen Franciaország, Svédország, Hollandia vagy Nagy-Britannia. Németországban ugyanakkor látható emelkedés 2015 után, amikor a 2000-es évek elejének stagnáló 1,35 és 1,4 körüli értékei hirtelen 1,5 fölé emelkedtek, ami feltehetően a migrációs hullámmal érkező első generációs bevándorlóknak tudható be, de a 13%-os növekedés 2010-hez képest még így is messze elmarad a magyar növekedési ütemtől, annak kissé több, mint a fele. Míg a migrációban érintett országokban a 2010-es években sokkal inkább a termékenység csökkenése figyelhető meg, ehhez képest a közép-kelet-európai országok többségében, ahol nem beszélhetünk a migráció számottevő hatásáról, nőtt a termékenység. A visegrádi országok valamennyien jelentősen növelni tudták a termékenységi rátájukat. Mindez arra világít rá, hogy hosszú távon a belső erőforrásokra, azaz a nemzeti hatáskörben megvalósuló családpolitikára alapozott népesedéspolitika sokkal hatékonyabbnak és eredményesebbnek bizonyul, mint a bevándorlásra támaszkodó demográfiai megoldások. Megdőlni látszik tehát az a tézis, hogy a demográfiai bajokra a migráció jelenti az orvosságot.

A Magyarországon tapasztalható termékenységi szint emelkedése összefüggésbe hozható a párkapcsolatok stabilitásával is. Az Európai Unióban 2010 óta Magyarországon és Lettországban nőtt legnagyobb mértében a házasságkötések száma, miközben a válások számának mérséklődésében is az unió aranyérmesei vagyunk, ami nem is meglepő, hiszen 60 éves mélypontra került

a válások száma az országban, miközben az évtized utolsó évében 30 éves csúcsot döntött a házasságkötések száma, azaz a rendszerváltás óta nem kötöttek annyi házasságot. A párkapcsolatok stabilabbak lettek, és ennek köszönhetően 2015 óta a házasságban született gyermekek száma is emelkedik, miközben az európai unió legtöbb országában inkább a házasságon kívüli szülések számának növekedése tapasztalható.

1. táblázat: A termékenységi és a házasságkötési ráta változása az Európai Unióban 2010, 2018. forrás: Eurostat

	Teljes Termékenységi arányszám				Házasságkötési ráta (nyers)			
	2010	2018	Változás (%)	Rangsor	2010	2018 (*2017; **2016)	Változás (%)	Rangsor
Magyarország	**1,25**	**1,55**	**24,00%**	**1**	**3,6**	**5,2**	**44,44%**	**2**
Lettország	1,36	1,6	17,60%	2	4,4	6,8	54,55%	1
Észtország	1,72	1,67	-2,90%	13	3,8	5	31,58%	3
Románia	1,59	1,76	10,70%	5	5,7	7,4	29,82%	4
Bulgária	1,57	1,56	-0,60%	12	3,3	4,1	24,24%	5
Szlovákia	1,43	1,54	7,70%	7	4,7	5,7	21,28%	6
Ausztria	1,44	1,47	2,10%	10	4,5	5,3	17,78%	7
Litvánia	1,5	1,63	8,70%	6	6	7	16,67%	8
Csehország	1,51	1,71	13,20%	3	4,5	5,1	13,33%	9
Szlovénia	1,57	1,6	1,90%	11	3,2	3,5	9,38%	10
Ciprus	1,44	1,32	-8,30%	18	7,3	7,8	6,85%	11
Németország	1,39	1,57	12,90%	4	4,7	4,9*	4,26%	12
Dánia	1,87	1,73	-7,50%	16	5,6	5,6	0,00%	13
Belgium	1,86	1,62	-12,90%	25	3,9	3,9*	0,00%	14
Európai Unió - 27 ország (2020-tól)	1,57	1,55	-1,30%		4,4	4,4*	0,00%	
Horvátország	1,55	1,47	-5,20%	14	5	4,9	-2,00%	15
Egyesült Királyság	1,92	1,68	-12,50%	24	4,5	4,4**	-2,22%	16
Spanyolország	1,37	1,26	-8,00%	17	3,6	3,5	-2,78%	17
Írország	2,05	1,75	-14,60%	26	4,5	4,3	-4,44%	18
Svédország	1,98	1,76	-11,10%	21	5,3	5	-5,66%	19
Málta	1,36	1,23	-9,60%	20	6,3	5,8	-7,94%	20
Franciaország	2,03	1,88	-7,40%	15	3,9	3,5*	-10,26%	21
Portugália	1,39	1,42	2,20%	9	3,8	3,4	-10,53%	22
Luxemburg	1,63	1,38	-15,30%	27	3,5	3,1	-11,43%	23
Olaszország	1,46	1,29	-11,60%	23	3,7	3,2	-13,51%	24
Görögország	1,48	1,35	-8,80%	19	5,1	4,4	-13,73%	25
Lengyelország	1,41	1,46	3,50%	8	6	5,1	-15,00%	26
Hollandia	1,79	1,59	-11,20%	22	4,5	3,7	-17,78%	27
Finnország	1,87	1,41	-24,60%	28	5,6	4,3	-23,21%	28

A születések számában ugyan nem volt jelentős változás az elmúlt tíz évben, de ez egyértelműen a szülőképes korú női korosztály drasztikus zsugorodásának köszönhető, azaz a negatív Ratkó-hatás érvényesülésének. Miközben 2010 és 2019 között a 15-49 év közötti nők száma több mint 160 ezerrel, 6,8%-kal csökkent, addig a születések száma ennek csak ötödével, 1,3%-kal csökkent, azaz sokkal kevesebb nő szült több gyermeket. A legtermékenyebb korosztályban, a 20 és 40 év közötti nőknél pedig még nagyobb, 16,5%-os volt a létszámcsökkenés. Összességében, ha minden mutató maradt volna a 2010-es szinteken akkor 2020-ban több, mint 100 ezerrel kevesebb kisgyermek élne Magyarországon, majdnem fele ennyi házasságot kötnének meg, s körülbelül másfélszer ennyi válás és abortusz volna az országban.

A munka és a családalapú társadalompolitika sikerét mutatja, hogy jelentősen nőtt 2010 óta a foglalkoztatottság, emelkedett a bérszínvonal és ennek köszönhetően a családok jövedelmi helyzete is nagymértékben javult. A 2010-2018 közötti időszakban az Európai Unió tagállamai közül Magyarországon nőtt a második legnagyobb mértékben a 20-64 év közötti nők foglalkoztatási rátája, 54,6%-ról 66,8 %-ra, ami 12%-os növekedés (csak Máltán volt ennél magasabb). Különösen figyelemre méltó, hogy mind a nagycsaládos, mind a 3 év alatti kisgyermeket nevelő nők foglalkoztatási rátája közel másfélszeresére emelkedett.

2. táblázat: A teljes és a női foglalkoztatási ráta változása az Európai Unióban 2010, 2018. forrás: Eurostat

	Női foglalkoztatási ráta				Foglalkoztatási ráta (teljes népesség)			
	2010	2018	Változás (%)	Rangsor	2010	2018	Változás (%)	Rangsor
Magyarország	**54,6**	**66,8**	**22,30%**	**2**	**59,9**	**74,4**	**24,20%**	**2**
Lettország	64,5	74,8	16,00%	5	64,3	76,8	19,40%	4
Észtország	65,9	75,6	14,70%	6	66,8	79,5	19,00%	5
Románia	56,5	60,6	7,30%	18	64,8	69,9	7,90%	11
Bulgária	60,8	68,3	12,30%	9	64,7	72,4	11,90%	10
Szlovákia	57,4	65,5	14,10%	7	64,6	72,4	12,10%	9
Ausztria	68,8	71,7	4,20%	24	73,9	76,2	3,10%	24
Litvánia	65	76,7	18,00%	4	64,3	77,8	21,00%	3
Csehország	60,9	72,2	18,60%	3	70,4	79,9	13,50%	6
Szlovénia	66,5	71,7	7,80%	16	70,3	75,4	7,30%	13
Ciprus	68,8	68,9	0,10%	27	75	73,9	-1,50%	27
Németország	69,7	75,8	8,80%	13	75	79,9	6,50%	16
Dánia	72	73,9	2,60%	26	74,9	77,5	3,50%	22
Belgium	61,6	65,5	6,30%	21	67,6	69,7	3,10%	25
Európai Unió - 27 ország (2020-tól)	61,2	66,5	8,70%		67,8	72,4	6,80%	
Horvátország	56,4	60,1	6,60%	20	62,1	65,2	5,00%	18
Egyesült Királyság	67,9	73,8	8,70%	14	73,5	78,7	7,10%	14
Spanyolország	56,3	61	8,30%	15	62,8	67	6,70%	15
Írország	61,1	68,1	11,50%	10	65,5	74,1	13,10%	7
Svédország	75	80,2	6,90%	19	78,1	82,4	5,50%	17
Málta	41,6	64,1	54,10%	1	60,1	75,5	25,60%	1
Franciaország	64,3	67,6	5,10%	23	68,9	71,3	3,50%	21

A 2. táblázat folytatása

	Női foglalkoztatási ráta				Foglalkoztatási ráta (teljes népesség)			
	2010	2018	Változás (%)	Rangsor	2010	2018	Változás (%)	Rangsor
Portugália	65,6	72,1	9,90%	11	70,3	75,4	7,30%	12
Luxemburg	62	68	9,70%	12	70,7	72,1	2,00%	26
Olaszország	49,5	53,1	7,30%	17	61	63	3,30%	23
Görögország	51,8	49,1	-5,20%	28	63,8	59,5	-6,70%	28
Lengyelország	57,3	65	13,40%	8	64,3	72,2	12,30%	8
Hollandia	69,8	74,2	6,30%	22	76,2	79,2	3,90%	20
Finnország	71,5	74,5	4,20%	25	73	76,3	4,50%	19

Összegzés

A számszerűsíthető mutatók egyértelmű jelei annak, hogy a munka és a családalapú társadalompolitika, az aktív és kiszámítható családpolitika sokkal hatékonyabban és eredményesebben képes orvosolni a demográfiai problémákat, mint a migráció, amely láthatóan még viszonylag rövid távon, egy évtized távlatából sem nyújt jobb megoldást, mint a családok támogatása. Miközben Magyarországon és a többi kelet-közép-európai országban is nőtt a gyermekvállalási kedv a 2010-es években, addig olyan hagyományosan nagy termékenységű, ugyanakkor jelentős bevándorlási többlettel rendelkező országokban, mint amilyen például Franciaország, Svédország vagy Hollandia csökkent. Ahol egyszerre tapasztalható termékenység növekedés és a migráció fokozódása, ott is messze elmarad a növekedés üteme a magyarországitól. Mindez - sok más egyéb ellenérv mellett - azt támasztja alá, hogy a bevándorlás nem jelent megfelelő választ Európa demográfiai nehézségeinek kezelésére.

Magyarország a változásokat tekintve dobogós helyen áll az Unióban mind a termékenység ráta, mind a házasságkötések számának alakulása és ezzel párhuzamosan a foglalkoztatási trendek tekintetében is. A munkavállalás és a gyermekvállalás mutatói egyszerre javultak, méghozzá az Európai Unióban jóval átlag felett, megelőzve gyakorlatilag valamennyi tagállamot.

A nemzetközi összehasonlítás is alátámasztja azt, hogy a családközpontú hozzáállás elterjesztése és elterjedése az elmúlt tíz év egyik legnagyobb, vitathatatlan magyar sikere. A családok védelme és támogatása közös magyar üggyé vált. A családbarát gondolat folyamatosan jelen van a közbeszédben, a társadalom nagy többsége összhangban az állami, az önkormányzati, a gazdasági, az egyházi és a civil szereplők sokaságával résztvevője lett egy átfogó nemzeti családpárti együttműködésnek. Tíz év után nemzeti egyetértés van abban, hogy a családok támogatása befektetés, és nem csak azért, mert a népességfogyás megállításának ez a leghatékonyabb módja, hanem azért is, mert mára a magyarok nagy többsége felismerte, hogy a család erőforrás és védőfaktor, amelynek értéke az igazán nehéz időkben mutatkozik meg.

Felhasznált irodalom

Demény Pál: Európa két demográfiai válsága, Népességpolitika a közjó szolgálatában (KSH-NKI, 2016)
Annan, K.: Why Europe needs an imigration strategy, Population and Development Review (2004)
Farkas Péter: A családpolitika társadalompolitikai dimenziói, Európai Családpolitikai Kitekintő (KINCS, 2019)
Lakner Zoltán Lehel: A családpolitika szemlélete, Kapocs 2018/3 (KINCS, 2018) 21.
Agócs Gergely – Szomszéd Orsolya – Fűrész Tünde: Európai családpolitikák – a KINCS Európai Családpolitikai Rangsora, Kapocs 2019/3-4. (KINCS, 2019)
Makay Zsuzsa: Családtámogatás, női munkavállalás, Demográfiai Portré 2018 (KSH-NKI, 2018) 83.
10+1 tény a 2010-es években gyermeket szült kismamákról (KINCS, 2020) https://www.koppmariaintezet.hu/hu/10p1-lapozo
Béres Orsolya – Papházi Tibor: Családi Otthonteremtési Kedvezményben (CSOK) részesülő családok szocio-demográfiai jellemzői, Kapocs 2019/1-2. (KINCS, 2019)
https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/tps00199/default/table?lang=en
Fewer marriges, more divorces, Eurostat, letöltve: 2020. július https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Marriage_and_divorce_statistics#Fewer_marriages.2C_more_divorces
https://www.ksh.hu/docs/hun/xstadat/xstadat_hosszu/h_wdsd001b.html
https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/t2020_10/default/table?lang=en

Balogh Enikő – Baráté Edina – Fail Ágnes

Gyermekvállalási tervek Magyarországon 2020-ban

Betekintő
Egy ország népességének változását három tényező befolyásolja leginkább: a születések és halálozások száma, valamint a vándorlás. Bár a születések és a halálozások csak lassan és fokozatosan változnak, a családpolitikai intézkedések jelentős hatást gyakorolhatnak a gyermekvállalási kedvre és a születésszámra. Kutatásunkban éppen ezért szerettük volna feltérképezni, hogy 2020-ban mit tartanak a magyar emberek ideális gyermekszámnak egy családban, hány gyermeket terveznek összesen életük során, továbbá milyen gyermekvállalási terveik vannak a közeljövőre nézve.
Talán nem meglepő, hogy Magyarországon is azt tapasztaltuk, hogy a gyermekvállalási korban lévők által mondott ideális gyermekszám valamelyest nagyobb értéket mutat a tervezett gyermekszámnál. Ugyanakkor bizakodásra adhat okot, hogy mind az ideális, mind pedig a tervezett gyermekszám meghaladja a reprodukcióhoz szükséges 2,1-es szintet, 2020-ban az ideális gyermekszám átlagértéke hazánkban a 18-49 éves korosztály véleménye szerint 2,52, a tervezett gyermekszámé pedig 2,37. A válaszadók közel fele (49%) összesen két gyermeket tervez, 37% azok aránya, akik három vagy több gyermeket szeretnének életük során. Az iskolai végzettség növekedése pozitív összefüggést mutat a gyermektervezésre vonatkozó szándékokkal, továbbá a férfiak valamivel nagyobb arányban terveznek gyermeket a közeljövőben, mint a nők.

Bevezetés

A Kopp Mária Intézet a Népesedésért és a Családokért (KINCS) 2019 tavaszán, majd egy évvel később, 2020 májusában 1000 fős mintán, a gyermekvállalási korban lévő 18-49 év közötti magyarok körében, telefonos (CATI) reprezentatív országos kutatást készített az intézkedésekről, valamint vizsgálta azok népesedésre gyakorolt hatását. A kutatás kitért a megkérdezettek által ideálisnak tartott gyermekszám, illetve a közeljövőben vagy a távolabbi tervekben vállalt gyermekek számának vizsgálatára is, amelyet a következőkben szeretnénk részletesen bemutatni. Számos korábbi kutatás is foglalkozott már a kérdéssel (ld. Acsádi et al. 1970, Kamarás 1996, Spéder, Kapitány 2007). A tervezett gyermekek számának vizsgálatát elsősorban az indokolta, hogy a kutatások rendre különbséget találnak a megszületett és a tervezett, vágyott gyermekek száma között az utóbbiak javára. Éppen ezért szükséges az eltérés alaposabb megfigyelése annak érdekében, hogy a születések száma elérje legalább az egyszerű reprodukcióhoz szükséges értéket (Kopp, Skrabski 2003: 383, Kopp et al. 2008: 251). A kérdőíves vizsgálatokban azért kérdeznek rá a tervezett gyermekekre, hogy megismerhető legyen, vajon a kérdezettek milyen feltételek mellett vállalnak gyermeket, milyen háttértényezők befolyása mutatható ki ezzel összefüggésben, illetve hány gyermek születésére lehet számítani a jövőben. A születés és a tervezés nem esik teljesen egybe, hiszen a születés bekövetkezhet a tervezés ellenére is, mint ahogy az is lehetséges, hogy a vágyott gyermek mégsem születik meg. A kérdőíves vizsgálatok megvizsgálhatóvá teszik azt a problémát, hogy milyen tényezők hatnak a fiatalok gyermektervezési szándékára (terveznek-e gyermeket, ha igen hányat, hány gyer-

[1] *Az elemzés során nem számoltunk a csekély arányú válaszmegtagadóval.*

mek megszületését tartanák elképzelhetőnek, ha akadálytalanul valósíthatnák meg az ideális gyermekvállalási elképzeléseiket (Cseh-Szombathy 1979.)).

Módszerek

A kutatás 2019-es és 2020-as, mindkét évben tavasszal zajló adatfelvétele során 1000 fő került lekérdezésre telefonos (CATI) módszerrel. A nemek aránya mindkét lekérdezésnél 50-50% körül alakult. A mintát 2019-ben a 18 és 45 év közötti korosztály alkotta, míg 2020-ban a 18 és 49 év közöttiek. Az eredmények elemzését megelőzte egy adattisztítási folyamat, mely során az elemzésre alkalmatlan válaszokat kiszűrtük. Az elemzés SPSS statisztikai adatelemző programmal készült.

Eredmények

Demográfia

A mintába került személyek között azonos arányban képviseltették magukat a férfiak és a nők (50-50%), életkorukat tekintve 18 és 49 év közötti válaszadókról beszélhetünk, melyből három korcsoportot alkottunk: 18-29 évesek (34,1%), 30-39 évesek (35,4%), valamint 40-49 évesek (30,6%). A kutatásban részt vettek 41,8%-a alapfokú, 37,4%-a középfokú, 20,8%-a pedig felsőfokú végzettséggel rendelkezett. A gyermekesek és a gyermektelenek aránya 50-50% körül alakult, s a gyermekes válaszadók közel 30%-a volt három- vagy többgyermekes szülő.

Családi állapotot tekintve elmondható, hogy a minta nagy részét az egyedülállók, az élettársi kapcsolatban élők és a házasok alkották. Az elváltak aránya 2-3% körül alakult, míg az özvegyeké 0,2% maradt. Míg 2019-ben több házas válaszadó volt a mintában (40,3% vs. 35,4%), addig 2020-ban az egyedülállók (31,5% vs. 30,2%) és az élettársi kapcsolatban élők (31,3% vs. 27,2%) domináltak. A településtípusokat nézve jól látszik, hogy mindkét alkalommal hasonló volt a különböző településeken élők aránya. A fővárosból származott a válaszadók 17-20%-a, megyeszékhelyekről 20-21%-a, egyéb városokból 31-32%-a, míg községekből és falvakból a további 27-30%.

Ideális gyermekszám Magyarországon

A népesség alakulásának fontos tényezője, mit tartanak az emberek ideális gyermekszámnak és ez mennyiben tér el a megszületett gyermekek számától (v.ö. Kamarás 2002: 393, S. Molnár 1983). 2020-ban a válaszadók 51%-a szerint két gyermek lenne az ideális egy családban , 41,7% pedig úgy gondolja, három gyermek. További 4,6% szerint négy gyermek lenne az ideális, mindössze 1,5% azok aránya, akik szerint mindössze egy. A 2019-es adatok némi eltérést mutattak – az előző évben a válaszadók fele (51,1%) három gyermeket tartott ideálisnak Magyarországon, 41,8% volt azok aránya, akik a kétgyermekes családmodellt preferálták. A négy gyermeket ideálisnak mondók aránya 0,9%-kal emelkedett 2020-ra, és csökkent az egy gyereket ideálisnak tartók száma. Összeségében a válaszadók túlnyomó többsége testvérekben gondolkodik az ideális gyerekszám kapcsán, és két- vagy több gyermeket tart ideálisnak (v. ö. Spéder 2014).

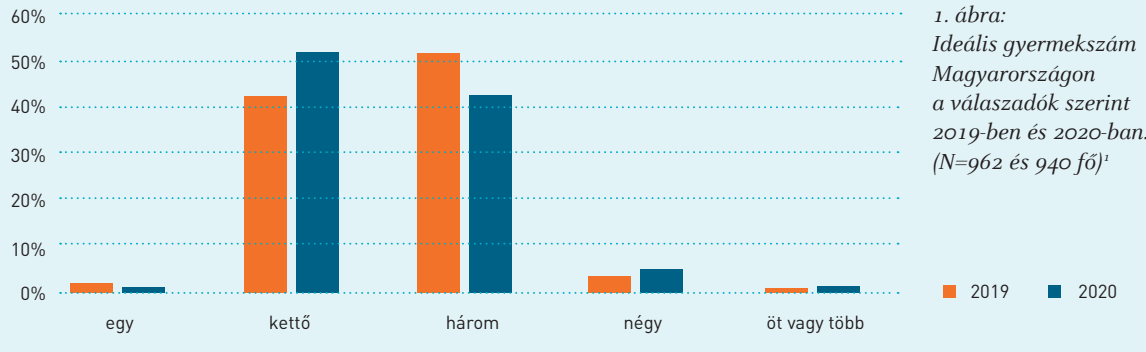

1. ábra: Ideális gyermekszám Magyarországon a válaszadók szerint 2019-ben és 2020-ban. (N=962 és 940 fő)[1]

Megvizsgáltuk a kérdést aszerint is, hogy a válaszadóknak van-e vagy nincs gyermekük. Az eredmények azt mutatták, hogy a gyermekes szülők esetében jóval nagyobb azok aránya, akik szerint három gyermek lenne ideális családonként, hiszen 49,3%-uk vélekedett így. A gyermektelenek körében ez az arány 34,2% volt. Közöttük jelentősen többen voltak azok, akik a két gyermek vállalását tartják ideálisnak (56,2%, míg ez az arány a gyermekesek körében 45,7%).

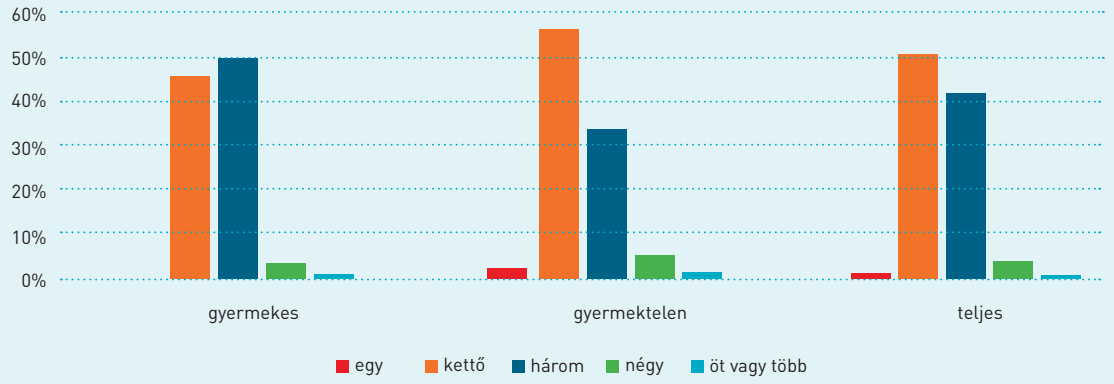

2. ábra: Ideális gyermekszám Magyarországon a válaszadók szerint, gyermekes/gyermektelen szerinti bontásban (N=941 fő)

Az eredmények továbbá azt is jól szemléltették, hogy minél több gyermeke van valakinek, annál nagyobbnak ítéli meg az ideális gyermekszámot. Míg az egy- és kétgyermekes válaszadók körében az ideálisnak vélt gyermekszám a kettő (52-54% gondolja így), addig a háromgyermekesek körében a három (64,4%), de jelentősen ugrik a négy- vagy több gyermekesek körében a négy gyermek, mint ideális gyermekszám, hiszen esetükben 33,3% gondolja így. A hipotézisünk, miszerint minél több gyermeke van valakinek, annál nagyobb az általa ideálisnak vélt gyermekszám is, beigazolódott.
Lakóhely szerinti bontás tekintetében azt tapasztaltuk, hogy a Budapesten élő válaszadók többsége szerint (56,7%) két gyermek az ideális, a megyeszékhelyeken élőknél azonban már jelentősen változnak az arányok. Itt három gyermek meglétét tartják ideálisnak a legtöbben (49,7%), ezt követi a kétgyermekes családmodell 47,2%-kal. A városokban élők 54,8%-a szerint két gyermek, további 39% szerint pedig a három gyermek az ideális. A községekben élőknél az figyelhető meg, hogy habár a legtöbben itt is a kétgyermekes családmodellt támogatják (46,3%), azonban csak 3%-kal marad le a három gyermeket ideálisnak tartók csoportja (43,1%), és közel 9%-ot tesz ki azok aránya, akik szerint négy- vagy öt gyermek lenne a megfelelő egy családban ma Magyarországon. Összességében tehát a kisebb településeken magasabbnak mutatkozott az ideálisnak vélt gyermekszám, mint a városiak esetében.

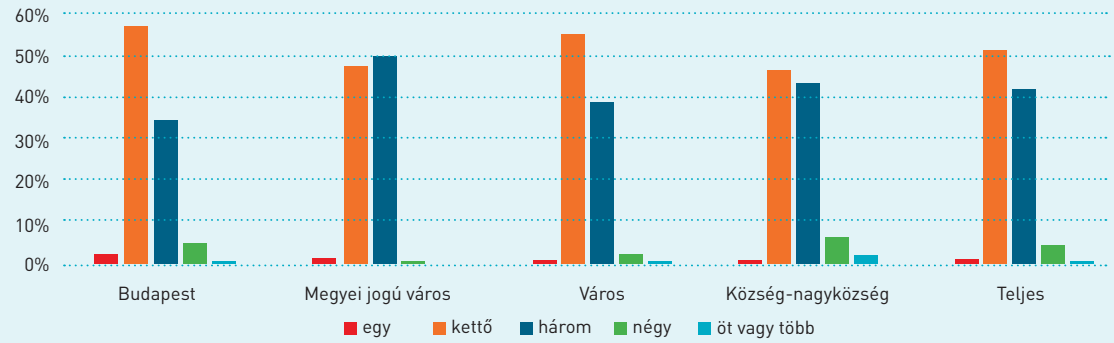

3. ábra: Ideális gyermekszám Magyarországon a válaszadók szerint, lakóhely szerinti bontásban (N=941 fő)

Az iskolai végzettség és az ideálisnak vélt gyermekszám összefüggésében azt az eredményt kaptuk, hogy – bár az alapfokú végzettséggel rendelkezők esetében kettő az ideális gyermekszám (47,4%) –, közel 10%-ot tesz ki azok aránya, akik szerint négy vagy több gyermek lenne ideális egy családban (9,5%). A három gyermeket preferálók aránya az alapfokú végzettségűek körében 34,8%. A középfokú végzettséggel rendelkezők körében szintén a két gyermeket mondták ideális gyermekszámnak a legtöbben 53,9%-kal, és 40,2% volt azok aránya, akik szerint a három gyermek lenne megfelelő egy családban. A felsőfokú végzettségűek körében vannak a legnagyobb arányban, akik a háromgyermekes családokat vélik ideálisnak (43,2%), ám ebben a csoportban is a legtöbben a kétgyermekes családmodellt tartják követendőnek (52,6%).

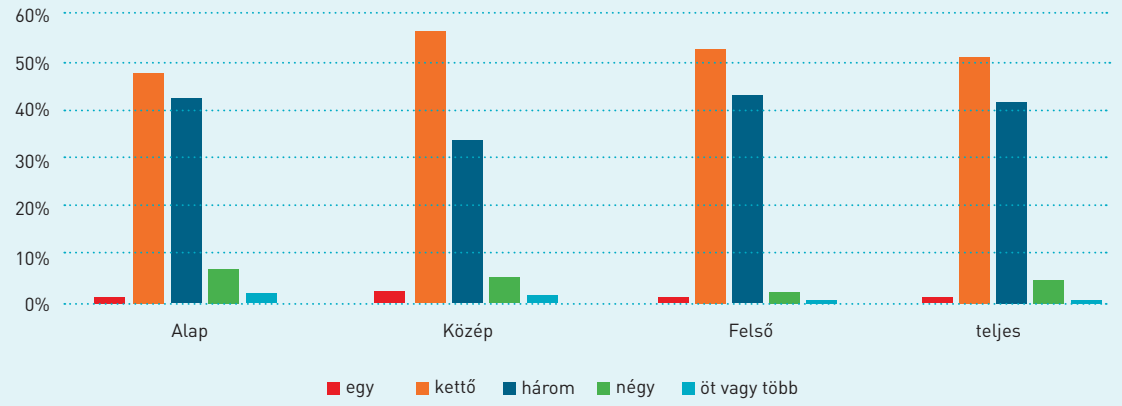

4. ábra: Ideális gyermekszám Magyarországon a válaszadók szerint, iskolai végzettség szerinti bontásban (N=940 fő)

Gazdasági aktivitás szerinti bontásban vizsgálva a kérdést jól kirajzolódott, hogy az egy gyermeket ideálisnak tartók legnagyobb arányban a munkanélküliek körében vannak (7,4%), a kétgyermeket ideálisnak tartók aránya az alkalmi munkából élők (61,5%) és a részmunkaidőben dolgozók (59%) között az átlagnál nagyobb. Akik szerint három lenne az ideális gyermekszám ma Magyarországon, azok jellemzően többen vannak a tanulók (51,6%) és a gyermekgondozási ellátáson lévők (50,7%) körében. A négy vagy több gyermeket ideálisnak tartók legtöbben a háztartásbéliek köréből kerültek ki (16,7%).

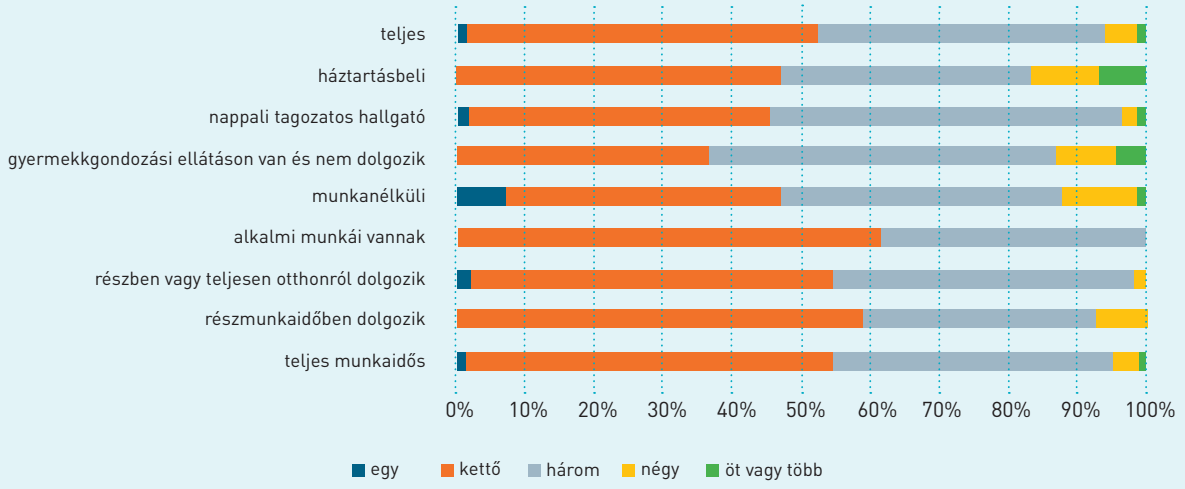

5. ábra: Ideális gyermekszám megítélése Magyarországon a válaszadók szerint, gazdasági aktivitás szerinti bontásban (N=941 fő)

Az aktív, teljes munkaidőben dolgozók között 53,6%-kal a kétgyermekes családmodell a legnépszerűbb, 40,9 százalékuknál pedig a háromgyermekes nagycsalád. A dolgozóknak mindössze 1%-a gondolkozik úgy, hogy elegendő egy gyermek is.

1. táblázat: Az átlagos ideális gyerekszám

		Tervezett gyerekszám átlaga
Van-e gyermeke	**Teljes mintában**	**2,52**
	Gyermekes	2,59
	Gyermektelen	2,47
Hány gyermeke van	1	2,48
	2	2,46
	3	2,76
	4+	3,20
Lakóhely	Budapest	2,45
	Megyei jogú	2,49
	Város	2,50
	Község	2,62
Iskolai végzettség	Alap	2,62
	Közép	2,46
	Felső	2,47
Gazdasági aktivitás	Teljes munkaidőben dolgozik	2,49
	Részmunkaidőben dolgozik	2,48
	Részben vagy teljesen otthonról dolgozik	2,44
	Alkalmi munkái vannak	2,38
	Munkanélküli	2,59
	Gyermekgondozási ellátáson van és nem dolgozik mellette	2,81
	Nappali tagozatos hallgató	2,58
	Háztartásbeli	2,76

Tervezett gyermekek száma

Az ideálisnak vélt gyermekszám mellett fontosnak véltük megkérdezni azt is, összesen hány gyermeket terveznek életük során a válaszadók, ahogy azt korábbi kutatásokban is vizsgáltuk (ld. Papházi et al. 2019.). Az eredmények szerint a megkérdezettek közel fele (48.9%) két gyermeket szeretne, további 27,4% pedig három gyermeket tervez élete során. Őket követi az egy gyermeket tervezők tábora 13,8%-kal, és nagyjából 10% azok aránya, akik négy vagy több gyermeket szeretnének. A 2019-es adatok hasonló eredményeket mutattak, ám néhány százaléknyi eltéréssel többen voltak a három gyermeket tervezők 2019-ben, mint 2020-ban (5 százalékpontnyi különbségről beszélhetünk).

[2]*Az elemzés során nem számoltunk a csekély arányú válaszmegtagadóval.*

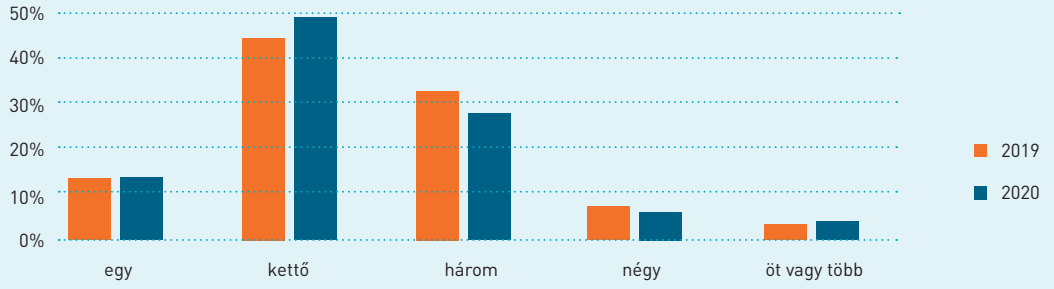

6. ábra: Tervezett gyermekek száma 2019-ben és 2020-ban (N=922 és 924 fő)[2]

Az a hipotézis, miszerint az ideálisnak vélt gyermekszám magasabb, mint a tervezett gyermekek száma (ld. Kapitány, Spéder 2018, Pongrácz, S. Molnár 1997), beigazolódni látszik: a tervezett gyermekek számának átlaga (2,37) valamivel alatta marad az ideálisnak tartott (2,52) gyermekszámnak.

2. táblázat: Az átlagos tervezett gyerekszám

		Tervezett gyerekszám átlaga
Kor	**Teljes mintában**	2,37
	18-29 év	2,40
	30-39 év	2,44
	40-49 év	2,26
Van-e gyermeke	Gyermekes	2,46
	Gyermektelen	2,28
Hány gyermeke van	1	1,78
	2	2,23
	3	3,18
	4+	4,39
Iskolai végzettség	Alap	2,48
	Közép	2,27
	Felső	2,35
Gazdasági aktivitás	Teljes munkaidőben dolgozik	2,29
	Részmunkaidőben dolgozik	2,32
	Részben vagy teljesen otthonról dolgozik	2,37
	Alkalmi munkái vannak	2,25
	Munkanélküli	2,37
	Gyermekgondozási ellátáson van és nem dolgozik mellette	2,94
	Nappali tagozatos hallgató	2,59
	Háztartásbeli	2,50
	Háztartásbeli	2,76

A tervezett gyermekszám az átlagos 2,37-es értéknél is magasabb a 40 év alattiaknál, a már gyermekesek körében, a nagycsaládosokál, az alapfokú végzettségűeknél és az inaktívak esetében, azaz a tanulóknál, a gyermekgondozási ellátásban részesülőknél és a háztartásbelieknél.
Amennyiben aszerint vizsgáljuk meg a kérdést, hogy a válaszadóknak van-e gyermekük vagy nincs, azt láthatjuk, hogy a gyermektelenek 55,5%-a egy gyermeket tervez, a gyermekes válaszadóknál ez az arány 42,8%. A három gyermeket tervezők aránya a gyermekteleneknél 25,9%, míg a gyermekes válaszadók esetében 28,7%. Nagyobb eltérés a négy- vagy több gyermek esetében mutatkozik, hiszen a gyermekesek 13%-a tervez négy- vagy több gyermeket élete során, míg a gyermekteleneknél csak 6,3% ez az arány.
Az egygyermekesek körében 37,4% két gyermeket, további 17,2% pedig három gyermeket szeretne. A kétgyermekesek 18,5%-a tervez harmadik gyermeket, 78,3%-uk pedig két gyermeket tervezett, többet nem. A háromgyermekesek körében 14% gondolkodik további gyermeken/gyermekeken, 83,9% viszont már nem tervez többet. A négy- vagy többgyermekesek körében 45,5% tervez összesen öt, vagy ötnél több gyermeket élete során, ám ezekben az adatokban azok is benne vannak, akiknek már jelenleg is négynél több gyermekük van.

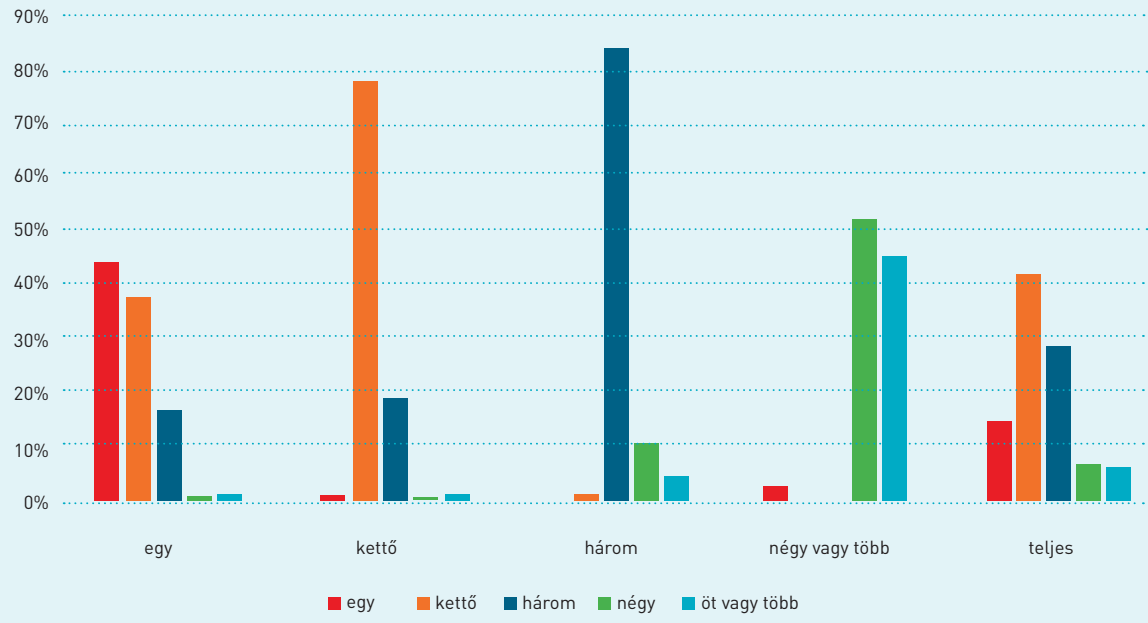

7. ábra: Tervezett gyermekek száma a gyermekes válaszadók körében (N=484 fő)

Korkategóriák szerinti bontás esetén az figyelhető meg, hogy az életük során egy gyermeket tervezők legnagyobb arányban a többnyire már befejezett termékenységű 40-49 évesek körében vannak (22,6%). Azok, akik két gyermeket szeretnének életük során, legtöbben a 18-29 év közöttiek táborából kerültek ki (53,1%), őket követik a 30-39 évesek 47,9%-kal, majd a 40-49 évesek 45,2%-kal. A három gyermeket tervezők aránya a 30-39 év közöttieknél a legmagasabb 30,3%-kal, s csak egy hajszállal maradnak le a 18-29 évesek (29,3%). Négy- vagy több gyermeket a 40-49 és a 30-39 év közöttiek csoportjában terveznek a legtöbben, arányuk 10% körül mozog.

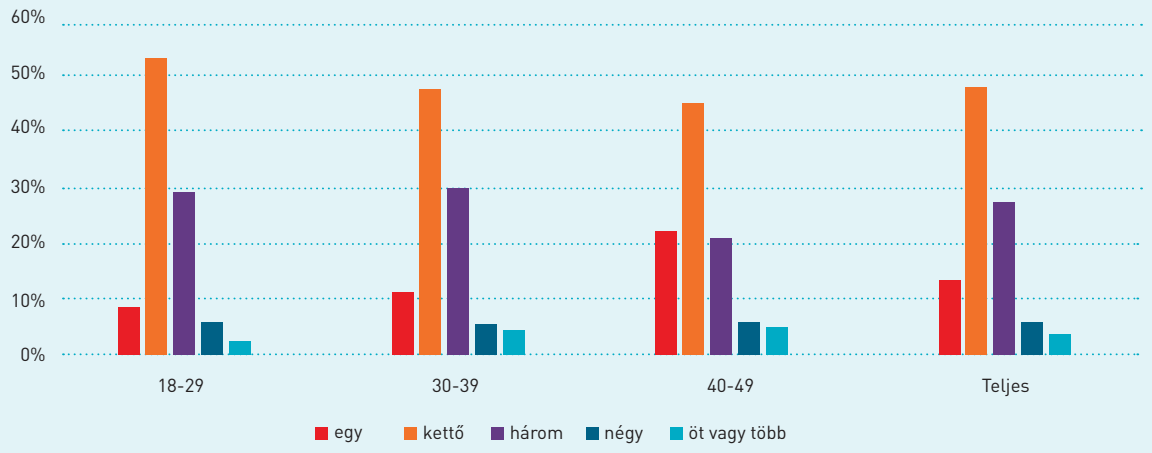

8. ábra: Tervezett gyermekek száma korkategóriák szerinti bontásban (N=924 fő)

A tervezett gyermekszám és az iskolai végzettség összefüggését vizsgálva elmondható, hogy a négy- vagy több gyermeket tervezők legtöbbje alapfokú végzettséggel rendelkezik (13,6%), ugyanakkor ebben a csoportban a legmagasabb azok aránya is, akik csak egy gyermeket terveznek életük során (14,9%). A két gyermeket tervezők a középfokú végzettségűek közül kerültek ki a legnagyobb arányban (55%). Ez az arány a felsőfokú végzettséggel rendelkezők esetében 47,7%. A három gyermeket tervezőknél a felsőfokú végzettségűek voltak a legtöbben, arányuk 33,3%, s 5%-kal lemaradva követik őket az alapfokú végzettségűek.

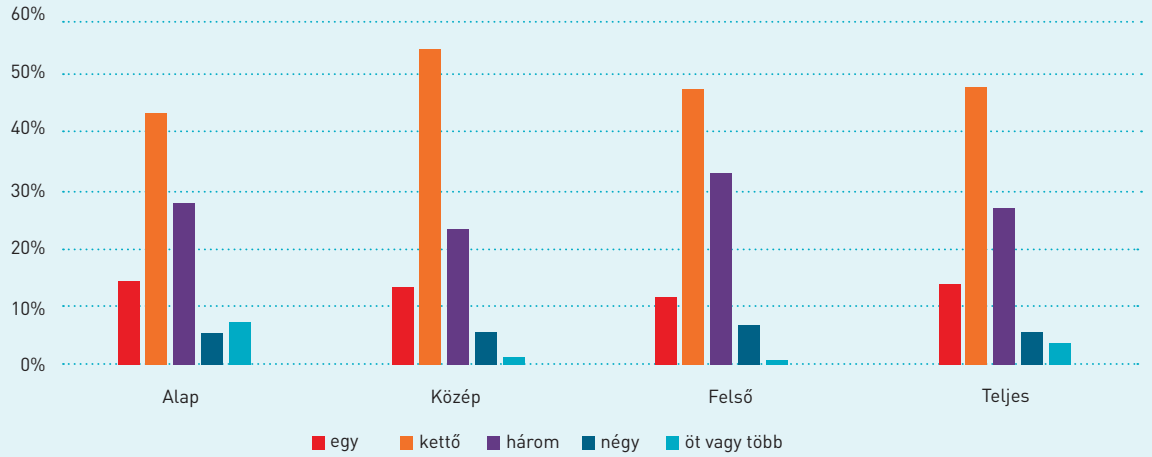

9. ábra: Tervezett gyermekek száma iskolai végzettség szerinti bontásban (N=924 fő)

A kutatás során arra is kíváncsiak voltunk, vajon milyen összefüggés mutatható ki a tervezett gyermekek száma és a gazdasági aktivitás között. Legtöbben két vagy három gyermeket szeretnének összesen életük során. Az eredmények szerint az egy gyermeket tervezők többségében részmunkaidőben dolgozó személyek (20,2%), munkanélküliek (17,8%) és az alkalmi munkából élők (16,7%). A két gyermeket preferálók közül legtöbben a teljes munkaidőben dolgozók körében voltak (54,2%). Meglepőnek tűnhet, hogy a nappali tagozatos hallgatók körében voltak a legnagyobb

arányban azok, akik három gyermeket terveznek életük során (45,9%), őket pedig a háztartásbeliek követték 40%-kal. Négy, vagy annál több gyermeket a legnagyobb arányban a gyermekgondozási ellátáson lévők szeretnének, arányuk 23,1%.

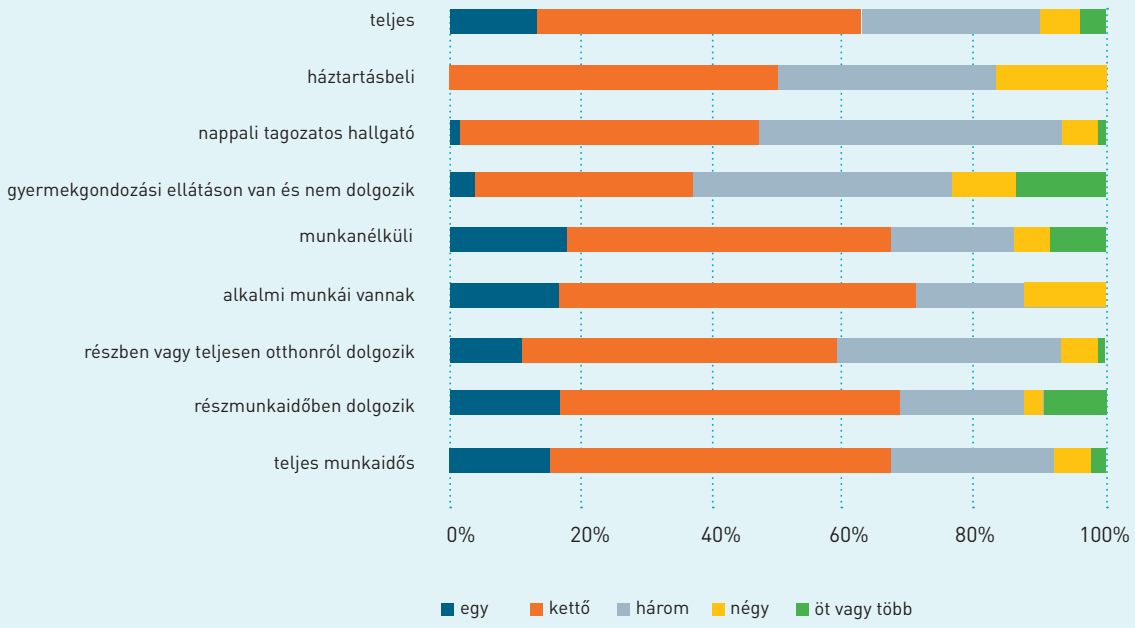

10. ábra: Tervezett gyermekek száma gazdasági aktivitás szerinti bontásban (N=922 fő)

Gyermektervezés a közeljövőben

2020-ban a megkérdezettek 43,8%-a tervezi, hogy az elkövetkező öt évben gyermeket vállal, 56,2% pedig hogy nem. A 2019-es adatfelvétel során azonban ez épp fordítva alakult: 58,3% nyilatkozott pozitívan a gyermektervezéssel kapcsolatban, 41,7% pedig nem tervezett gyermeket vállalni. Ez feltehetően összefügghet a koronavírus-járvány megjelenésével, ami óvatosabb válaszadásra sarkallta a megkérdezetteket.

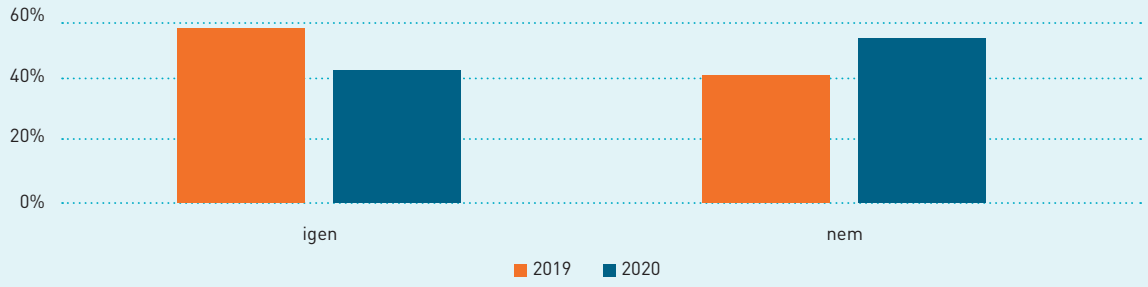

11. ábra: Gyermektervezés öt éven belül, 2019-ben és 2020-ban. (N=930 és 951 fő)[3]

[3]*Az elemzés során nem számoltunk a csekély arányú válaszmegtagadóval.*

Nemek szerinti bontásban azt láthatjuk, hogy bár mindkét nem esetében többen vannak, akik már vagy még nem terveznek gyermeket az elkövetkező öt évben, mégis a férfiak esetében 8,2%-kal többen vannak azok, akik szeretnének gyermeket a közeljövőben. A férfiak tehát nagyobb arányban (48 %) tervezik saját gyermek vállalását a következő öt évben, mint a nők (39,8%).

Amennyiben a gyermekes és gyermektelen megkérdezettek válaszait szeretnénk vizsgálni, az adatok szerint a gyermektelen válaszadók 41,5%-kal nagyobb arányban terveznek gyermeket (65,8% szeretne gyermeket a következő 5 évben), mint a gyermekes válaszadók (24,3% szeretne gyermeket).

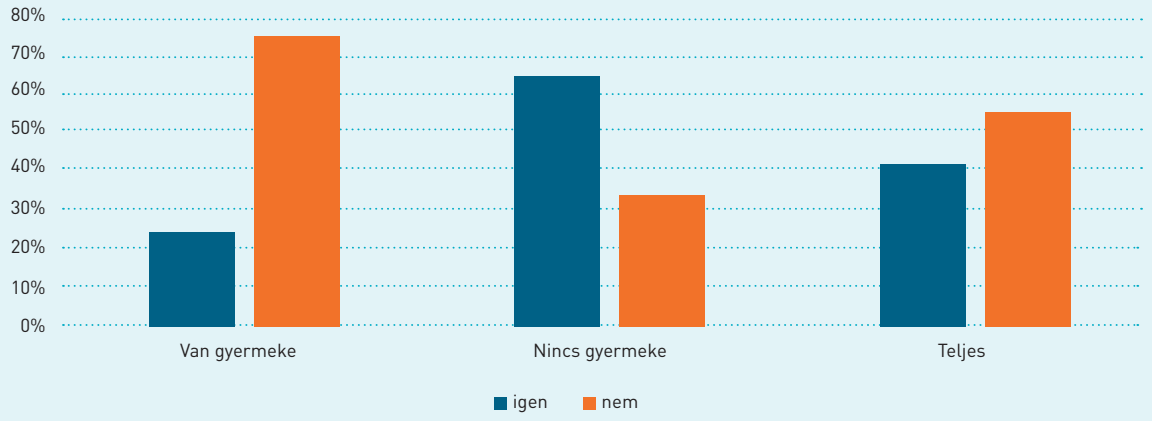

12. ábra: Gyermektervezés öt éven belül, gyermekes/gyermektelen szerinti bontásban (N=950 fő)

A gyermekes válaszadók szerinti bontás azt mutatja, hogy minél több gyermeke van valakinek, annál kevésbé tervezi, hogy a következő öt évben még gyermeke fog születni: míg az egygyermekesek 41,7%-a tervezi a kistestvért, a kétgyermekeseknek közel ötöde (19,2%), addig ez az arány három gyermek esetén csak 12,2%, négy vagy több gyermek esetén pedig már csak 6,8%.

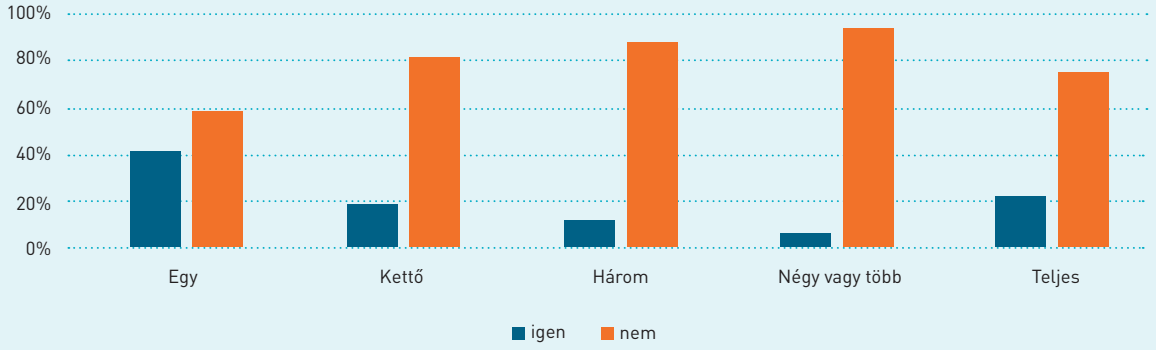

13. ábra: Gyermektervezés öt éven belül, meglévő gyermekek száma szerinti bontásban (N=503 fő)

Az iskolai végzettség szerinti bontás eredményei azt mutatták, hogy minél magasabb iskolai végzettséggel rendelkezik valaki, annál nagyobb arányban szeretne gyermeket az elkövetkező öt évben. Míg az alapfokú végzettséggel rendelkezők 36,7%-a tervez gyermeket a következő öt évben, addig

a felsőfokú végzettségűeknél ez az arány 51,5%, tehát a felsőfokú végzettséggel rendelkezők több, mint fele gondolkozik gyermekvállalásról a közeljövőben. Ez megcáfolja azt a hipotézist, miszerint az iskolai végzettség növekedésével csökken a gyermekvállalási kedv.

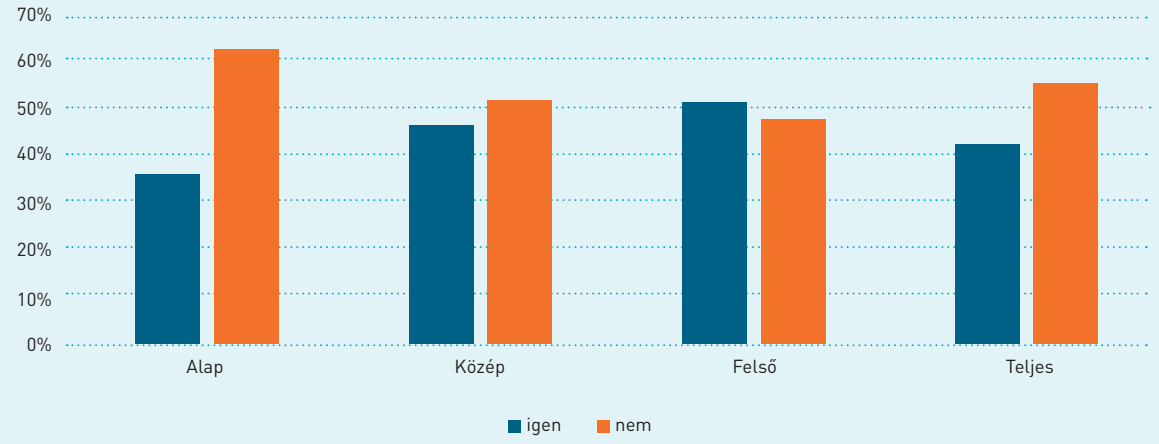

14. ábra: Gyermektervezés öt éven belül, iskolai végzettség szerinti bontásban (N=950 fő)

A vizsgálat során egyértelműnek bizonyult, hogy az életkor előrehaladtával és a meglévő gyermekek magasabb számával párhuzamosan csökken a gyermektervezés valószínűsége. A 18-29 évesek 62,3%-a tervezi, hogy gyermeke fog születni az elkövetkező öt évben. Ez az arány a 30-39 évesek esetében 52%, míg a 40-49 éveseknél 15,6%-ra csökken.

Nem kaptunk meglepő eredményeket akkor sem, amikor a családi állapot függvényében vizsgáltuk meg a kérdést. Legnagyobb arányban az élettársi kapcsolatban élők szeretnének gyermeket az elkövetkező öt évben (53,6%), őket követik az egyedülállók (48%), majd a házasok (32,8%) és az elváltak (32%). A számok alakulása mögött vélhetően az áll, hogy az élettársi kapcsolatban élők nagyobb részének még nincs gyermeke és házasságot is tervez. Valószínűleg első gyermek vállalása előtt állnak az egyedülállók is, ezért terveznek gyermeket a közeljövőben.

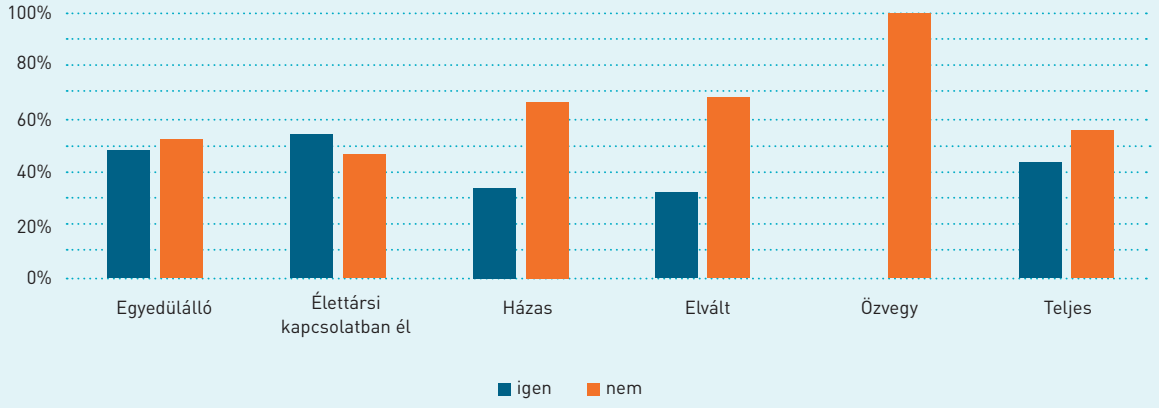

15. ábra: Gyermektervezés öt éven belül, családi állapot szerinti bontásban (N=950 fő)

Településtípus szerint bontva az adatokat az látható, hogy Budapesten terveznek legnagyobb arányban gyermeket vállalni a következő öt évben, és a településmérettel párhuzamosan csökken azoknak a válaszadóknak az aránya, akik gyermeket vállalnának a közeljövőben. Míg Budapesten a megkérdezettek 53,8%-a tervezi, hogy a következő öt éven belül szülővé válik, addig a városokban és falvakban ez az arány 40,1%.

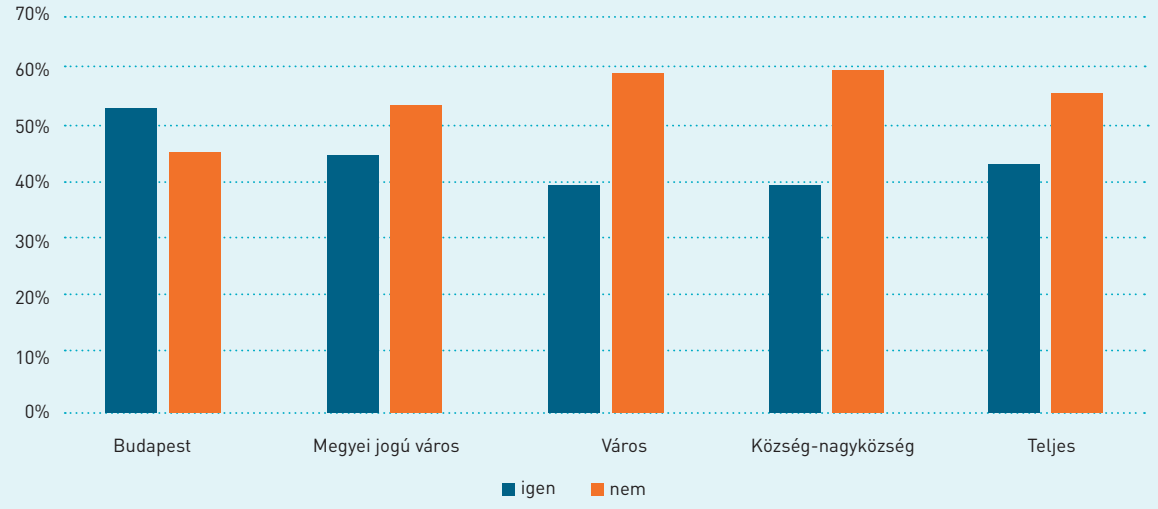

16. ábra: Gyermektervezés öt éven belül, településtípus szerinti bontásban (N=951 fő)

Az adatok szerint legnagyobb arányban azok szeretnének gyermeket a következő öt évben, akik dolgoznak (a teljes munkaidőben dolgozók 48,1%-a, az alkalmi munkából élők 50%-a). Akik legkevésbé tervezik a vélhetően újabb gyermekáldást a közeljövőben, azok a háztartásbeliek (21,2%), valamint azok, akik gyermekgondozási ellátáson vannak (31,5%).

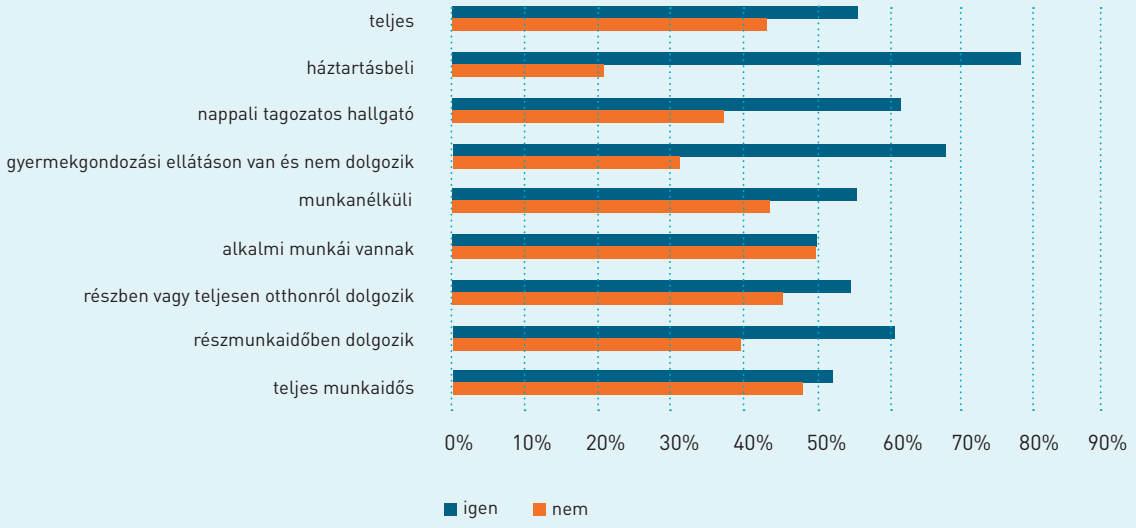

17. ábra: Gyermektervezés öt éven belül, gazdasági aktivitás szerinti bontásban (N=951 fő)

Összefoglalás

2020-ban a gyermekvállalási korban lévő magyarok az ideális gyermekszámot átlagosan 2,52-es, a tervezett gyermekszámot pedig átlagosan 2,37-es értékben határozták meg, azaz mind az ideálisnak gondolt, mind a tervezett gyermekszám meghaladja a népesség reprodukciójához szükséges 2,1-es szintet.

Kutatásunk szerint az ideális gyermekszám a válaszadók fele szerint két gyermek, további 41,7% úgy gondolja, hogy a három az ideális gyermekszám egy családban. Az adatok szerint minél több gyermeke van valakinek, annál nagyobbnak ítéli meg az ideális gyermekszámot. Jellemzően a kisebb településeken több gyermeket tartanak ideálisnak, míg a településméret növekedésével csökken az ideálisnak tartott gyermekszám, Budapesten kaptuk a legalacsonyabb értéket.

A megkérdezettek 49%-a élete során összesen két gyermeket tervez, további 37% pedig három vagy több gyermeket. A mindössze egy gyermeket tervezők aránya igen alacsony, 13%.

A gyermekvállalási korban lévő 18 és 49 év közötti férfiak fele, a nők 40%-a szeretne gyermeket az elkövetkező öt évben. Az életkor előrehaladtával és a meglévő gyermekek számának növekedésével párhuzamosan csökken a gyermektervezés valószínűsége, ugyanakkor megfigyelhető, hogy minél magasabb iskolai végzettséggel rendelkezik valaki, annál nagyobb arányban tervez gyermeket a következő öt évben.

Felhasznált irodalom

Dr. Acsádi György, Dr. Klinger András, Dr. Szabady Egon (1970): *Családtervezés Magyarországon. Az 1966. évi termékenységi és családtervezési vizsgálat* (TCS) fontosabb adatai. A Központi Statisztikai Hivatal Népességtudományi Kutató Intézetének és a Magyar Tudományos Akadémia Demográfiai Bizottságának közleményei, 27. Budapest: Központi Statisztikai Hivatal, Népességtudományi Kutató Intézet.

Cseh-Szombathy László (1979): *Családszociológiai problémák és módszerek.* Budapest: Gondolat Kiadó.

Kamarás Ferenc (1996): *Európai termékenységi és családvizsgálat Magyarországon. Az 1993. évi keresztmetszeti vizsgálat főbb eredményei.* KSH, Budapest.

Kamarás Ferenc (2002): *Családtervek és gyermekszám preferenciák az „Életünk Fordulópontjai" c. vizsgálat tükrében.* Demográfia 4. sz. 379-405. p.

Kapitány Balázs (2002): *Gyermekvállalási kedv Magyarországon.* In: Pongrácz Tiborné – Spéder Zsolt (szerk.) *Népesség – értékek – Vélemények.* Központi Statisztikai Hivatal Népességtudományi Kutató Intézetének kutatási jelentései, 73. KSH Népességtudományi Kutatóintézet, Budapest, 3. 23-34. p.

Kapitány Balázs, Spéder Zsolt (2018): Gyermekvállalás. In: Monostori Judit – Őri Péter – Spéder Zsolt (szerk.): *Demográfiai Portré 2018. Jelentés a magyar népesség helyzetéről.* KSH Népességtudományi Kutatóintézet.

Kopp Mária, Skrabski Árpád (2003): *A gyermekvállalás pszichológiai és szociális háttértényezői a magyar népesség körében. Demográfia 4. sz. 383-395. p.*

Papházi Tibor, Béres Orsolya, Baraté Edina, Trieb Mariann, Székely András (2019): *Párkapcsolatok és gyermekvállalás a külhoni magyar családok körében – egy reprezentatív kutatás eredményei.* Kisebbségi Szemle 3. sz. 7-36. p.

Pongrácz Tiborné, S. Molnár Edit (1997): *A gyermekvállalási magatartás alakulása.* In: Lévai Katalin, Tóth István György (szerk.): *Szerepváltozások. Jelentés a nők és férfiak helyzetéről.* TÁRKI és a Munkaügyi Minisztérium Egyenlő Esélyek Titkársága, 86-103. p.

S. Molnár Edit (1983): *A család ideálisnak tartott létszáma és összetétele – a népesedéspropaganda lehetőségei.* In: Kulcsár Kálmán (szerk.): **A népesedés és a népesedéspolitika.** Kossuth Könyvkiadó, 144-164.

Spéder Zsolt (2014): *Gyermekszám(szcenáriók) – Az új családmodell kontúrjai.* In: Spéder Zsolt (szerk.): *A család vonzásában. Tanulmányok Pongrácz Tiborné tiszteletére.* Budapest: KSH Népességtudományi Kutatóintézet, 105-128. p.

Spéder Zsolt, Kapitány Balázs (2007): *Gyermekek: vágyak és tények. Dinamikus termékenységi elemzések.* Életünk fordulópontjai, Műhelytanulmányok 6. KSH Népességtudományi Kutatóintézet, Budapest.

Hablicsekné Richter Mária – Fűrész Tünde

A szülőképes korú nők demográfiai jellemzői a 2010-es években

Betekintő
2020. év tavaszán Anyák napi kiadvány készült „10+1 tény a 2010-es években gyermeket szült édesanyákról" címmel a KINCS gondozásában. Ebben a cikkben bemutatjuk a kiadvány alapját adó munkaanyagokat, amelyek a KSH Demográfiai évkönyvében megjelent publikus információkra támaszkodnak. Magyar adottságként bemutatjuk a szülőképes korú vagy gyermekvállalási korban lévő nők létszámának negatív irányú változását a 2010-2019-es években. Ezzel összefüggésben értelmezzük a termékenységre vonatkozó értékeket, valamint az élveszületések számát a szülő nők demográfiai jellemzői szerint. A népesség reprodukciós viszonyait és jövőbeli kilátásait a szülőképes korú nők létszáma, és termékenységi szintje határozza meg, ezért is kiemelten fontos az elmúlt évtized demográfiai folyamatainak mélyrehatóbb vizsgálata és a befolyásoló tényezők, így a negatív Ratkó-hatás alaposabb tanulmányozása.

Létszámok

Elemzésünk első lépése a szülőképes korú nők létszámának és arányának változásával összefüggő vizsgálata a 2010-2019 években. Az ország demográfiai változását alapvetően a gyermekvállalási korban lévő nők száma és összetétele határozza meg. Az ország lakosságának kicsit több, mint fele nő, ennek fele a gyermekvállalási korúak száma, tehát a népesség egynegyedét teszik ki a szülőképes korú nők. Jelentős részük édesanya.

Először bemutatjuk a gyermekvállalási korú nők létszámadatait főbb korcsoportok szerint és a gyermekvállalási korúak arányát a női népességen belül. A létszámadatok az adott év január 1-jei népességének számát adják meg.

1. táblázat: A szülőképes korú nők létszáma, aránya a 2010-2019 években
(Forrás: KSH, Demográfiai évkönyv, 1.1.7. tábla alapján)

ÉV	A női népesség létszáma korcsoportok szerint				A szülőképes korúak aránya a női népességen belül százalékban		
	15-49 éves	20-44 éves	20-39 éves	Összesen	15-49 éves	20-44 éves	20-39 éves
2010	2 385 782	1 783 420	1 448 041	5 257 424	45,38	33,92	27,54
2011	2 374 912	1 785 982	1 439 924	5 241 821	45,31	34,07	27,47
2012	2 333 955	1 742 799	1 386 204	5 207 259	44,82	33,47	26,62
2013	2 326 115	1 735 103	1 376 281	5 192 845	44,79	33,41	26,50
2014	2 311 352	1 719 484	1 360 887	5 173 974	44,67	33,23	26,30
2015	2 296 004	1 704 517	1 331 913	5 159 792	44,50	33,03	25,81

ÉV	A női népesség létszáma korcsoportok szerint				A szülőképes korúak aránya a női népességen belül százalékban		
	15-49 éves	20-44 éves	20-39 éves	Összesen	15-49 éves	20-44 éves	20-39 éves
2016	2 282 209	1 688 988	1 298 319	5 141 966	44,38	32,85	25,25
2017	2 262 077	1 668 244	1 263 355	5 122 270	44,16	32,57	24,66
2018	2 243 595	1 649 298	1 233 648	5 106 769	43,93	32,30	24,16
2019	2 224 985	1 631 398	1 208 868	5 096 935	43,65	32,01	23,72

A szülőképes korú (15–49 éves) női népesség létszáma 2 millió 229 ezer fő 2019-ben, ami 157 ezer fővel kevesebb a 2010. évi (2 millió 386 ezer fő) értéknél. A 20–44 éves nők esetében a létszámcsökkenés 152 ezer fő. Kiemelkedően magas azonban a gyermekvállalás szempontjából legfontosabb, 20–39 éves korosztály létszámának változása. 239 ezer fős a létszámcsökkenés 2010. év január 1-jéről 2019. év január 1-jére, míg 2010-ben 1 millió 448 ezren voltak, addig 2019-ben 1 millió 209 ezer nő volt ebben a korcsoportban. Mivel tíz gyermekből kilenc az édesanya 20 és 40 éves kora között születik meg, ezért különösen nagy jelentőségű, hogy ezen korosztály létszáma csökkent a legnagyobb mértékben tíz év alatt, összesen 16,5 százalékkal. Az elmúlt 10 évben jelentősen csökkent a gyermekvállalási korban lévők létszáma, ezen belül is a kulcsfontosságú 20-39 év közötti korosztályokat érintette legnagyobb mértékben a létszámváltozás.

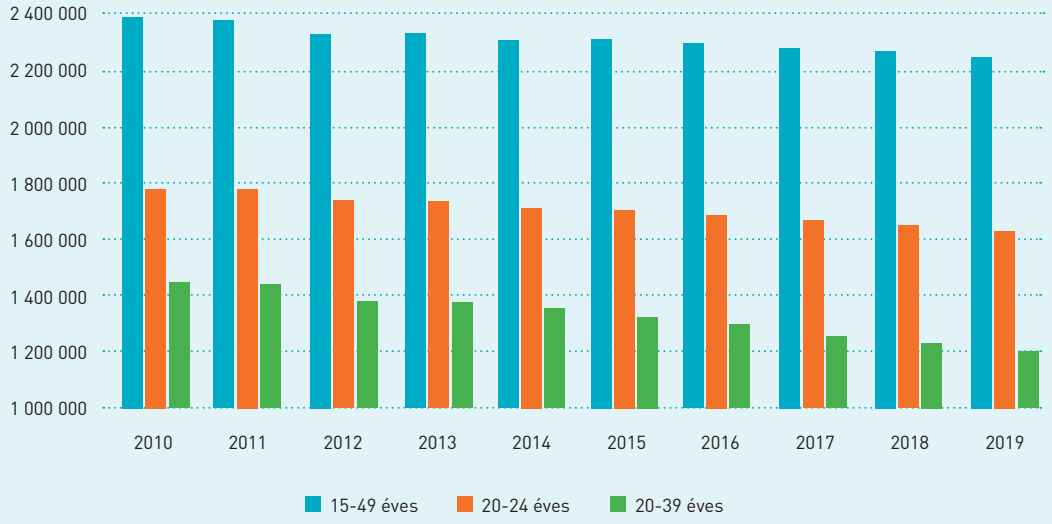

1. ábra A női népesség létszáma korcsoportok szerint, 2010-2019 (Forrás: KSH, Demográfiai évkönyv, 1.1.7. tábla alapján saját szerkesztés)

A gyermekvállalási korban lévő népesség elmúlt évtizedben bekövetkezett létszámának változását a korfán is jól nyomon követhetjük, ezt mutatja a *2. ábra.* A női népesség 2009-es és 2019-es korfája közötti különbség jól érzékelteti az évtized során lezajlott változásokat, a női népesség létszámadatai 5 éves korcsoportok szerint megmutatják az egyes korcsoportok közötti eltolódást.

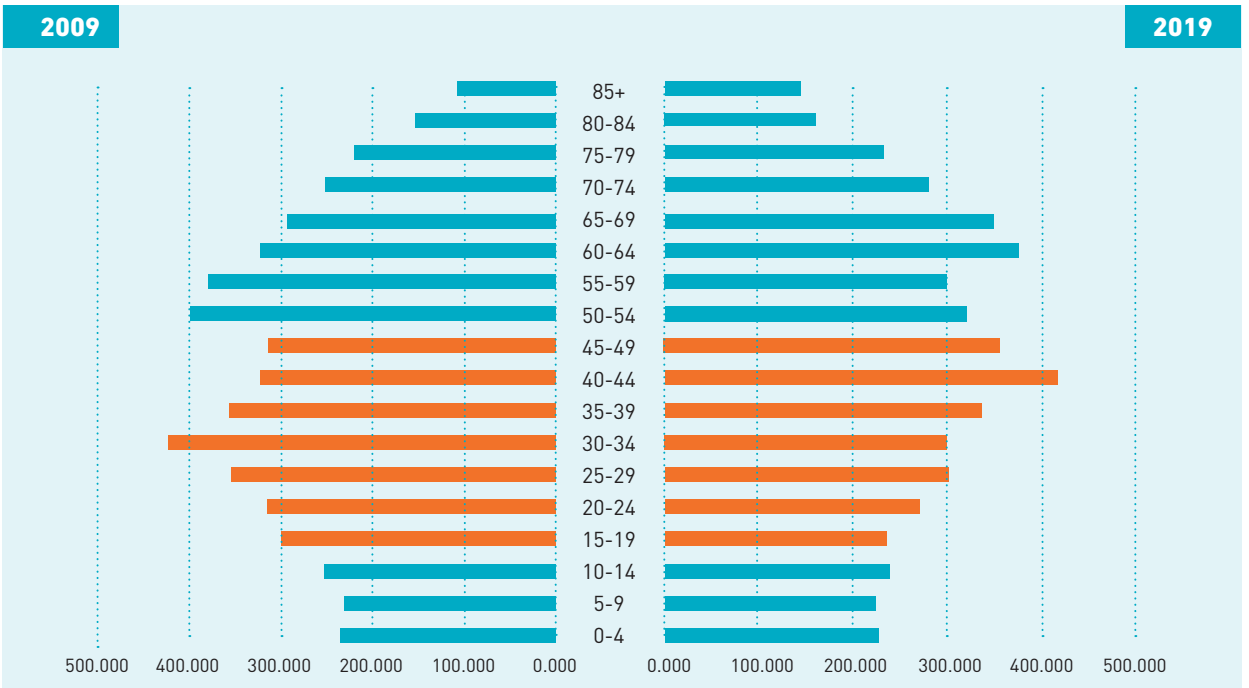

2. ábra: A női népesség korfája, 2009, 2019. (Forrás: KSH adat, saját szerkesztés)

Összességében a szülőképes korú nők létszáma csökkent úgy, hogy egyúttal kevesebb lett a fiatal potenciális anya. Ez a tény mint később látni fogjuk kihat a születésszám változására is. 2009-ben a 30-34 éves nők létszáma 425 ezer fő volt, a 35-39 évesek létszáma pedig 357 ezer fő volt. 2019-re a legnagyobb létszámú korcsoport már a 40-44 éveseké, ahol 423 ezer fő található. A 30-34 évesek létszáma jelentősen csökkent, 127 ezer fővel.

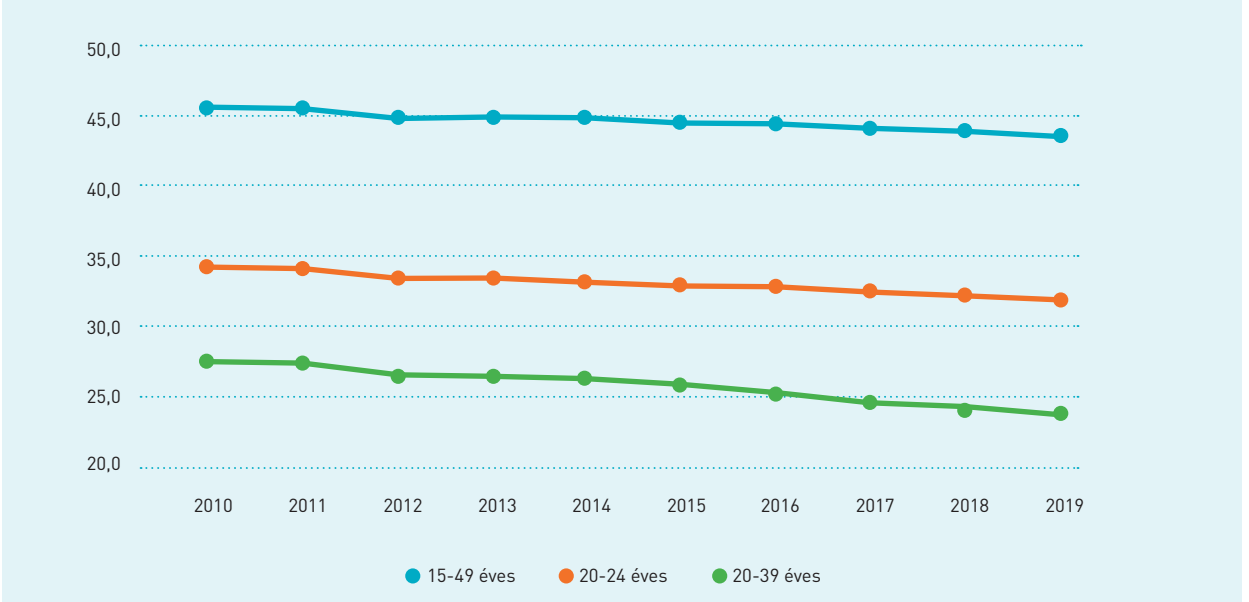

3. ábra: A szülőképes korúak aránya a női népességen belül százalékban, 2010-2019
(Forrás: KSH, Demográfiai évkönyv, 1.1.7. tábla alapján)

Élveszületések

2. táblázat: Élveszületések száma, aránya és a szülőképes korú nők aránya a 2010. évihez képest (Forrás: KSH, Demográfiai évkönyv alapján)

Év	Élveszületések száma	Élveszületések	15-49 éves	20-44 éves	20-39 éves
		aránya a 2010. évihez képest százalékban			
2010	90 335	100	100	100	100
2011	88 049	97,5	99,5	100,1	99,4
2012	90 269	99,9	97,8	97,7	95,7
2013	88 689	98,2	97,5	97,3	95,0
2014	91 510	101,3	96,9	96,4	94,0
2015	91 690	101,5	96,2	95,6	92,0
2016	93 063	103,0	95,7	94,7	89,7
2017	91 577	101,4	94,8	93,5	87,2
2018	89 807	99,4	94,0	92,5	85,2
2019	89 200	98,7	93,3	91,5	83,5

Az élveszületések száma ingadozik, 2014-től emelkedés következik be, 2017-től csökkenés tapasztalható, de a csökkenés mértéke lényegesen alulmarad a szülőképes korúak 2010. évi létszámához viszonyított aránya mellett.

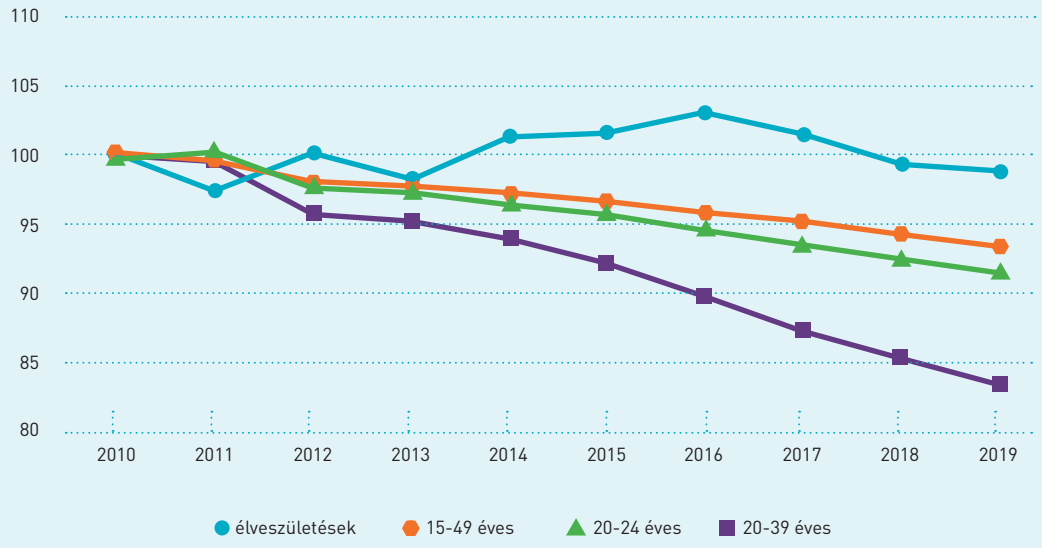

4. ábra: Élveszületések és a szülőképes korú nők aránya a 2010. évihez képest (Forrás: KSH, Demográfiai évkönyv alapján)

Az ábra szemlélteti az élveszületések ingadozását, a szülőképes korú nők létszámának, arányának csökkenését, a 20-39 évesek számának látványos visszaesését. A születésszám csökkenését eltérő mértékben okozzák a különböző korcsoportba tartozó szülőképes korú nők. Ugyanakkor egyértelmű, hogy a szülőképes korú nők létszámának csökkenése lényegesen nagyobb, mint az élveszületések számának változása, azaz jóval kevesebb gyermekvállalási korban lévő nő nagyjából ugyanannyi gyermeknek adott életet. Miközben 2010 és 2019 között 6,7 százalékkal csökkent a 15-49 éves szülőképes női korosztály létszáma, a születések száma csak ennek ötödével, 1,3 százalékkal csökkent.

Termékenység

3. táblázat: Termékenységi mutatók (Forrás: KSH, Demográfiai évkönyv alapján)

Év	Teljes termékenységi arányszám (ezer)	15–49 éves nőre jutó élveszületés (ezer)	20–44 éves nőre jutó élveszületés (ezer)	20–39 éves nőre jutó élveszületés (ezer)	15–49 éves házas nőre házasságból jutó élveszületés (ezer)	15–49 éves nem házas nőre jutó házasságon kívüli élveszületés (ezer)
2010	1,25	37,9	47,6	57,3	55,8	25,9
2011	1,23	37,1	46,9	56,8	54,9	25,7
2012	1,34	38,7	48,7	59,4	55,9	28,0
2013	1,34	38,2	47,9	58,4	54,7	28,2
2014	1,41	39,7	49,9	61,0	56,4	29,9
2015	1,44	40,0	50,6	62,3	57,3	30,1
2016	1,49	40,9	51,7	64,5	59,9	30,1
2017	1,49	40,6	51,8	65,2	61,5	28,7
2018	1,49	40,2	51,4	65,3	61,8	27,9
2019	1,49	40,2	52,0	66,3	67,1	24,7

A teljes termékenységi arányszám – amely azt fejezi ki, hogy hány gyermeke születne egy nőnek élete folyamán akkor, ha az adott év termékenységi viszonyai nem változnának – már 1980-ban sem érte el az optimális, 2,1-es értéket. A mutató értéke akkor 1,91 volt, majd fokozatosan romlott, 2010-ben 1,25 volt és 2011-ben érte el a mélypontot jelentő 1,23-os értéket. Az ezt követő emelkedés során 2016-ban és 2017-ben 1,49-os értéket ért el, ami a születésszám-csökkenés ellenére sem változott, a következő években is 1,49, ami azt jelenti, hogy csökkent a születésszám, de a gyermekvállalási hajlandóság tovább javult, 2010-hez képest jelentősen emelkedett. Ez azt mutatja, hogy a gyermekvállalási kedv növekedett, a születésszám-csökkenés a szülőképes korú női népesség létszámának visszaeséséből adódott.

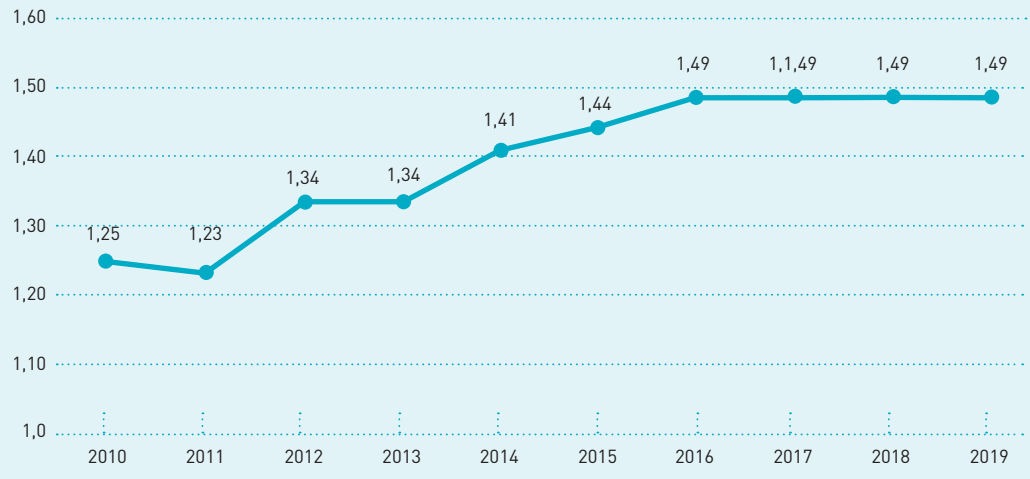

5. ábra: TTA alakulása (Forrás: KSH Demográfiai évkönyv 4.1.1 tábla alapján)

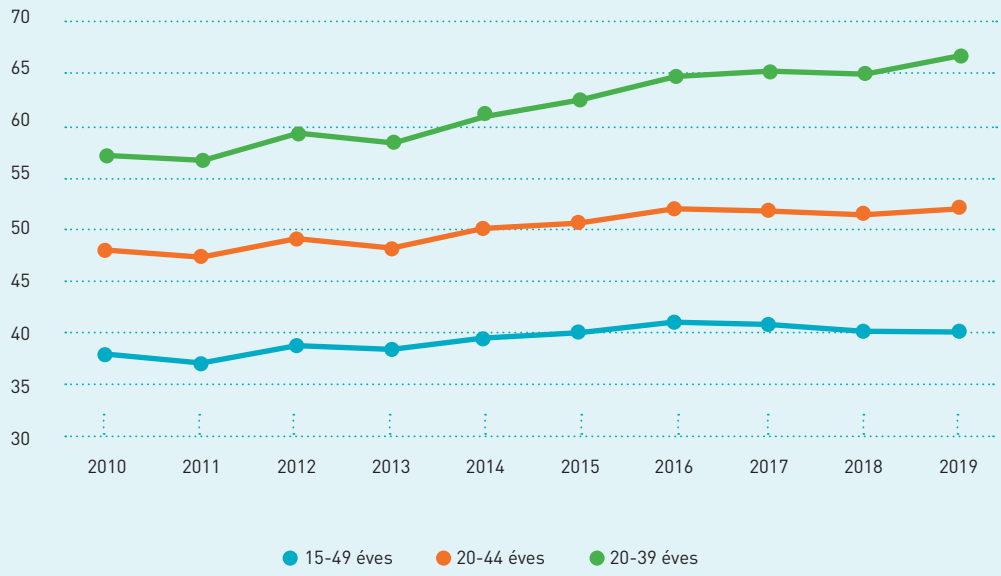

6. ábra: Ezer szülőképes korú nőre jutó élveszületés (Forrás: KSH Demográfiai évkönyv alapján)

A születésszám nagyságát a szülőképes korú nők létszáma mellett a gyermekvállalási hajlandóság befolyásolja. Az ezer 15-49 éves nőre jutó élveszületés értéke 2011-ben volt a legalacsonyabb (37,1), ezután látványos emelkedés következik, 2016-ban elérte a 40,9-os értéket. Leglátványosabb emelkedés a születések szempontjából meghatározó időszaknak tekinthető 20-39 éves nők esetében volt náluk ezer nőre vetítve 57,3-ról 66,3-ra nőtt a születések száma, ami 15,7 százalékos emelkedés. A 20-44 éves korosztályban 9,2 százalékkal nőtt az ezer nőre jutó szülések száma, összességében pedig a teljes, 15-49 éves korosztályra vetítve 6 százalékos az emelkedés.

Szülő nők átlagéletkora

A termékenység idősebb korra halasztásának egyszerű összefoglaló mérőszáma a nők átlagos kora az első gyermek, ill. az összes gyermek születésekor. Magyarországon a korábbi évtizedekben sok nő halasztotta első gyermeke vállalását a húszas évei legvégére, harmincas évei elejére. 1990 és 2000 között két évvel, 2000 és 2010 között pedig három évvel nőtt az anyák átlagos életkora első gyermekük születésekor (23-ról 25, majd 25-ről 28 évre). Ez a halasztási folyamat 2010-től lelassult, gyakorlatilag megszűnőnek látszik. Az első gyermek vállalásának átlagos kora az édesanyák esetén 2010-ben 28,23 év volt, ez az érték 2018-ban 28,75 év lett, 2019-ben pedig 28,86 év, tehát az évtized során végig 29 év alatt maradt. Az összes gyerek születésekor a szülő nők átlagéletkora 2010-ben 29,83 év volt. Erőteljes növekedés itt sem tapasztalható, 2018-ban 30,33 év a számolt átlagos életkor, 2019-re pedig 30,34 év. Az adott időszakban tehát stagnálást, kismértékű, egy évnél kisebb emelkedést tapasztalunk a szülő nők átlagos életkorában, miközben 2000 és 2010 között közel három évvel emelkedett ez a szám.

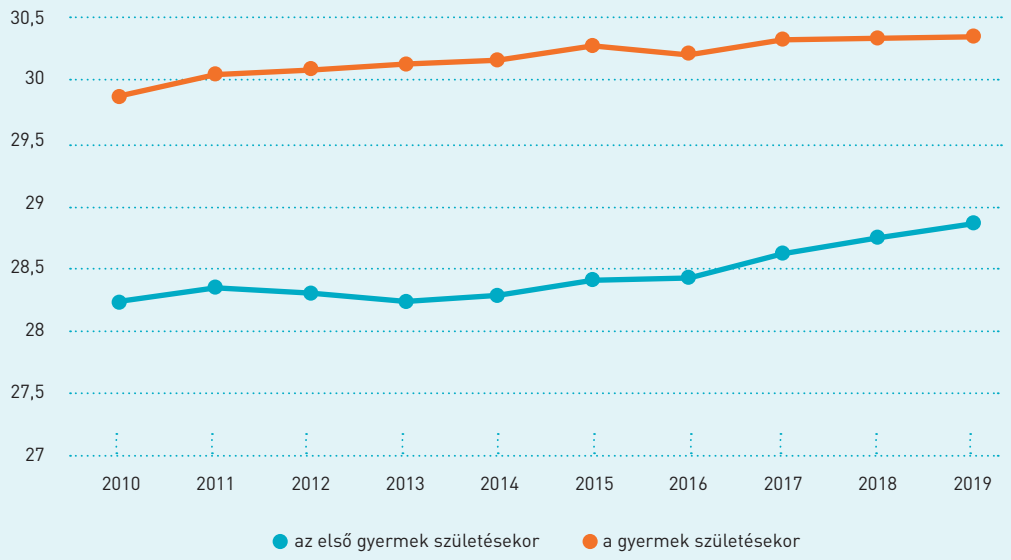

7. ábra: Az anya átlagéletkora a gyermekvállaláskor (év) (Forrás: KSH, Demográfiai évkönyv alapján)

Élveszületések az anya korcsoportja szerint

4. táblázat: Élveszületések az anya korcsoportja szerint (Forrás: KSH, Demográfiai évkönyv alapján)

Év	–19	20–24	25–29	30–34	35–39	40–44	45–49	Összesen
	Éves							
2010	5 296	12 668	25 090	31 489	13 438	2 271	83	90 335
2011	5 150	12 224	23 290	30 114	14 698	2 502	71	88 049
2012	5 491	12 766	23 375	29 704	16 185	2 665	83	90 269

A táblázat a következő oldalon folytatódik.

Év	–19	20–24	25–29	30–34	35–39	40–44	45–49	Összesen
	Éves							
2013	5 792	12 798	22 690	27 636	16 760	2 903	110	88 689
2014	6 048	13 255	23 097	28 068	17 727	3 214	101	91 510
2015	5 774	13 420	23 046	27 509	17 932	3 875	134	91 690
2016	6 098	13 674	23 624	27 556	17 801	4 163	147	93 063
2017	5 541	13 219	23 627	27 173	17 405	4 443	169	91 577
2018	5 292	12 851	23 324	27 176	16 362	4 629	173	89 807
2019	5 032	12 709	24 076	26 545	16 080	4 531	227	89 200
Százalékos megoszlás								
2010	5,9	14,0	27,8	34,9	14,9	2,5	0,1	100,0
2011	5,8	13,9	26,5	34,2	16,7	2,8	0,1	100,0
2012	6,1	14,1	25,9	32,9	17,9	3,0	0,1	100,0
2013	6,5	14,4	25,6	31,2	18,9	3,3	0,1	100,0
2014	6,6	14,5	25,2	30,7	19,4	3,5	0,1	100,0
2015	6,3	14,6	25,1	30,0	19,6	4,2	0,1	100,0
2016	6,6	14,7	25,4	29,6	19,1	4,5	0,2	100,0
2017	6,1	14,4	25,8	29,7	19,0	4,9	0,2	100,0
2018	5,9	14,3	26,0	30,3	18,2	5,2	0,2	100,0
2019	5,6	14,2	27,0	29,8	18,0	5,1	0,3	100,0

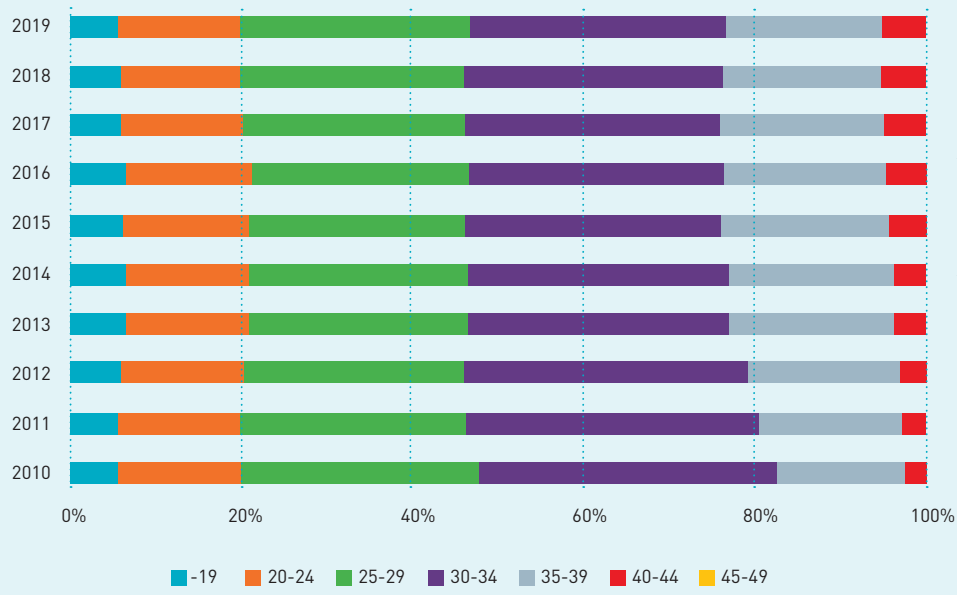

8. ábra: Élveszületések az anya korcsoportja szerint százalékban (Forrás: KSH, Demográfiai évkönyv alapján)

A 2010-es évek során jelentősen, duplájára nőtt azon szülések száma, ahol az anya 40 éves elmúlt. 20 százalékkal nőtt azon kisbabák száma, akiknek az édesanyja 35-39 év közötti, azaz összességében az idősebb, 35 év feletti édesanyák harmadával több gyermeket hoztak világra 2010 és 2019 között. Eközben 16 százalékkal csökkent a 30-34 éves édesanyáktól születő gyermekek száma, 4 százalékkal a 25-29 éves édesanyák szülései, míg a 24 évesnél fiatalabb korosztály esetében stagnálás tapasztalható. A vizsgált időszakban a 15 évesnél fiatalabb nők évente 100-nál kevesebb gyermeknek adnak életet, a 45 évesek és idősebbek gyermekszáma pedig nem éri el a 200 főt. Azt, hogy a születések száma nem fordult negatívba, alapvetően a 35 év feletti nők gyermekvállalási hajlandóságának növekedése eredményezte.

Születések az anya családi állapota szerint

A 2010-es években Magyarországon született gyermekek számát érdemes megvizsgálni az anya családi állapota szerinti bontásban is. 2000 és 2010 között 29 százalékról 40,1 százalékra nőtt a házasságon kívüli élveszületések száma (a házasságon kívüli élveszületés az az élveszületés, amelynél az újszülött anyjának a családi állapota hajadon, özvegy vagy elvált volt). Ez a tendencia folytatódott 2015-ig, majd ezt követően újra emelkedni kezdett a házasságban született gyermekek számaránya. Míg 2015-ben a gyermekek 52,2 százaléka született házasságban, 2019-ben 55,7 százalék. Fontos lenne, hogy ez a kedvező trend folytatódjon, mivel a házasságokban általában nagyobb a gyermekvállalási kedv.

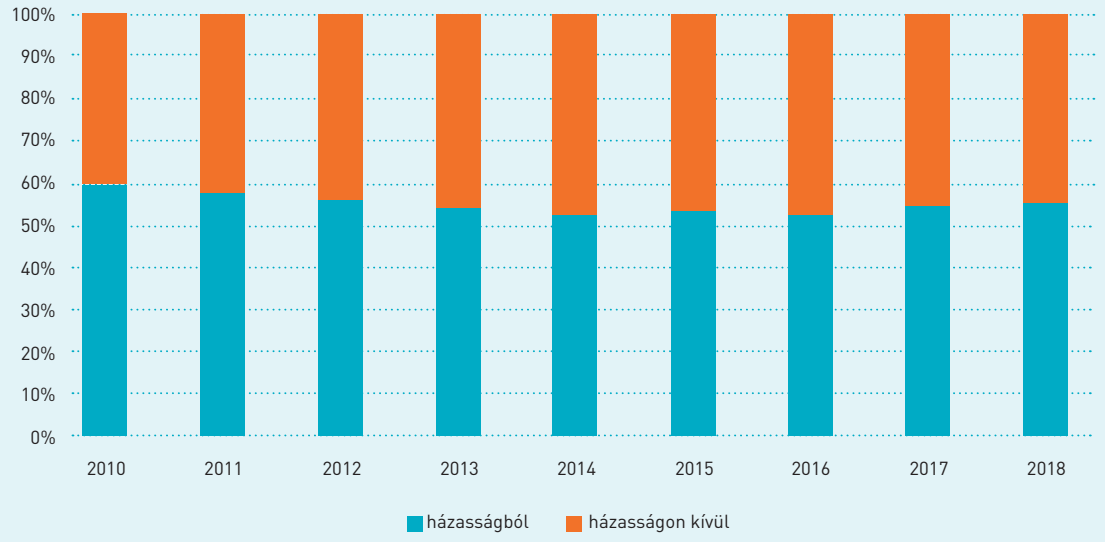

9. ábra: Élveszületések az anya családi állapota szerint (Forrás: KSH adat, saját szerkesztés)

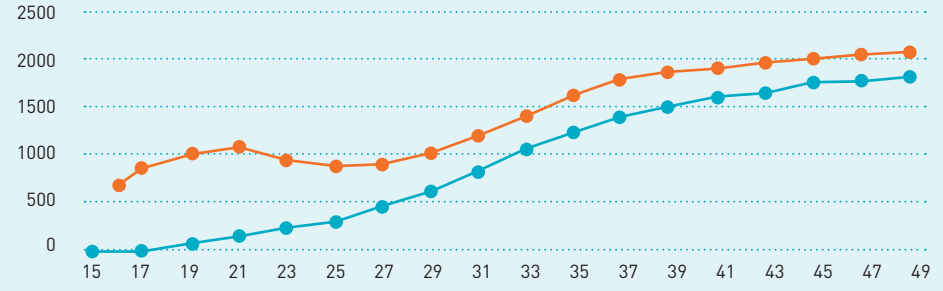

10. ábra: Ezer 15-49 éves nőre jutó élve született gyermekek száma (Forrás: KSH, Demográfiai évkönyv alapján)

Az ezer 15-49 éves nőre jutó élve született gyermekek számának vizsgálata során megállapítható, hogy a 45-49 éves házas nők esetében az ezer nőre jutó élveszületett gyermekek száma meghaladja a 2000-es értéket. Ez azt jelenti, hogy egy főre vetítve a 45-49 éves házas nők átlagosan két gyermeket vállaltak.

Gyermekszám,születési sorrend, testvérek

Minden évben ismert, hogy az összes születés közül hány első, második, harmadik, stb. gyermek jött világra. A táblázat azt mutatja, hogy az összes megszületett gyermek közül hány százalékot tesz ki az első, második, harmadik, stb. gyermek. Megállapítható, hogy több a harmadik gyermekek születésének aránya, azaz több harmadikként született gyermek jött világra a 2010-es években, vagyis népszerűbbé vált a háromgyermekes családmodell.

Az élveszületési sorrend az a szám, amely megmutatja, hogy az újszülött az anyának sorrendben hányadik szülötte. Többes (iker-) szülés esetén minden gyermeket születésük sorrendjében külön kell számolni.

Ha a gyermekszám szerinti termékenységet vizsgáljuk, a születési sorrend szerinti termékenységben a magasabb sorszámú gyermekeknél pozitív irányzatot látunk. 2010-ben a 3. gyermekek aránya az újszülöttek között még 12,1% volt, ez az érték 2018-ra 13,6 lett, 2017-ben pedig elérte a 13,9%-ot. Az élveszületések jelentős részét az elsőszülöttek teszik ki, arányuk a vizsgált időszakban fél százalékkal csökkent. A második gyermekek születési aránya közel ennyivel, 0,4 százalékkal nőtt, a harmadik gyermekek aránya pedig 1,5 százalékkal

5. táblázat: Élveszületések aránya az élveszületési sorrend szerint százalékban (Forrás: KSH, Demográfiai évkönyv alapján

	1	2	3	4	5 vagy több
2010	47,4	32,6	12,1	4,2	3,8
2011	46,4	32,7	12,8	4,3	3,8
2012	46,1	32,6	13,2	4,2	3,8
2013	46,4	32,1	13,3	4,4	3,8
2014	46,3	32,1	13,6	4,3	3,8
2015	46,6	32,2	13,5	4,1	3,6
2016	46,9	32,4	13,4	3,9	3,4
2017	46,6	32,4	13,9	3,9	3,2
2018	46,5	32,9	13,6	3,8	3,2
2019	46,9	33,0	13,2	3,9	3,0

növekedett. Bizakodásra adhat okot a testvérek megszületésében tapasztalható elmozdulás, ami hozzájárulhat a többedik gyermekek megszülethetőségi esélyeinek növekedéséhez.

Az adatsorokból megállapítható, hogy kevesebb idő telik el a testvérek megszületése között, hiszen nőtt a kisbabák között azoknak a számaránya, akiknek a testvére öt év alatti. Legnagyobb növekedés a kétéves korkülönbségnél tapasztalható, azaz egyre több kistestvér úgy születik meg, hogy a nővére vagy a bátyja még háromévesnél fiatalabb.

6. táblázat: Élveszületések a jelenlegi és az ezt megelőző élveszületés között eltelt időtartam (évek) szerint megoszlás százalékban (Forrás: KSH, Demográfiai évkönyv alapján)

Év	1-nél kevesebb	1	2	3	4	5	6	7–9	10–14	15–
2010	2,9	20,4	22,5	13,7	8,9	6,5	5,1	10,3	7,2	2,6
2011	2,5	19,0	23,1	14,4	8,9	7,0	5,5	10,0	7,0	2,6
2012	2,6	18,6	22,6	14,9	9,6	6,9	5,6	9,9	6,9	2,5
2013	2,9	18,7	21,2	14,4	9,7	7,5	5,7	10,2	7,2	2,5
2014	2,9	19,5	21,7	13,5	9,6	7,5	5,8	10,4	6,8	2,4

A 6. táblázat folytatása

Év	1-nél kevesebb	1	2	3	4	5	6	7–9	10–14	15–
2015	2,7	19,3	22,6	14,0	8,9	7,4	5,7	10,4	6,7	2,4
2016	2,9	19,4	23,1	13,8	9,2	6,8	5,6	10,3	6,6	2,2
2017	2,9	18,9	24,0	14,3	9,3	7,0	5,2	10,1	6,3	2,2
2018	2,9	19,2	24,8	14,6	9,6	6,8	5,2	9,0	5,9	2,0
2019	3,1	18,7	25,8	15,2	9,8	6,8	5,0	8,3	5,5	1,8

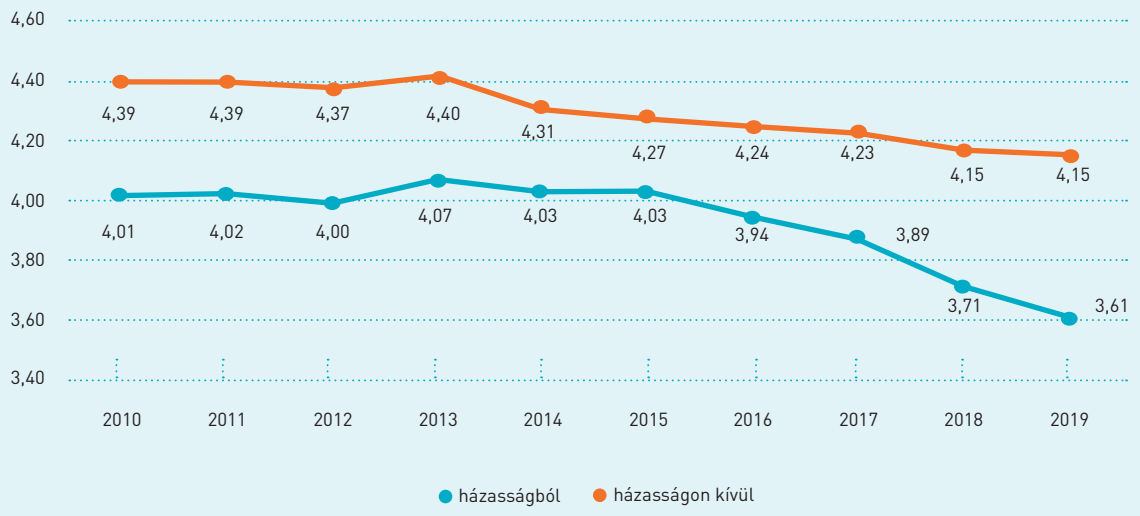

11. ábra: Élveszületések a jelenlegi és az ezt megelőző élveszületések között eltelt átlagos időtartam (év) (Forrás: KSH, Demográfiai évkönyv alapján)

A megszülető gyermek a nála idősebb testvérénél 2010-ben átlagosan 4,15 évvel fiatalabb, 2018-ban ez az érték 3,89 évre mérséklődött. 2013. évben a legmagasabb (4,20 év) az érték, a csökkenés 2014-től következik be. Ez azt jelenti, hogy a GYED extra 2014-es bevezetése után a szülők közül többen úgy döntöttek, hogy a nagyobb gyermek után hamarabb vállalják a következő gyermeket. Átlagosan 0,31 évvel kisebb a jelenlegi és az ezt megelőző élveszületés között eltelt időtartam. Különösen jelentős a házasságból születettek esetében, ahol ez idő 0,36 év. Az ábra szemlélteti az élveszületések között (jelenlegi és az azt megelőző élveszületés) eltelt átlagos időtartamot a házas és nem házas nők esetében. A vizsgált időszakban végig jelentős az eltérés, családban (házasság esetén) a testvérek között lényegesen kisebb a korkülönbség. Házaspároknál kevesebb idő telik el a testvérek megszületése között, mint a házasságon kívüli születéseknél.

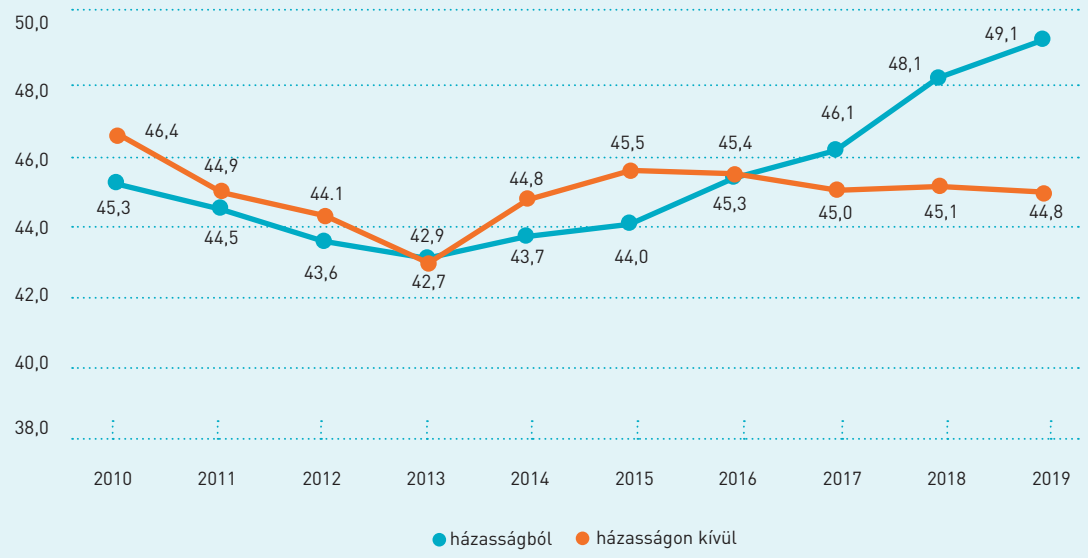

12. ábra: Élveszületések közül a jelenlegi és az ezt megelőző élveszületés között eltelt időtartam kevesebb, mint három év, százalékban (Forrás: KSH, Demográfiai évkönyv alapján)

A 13. ábra azokat a születéseket mutatja, ahol a megszületett gyermek idősebb testvére még nincs hároméves, vagyis a szülők a nagyobb gyermek hároméves kora előtt már vállalták a következő gyermeket. 2010-ben a házasságból született gyermekek 45,3%-ának fiatalabb volt a testvére 3 évesnél, házasságon kívül született gyermekeknél még magasabb volt az arány: 46,4%. 2016-tól azonban fordulat következett be és a házasságokon belül már a további gyermekek vállalásának ideje lecsökkent, így a testvérek között kisebblett a korkülönbség. Összességében az évtized második felétől többen döntöttek úgy, hogy nem várják ki a három évet, hanem a nagyobb gyermek hároméves kora előtt már vállalják a következő gyermeket. Különösen igaz ez a házasságban élőkre, akiknek a 49,1 százalékánál az újszülött a nagyobb gyermek hároméves kora előtt jött a világra.

Összegzés

Tanulmányunkban megvizsgáltuk az elmúlt évtizedben bekövetkezett változásokat a gyermekvállalási magatartásban. A szülőképes vagy gyermekvállalási korban lévő nők létszáma és arányuk a nőkön belül ebben az időszakban jelentősen csökkent. Ugyanakkor nőtt a gyermekvállalási korban lévő nők termékenysége, az ezer nőre jutó születések száma, emiatt csak minimálisan, sokkal kisebb mértékben csökkent a születések száma, mint ami a gyermekvállalási korban lévő női korosztály szűkülése miatt várható lett volna. Növekedett a gyermekvállalási hajlandóság, ami együtt járt azzal, hogy csak kismértékben emelkedett a szülő nők átlagéletkora. A negyvenéves koruk felett szülő nők száma megduplázódott, miközben több harmadikként megszülető gyermek jött a világra. Az évtized második felében már egyre több gyermek szülei éltek házasságban és a testvérek megszületése között is kevesebb idő telik el. Összességében a 2010-es években Magyarországon javultak a gyermekvállalási kapcsolódó mutatók, nőtt a termékenységi arányszám, ami a negatív Ratkó-hatás, azaz a szülőképes női korosztály létszámának nagymértékű csökkenése nélkül

nagyarányú emelkedést eredményezett volna a születések számában is. Jó hír viszont, hogy a 2020-as években a 2010-es évek demográfiai folyamatait meghatározó negatív adottsággal már nem kell számolni, ezért ha a mostani kedvező trend nem veszít az irányából és intenzitásából, akkor egyre több magyar kisgyermek megszületésére számíthatunk a jövőben.

Felhasznált irodalom

KSH [2016]: A termékenységi folyamatok hazai jellemzői, 1970-2015. KSH, Budapest

KSH [2020]: Demográfiai évkönyv 2019, KSH, Budapest, ISSN 0237-7594

Kovacsicsné Nagy Katalin [szerk] [1996]: Demográfia, KSH, Budapest, 1996

www.ksh.hu

Agócs Gergely - Balogh Enikő

Ismét népszerű a házasság Magyarországon

Betekintő
2010-től jelentősen javulni kezdett a házasságkötések és válások mérlege Magyarországon, míg az előbbiek száma dinamikus növekedésnek indult, addig az utóbbiaké nagymértékben csökkent. Európában Magyarországon nőtt legnagyobb mértékben a házasságkötések száma és csökkent legjobban a válásoké. A 2010-es években hazánkban a házasságok megszilárdultak, a házasságkötések száma a rendszerváltás előtti idők óta nem volt ilyen magas, a válások száma pedig hatvan éves mélypontra került. A házasságkötések számának 1975 óta tapasztalható folyamatos csökkenése megállt és 2011-ben növekedésbe fordult át, azóta egyre többen kötnek házasságot, a házasság ismét népszerű Magyarországon.
Kutatásokból kiderül, hogy szorosan összekapcsolódik a házasság fontossága és a gyermekvállalás. Az adatok azt mutatják, hogy a többség véleménye szerint a házasság szükséges a gyermekvállaláshoz, másképpen a házasság a gyermekvállalás előszobája. A kormány számos, az elmúlt évtizedben bevezetett intézkedéssel ösztönzi a házasságkötéseket, ezzel is visszaadva a házasság társadalmi rangját, megbecsültségét.

Bevezető

A rendszerváltás óta eltelt közel 30 év dinamikus változásokat hozott a házasságkötési, a családalapítási és a gyermekvállalási tendenciákban Magyarországon. A negatív európai demográfiai trendek gyengítették a hagyományos családi kötelékeket, átalakultak a családalapítás előtt állók jövőbeni elképzelései, valamint az elképzelések megvalósításának sorrendje (Sztretykó 2002). A legszembetűnőbb változás a családalapítási életkor kitolódása, a házasságkötések számának csökkenése, valamint a gyermekvállalási kedv visszaesése volt. Elfogadottabbá vált a válás, az élettársi kapcsolat és a tudatos gyermektelenség is (Győrffy és mtsai 2013). Pozitív változások a 2010-es kormányváltást követően végrehajtott családbarát fordulattal indultak el hazánkban, egy új trendet, hangsúlyos szemléletváltozást hozva a magyar társadalomba.
A 2010-es években bevezetett családpolitikai intézkedések jelentős változást eredményeztek a termékenységi arányszám és a házasságkötések számának alakulásában. 2010 és 2016 között nagymértékben emelkedett a házasságkötések száma, majd két év stagnálást követően egy korábban nem tapasztalt, impozáns növekedés indult el. 2019 végére 65 300-ra emelkedett a házasságkötések száma, és így a tavalyi évben újra annyian kötötték össze az életüket Magyarországon, mint legutóbb a rendszerváltás idején. Ez a kedvező tendencia a koronavírus járvány ellenére 2020 első kilenc hónapjában tovább folytatódott, hiszen szeptemberig 53 774 frigy köttetett, míg az előző év ugyanezen időszakában 52 161, ami 3,1%-os emelkedés.

Szakirodalmi áttekintés

A házasság, mint intézmény már régóta szerves része az emberiség történelmének. A férfi és a nő kapcsolatára, közös életük elindítására vonatkozó szabályok az ókortól kezdve megjelentek, hiszen már ekkor a társadalom alapjaként, fennmaradásuk zálogaként tekintettek a házasság intéz-

ményére. Heidl a házasságról szóló művében külön felhívja a figyelmet arra (2017:16) hogy, ahogyan mi a társadalom alapsejtjeként tekintünk a családra, úgy a régiek[1] (Musonius és tanítványa, Epiktétosz) a házasság, az otthon és a városállam szoros kapcsolatával szemléltették azt. Musoniusék véleménye szerint „Mindenkinek törődnie kell saját városával, és a városra tekintve kell otthont alapítani. Az otthon megalapításának kezdete a házasság. Ezért, aki lerombolja az emberi házasságot, lerombolja az otthont, lerombolja a poliszt, lerombolja az egész emberiséget, hiszen az nem maradna fenn, ha megszűnne az utódnemzés, és nem létezne tisztességes és törvényes utódnemzés, ha nem lenne házasság."[2]

A fenti gondolatból is láthatjuk, mennyire fontosnak, értékesnek tartották már az ókori gondolkodók ezt a szoros emberi kapcsolatot, hiszen úgy vélték, hogy a város, a városállam léte, fennmaradása múlik a házasságon. A házasság értéke, megbecsültsége megmaradt a rómaiaknál is, majd a kereszténység elterjedésével és megerősödésével, a házasság szentségként való elismerésével ezt a nyugati világ is megőrizte, és alapvetően mindmáig őrzi. Az, hogy az elmúlt évezredek alatt a házasság fennmaradt, azt mutatja, hogy ez egy sikeres intézmény, melyre valóban szüksége van a társadalmaknak, illetve a házastársaknak, a férfinak és a nőnek. Ezt a hagyományt, társadalmi értékrendet őrizzük mi is, és alkotmányos értékként megjelenik nálunk is az Alaptörvényben: „Magyarország védi a házasság intézményét, mint férfi és nő között, önkéntes elhatározás alapján létrejött életközösséget, valamint a családot mint a nemzet fennmaradásának alapját. A családi kapcsolat alapja a házasság, illetve a szülő-gyermek viszony."

Azon kívül, hogy a házasság hatással van a társadalomra, komoly hatással van a házasságban élőkre is. Kopp Mária és kutatócsoportja behatóan foglalkozott a házasságban élők egészségi állapotával. A házasságot egészségvédő faktorként azonosítják a kutatók (Kovács Éva és mtsai 2013), miszerint a házasságban élők boldogabbak, egészségesebbek és elégedettebbek, jobb mentális állapotban vannak mint azok, akik nem házas kapcsolatban élnek. A párkapcsolat minősége is nagy szerepet játszik a mentális egészség megőrzésében, hiszen ahol kevesebb a stressz, a depresszió és a szorongás, ahol kisebb a krónikus betegségek előfordulása, ott jobb a felek pszichés állapota is.

Kopp Máriáék azt is megvizsgálták (Kovács Éva és mtsai 2013), milyen a kapcsolat a családi állapot és az életminőség között a magyar lakosság körében. A Hungarostudy Egészség Panel 2006-es országos reprezentatív felmérésének adatai (4841 fő) azt mutatják, hogy a jó házasságban élők között minden vizsgált betegség előfordulási gyakorisága a legalacsonyabb, a depresszió, a szorongás, a vitális kimerültség, az alvászavarok skálákon elért pontszámuk szignifikánsan alacsonyabb, mint az elváltaké vagy a rossz házasságban élőké, férfiaknál és nőknél egyaránt.

Az adatok feldolgozása után kimutatták (Kopp, Székely, Skrabski 2008), hogy a férfiak közül azok, akik a feleségükkel éltek 2002-ben, több mint kétszer (2,2-szer) kisebb valószínűséggel haltak meg 2006-ig, akik pedig nagymértékben számíthattak házastársukra, közel háromszor (2,74-szer) kisebb valószínűséggel. A hagyományos kockázati tényezők szerint korrigálva megnőtt a házastársak szerepe. Azok pedig, akiknek nem volt vagy nem éltek a feleségükkel 2002-ben, közel négyszeres (3,8) valószínűséggel haltak meg, ez az érték az erős házastársi támogatás hiányában már 5,45-szörösre emelkedett. A halálozás kockázatával összefüggésben további faktorokat is vizsgált Kopp Mária és Skrabski Árpád. A férfiak körében 4,34-szer nagyobb eséllyel haltak meg azok, akik kevesebb támogatást kaptak gyermeküktől, ezután jön az egyedül élés (3,8), a munkahelyi bizonytalanság (3,15) és az élet értelmének elvesztése (3,14).

A házasságok számának 1975-től 2010-ig tartó, gyakorlatilag folyamatos csökkenésével együtt járt az élettársi kapcsolatok elterjedése. A házasságkötések időpontjának kitolódása többszöri partnerváltást eredményez, az élettársi kapcsolatokat sokszor a fiatalok próbaházasságának tudják be. Egyes kutatók szerint, az élettársi kapcsolatok pszichológiai jóléte a házasság és az egyedülállók közé esik (Brown et al. 2005). Sok szempontból

[1] *Musonius és tanítványa: Caius Musonius Rufus római sztoikus filozófus Kr. u. 25-95 között élt. Tanítványa a görög Epiktétosz.*
[2] *Heidl György fordítása ugyanott*

a házassághoz hasonlóak az élettársi kapcsolatok, de életminőség szempontjából mégsem ugyanazt adja az élettársi kapcsolat, mint a házasság társas egysége és megtartó hálója. Ezek a kapcsolatok sokkal törékenyebbek, hamarabb megszakadnak, és csak kis részük marad fenn hosszú távon is.
Azok, akik a kapcsolatukban egy idő után a házasság mellett döntenek, boldogabbak, elégedettebbek és kevésbé bizonytalanabb lehetnek, mint akik soha nem lépnek házasságra. Egyes kutatások szerint azok a házasságok stabilabbak és jobb minőségűek, ahol korábban nem éltek élettársi kapcsolatban a felek (Kamp Dush, Cohan & Amato 2003). A jó házasság tehát biztonságot nyújt, egészségvédő funkcióval bír, és a házas emberek boldogabbak.

Nemzetközi kitekintés

Az Európai Unió országai között, Németországban és Franciaországban a legmagasabb a születések száma, 2019-ben mind a két országban meghaladta a 750 ezret. A születések száma az Európai Unióban mindössze öt országban emelkedett 2010 és 2019 között. Ebben az öt országban Magyarország is szerepel Németország, Ausztria, Luxemburg és Málta mellett. Magyarországon 90.335-ről 93.100-ra emelkedett a születések száma.[3]

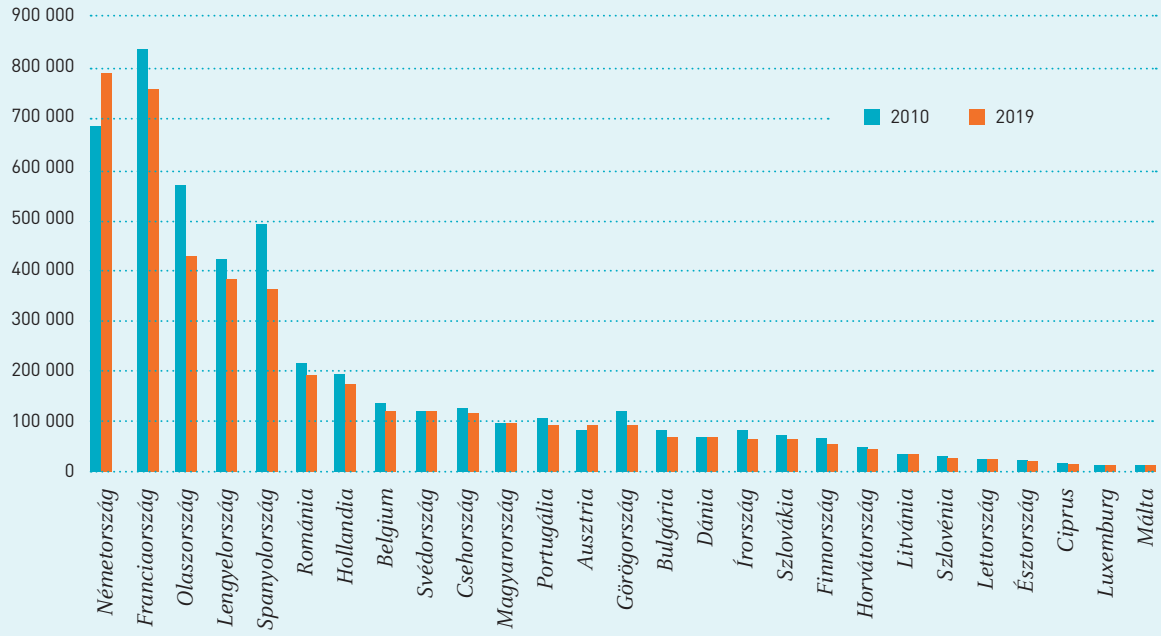

1. ábra: A születések száma az Európai Unióban, 2010 és 2019 között

Magyarország nemzetközi összehasonlításban a 15. helyen áll a teljes termékenységi ráta sorrendjében a többi európai ország között. 2018-ban azonban már az Unió átlagával majdnem azonos volt a termékenységi ráta, hiszen Magyarországon 1,55, az Unióban pedig 1,56 volt. Az már egy nagyon

[3]*Eurostat: Élveszületések száma az Európai Unióban, 2010 és 2019 között https://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=demo_fmonth&lang=en*

kedvező fordulatnak tekinthető, hogy Magyarország azok közé az országok közé tartozott, ahol emelkedő tendenciát mutatott a termékenységi arányszám, az pedig, hogy 8 év alatt itt volt a legnagyobb növekedés, kiemelkedő eredmény.

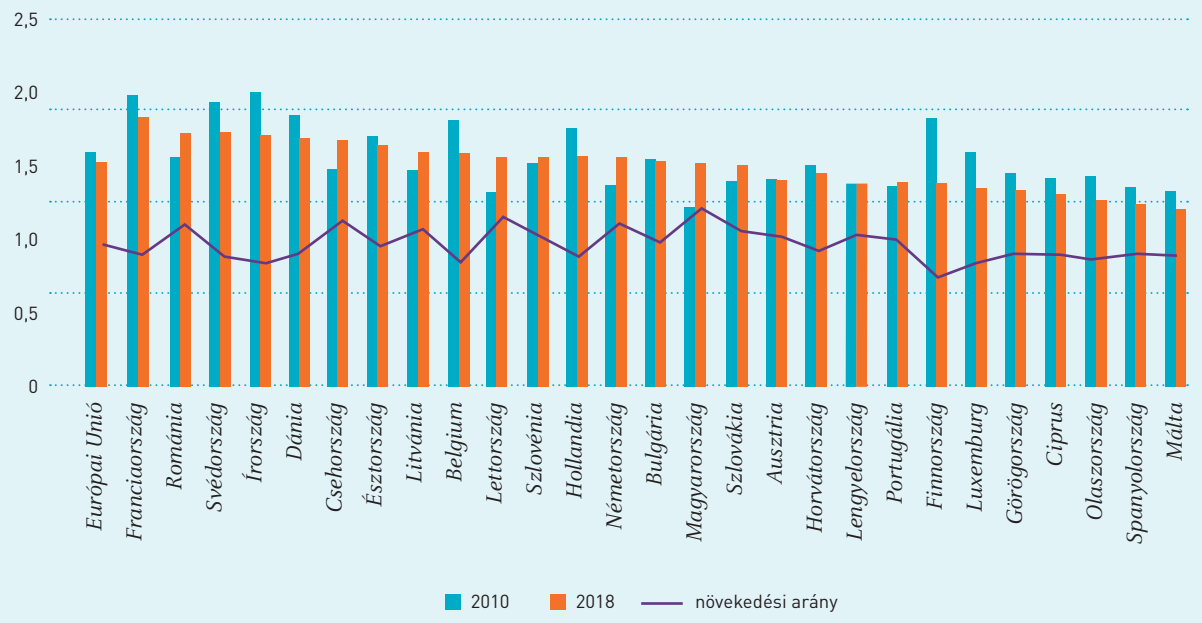

2. ábra: A teljes termékenységi ráta és a növekedési arány az Európai Unióban, 2010 és 2018 között

A házasságkötési kedv az uniós országok több mint kétharmadában növekedett 2010 és 2018 között, mindössze hét olyan ország (Görögország, Horvátország, Olaszország, Málta, Lengyelország, Portugália és Finnország) volt, ahol csökkent a házasságkötések száma. Ugyanakkor 2010 és 2018 között uniós összehasonlításban csak 10 országban emelkedett az 1000 főre jutó házasságkötések aránya. Míg 2010-ben Magyarország 23. helyen állt az ezer főre vetített házasságkötések számát tekintve, addig 2018-ban már kilencedik helyre került. Ha a házasságkötések számának növekedését nézzük, akkor Magyarország első helyen áll, nálunk emelkedett legnagyobb mértékben a házasságkötések száma az Európai Unióban.

1. táblázat Az 1000 főre jutó házasságkötések aránya az Európai Unió 27 országában 2010 és 2018 között.

	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Belgium	3,9	3,7	3,8	3,4	3,6	4	3,9	3,9	-
Bulgária	3,3	2,9	2,9	3	3,4	3,9	3,8	4	4,1
Csehország	4,5	4,3	4,3	4,1	4,3	4,6	4,8	5	5,1
Dánia	5,6	4,9	5,1	4,9	5	5,1	5,4	5,5	5,6
Németország	4,7	4,6	4,8	4,6	4,8	4,9	5	4,9	-
Észtország	3,8	4,1	4,5	4,3	4,7	5,2	4,8	4,9	5

	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Írország	4,5	4,3	4,5	4,5	4,7	4,7	4,8	4,6	4,3
Görögország	5,1	5	4,5	4,7	4,9	5	4,6	4,7	4,4
Spanyolország	3,6	3,4	3,5	3,3	3,4	3,6	3,7	3,7	3,5
Franciaország	3,9	3,6	3,7	3,6	3,6	3,6	3,5	3,5	-
Horvátország	5	4,7	4,8	4,5	4,6	4,7	4,9	4,9	4,9
Olaszország	3,7	3,4	3,5	3,2	3,1	3,2	3,4	3,2	3,2
Ciprus	7,3	7,3	6,7	6,4	6,3	7,2	7,5	6,8	7,8
Lettország	4,4	5,2	5,5	5,7	6,3	6,9	6,6	6,8	6,8
Litvánia	6	6,3	6,9	6,9	7,6	7,6	7,4	7,5	7
Luxemburg	3,5	3,3	3,4	3,2	3	3,6	3,2	3,2	3,1
Magyarország	3,6	3,6	3,6	3,7	3,9	4,7	5,3	5,2	5,2
Málta	6,3	6,2	6,7	6,1	6,6	6,7	6,7	6,3	5,8
Hollandia	4,5	4,3	4,2	3,8	3,9	3,8	3,8	3,8	3,7
Ausztria	4,5	4,3	4,6	4,3	4,4	5,1	5,1	5,1	5,3
Lengyelország	6	5,4	5,4	4,7	5	5	5,1	5,1	5,1
Portugália	3,8	3,4	3,3	3,1	3	3,1	3,1	3,3	3,4
Románia	5,7	5,2	5,4	5,4	5,9	6,3	6,8	7,3	7,4
Szlovénia	3,2	3,2	3,4	3	3,2	3,1	3,2	3,1	3,5
Szlovákia	4,7	4,7	4,8	4,7	4,9	5,3	5,5	5,8	5,7
Finnország	5,6	5,3	5,3	4,6	4,5	4,5	4,5	4,8	4,3
Svédország	5,3	5	5,3	5,4	5,5	5,3	5,4	5,2	5

2. táblázat: Az 1000 főre jutó házasságkötések száma az Európai Unió 27 országában 2010 és 2018 között.
Az utolsó három országnál nincsenek 2018-ra adatok, így a növekedés aránya 2010 és 2017 közötti időszakra vonatkozik.

	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2018 vs 2010
Magyarország	35520	35812	36161	36986	38780	46137	51805	50572	50828	143%
Lettország	9290	10760	11244	11436	12515	13617	13002	13150	13058	141%
Észtország	5066	5499	5888	5630	6220	6815	6360	6447	6573	130%
Ausztria	37545	36426	38592	36140	37458	44502	44890	44981	46468	124%
Románia	115778	105599	107760	107507	118075	125454	133183	142613	143292	124%
Szlovákia	25415	25621	26006	25491	26737	28775	29897	31309	31177	123%

	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2018 vs 2010
Bulgária	24286	21448	21167	21943	24596	27720	26803	28593	28961	119%
Csehország	46746	45137	45206	43499	45575	48191	50768	52567	54470	117%
Ciprus	6081	6210	5806	5493	5378	6092	6375	5882	6777	111%
Szlovénia	6528	6671	7057	6254	6571	6449	6667	6481	7256	111%
Luxemburg	1749	1714	1782	1722	1657	2052	1884	1908	1898	109%
Málta	2596	2562	2823	2578	2871	3002	3034	2934	2831	109%
Litvánia	18688	19221	20660	20469	22142	21987	21347	21186	19734	106%
Dánia	30949	27198	28503	27503	28331	28853	30767	31777	32525	105%
Írország	20594	19855	20713	20680	22045	22116	22626	22021	21053	102%
Svédország	50028	46922	50044	51610	53113	52314	53817	52497	50796	102%
Spanyolország	165641	158220	163173	154470	160256	166651	173049	171320	165527	100%
Horvátország	21294	20211	20323	19169	19501	19834	20467	20310	19921	94%
Olaszország	217700	204830	208947	194057	189765	194377	203258	191287	195778	90%
Portugália	39993	36035	34423	31998	31478	32393	32399	33634	34637	87%
Hollandia	75399	71572	70315	64549	65333	64308	65249	64402	64315	85%
Görögország	56338	55099	49710	51256	53105	53672	49632	50138	47428	84%
Lengyelország	228337	206471	203850	180396	188488	188832	193455	192576	192443	84%
Finnország	29952	28408	28878	25119	24462	24708	24464	26542	23799	79%
Németország	382047	377816	387423	373655	385952	400115	410426	407466	:	107%
Franciaország	251713	236975	241000	238720	241425	236432	232865	234013	:	93%
Belgium	42159	41001	42198	37854	39878	45005	44725	44329	:	105%

2010 és 2016 között az uniós országok több mint felében csökkent a válások száma. 2018-ban – azoknál az országoknál, ahol van a válások számáról adat – hasonlóan alakult a válások aránya. Uniós összehasonlításban Magyarország a 19. helyen állt 2010-ben az 1000 főre jutó válások számában és a 7. helyen 2018-ban, amikor a válások száma 17 ezer alá csökkent.[8] Az adatok alapján a legnagyobb mértékű csökkenés nálunk történt.

[8] *Eurostat: Válások száma az Európai Unióban, 2010 és 2018 között https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/tps00206/default/table?lang=en*

3. táblázat Az 1000 főre jutó válások aránya az Európa Unió 27 országában 2010 és 2018 között

	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Belgium	2,7	2,5	2,3	2,2	2,2	2,2	2,1	2	-
Bulgária	1,5	1,4	1,6	1,5	1,5	1,5	1,5	1,5	1,5
Csehország	2,9	2,7	2,5	2,7	2,5	2,5	2,4	2,4	2,3
Dánia	2,6	2,6	2,8	3,4	3,4	2,9	3	2,6	2,6
Németország	2,3	2,3	2,2	2,1	2,1	2	2	1,9	-
Észtország	2,2	2,3	2,4	2,5	2,4	2,6	2,5	2,5	2,4
Írország	0,7	0,6	0,6	0,6	0,6	0,7	0,7	0,7	-
Görögország	1,2	1,1	1,3	1,5	1,3	1,4	1	1,8	-
Spanyolország	2,2	2,2	2,2	2	2,2	2,1	2,1	2,1	2
Franciaország	2,1	2	2	1,9	1,9	1,9	1,9	-	-
Horvátország	1,2	1,3	1,3	1,4	1,4	1,4	1,7	1,5	1,5
Olaszország	0,9	0,9	0,9	0,9	0,9	1,4	1,6	1,5	1,5
Ciprus	2,3	2,3	2,4	2,2	2,2	2,1	2,3	2,2	:
Lettország	2,4	4	3,6	3,5	3,1	2,6	3,1	3,1	3,1
Litvánia	3,2	3,4	3,5	3,4	3,3	3,2	3,1	3	3,1
Luxemburg	2,1	2,3	2	2,1	2,6	2,4	2,1	2	2
Magyarország	2,4	2,3	2,2	2	2	2,1	2	1,9	1,7
Málta	-	0,1	1,1	0,8	0,7	0,8	0,8	0,7	0,7
Hollandia	2	2	2,1	2	2,1	2	2	1,9	1,8
Ausztria	2,1	2,1	2	1,9	1,9	1,9	1,8	1,8	1,8
Lengyelország	1,6	1,7	1,7	1,7	1,7	1,8	1,7	1,7	1,7
Portugália	2,6	2,5	2,4	2,2	2,1	2,3	2,2	2,1	2
Románia	1,6	1,8	1,6	1,4	1,4	1,6	1,5	1,6	1,6
Szlovénia	1,2	1,1	1,2	1,1	1,2	1,2	1,2	1,2	1,1
Szlovákia	2,2	2,1	2	2	1,9	1,8	1,7	1,8	1,8
Finnország	2,5	2,5	2,4	2,5	2,5	2,5	2,5	2,4	2,4
Svédország	2,5	2,5	2,5	2,8	2,7	2,5	2,4	2,4	2,5

Európai összehasonlításban jól látható, hogy 2010 óta Magyarországon stabilizálódtak legjobban a párkapcsolatok, hiszen hazánkban nőtt legnagyobb mértékben a házasságkötések száma és csökkent legjobban a válások száma, tehát mindkét irányú változás Magyarországon volt a legkedvezőbb az összes uniós ország közül.

A házasságkötések számának alakulása Magyarországon

A demográfiai hanyatlás okai közé sorolhatjuk a házasodási életkor fokozatos kitolódását. Ez azt jelenti, hogy 1991 és 2016 között 8 évvel növekedett az első házasságkötések átlagos életkora, mind a férfiak, mind a nők esetében. Míg a férfiak 32-33 éves korukban kötötték meg az első házasságukat, addig a nők három évvel korábban, 29-30 éves korukban. Ennek a korábbi időszakhoz képest halogató magatartásnak többek között az is az oka, hogy a fiatalok egyre inkább az egzisztenciális alapok megteremtésére, és a magasabb iskolai végzettség megszerzésére kezdtek fókuszálni.
2010 sok szempontból vízválasztó volt a népmozgalmi adatok szempontjából. Egyrészt a házasságkötések számának negatív rekordja ekkorra tehető, hiszen ez volt az egyetlen olyan év, amikor válás (23 873) és megözvegyülés (47 208) miatt kétszer annyi házasság szűnt meg, mint amennyit kötöttek (35 520). Másrészt az akkor megválasztott kormány aktív beavatkozásának köszönhetően 2010-től jelentősen javulni kezdett a házasságkötések és válások mérlege, míg dinamikus növekedésnek indult az előbbiek száma, addig az utóbbiaké nagymértékben csökkent. Ez a tendencia a 2019-ben bevezetett Családvédelmi Akcióterv hatására csak tovább erősödött.

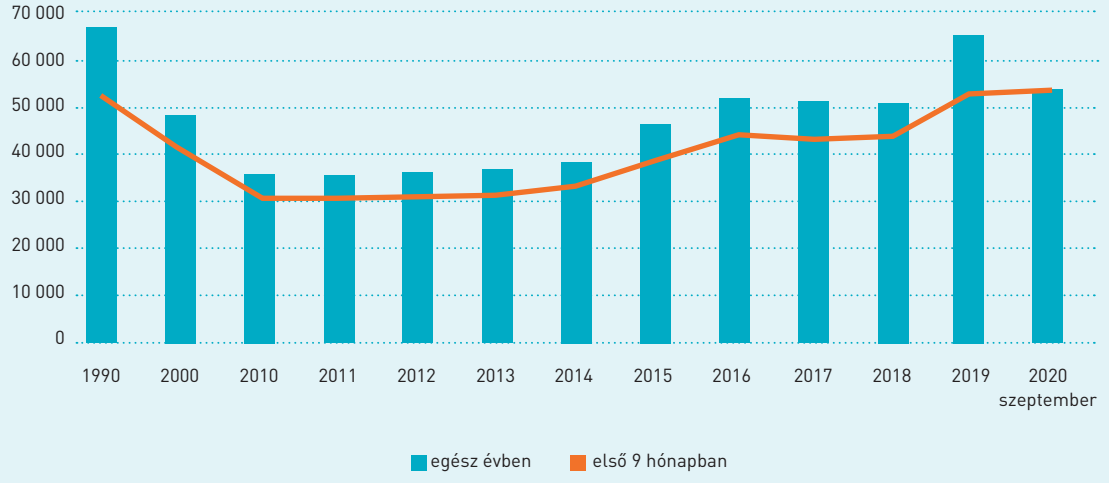

3. ábra: A házasságkötések számának alakulása 1990–2020, KSH

A 2010-es mélyponthoz képest látható, hogy 2019. év végére majdnem megduplázódott a házasságkötések száma, és 84%-kal több házasságot kötöttek, mint 9 évvel korábban (1. ábra). Amennyiben a 2020-as év első 6 hónapjának adatait hasonlítjuk össze a 2010-es adatokkal, akkor még kedvezőbb képet kapunk, hiszen míg 2010-ben 14 633 pár mondta ki a boldogító igent, addig 2020-ban már 26 789, ami közel kétszeres emelkedés annak ellenére, hogy 2020 májusában és júniusában a járvány hatására kevesebb házasságot kötöttek, mint egy évvel korábban. 2020 első 9 hónapját tekintve 3,1%-os emelkedést látunk 2019 azonos időszakához képest.
Az ezer lakosra jutó házasságkötések száma a 2010-es 3,6-ról 2019-re 6,7-re emelkedett, mely növekedés jelentőségét akkor érzékelhetjük igazán, ha hozzátesszük, hogy 1975 óta ez a szám folyamatosan csökkent. Akkor ez 9,9 volt, majd a rendszerváltáskor már csak 6,4 házasságkötés jutott ezer lakosra. Ez azt is jelenti, hogy a házasságkötések száma 9 év alatt annyit emelkedett, mint amennyit 2010 előtt 24 év alatt romlott.

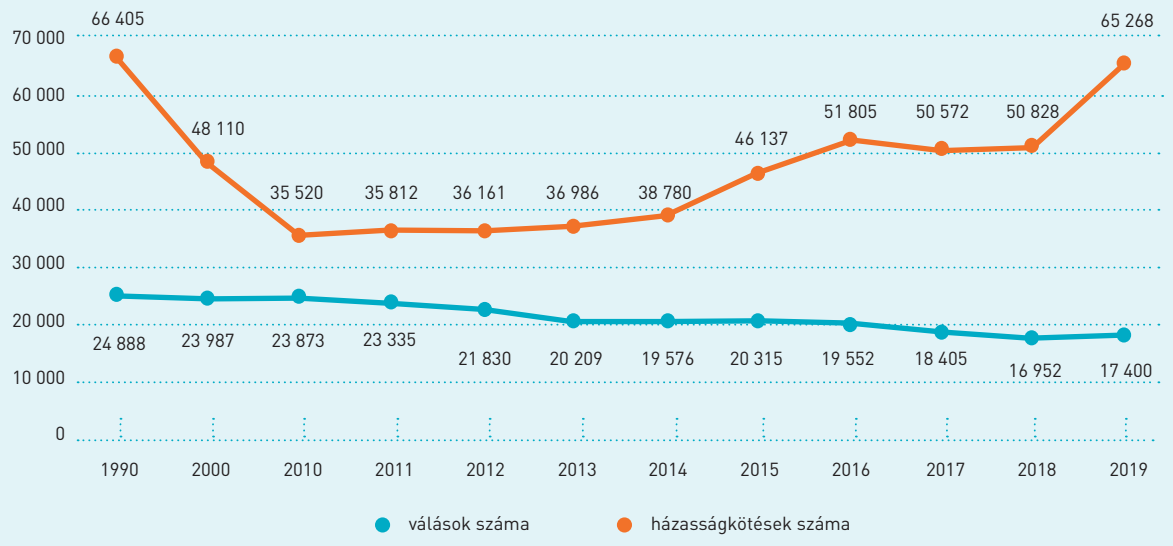

4. ábra: A házasságkötések és válások számának alakulása 1990–2019, KSH [9]

Míg 2010-ben a házasságkötések számához viszonyítva kétharmadnyi volt (67%) a válások száma, addig 2018-ban már csak harmadannyi (33,3%). 2019-ben ez az arány tovább javult annak ellenére, hogy válások száma kis mértékben emelkedett (2. ábra).

A házasságkötések számának változásában utoljára az 1960-as években volt megfigyelhető növekvő tendencia, majd 1970-től hullámzóan alakult, 1975 óta pedig gyakorlatilag folyamatosan csökkent a számuk, ami azt jelenti, hogy 66%-kal kevesebb házasságot kötöttek 2010-ben, mint 35 évvel korábban.

Az utóbbi évek változásainak értékeléséhez további segítséget jelent, ha a felnőttkorú női népességet a házasságkötések számával vetjük össze. Ezt vizsgálva láthatjuk, hogy az 1960-as években, ahogy a népesség nőtt, úgy nőtt ezzel együtt a házasságkötések száma is. Vagyis egyenes arányosság figyelhető meg 1962 és 1967 között a két tengelyen (3. ábra).

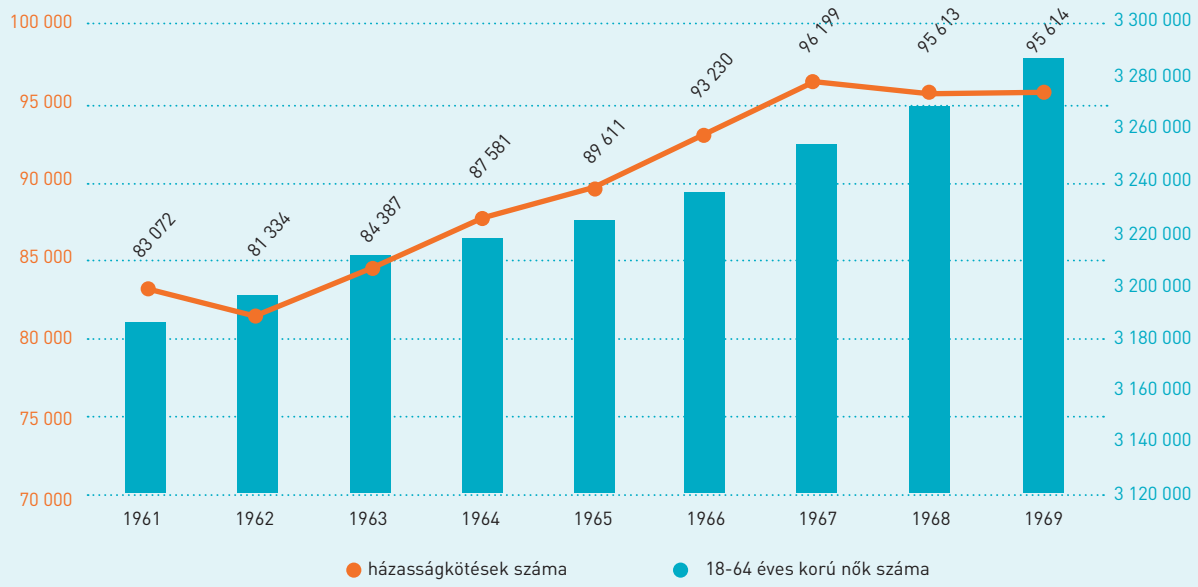

5. ábra: A 18–64 éves korú női népesség és a házasságkötések számának alakulása Magyarországon 1961–1969, KSH

Azonban az 1960-as években tapasztalható emelkedést az elmúlt tíz év emelkedésével összehasonlítva jól látszik egy fontos különbség a két időszak között. A 2010-es években a felnőttkorú női népesség száma rohamosan csökkent, de a házasságkötések száma ezt nem követte, hanem éppen ellenkezőleg viselkedett: emelkedett (4. ábra). A múlt század közepén egy demográfiailag virágzó időszak velejárójaként tekinthetünk a házasságkötések számának növekedésére, az elmúlt évtizedet nézve azonban az látszik, hogy egy demográfiailag hanyatló környezetben növekszik a házasságkötések száma. Sőt egy kifejezetten romló környezetben sikerült megfordítani az évek óta csökkenő tendenciát, és gyakorlatilag úgy sikerült elérni a rendszerváltáskori házasságkötési számokat, hogy közben az érintett lakosság száma fogyatkozott.

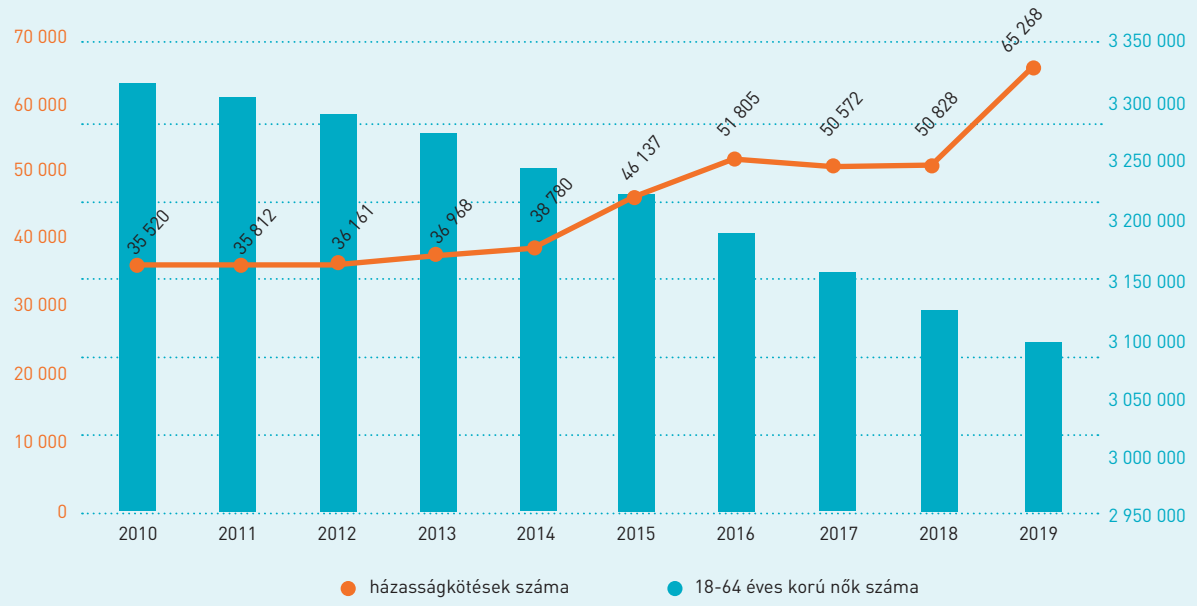

6. ábra: A 18–64 éves korú női népesség és a házasságkötések számának alakulása Magyarországon 2010–2019, KSH

2010-től több demográfiai változás is történt a házasságokat illetően. A változás az egész társadalmat érintette, az összes életkori korcsoportban növekedett a házasságkötések száma, legjobban a 30-as korcsoport körében, legkevésbé a legfiatalabb korcsoportban. Az iskolai végzettséget vizsgálva megfigyelhető, hogy az alacsonyabb iskolai végzettséggel rendelkezők körében nőtt elsősorban a házasságkötések száma. 2010 és 2016 között azoknak a házasságoknak emelkedett a számuk, ahol mindkét fél nőtlen/hajadon volt, vagyis az első házasságuk volt. Az adatokból az látszik, hogy az emberek újra el mernek köteleződni, újra szívesen kötnek házasságot Magyarországon.

A jól működő házasság feltételei

A Kopp Mária Intézet a Népesedésért és a Családokért (KINCS) az Egyedülálló Szülők Klubja Alapítvánnyal és a Nagycsaládosok Országos Egyesületével (NOE) együttműködve 2020 januárjában online kutatást végzett a házasság és a válás témakörében. A vizsgálat célja, többek között annak felderítése volt, milyen tényezők járulnak hozzá a jól működő házassághoz, mi kell a házasság megtartásához.

A válaszadók egy 1-10-ig terjedő skálán értékelték, hogy véleményük szerint mi szükséges a hosszantartó, jó házassághoz. A 34 tényezőt értékelő

[9] *KSH Népesség, népmozgalom: https://www.ksh.hu/docs/hun/xstadat/xstadat_hosszu/h_wdsd001b.html*
[10] *KSH népesedési adatok: https://www.ksh.hu/interaktiv/korfak/orszag.html,*

eredmények azt mutatják, hogy a válaszadók az első 15 helyre inkább immateriális tényezőket tettek, mint például a bizalom (9,75), egymás elfogadása (9,63), szerelem, szeretet (9,61), működő kommunikáció egymással (9,61), őszinteség (9,60) stb. A rangsor közepén álltak a materiális tényezők, mint az ápoltság, külső megjelenés (8,33), lakás (7,23), anyagi feltételek (6,51). A rangsor végén pedig az intézményesített értékek, mint a házassági szerződés (3,47), vallásosság (4,33), állam támogatása (5,00), azonos végzettség (5,33).

A válaszokat aszerint is megvizsgálták, hogy volt-e a megkérdezettnek gyermeke vagy nem. Szignifikáns eltérés négy esetben mutatkozott: a gyermeket nevelők magasabbra értékelték a gyermeknevelést, mint a jó házasság feltételét (8,2, míg a gyermektelenek csak 7-re), a családi munkamegosztást (8,8, szemben a 8,1-gyel), egymás elfogadását (9,6 szemben a 9,3-mal) és a jó szülői mintát (7,5 és 6,8). Nem volt meghatározó, de érdemes kiemelni, hogy a gyermekesek alulértékelték a lakás, a biztos munkahely, az állami támogatás meglétét a gyermekkel nem rendelkezőkhöz képest.

A nem elváltak és az elváltak természetesen sok szempontból másképpen értékelték a jól működő házasság feltételeit. Ugyanúgy magasra értékelték a bizalmat, a szeretetet, a közös értékrendet, a problémamegoldást, és az elköteleződést. A megfelelő kommunikáció, a minőségi idő, az odafigyelés, a figyelmesség, az őszinteség, a közös tervek azonban fontosabbak voltak az elváltak számára, hasonlóan a külső megjelenéshez és a szexualitáshoz. A nem elváltak ellenben fontosabb feltételnek tartották a jó házassághoz a gyermekvállalást, de például a vallásosságot is.

Talán nem meglepő, hogy a házasság megítélésének fontossága is jelentősen eltér a két csoportban. A nem elváltak 94%-a tartja nagyon fontosnak vagy fontosnak a házasság intézményét szemben az elváltak 68%-val. A válást átélők harmada pedig nem tartja fontosnak, míg az el nem váltaknál csak 6% vélekedik így.

A kutatás során a családtámogatási intézkedések hatását is vizsgálták a házasságkötési szándékra. A válaszadók közül csaknem kétszer annyian gondolják úgy, hogy nagyon, vagy inkább pozitívan hatnak a támogatások, mint akik szerint nem. Ugyanezt a kérdést az elváltak és nem elváltak szerint vizsgálva az derült ki, hogy az elváltak inkább vélték úgy, hogy nincs hatása a házasságra a családtámogató intézkedéseknek (19,5%), míg akik nem váltak el úgy látják, hogy inkább pozitív hatással vannak.

A válások számának alakulása Magyarországon

Az elmúlt években a házasságkötések számának emelkedésével egyidejűleg a válások számának alakulásában is kedvező fordulat következett be. 2010-től folyamatosan csökkent a különváló párok száma. Míg 2008-ban még 25 155 válást regisztráltak, addig 10 évvel később, 2018-ban mondták ki a legkevesebb válást (16 595) 1960 óta (5. ábra).

A 2008-as adat súlyosságát különösen akkor érzékelhetjük, ha a házasságkötések számát is mellé tesszük. 2008-ban ez alig érte el a 40 ezret (40 105), vagyis ha az akkori adatokat vesszük alapul, akkor a válások száma meghaladta a házasságkötések felét.

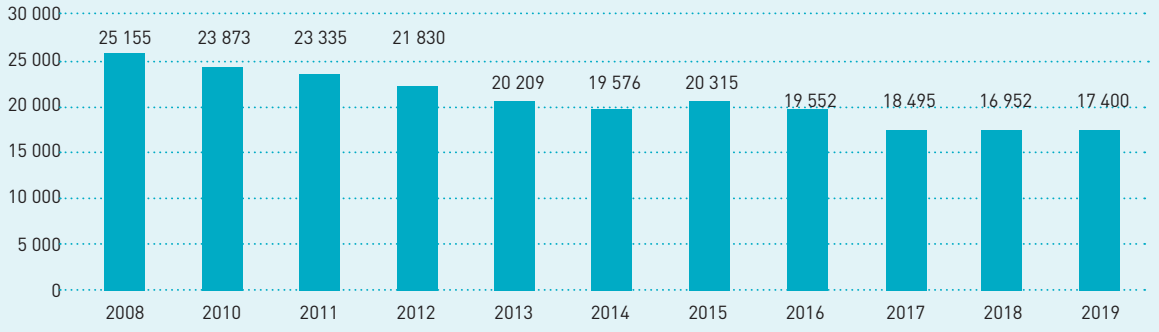

7. ábra: A válások számának alakulása 2008–2019, KSH[12]

A válásokat vizsgálva is megfigyelhetők bizonyos demográfiai változások. Az életkort tekintve a válás, mint népmozgalmi esemény, áttolódott a 40-49 éves korcsoportra, és 2017-ben a házasságok stabilitása a 40-es éveikben járó párok nál volt a legkritikusabb. A válási életkor változásában valószínűleg nagy szerepet játszott a házassági életkor kitolódása, azonban mivel a váláskori életkor nagyobb mértékben növekedett, mint a házasságkötési életkor, ezért ez nem lehet az egyedüli ok. 1990-ben a nők 11,3 évvel voltak idősebbek a válásukkor (34,3 év), mint a házasságkötésük idején (23 év). 2017-ben ez 15,4-re emelkedett (váláskori átlagéletkor 42 év, házasságkötés ideje 26,6 év), ami azt jelenti, hogy a pároknak megnőtt a házasságban töltött életszakaszuk.

1990 és 2017 között a házasságban eltöltött átlagos időtartam megnövekedett, 10,9-ről 14 év fölé, vagyis stabilabbakká és hosszabbakká váltak a házasságok.

Az elvált nők esetében, az alacsony iskolai végzettséggel rendelkezők körében láthatjuk a legnagyobb arányú csökkenést, és a diplomás nők esetében a legkisebbet a 2000-2018-as időszakban. A férfiak esetében is hasonló változásokat mutatnak az adatok.

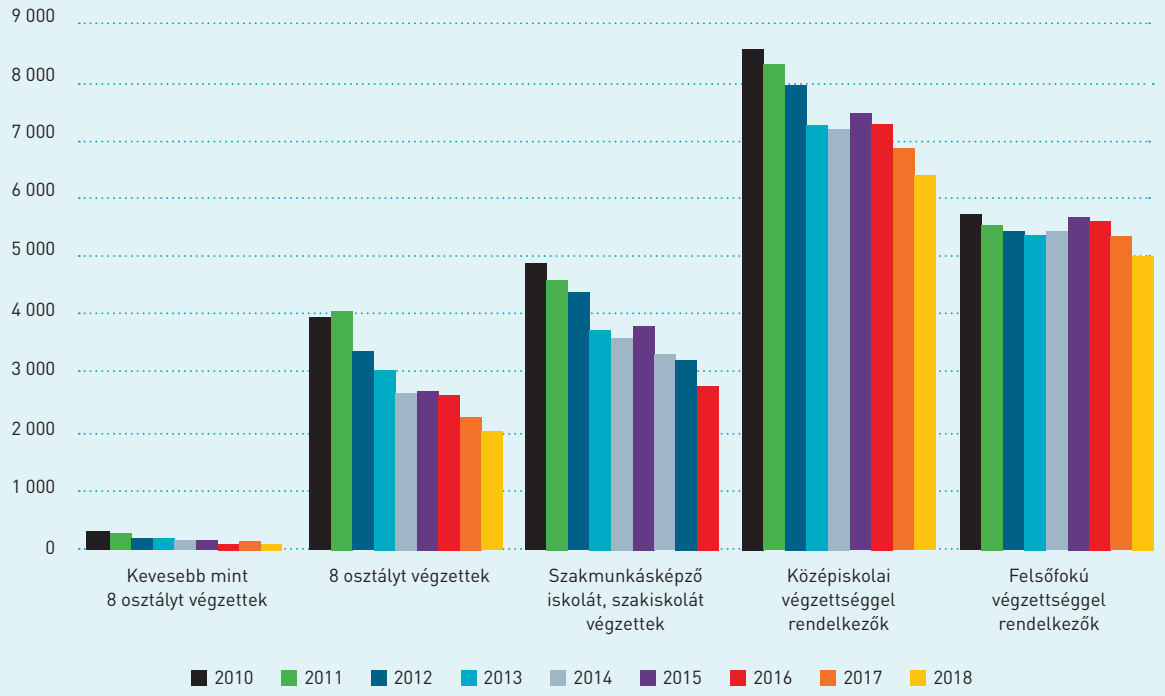

8. ábra: Az elvált nők számának alakulása iskolai végzettségük alapján rendezve 2010–2018, Demográfiai Portré

2010-ről 2018-ra iskolai végzettségre tekintet nélkül, minden csoportban csökkent a válások száma. A kevesebb, mint 8 osztályt végzettek esetében ez a csökkenés 70%, a 8 osztályt végzettek esetében 50%, szakmunkásképző iskolát végzettek esetében 42%, középiskolát végzettek esetében 25%, és a felsőfokú végzettségűek esetében 12% (8. ábra). Az eltérő iskolai végzettséggel rendelkező párok nál pedig ott magasabb a válás aránya, ahol a nő rendelkezik a magasabb végzettséggel.[13]

A válások legkiszolgáltatottabb szereplői a gyermekek, ezért fontos, mekkora az érintettségük a válások során. A válások demográfiai jellemzői között a KSH arról is beszámolt, hogy 1999 és

[12] *KSH Népesség, népmozgalom: https://www.ksh.hu/docs/hun/xstadat/xstadat_eves/i_wnt001c.html*

[13] *Központi Statisztikai Hivatal (2019): A válások demográfiai jellemzői. Statisztikai tükör http://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/stattukor/valas17.pdf*

2017 között 10 százalékponttal, 36,5%-ról 46,2%-ra emelkedett az olyan válások aránya, ahol nem volt közös gyermek. Ez azt jelenti, hogy a válások közel felében ma már nem érintett közös gyermek. A válásokat a gyermekek érintettsége alapján vizsgálva azt láthatjuk, hogy a legjelentősebb változás azoknál a családoknál volt, ahol egy kiskorú gyermeket neveltek, ugyanis itt 36%-ról 30%-ra csökkent a válások aránya,[14] emellett a kettő, illetve 3 vagy többgyermeket nevelők körében is visszaesett a válások száma. Ez azt jelentette, hogy 2007 és 2017 között közel 10 ezerrel csökkent a közös kiskorú gyermekeket érintő válások száma. Ebből az látszik, hogy a közös gyermek jelenléte egyre inkább védőfaktornak tekinthető a házasság szempontjából, vagyis a gyermek léte összetartja a házasságot, de értelmezhető úgy is, hogy a tartósabb házasságokban vállalnak inkább gyermekeket.

A házasság és a gyermekvállalás összefüggései

A házasságok számának növekedését látva természetesen felmerül az a kérdés, mindez hogyan hat a gyermekvállalásra, a családok bővülésére. A Kopp Mária Intézet a Népesedésért és a Családokért (KINCS) az elmúlt években számos kutatásában összetetten vizsgálta a gyermekvállalás motivációit, hogy képet kapjunk a gyermekes családok attitűdjeiről, a gyermekvállalással kapcsolatos döntések mögött meghúzódó szempontokról. Kutatásainkból is látszik, hogy a házasság, mint párkapcsolati forma elsősorban a gyermekes, illetve gyermeket váró pároknál jellemző, és a gyermekvállalás szándéka az egyik legfőbb házasságkötési tényező. 2018-ban a gyermekvállalás motivációiról végzett felmérésünkben[15] résztvevő egygyermekesek közel kétharmada (64,1%-a), a kétgyermekesek 71,9%-a, míg a nagycsaládosok több mint háromnegyede (76,4%-a) élt házasságban. A vizsgálatunkban résztvevők esetében elmondható, hogy a gyermekek számának növekedésével egyenes arányban nő a házasságban élők aránya (9. ábra). Ugyanakkor a gyermektelen pároknál jóval kisebb (37,3%) a házasok aránya. A gyermekesek esetén pedig az élettársi kapcsolatban élők aránya csökken a családban élő gyermekek számának növekedésével párhuzamosan.

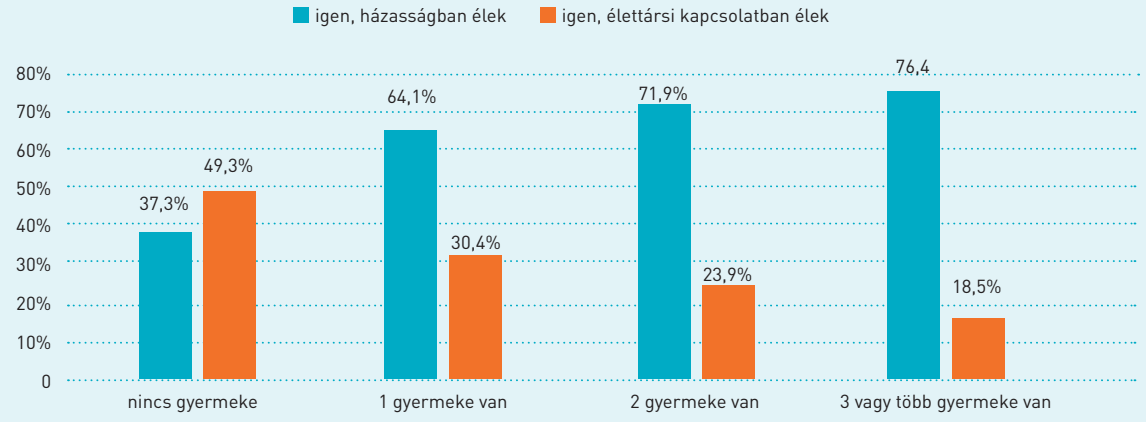

9. ábra: A családi állapot szerinti megoszlás a gyermekszám alapján 2018, BabaMama kutatás

[14] *Központi Statisztikai Hivatal (2019): A válások demográfiai jellemzői. Statisztikai tükör*

[15] *A gyermekvállalásról, szülővé válásról szóló felmérésünket a 2018 novemberében megrendezett BabaMama Expóra ellátogató családok, illetve a 2018 decemberében a Millenárison megrendezett Jótékonysági Adventi Vásáron résztvevők között végeztük. Kérdőívünket a rendezvényeket megelőzően (online) 2402 személy, a helyszíneken további 431 fő töltötte ki, így felmérésünk összességében 2833 személy véleményét tükrözi. A válaszadók 65,2%-a élt házasságban és 28,8%-uk élettársi kapcsolatban.*

A házasságkötések számának növekedésével felmerül egy további kutatási kérdés: az emberek mennyire tartják fontosnak a gyermekvállalás szempontjából a házasságkötést, azaz, hogy a gyermekvállalás befolyásolja-e a házasságkötési szándékot. Az előzőekben már idézett kutatásunkban a válaszadók valamivel több, mint fele (52,2%-a) szerint a gyermek megszületése előtt össze kell házasodnia a párnak.

További kutatásainkból is az derült ki, hogy szorosan összekapcsolódik a házasság fontossága és a gyermekvállalás. A 2019-es intergenerációs kutatásunkban[16] (Papházi Tibor és mtsai 2019, a résztvevő fiatalok többsége házasságban szeretne élni, és a fiatalok nagy többsége, mintegy háromnegyede a közeljövőben tervezi a gyermekvállalást is (74,1%), ráadásul 2 vagy több gyereket szeretne (83,6%). Ugyanezen kutatás idős megkérdezettjei között a nőtlenek/hajadonok aránya csupán 2,2% volt, és elsöprő többségüknek, 95,5%-uknak volt gyermeke. A fiatalok körében a házasságot tervezők 97,1%-a tervezi a gyermekvállalást is. Ez gyakorlatilag megegyezik az idősek által már megvalósított gyermekvállalás arányával. A fenti adatokból is az látszik, hogy a magyar fiatalok házasságpártiak, és eredendően több gyermeket terveznek, mint amennyi végül valójában megszületik. Ebben a felmérésben az idős válaszadók közel kétharmada, 63,2%-a tartja fontosnak, hogy aki gyermeket vállal az házasságot kössön. Azaz az adatok azt mutatják, hogy a válaszadók többségének véleménye szerint a házasság szükséges a gyermekvállaláshoz, a házasság a gyermekvállalás előszobája.

A fentiek alapján elmondhatjuk, hogy a gyermekvállalási terveket a házasságkötési tervek döntően befolyásolják. A gyerek és a házasság egymást kölcsönösen erősítő tényezők.

Az idősek és a fiatalok (ugyan más sorrendben, de) ugyanazokat a jellemzőket tartják szükségesnek a gyermekvállaláshoz: testi-lelki egészség, biztos munkahely, szerelem, lakás, házasság, anyagi feltételek, szülői feladatok megosztása.

A gyermekvállalás motivációiról szóló kutatás eredményei hasonlóan alakultak, a megkérdezettek közel kétharmadának (64,4%-ának) a testi, lelki érettség, 57,2%-ának a házasság, a stabil párkapcsolat, 51,5%-ának pedig a szerelem a legfőbb motivációs szempont a gyermekvállalás kapcsán.

A határon túli magyarok körében végzett 2018-as kutatásunk során[17] (Papházi Tibor és mtsai 2019, b): a gyermekkel nem rendelkező válaszadókat kérdeztük arról, mely tényezőket tartják legfontosabbnak a gyermekvállaláshoz. A gyermekvállalás feltételei közül kiemelkedően fontosnak bizonyult a stabil párkapcsolat, a munkahely és a megfelelő lakáskörülmények. Különbség mutatkozott azonban az egyes korcsoportok között: a legfiatalabbak a lakáskörülményeket választották legnagyobb arányban, a 30-39 évesek között kiugró az egészségi problémák megszűnésének feltétele, a legidősebb 40-49 éves korosztálynál az államtól várt anyagi támogatások gyakorisága is nagyon fontos.

A fentieket az is alátámasztja, hogy a hazai házasságok számának növekedésével együtt járt a házasságban született gyermekek arányának emelkedése is. 2015 után újra nőtt a házasságban született gyermekek aránya. A házas anyák aránya közel 10%-kal, 52,2%-ról 61,1%-ra emelkedett, és ezzel párhuzamosan a hajadon édesanyák aránya 43,2%-ról 35,9%-ra csökkent.

[16] 2019 nyarán az Egészséges és Harmonikus Családokért Alapítvánnyal közösen végzett kutatást a KINCS, melynek célja az intergenerációs kapcsolatok vizsgálata volt, továbbá kísérletet tettünk megválaszolni azt a kérdést, vajon miként alakulnak a fiatalok gyermekvállalási tervei, mit tartanak szükségesnek a gyermekvállaláshoz, több kérdéssel érintve ezzel a házasságot, valamint a tartós párkapcsolatok témáját is. A kutatás során két minta született: a fiatal 18-25 éves generáció 500 fős mintája, valamint az összehasonlító vizsgálatként szolgáló idősebb 65-75 év közötti generáció szintén 500 fős csoportja.

[17] A Nemzetpolitikai Kutatóintézettel (NPKI) 2018 őszén közösen végzett kutatásban kíváncsiak voltunk többek között arra, vajon a határon túl élő magyarok (Erdély, Vajdaság, Felvidék, Kárpátalja) hogyan vélekednek a házasságról valamint a gyermekvállalásról, továbbá melyek azok a tényezők, amelyek segítik a házasságok számának növekedését és a gyermekvállalási hajlandóságot. A kutatásban 2576 fő vett részt. A minta több mint 90%-át a házasok (52,9%) és nőtlenek/hajadonok (40,1%) alkották, az elváltak és özvegyek aránya összesen 7%.

Mi kell a házassághoz, mi tartja egyben?

Az előbb ismertetett adatokból látható, hogy a házasságra nem véletlenül tekinthetünk úgy, mint a családok bővülésének biztos alapjára. Ezek ismeretében viszont joggal merül fel az a kérdés is, hogy mi kell a jó házassághoz, mi tartja egyben a házasságokat.

A témában végzett korábbi kutatásokból, például a Hungarostudy 2013 adataiból (Győrffy Zsuzsa és mtsai 2013) az látszik, hogy a 18 és 35 év közötti fiatalok szerint a legfontosabb öt tényező, amely hozzájárul egy pár sikeres együttéléséhez a hűség, a szerelem, a kölcsönös tisztelet, a harmonikus szexuális élet, valamint a közös célok megléte. Azoknak, akik számára fontos a házasság, a sikeres kapcsolat záloga a hűség (82%, nőknél ez nagyobb jelentőséggel bír), a megbecsülés (56%), valamint a gyermekvállalás (29%).

Engler Ágnes (2018) debreceni egyetemista hallgatók körében végzett kutatása hasonló eredményeket mutat. A kutatásban részt vett egyetemisták véleménye szerint a jó párkapcsolathoz elengedhetetlen a bizalom és a hűség, ezeket követi az intimitás, az elfogadás és a kompromisszumkészség. A válaszadók úgy vélték, a házassági döntés legfőképp a párkapcsolat minőségén múlik, nem pedig a külső feltételek meglétén. A gyermekvállalási tervekre a nem és a család nagysága (testvérek száma) hatott a legjobban. A hallgatók szerint a családalapítás tudatos halasztásának legfontosabb oka a jobb anyagi körülmények megteremtése, illetve a karrierépítés. Engler kimutatta ugyanakkor azt is, hogy a házasodási kedv a teljes családokban élőknél a legerőteljesebb, azonban az elvált szülők gyermekei sem zárkóznak el a házasság intézményétől. További lényeges megállapítása, hogy minél nagyobb családból érkezik valaki, annál több gyermeket szeretne vállalni.

A KINCS határon túli magyarok körében végzett 2018-as kutatásában a jó házassághoz fontos tényezőket 1-5-ig terjedő skálán osztályozták a válaszadók. Az eredmények azt mutatták, hogy leginkább a hűséget, a kölcsönös tiszteletet és az egymás iránti szeretetet tartják fontosnak a határon túli magyarok (10. ábra).

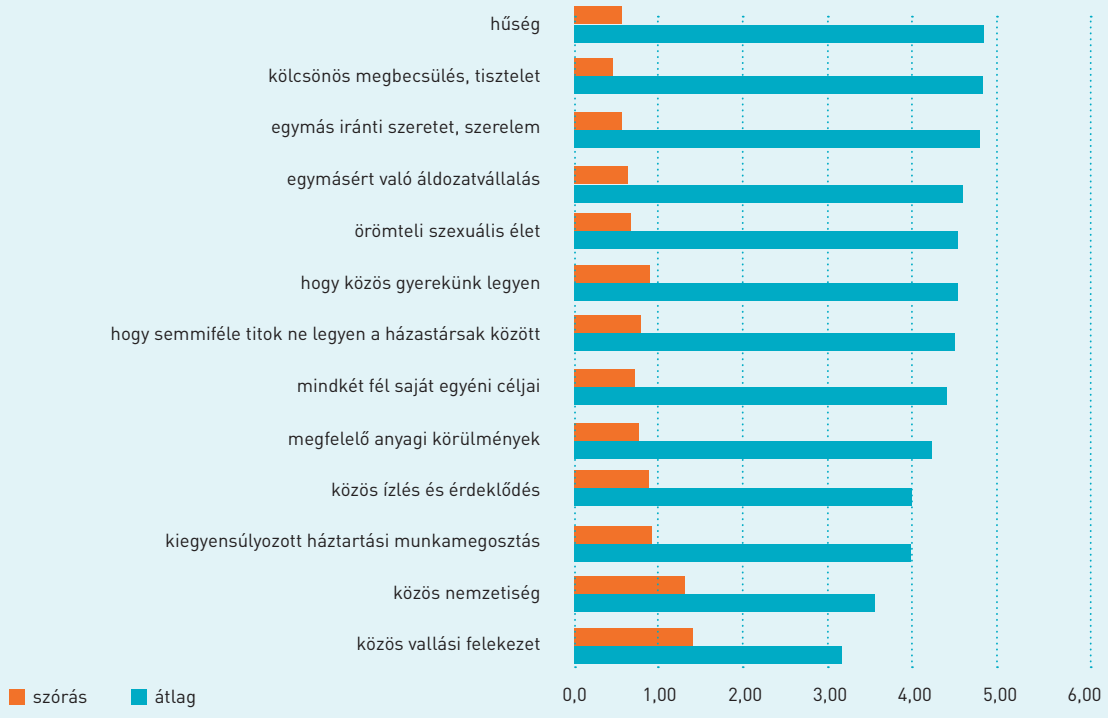

10. ábra: A határon túli magyarok körében mennyire fontosak a felsorolt elemek a jó házassághoz

A párkapcsolatban élő válaszadók gyermekkori hátterét vizsgálva kiderült hogy közel 88,1%-uk szülei együtt éltek, és csupán 7,6%-uk családjában váltak el a szülők. A fennmaradó 3,1% szülei együtt éltek, de nem házasodtak össze. Sem az összeköltözést, sem a házasságot nem tervezők szülei között voltak a legnagyobb arányban az elváltak. Ennek a fordítottja is igaz, akik összeházasodnának, azok előzetes együttélés nélkül, illetve, akik először együtt élnének, aztán összeházasodnának, azok szülei között jóval kisebb arányban voltak elváltak. Tehát ahogyan azt feltételeztük, a házasság egyik alapkövének tekinthetjük a jó szülői mintát.

A párkapcsolat stabilitását két változóval mérhetjük: az egyik, hogy valaki mennyire elégedett a házasságával, párkapcsolatával, a másik, hogy mennyire merült fel már a kérdezettben a válás gondolata. A minta alapján a gyermekesek között szinte nincs kimutatható kapcsolat a párkapcsolati zavarok és a további gyermekvállalás között, aminek az is az oka, hogy a válaszolók döntő többsége nagyon is elégedett a párkapcsolatával, és mindössze minden tizedik vallja azt, hogy már gondolt a válásra, vagy éppen jelenleg válik. Ez alapján is az látható, hogy a gyermek megléte védheti a házasságot.

Intergenerációs kutatásunkban is vizsgáltuk, vajon melyek azok a tényezők, amelyek a leginkább szükségesek egy tartós párkapcsolathoz. A fiatalok válaszai alapján elmondható, hogy az öt legfontosabb jellemzője egy tartós párkapcsolatnak a kölcsönös tisztelet/megbecsülés, a hűség, a szerelem, a biztonság és a kompromisszumkészség. 80 %-nál többen jelölték még meg a közös értékeket és a jó szexuális kapcsolatot (11. ábra). Legkevésbé a baráti kör véleménye, a felsőfokú tanulmányok befejezése, illetve a szülők jóváhagyása számít a fiataloknak. A fiatalok párkapcsolathoz kapcsolódó nézeteit összevetve az idősek véleményével megállapítható, hogy nagyrészt hasonló álláspontokról beszélhetünk.

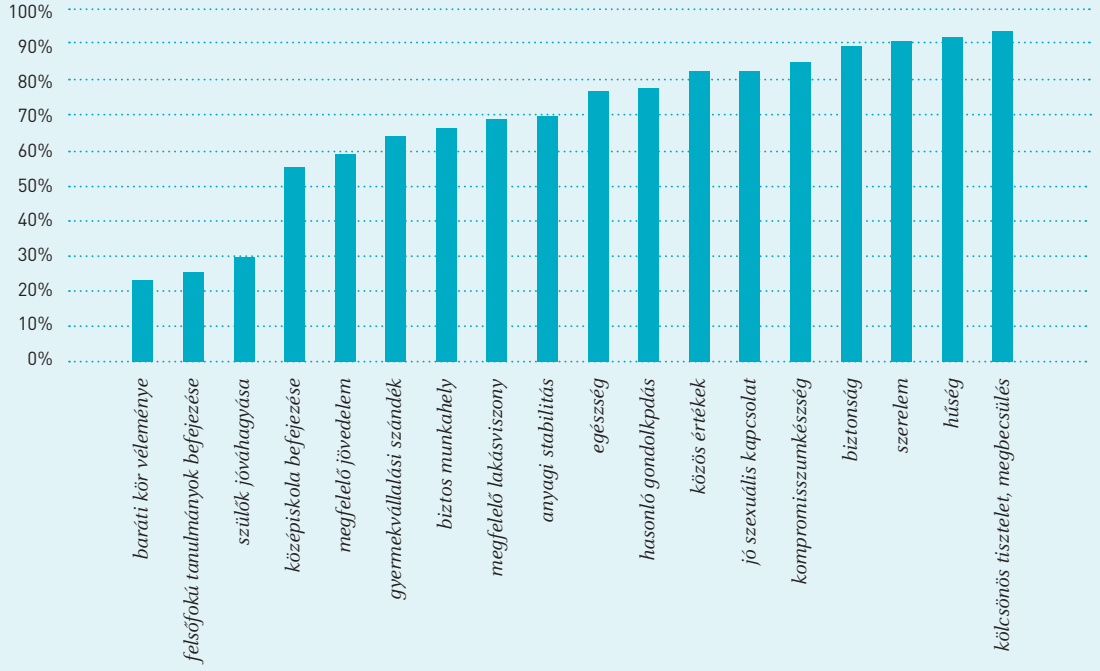

11. ábra: Fiatalok véleménye arról, hogy mi szükséges leginkább a tartós párkapcsolathoz 2019, Intergenerációs kutatás

Azt már tudjuk, hogy a fiatalok házasságban szeretnének élni, de a kutatásból az is kiderül, hogy azok a 24-25 éves, középfokú és felsőfokú végzettségű fiatalok, akiknek együtt vannak a szülei, tervezik leginkább, legmagasabb arányban a házasságkötést. Emellett a biztos anyagi háttér is egyértelműen erősíti a házasságok létrejöttét. A pozitív szülői minta döntő tényező a fiatalok házasságkötési szándékánál.

A családpolitikai intézkedések és a házasságkötések alakulása

A kormány számos, az elmúlt évtizedben bevezetett intézkedéssel ösztönzi a házasságkötéseket, ezzel is visszaadva a házasság társadalmi rangját, megbecsülését. Az első házasok adókedvezményét 2015. január elsején vezették be, vagyis ha a házaspár legalább egyik tagja az első házasságát köti, akkor csökkenthetik személyi jövedelemadójukat a házasságot követő két évben.

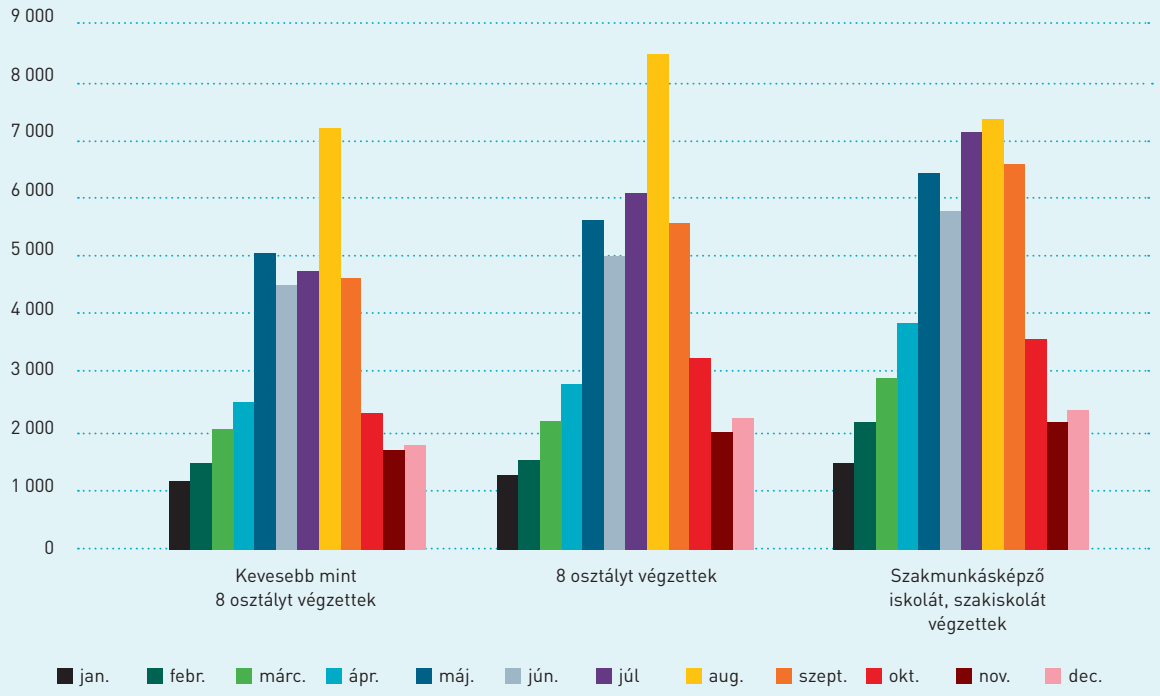

12. ábra: Házasságkötések száma havi bontásban 2014–2016, KSH Demográfiai évkönyv 2018

Az adatokból az látszik, hogy 2014-hez képest, 2015-ben már februártól elkezdett növekedni a házasságok száma, s 2016-ban – a bevezetést követő év januárjában – közel 200-zal több házasságot kötöttek, mint 2015 januárjában (12. ábra).

A kutatásokból tudjuk, hogy a lakhatás fontos tényező a családtervezésnél. A családi otthonteremtési kedvezményt 2015 júliusától a meglévő és az előre vállalt gyermekekre is felvehetik a párok. Az előre vállalt gyermekeknél kikötés, hogy csak házaspárok vehetik igénybe a támogatást és legalább az egyik félnek 40 év alattinak kell lennie. Az adatokból az derül ki, hogy ennek a kedvezménynek a bevezetése is pozitív hatással volt a házasságkötések számára.

[18] *A 2020-as adatok csak szeptemberig érvényesek.*

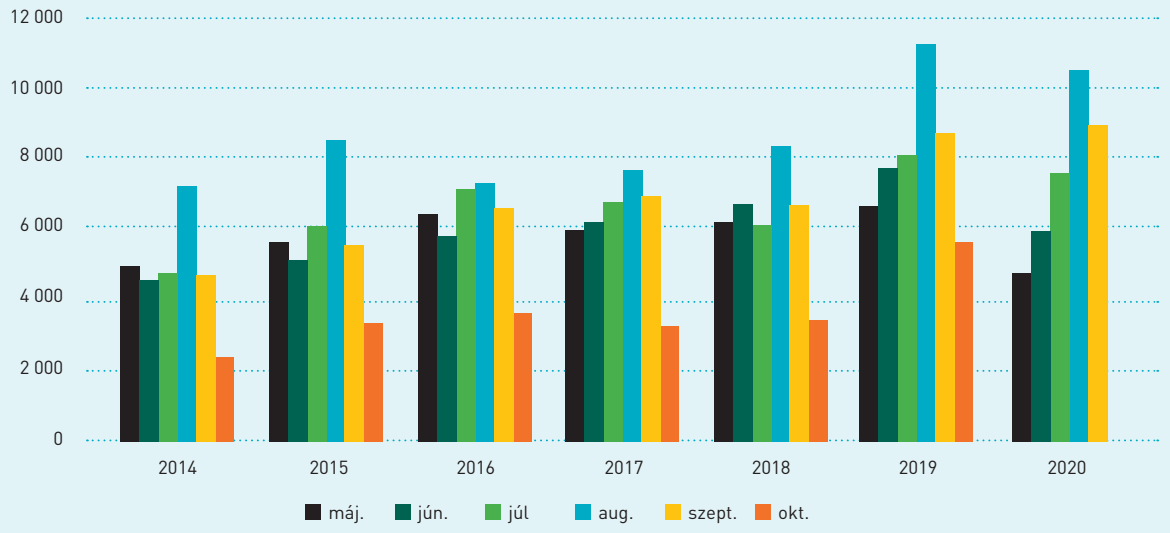

13. ábra: Házasságkötések száma a legnépszerűbb hónapokban 2014–2019, KSH Demográfiai Évkönyv 2018, Népmozgalmi gyorstájékoztatók alapján [18]

Ha megnézzük a bevezetés előtti és utáni éveket, láthatjuk, hogy már 2015 augusztusában is magasabb volt a házasságkötések száma, mint az azt megelőző évben (13. ábra). A következő években pedig szintén minden hónapban látszik a növekedés a 2015-ös adatokhoz képest.

Az anyagi segítség döntő szerepet játszhat a gyerekvállalásban, ami pedig szorosan összefügg a házasságkötéssel. A babaváró támogatás 2019 júliusa óta érhető el, mely 10 millió Ft kamatmentes, szabadfelhasználású hitelt jelent a fiatal házasok számára. A feltételek közé tartozik, hogy a feleségnek 18 és 41 év közöttinek kell lennie és legalább 3 év biztosítási jogviszonnyal kell rendelkeznie. Csak azok vehetik fel, akik házasságban élnek, és legalább az egyik fél számára ez az első házasság. A legfrissebb adatok tükrében már teljesen egyértelmű, hogy a támogatás nagy hatással van a házasságkötések alakulására, hiszen 2018 és 2019 között a házasságkötések száma jelentősen megnövekedett.

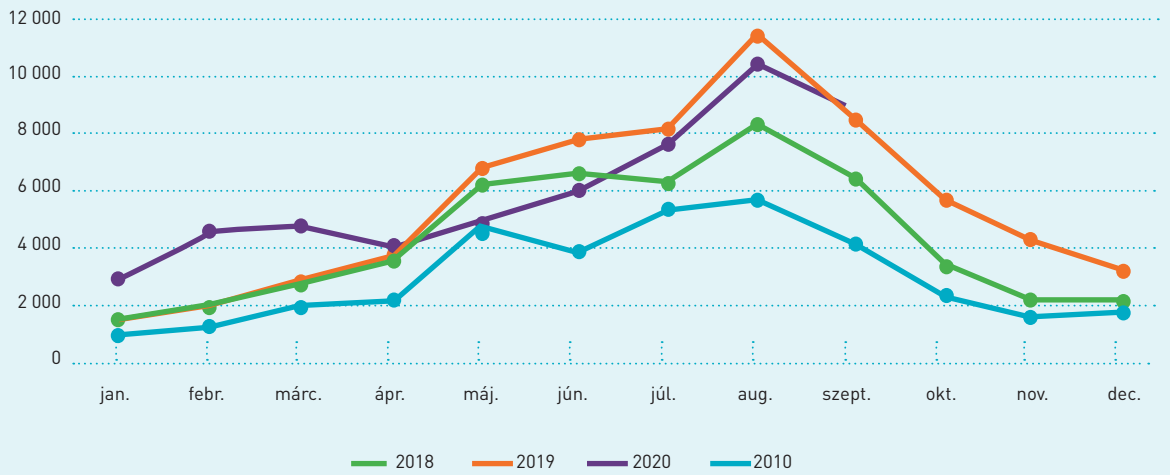

14. ábra: Házasságkötések száma havi bontás szerint 2010-ben, 2018-ban, 2019-ben és 2020-ban áprilisig, KSH Demográfiai évkönyv 2018, Népmozgalmi gyorstájékoztatók alapján

Már a Családvédelmi Akcióterv 2019. február 10-i bejelentése után elkezdett növekedni a házasságkötések száma. A 2018-as adatokhoz viszonyítva 2019 májusáig még csak kis mértékű változás történt, de a júliusi bevezetést követően már egyértelműen jelentős különbségek mutatkoztak (14. ábra). A legnagyobb növekedés a nyári hónapok közül augusztusban történt, míg 2018-ban 8310 házasságot kötöttek ebben a hónapban, addig 2019-ben már 36%-kal többet, 11 290-et.

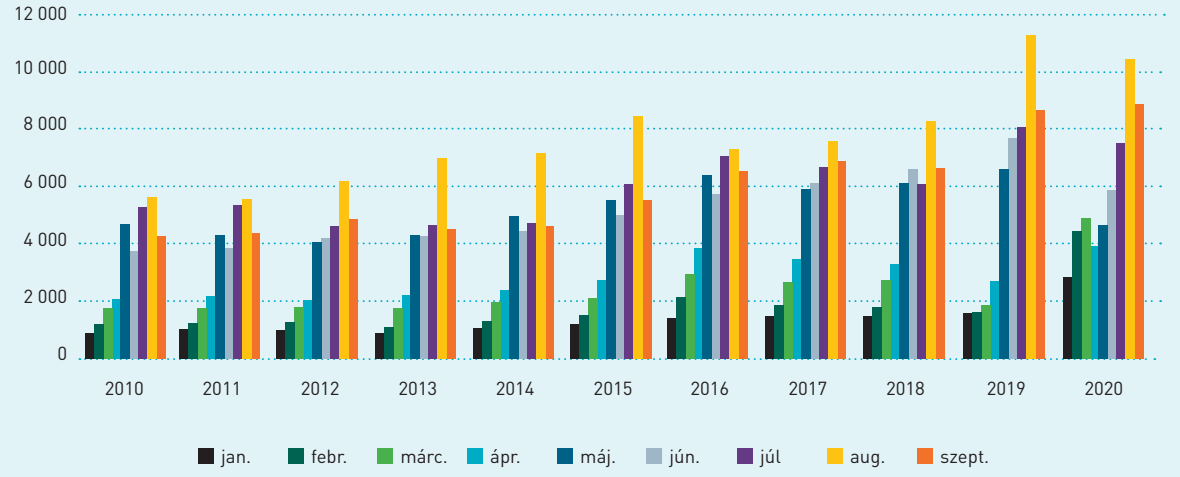

15. ábra: Házasságkötések számának változása az év első négy hónapjában 2010–2020 közötti években KSH Demográfiai évkönyv 2018, Népmozgalmi gyorstájékoztatók alapján

2010-2014 között április és májusban voltak hasonló adatok, mint idén januárban, de a februári adat is sokkal jobb, mint korábban a legkedvezőbb áprilisi. Az adatok alapján elmondhatjuk, hogy a téli esküvők is egyre népszerűbbek lettek, és megelőzik 2020-ban a korábbi évek tavaszi adatait (15. ábra). Az áprilisi adatokra már nagy valószínűséggel a koronavírus járvány is hatással volt.

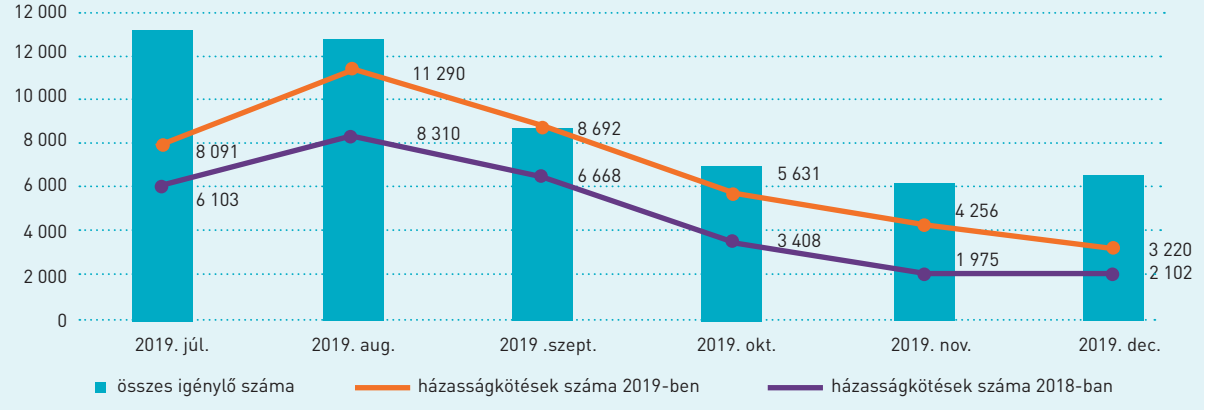

16. ábra: A babaváró támogatást igénylők számának és a házasságkötések számának alakulása 2018 és 2019 második félévében havi bontás szerint, KSH Demográfiai évkönyv 2018, Népmozgalmi gyorstájékoztatók alapján[19]

[19]*Demográfiai évkönyv 2018, KSH: www.ksh.hu › ksh › docs › hun › xstadat › xstadat_evkozi › xls › 1_1h*

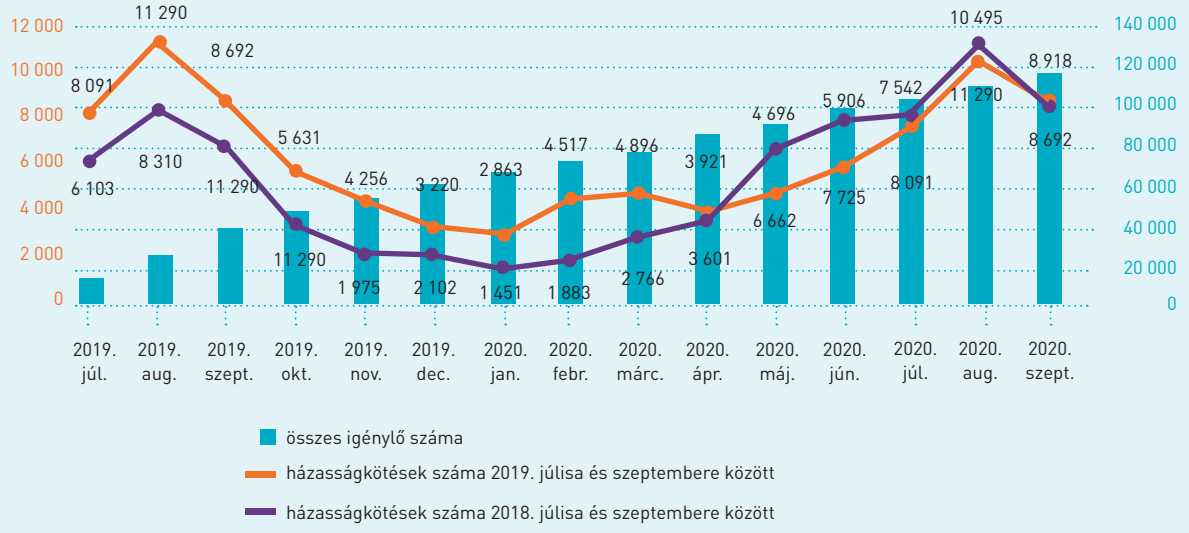

17. ábra: A babaváró támogatás igénylői és a házasságkötések alakulása 2018, 2019 és 2020, KSH Demográfiai Évkönyv 2018, Népmozgalmi gyorstájékoztatók alapján

A babaváró támogatás egyértelműen pozitív hatást gyakorol a házasságkötések számára, hiszen ahogy növekszik az igénylők száma, úgy növekszik a 2019-ben és 2020-ban kötött házasságkötések száma az egy évvel korábbiakhoz képest.

Összességében azt mondhatjuk, hogy a kormány egyes családpolitikai intézkedései közül valamenynyi hatással lehetett a házasságkötések számának alakulására, de a legnagyobb pozitív változást a fiatal házasok számára elérhető babaváró támogatás hozta.

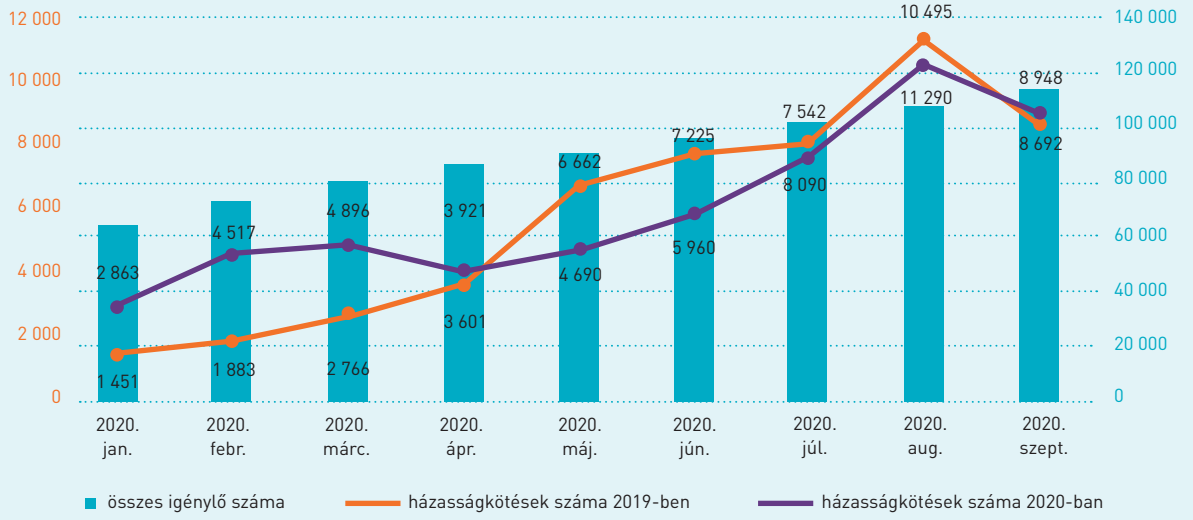

18. ábra: A babaváró támogatást igénylők számának és a házasságkötések számának alakulása 2019 és 2020 első kilenc hónapjában (KSH)

Összegzés

Az elmúlt évtizedben a kormány intézkedéseinek egyik deklarált célja a családok megerősítése volt. Ennek egyik módja a házasságok támogatása, a házasságkötések bátorítása. Az adatokból látjuk, hogy a házasság, mint intézmény ma reneszánszát éli az országban. Ezt nagymértékben az ország demográfiai helyzetére adott kormányzati válasznak köszönhetjük, melynek kiemelt célja a tervezett és vágyott gyermekek megszületése.

A gyermekvállalás és a házasság tervezése szorosan összekapcsolódik. Míg a házasságot nem tervező fiatalok esetében csak 35,8% gondolkodik a gyermekvállaláson, addig a házasságot tervezők körében ez az arány 97,1%. Ezekből a számokból is világosan látszik, hogy a gyermekek megszületését támogatja a házasság, és ezt egy stabil, komplex családpolitika nem hagyhatja figyelmen kívül.

A magyar fiatalok többsége házasságot szeretne kötni, családban szeretne élni, és gyermekeket szeretne nevelni. A kutatások azonban több olyan problémára is rávilágítottak, amelyek elriaszthatják őket az elköteleződéstől, illetve olyan terheket róhatnak rájuk, ami miatt nem mernek belevágni a családalapításba. Az elmúlt évek intézkedéseinek hatása azt mutatja, hogy a kormány sikeresen azonosította a problémákat, és az ezekre adott válaszok szemmel látható eredményt hoztak, azaz találkoztak a célcsoport, a magyar fiatalok igényeivel. A babaváró támogatás, a családok otthonteremtési kedvezménye, az első házasok kedvezménye mind-mind segítenek abban, hogy az emberek házasságot köthessenek, hogy ezek a házasságok stabilak legyenek, így a vágyott gyermekek megszülethessenek.

A magyarok házasságpártiak, ezt támasztja alá, hogy a kutatások szerint az emberek 90%-a a házasságkötést javasolja a fiatalok számára az élettársi kapcsolattal és az egyedül éléssel szemben. Az emberek abban is nagy arányban egyetértenek, hogy a házasság nem idejétmúlt intézmény. 2016-ban a 22–75 évesek háromnegyede adta ezt a választ, és csak 16%-uk gondolta azt, hogy szükségtelenné vált.

A kormány családpolitikájának eredményeképpen 2010-2019 között háromnegyedével nőtt a házasságkötések száma és egyharmaddal csökkent a válásoké. A legfrissebb adatok szerint 2019 év végéig 65 300 pár kötött házasságot, az egy évvel korábbihoz képest ez több mint 20%-os javulás, és ez a szám 2020-ban tovább emelkedett, az első 3 hónapban rendre közel kétszer annyian házasodtak, mint tavaly ugyanebben az időszakban. A koronavírus hatására a házasulási kedv további emelkedése megakadt, de 2020 szeptemberig még így is magasabb, mint egy évvel korábban. 2020-ban az első 9 hónapban 69 543 gyermek jött világra, 4,9%-kal, 3251-gyel több, mint tavaly a januártól szeptemberig terjedő időszakban. 1990 és 2017 között az átlagos házasságtartam megnövekedett, 10,9-ről 14 év fölé, vagyis a házasságok egyre stabilabbak lettek. A házasságban eltöltött idő közel harmadával nőtt.

Bár a család az európai kultúrában a hagyományos értékek közé tartozik, a házasság intézménye a fiatalok körében szinte mindenhol veszített népszerűségéből. Ezt a trendet sikerült Magyarországon megállítani és megfordítani, felismerve, hogy az emberek továbbra is stabilitásra és családra vágynak. A családok stabilitása, életképessége pedig létkérdés az ország szempontjából, hiszen meghatározza az egész nemzet fennmaradását, jövőjét. A családbarát kormányzati intézkedések hatása egyértelműen pozitív: a házasságok száma nőtt, a válások száma csökkent, a termékenységi mutatók javultak, ami elengedhetetlen a gazdasági versenyképesség szempontjából is. A demográfiai kihívások azonban továbbra is komoly fenntarthatósági problémát jelentenek az európai társadalmakra nézve, ez és az elért sikerek is a jelenlegi családpolitikai irányvonal folytatását teszik szükségessé.

[20] *A KINCS 2019-es intergenerációs kutatása.*

[21] *KSH Demográfiai Portré 2018, 24. p.*

Absztrakt

A házasságkötések száma kisebb ingadozásoktól eltekintve 1975-től kezdve folyamatosan csökkent, majd a 2010-es mélypontot követően előbb lassabb, majd egyre dinamikusabb növekedésbe kezdett. 1975-ben még 103 775 házasságkötést regisztráltak, 2010-ben már csak 35 520-at. Ez a mértékű csökkenés azonban nem magyarázható pusztán a népességfogyással, főleg, hogy 1975-1981 között még nőtt is Magyarország lakossága. Habár az utóbbi 10 évre jellemző emelkedés üteme a koronavírus járvány hatására némileg lassult, mégis egyelőre kitart. Ennek oka a házasságot intenzíven támogató kormányzati családpolitika.

Tanulmányunkban megkíséreltük feltárni a növekedés okát, illetve a házasságkötéseknek a gyermekvállalásnál jelentkező hatását. Megvizsgáltuk a bevezetett házasságkötéseket is befolyásoló családpolitikai intézkedéseket, összevetettük ezek bevezetésének, igénylésének adatait, illetve az ezt követő házasságkötési adatokat.

A házasság intézménye elengedhetetlennek tűnik a jelenlegi demográfiai trendek megfordításának szempontjából. Kutatásainkból az látszik, hogy a házasság, mint párkapcsolati forma elsősorban a gyermekes-, illetve gyermeket váró pároknál jellemző, és a gyermekvállalás szándéka az egyik legfőbb házasságkötési tényező. A házasság és a gyermekvállalás egymásra kölcsönösen ható tényezők, ezért az előbbi támogatása, kihat az utóbbira.

Kulcsszavak: *házasság, házasságkötések száma, válások száma, családpolitikai intézkedések, babaváró*

Felhasznált irodalom

Brown, Susan L., Jennifer R. Bulanda & Gary R. Lee (2005). The Significance of Nonmarital Cohabitation: Marital Status and Mental Health Benefits Among Middle-Aged and Older Adults. The Journals of Gerontology Series B: Psychological Sciences and Social Sciences. 60(1), 21—29.

Engler Ágnes (2018). Párkapcsolati elköteleződések és családalapítási szándékok. In Engler Ágnes (szerk.). Család és karrier. Egyetemi hallgatók jövőtervei. Debrecen: Felsőoktatási Kutató és Fejlesztő Központ, 12-37.

Eurostat: Élveszületések száma az Európai Unióban, 2010 és 2019 között https://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=demo_fmonth&lang=en

Eurostat: Teljes termékenységi ráta az Európai Unióban, 2010 és 2018 között https://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=demo_frate&lang=en

Eurostat: Házasságkötések száma az Európai Unióban, 2010 és 2018 között https://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=demo_nind&lang=en

Eurostat: Válások száma az Európai Unióban, 2010 és 2018 között https://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/submitViewTableAction.do

Győrffy Zsuzsa, Susánszky Anna, Ádám Szilvia, Dukay-Szabó Szilvia (2013). A 35 év alatti felnőtt fiatalok párkapcsolati szokásai. Hogyan látják a férfiak, és hogyan a nők?, In Susánszky Éva, Szántó Zsuzsa. Magyar lelkiállapot 2013, Budapest: Semmelweis Kiadó. 199-212.

Heidl György (2017) „Csont az én csontomból" A házasság misztériuma. 16.
http://real-d.mtak.hu/1127/7/dc_1450_17_doktori_mu.pdf (Letöltés: 2020. 06. 21.)

Kamp Dush, Claire M., Catherine L. Cohan & Paul R. Amato (2003). The Relationship Between Cohabita tion and Marital Quality and Stability: Change Across Cohorts? Journal of Marriage and the Family.65, 539—549.

Kapitány Balázs, Spéder Zsolt: Gyermekvállalás. In: Monostori Judit, Őri Péter, Spéder Zsolt (szerk.) Demográfiai Portré 2018. Jelentés a magyar népesség helyzetéről. Budapest: KSH Népességtudományi Kutató Intézet 47-64.

Kopp Mária, Skrabski Árpád (2009): Economic Crisis, Work, Mental Health in a Changing Society. WHO/EU Conference, The Swedish Parlament.

Kopp Mária, Székely András, Skrabski Árpád (2008): Mi magyarázhatja a magyar férfiak idő előtti egészségromlását és halálozási arányát?, In. Kopp Mária (szerk.) (2008): Magyar lelkiállapot 2008. Esélyerősítés és életminőség a mai magyar társadalomban. Budapest: Semmelweis Kiadó. 215.

https://polgariszemle.hu/archivum/34-2007-junius-3-evfolyam-6-szam/191-mi-magyarazhatja-a-magyar-ferfiak-ido-elotti-egeszsegromlasat-es-halalozasi-aranyait (Letöltés: 2020. 06. 21)
Kovács Éva, Balog Piroska, Mészáros Eszter, Kopp Mária (2013): A házastársi, élettársi és elvált családi állapot összefüggései a mentális egészséggel. Mentálhigiéné és Pszichoszomatika 14. 206-207., DOI: 10.1556/Mental.14.2013.3.2
http://real.mtak.hu/57943/1/mental.14.2013.3.2.pdf (Letöltés: 2020. 06. 21)

Makay Zsuzsanna, Szabó Laura: Válás. In: Monostori Judit, Őri Péter, Spéder Zsolt (szerk.) Demográfiai Portré 2018. Jelentés a magyar népesség helyzetéről. Budapest: KSH Népességtudományi Kutató Intézet 29-46

Murinkó Lívia, Rohr Adél: Párkapcsolat, házasságkötés. In: Monostori Judit, Őri Péter, Spéder Zsolt (szerk.) Demográfiai Portré 2018. Jelentés a magyar népesség helyzetéről. Budapest: KSH Népességtudományi Kutató Intézet 9-28

Papházi Tibor, Tárkányi Ákos, Baraté Edina, Béres Orsolya, Trieb Mariann (2019): A családok biztos alapja a generációk közötti jó kapcsolat – intergenerációs kutatás. Kapocs 3-4. 52-76.

Papházi Tibor - Béres Orsolya - Baraté Edina - Trieb Mariann - Székely András (2019): Párkapcsolatok és gyermekvállalás a külhoni magyar családok körében – egy reprezentatív kutatás eredményei. Kisebbségi Szemle 3. 7-36.

Sztretykó György (2002). Válságban van-e a jelenlegi családmodell? In Sztretykó Gy. (szerk.). Globalizáció és család. A családszociológia új kihívásai. Pécs: Comenius Bt. 39.

Központi Statisztikai Hivatal (2017): A házasságkötési magatartás változásainak demográfiai jellemzői

Központi Statisztikai Hivatal (2019): A válások demográfiai jellemzői. Statisztikai tükör

Központi Statisztikai Hivatal (2019): Demográfiai Évkönyv 2018

Központi Statisztikai Hivatal (2020): Népmozgalmi gyorstájékoztató

https://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/gyor/nep/nep2006.html?utm_source=kshhu&utm_medium=banner&utm_campaign=theme-nepesseg-es-nepmozgalom (Letöltés: 2020. 06. 27)

Felmérés a házasságok megtartásáról – gyorsjelentés
https://www.koppmariaintezet.hu/docs/h%C3%A1zass%C3%A1gok%20megtart%C3%A1sa%20kutat%C3%A1s_gyorsjelent%C3%A9s_2020marc25.pdf (Letöltés: 2020.06.27.)

Bocz János – Antal István

A termékenység változása országosan és a felzárkózó településeken 2010 és 2019 között

Betekintő
A kormány 2019 nyarán elindította a „Felzárkózó települések" programot, melynek keretében a Máltai Szeretetszolgálat Egyesület tovább folytatja és kiterjeszti a „Jelenlét program" roma társadalmi felzárkózási kezdeményezését. A kormányprogram további egyházi szervezetek bevonásával valósul meg, a szeretetszolgálat irányításával. A programba 300 települést vonnak be tíz év alatt. Induláskor, az akkori tervek szerint 30 településsel indult a program, majd évente 30 településsel növekszik. Jelenleg 67 település vesz részt a programban. Tanulmányunkban azt vizsgáljuk meg, hogy az érintett települések milyen termékenységi jellemzőkkel rendelkeznek, és kitérünk – a termékenység mérésére szolgáló mérőeszköz – a teljes termékenységi arányszámot (TTA) befolyásoló tényezőkre. Az országos eredményekkel összehasonlítva bemutatjuk, hogyan változtak a TTA mutatók a felzárkózó településeken az elmúlt tíz évben.

Bevezetés

A 67 település gazdasági és szociodemográfiai mutatóiban is nagyban eltér a többségi társadalom adottságaitól, vagy a hasonló méretű, de az ország fejlettebb területén lévő településektől. A romák aránya jellemzően magasabb, mint az országos átlag, és előfordul olyan település is, ahol népességen belüli mutatójuk – a polgármesterek és a szociális szakemberek véleménye szerint – meghaladja a 80%-ot. A települések területi elhelyezkedését tekintve olyan megyékben, térségekben találhatóak, melyek egyrészt magas termékenységi arányokkal rendelkeznek[1], másrészt ahol a romák aránya is köztudottan magasabb az országos átlagnál (Pénzes és mtsi 2018). Korábbi kutatások azt igazolják, hogy azokban a társadalmi-gazdasági szempontból elmaradott régiókban a legmagasabb a termékenység, ahol a romák aránya is magas (Husz 2011; Durts 2007; Durst 2001; Janky 2005; Szabó és mtsi 2020). Az évtized elejéhez képest országosan nőtt a teljes termékenységi arányszám, azonban kevés ismerettel rendelkezünk a településszintű folyamatokról. Az eddigi kutatások nem tértek ki erre, és az előző évek társadalmi változásai is indokolttá teszik a felzárkózó települések mélyebb vizsgálatát. Elemzésünk célja, hogy bemutassuk a települések termékenységének időbeli változását, a szülőképes korú nők és az élveszületések számának alakulását. Adatforrásként a Központi Statisztikai Hivatal (KSH) nem nyilvános településszintű élveszületési és a szülőképes korú nők számára vonatkozó adatait használtuk fel.

[1] *KSH: A termékenység területi különbségei. Statisztikai Tükör, 3 (159), 2009. november 19. https://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/stattukor/terterkul.pdf*

Szakirodalmi áttekintés

A szakirodalom áttekintése során azzal szembesülünk, hogy az írások nagy része azt vizsgálja, hogy mi befolyásolja egyes társadalmi csoportok heterogén termékenységi jellemzőit. A roma közösségekkel kapcsolatos kutatások az eltérő termékenységi mutatók meghatározóit, azok okait keresik. Kitérnek a kulturális különbségekre, a szociális és térbeli elkülönülésből adódó hátrányokra, és az iskolázottság és a munkaerőpiaci státusz determináns szerepét is megemlítik. Az alábbi elemzésben nem térünk ki a „Felzárkózó települések" eltérő termékenységi mutatóinak részletes magyarázatára, cikkünkben az elmúlt évtized fontosabb változásait szeretnénk szemléltetni. Az alább bemutatásra kerülő szakirodalmi összefoglaló ugyanakkor jó alapot biztosítanak számunkra, hogy sorra vegyük az eltérések lehetséges okait.

Kemény, Janky és Lengyel (Kemény és mtsi 2004) áttekintéséből ismert, hogy 1971-2003 között hogyan változott a roma és a teljes népesség lélekszáma, és saját adataikat felhasználva kiszámolták azt is hogyan alakult az ezer főre jutó születések száma a roma közösségben. A kutatás időszakában a magyar népesség száma csökkent: 1971-ben 10 millió 352 ezer, 2001-ben 10 millió 200 ezer főt tett ki. A romák száma viszont ugyanebben az időszakban növekedett: az 1971-es 3 százalékról 1993-ra 5, 2003-ra pedig 6 százalékra emelkedett, 32 év alatt megduplázódott. Az ezer lakosra jutó élveszületések száma a romák körében 1971-ben 32, 1993-ban 28,7, 2003-ban viszont 25,3 volt. A születések száma csökkenő trendet jelez, ugyanakkor a társadalom egészében a csökkenés mértéke ennél is nagyobb volt, s így fordulhatott elő, hogy a romák számaránya megduplázódott az említett időszakban.

Janky Béla (Janky 2005) a rendszerváltás utáni másfél évtizedre fókuszálva vizsgálta, hogyan változott a roma nők termékenység és iskolai és munkaerő-piaci integrációja. Vizsgálatában egyaránt felhasználta az előzőekben említett Kemény-féle kutatás eredményeit és a KSH releváns adatait. Elismeri, hogy az integrációs esélyek jelentősen befolyásolják a romák demográfiai magatartását, azonban ezen túlmutató, komplexebb képet vázol fel tanulmányában. Országrészenként eltérő különbségeket tapasztalt a termékenységet befolyásoló, és az ezek hátterében lévő társadalmi tényezők között. A keleti országrészben a magas gyerekszám és a korai gyerekszülés a rendszerváltás utáni másfél évtizedben sem csökkent, és szerinte kedvező társadalompolitikai folyamatok esetén sem javulna számottevően a roma nők iskolai és munkaerőpiaci helyzete. Ellenpéldaként a budapesti adatokat és folyamatokat említi, ahol a kedvezőbb oktatási és munkaerőpiaci lehetőségek miatt gyorsan változik a roma lányok családalapítási stratégiája. Tehát nagymértékben a társadalmi boldogulásukhoz köti a családtervezés alakulását. Összefoglaló megállapítása, hogy minél jobb az adott személy munkaerőpiaci státusza, annál kevésbé vállal gyermeket fiatal korában, és a születendő gyermekek száma is közelebb fog állni a többségi társadalom tagjainak gyermekvállalási mintázatához.

Spéder Zsolt egy korábbi elemzésében (Spéder 2006) szintén a rendszerváltozástól követi a gyermekvállalási magatartásban bekövetkezett változásokat. Megállapítja, hogy a képzettség nagyban differenciálja a nők gyermekvállalási stratégiáját és előrevetíti, hogy későbbiekben ez lesz majd az egyik legfontosabb választóvonal a gyermekvállalást illetően. A kutató szerint az új párkapcsolati formák terjedése is csökkenti/csökkentheti a gyermekvállalást, azok ugyanis markánsan eltérhetnek a korábbi hagyományos családmodellhez képest.

Durst Judit (Durst 2007) egy, a napjainkban is megfigyelhető társadalmi problémával kezdi írását. Eszerint a nyugati és a magyar társadalom reprodukcióját biztosító szükséges gyermekszám sem születik meg, miközben a társadalom „elcigányosodó" alsóbb rétegeiben akár annak többszörösét is vállalják a családok. Néhány településre kiterjedő vizsgálatában részben egy olyan település adatait elemzi, ahol többségében romák laknak, évről évre növekszik a népesség lélekszáma, és sok gyermek születik a családokban. Felteszi a kérdést, hogy miért lenne érdeke egy olyan családnak élni a születésszabályozás adta lehetőségekkel, amelynek nincs esélye akkor sem a társadalmi mobilitásra, ha kevesebb gyereket vállal, és a megszületett gyermekek jelentik az egyetlen örömforrást. A megszilárdult kirekesztettségérzet ilyen esetben arra ösztönzi a családokat, hogy ne korlátozzák önként gyermekvállalási magatartásukat. Eredményei alapján azonban nem feltétlenül mu-

tat teljes homogenitást a hasonló szociogazdasági hátterű településeken élők gyermekvállalási stratégiája. A szomszédos faluban ahol közel az egész település roma származású volt –, a gyermekszám jóval alacsonyabb volt, mint az első településen. A második településen ráadásul a fiatalkori gyerekvállalás is alacsonyabb, mint az elsőn. Az egyik legnagyobb különbséget a két falu között az ott lakók oktatási helyzetének eltérései jelentették. Az alacsonyabb termékenységgel rendelkező településen jobb/magasabb oktatási/iskolai végzettséggel rendelkeztek a nők és a férfiak is. Durst egyik legfontosabb következtetése az volt, hogy a lakóhelyi szegregáció hatása kisebb volt, mint a társadalmi szegregációé.

Husz Ildikó (Husz 2011) 2011-es cikkében arra a kérdésre kereste a választ, hogy a hasonló képzettségű és lakhelyen élő roma és nem roma emberek milyen gyerekvállalási hajlandósággal rendelkeznek. Megállapítja, hogy a gyermekvállalás összefügg az oktatási- és szociális helyzettel, valamint a gazdasági aktívitással. A hátrányos helyzetű kistérségek TTA-ja jóval magasabb, mint az országos átlag. A 2011-es adatok szerint az országos átlag 1,3 körül alakult, de voltak olyan kistérségek, ahol – a romák országosnál nagyobb számarányával összhangban – háromszor nagyobb volt a TTA. Kutatása egyik fontos eredménye az volt, hogy van összefüggés az iskolai végezettség, a lakóhely és a gyermekvállalás között, ugyanakkor számottevő különbségek is lehetnek a hátrányos helyzetű térségek és etnikai csoportok között. Dél-Baranyában sokkal közelebb álltak a roma nők születésszámai a nem roma közösségéhez, mint Borsodban. Utóbbi megyében jellemzőbb volt a korai gyermekszülés és a termékenységi időszakban a több gyermek világrahozatala. Tanulmánya végén ugyanakkor nyitva hagyja azt a kérdést, hogy a sajátos kulturális háttér és az etnikai hovatartozás milyen mértékben és mélységben befolyásolja a gyermekvállalási magatartást.

Kapitány Balázs (Kapitány 2018) 2016-os adatok alapján kirajzolódott ún. bimodális – kétcsúcsú – termékenységi görbe kialakulásáról ír. Cikkében bemutatja a bimodális görbe létrejöttének speciális eseteit és elméleti hátterét, majd a magyar helyzetet mutatja be. Kifejti, hogy az ilyen görbék akkor jönnek létre egy társadalomban, ha polarizálódott a népesség valamilyen jellemzők mentén. Ilyen esetben az egyik társadalmi csoportra a korai, a másik csoportra a kései gyermekvállalás a jellemző. Kapitány szerint Magyarországon az iskolai végzettség, a gazdasági helyzet és a lakóhely szerint polarizálódik a társadalom.

Alacsony iskolai végzettséggel, többszörösen hátrányos helyzetű léttel és térbeli elkülönüléssel jellemezhető a roma közösségek többsége, akik az ország kevésbé fejlett régióiban élnek. A görbe első csúcsának kialakulásában ezért nagy valószínűséggel meghatározó szerepet kaptak a roma családok, akik jellemzően korábban vállalják első gyereküket.

Az említett szakirodalmakban a roma közösségek egyfajta külön utas termékenységéről írnak a szerzők, amely nagymértékben eltér a többségi társadalom mintáitól. Az okokat több tanulmány is sorra veszi, de mi jelenlegi cikkünkben a rendelkezésünkre álló lokális és országos adatok összehasonlítására vállalkozunk.

Módszertan

A leíró elemzésben felhasznált (a 2020. novemberi állapotnak megfelelő) adatok az EUROSTAT és a KSH nyilvánosan is lekérdezhető adatbázisaiból, a 67 felzárkózó település TTA-ja esetében pedig a KINCS KSH Kutatószoba szerződés keretében kikért nem publikus adatok feldolgozásából származnak. Utóbbiak ellenőrzése során szembesültünk azzal, hogy a KSH-tól kapott nők évközepi népességszámára vonatkozó 2010-es és 2011-es adatok között – a KSH hiányzó adatok pótlására vonatkozó akkori eljárásai miatt – negatív értékek is előfordultak öt település esetében, ezeket a TTA számítása során értelemszerűen nem vettük figyelembe és ún. system missing-ként kezeltük őket. Szintén így értelmeztük a 67 településnél előforduló azon cellákat, ahol az évközépi népességszámnál nem fordult elő eset.

Eredményeink a 15-49 éves nőkre vonatkoznak.

A KSH-tól kapott adattáblákban az 50 éves vagy annál idősebb nőknél nem fordult elő élveszületés, ezért azok adatai értelemszerűen nem is szerepelnek a számításokban és eredményekben.
Az eredmények értelmezése során azt tapasztaltuk, hogy 15 felzárkózó településnél egyes évek TTA mutatói kevésbé megbízhatóak, melynek hátterében az adott településeken előforduló kiugróan magas élveszületési, illetve alacsony évközepi női lakónépességi mutatók állnak. Összefoglalva a fentieket: egyes, jellemzően kis lakosságszámú települések adatai bizonyos évek vonatkozásában nem tekinthetők megbízhatónak, ugyanakkor a 67 település összesített éves TTA mutatóit reálisnak és publikálhatónak tartjuk

A teljes termékenységi arányszám változása Magyarországon

A teljes termékenységi arányszám (TTA)[2] azt fejezi ki, hogy ha az adott év termékenységi adatai állandósulnának, akkor egy nő élete folyamán átlagosan hány gyermeknek adna életet.[3] A népesség egyszerű reprodukcióját hozzávetőlegesen a teljes termékenységi arányszám egy nőre számított 2,1-es értéke biztosítaná. Az elmúlt évtizedben Magyarországon a szülőképes korú nők számának csökkenése miatt 2016 óta csökken az élveszületések száma, az élénkülő házasságkötési és gyermekvállalási hajlandóságnak köszönhetően ugyanakkor a teljes termékenységi arányszám a 2010-es 1,25-ről a legfrissebb adatok szerint 2020 második felére 1,57-re emelkedett.

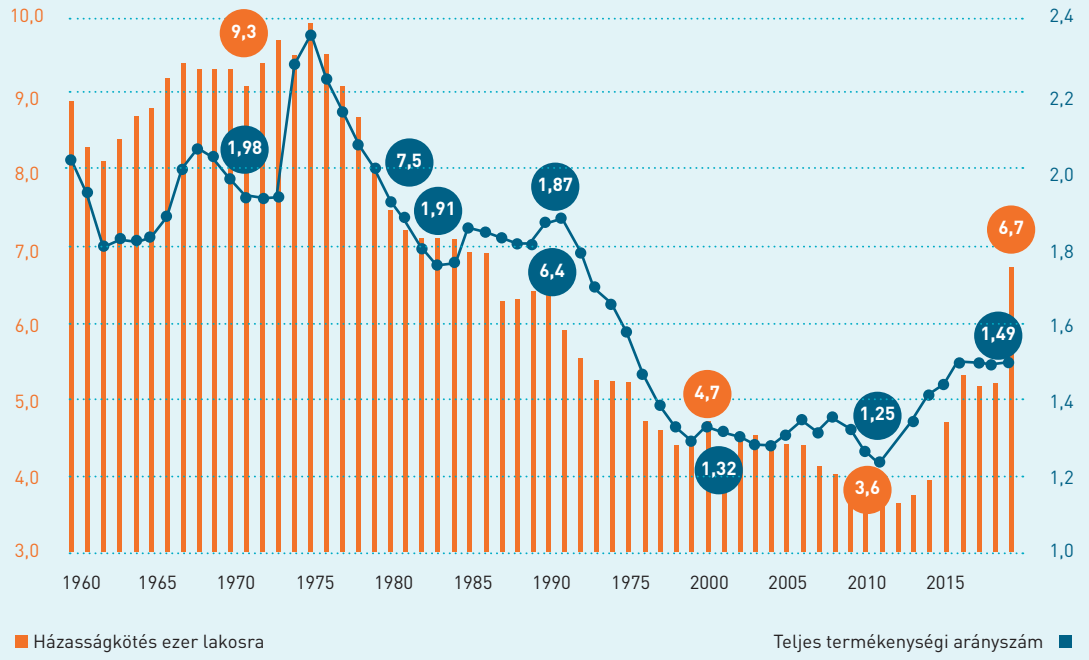

1. ábra: A teljes termékenységi arányszám és az 1000 lakosra jutó házasságkötések számának változása Magyarországon, 1960-2019. Forrás: KSH. https://www.ksh.hu/docs/hun/xstadat/xstadat_hosszu/h_wdsd001b.html?down=932 (Letöltés ideje: 2020. 11. 10.)

[2]*Gyakran használják angol nyelvű rövidítését is: TFR – Total Fertility Rate.*
[3]*Lásd ezzel kapcsolatban bővebben a Fogalomtárban leírtakat.*

Olyan paradox helyzet kialakulásának vagyunk tanúi, amelyben annak ellenére csökken, illetve stagnál a születésszám, hogy közben növekszik a házasságkötési és gyermekvállalási kedv. Az ellentmondás hátterében részben az áll, hogy évről évre csökken a szülőképes korban lévő nők aránya, s jelenleg kevesebb nő vállal szinte ugyanannyi gyermeket, mint korábban. A születésszám megugrásához ezért egyre kisebb létszámú női generációknak kellene sokkal több gyereket vállalnia.

Hazánkban 2010 után kezdett emelkedni a TTA, ugyanakkor régiónként vizsgálva nemzetközi és hazai szinten is nagyok az eltérések. Magyarországon évek óta – a gazdasági szempontból fejletlenebb – Észak-Magyarországon és az Észak-Alföldön a legmagasabb, míg Budapesten a legalacsonyabb a termékenységi mutató.

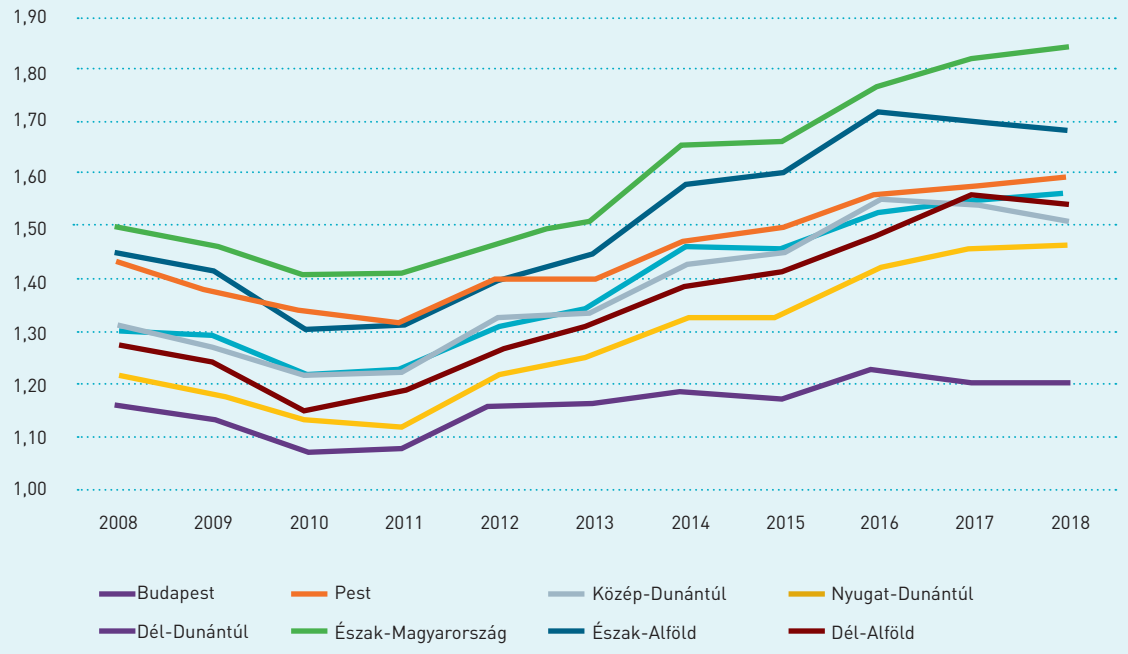

2. ábra: A teljes termékenységi arányszám Magyarországon régiók szerint, 2008-2018. Forrás: Eurostat. Saját szerkesztés. https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/tgs00100/default/table?lang=en (Letöltés ideje: 2020.11.11.)

A teljes termékenységi arányszám változása országosan és a 67 felzárkózó településen 2010 -2019 között

A felzárkózó települések összesített TTA adatai minden vizsgált évben jelentősen meghaladták az országos mutatókat, de a 2010-es évek elejéhez képest a köztük lévő különbség csökkent.

A felzárkózó településeken a termékenységi ráta 2010-hez képest negyedannyival nőtt csak, mint országosan. Míg tíz év alatt országosan közel 20 %-kal, 1,25-ről 1,49-re emelkedett, addig a felzárkózó településeken kisebb mértékben, 5,2%-kal 2,33-ról 2,46-ra. Ezzel a több, mint egy gyermeknyi különbség kevesebb, mint egy gyermeknyi különbségre csökkent.

Miközben országosan a szülőképes korú nők számának csökkenése ellenére is jelentősen nőtt a gyermekvállalási kedv, addig a felzárkózó településeken körülbelül ugyanannyival nőtt csak a termékenység, mint amennyivel a szülőképes korosztály létszáma bővült.

1. tábla: Kiemelt demográfiai mutatók, 2010-2019

Megnevezés	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	Változás, 2010= 100%
15-49 éves évközepi női lakónépesség száma											
67 felzárkózó település	16 020	15 894	16 932	16 999	17 041	17 178	17 195	17 105	16 938	16 712	4,3
Változás, előző év = 100%		-0,8	6,5	0,4	0,2	0,8	0,1	-0,5	-0,1	-1,3	
Országos adat	2 380 347	2 354 347	2 330 035	2 318 734	2 303 678	2 289 107	2 272 143	2 252 836	2 234 290	2 216 435	-6,9
Változás, előző év = 100%		-1,1	-1,0	-0,5	-0,6	-0,6	-0,7	-0,8	-0,8	-0,8	
Élveszületések száma											
67 felzárkózó település	1 116	1 180	1 137	1 157	1 261	1 179	1 308	1 309	1 266	1 253	12,3
Változás, előző év = 100%		5,7	-3,6	1,8	9,0	-6,5	10,9	0,1	-3,3	-1,0	
Országos adat	90 335	88 049	90 269	88 689	91 510	91 690	93 063	91 577	89 807	89 193	-1,3
Változás, előző év = 100%		-2,5	2,5	-1,8	3,2	0,2	1,5	-1,6	-1,9	-0,7	
Teljes termékenységi arányszám											
67 felzárkózó település	2,338	2,475	2,207	2,242	2,434	2,253	2,494	2,518	2,439	2,460	5,2
Változás, előző év = 100%		5,8	-10,8	1,6	8,5	-7,4	10,7	1,0	-3,1	0,8	
Országos adat	1,248	1,231	1,336	1,338	1,410	1,439	1,494	1,494	1,485	1,490	19,4
Változás, előző év = 100%		-1,3	8,5	0,2	5,4	2,1	3,8	0,0	-0,6	0,3	
67 TTA / országos TTA	1,9	2,0	1,7	1,7	1,7	1,6	1,7	1,7	1,6	1,7	

Országosan a TTA 2011-től 2016-ig enyhén, de szinte folyamatosan növekedett. A 2016-os 1,49-es TTA mutató értéke azonban a nagyobb gyermekvállalási hajlandóság ellenére – alapvetően a szülőképes korú nők számának csökkenése miatt – az elmúlt években alig változott.

A felzárkózó települések TTA mutatói kifejezetten hektikusan alakultak, határozott trenddel nem jellemezhetők. Szinte évről évre változtak, a csökkenés és/vagy növekedés trendje nem határozható meg. A 67 felzárkózó település azonosságok ellenére számos helyi sajátossággal rendelkezhet, ezért érdemibb megállapításokhoz több információra, a helyi viszonyok feltárására, azok alaposabb ismeretére lenne szükség.

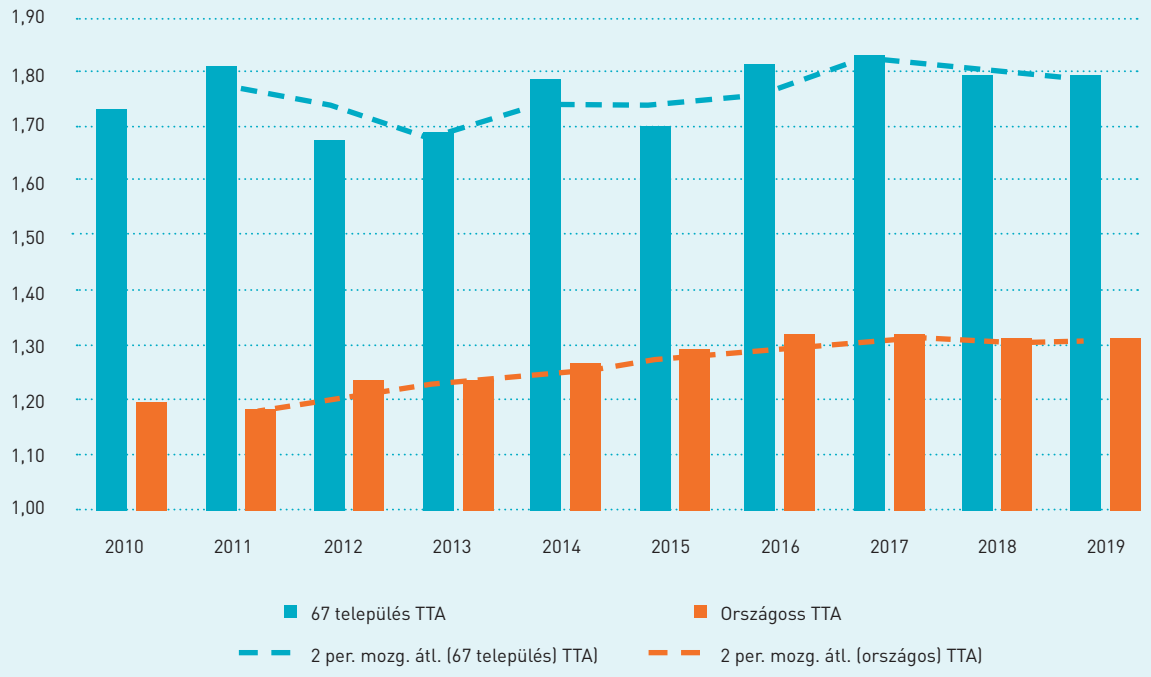

3. ábra: A teljes termékenységi arányszám országosan és a 67 felzárkózó településen, 2010-2019

Összefoglalóan elmondható, hogy 2010-2019 között a TTA esetében országosan növekvő, míg a 67 településen pedig „libikókaszerű" változások figyelhetők meg.

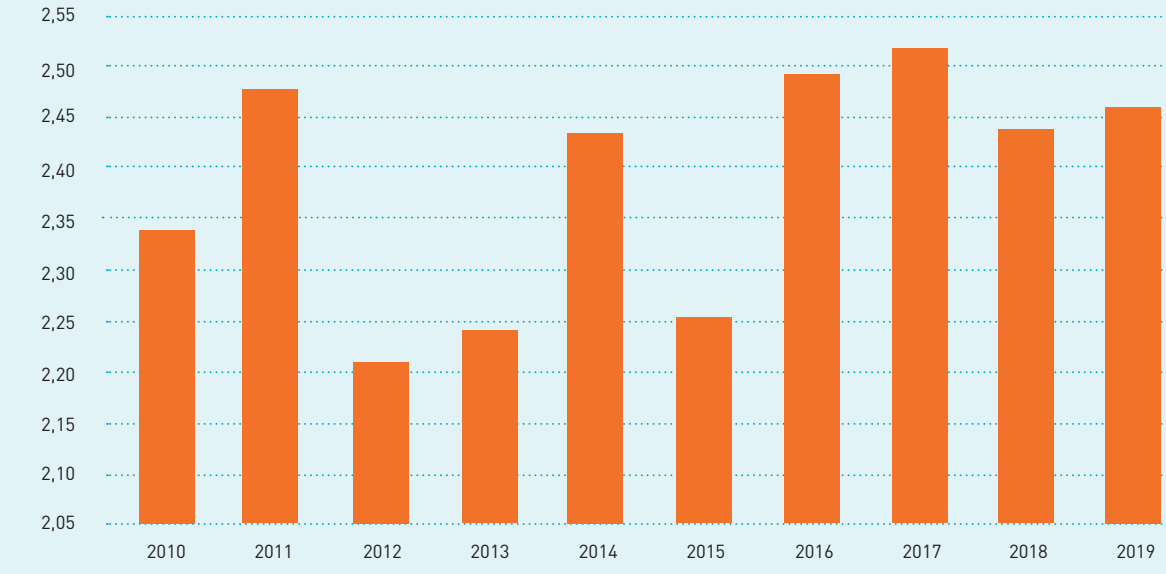

4. ábra: A teljes termékenységi arányszám a 67 felzárkózó településen, 2010-2019

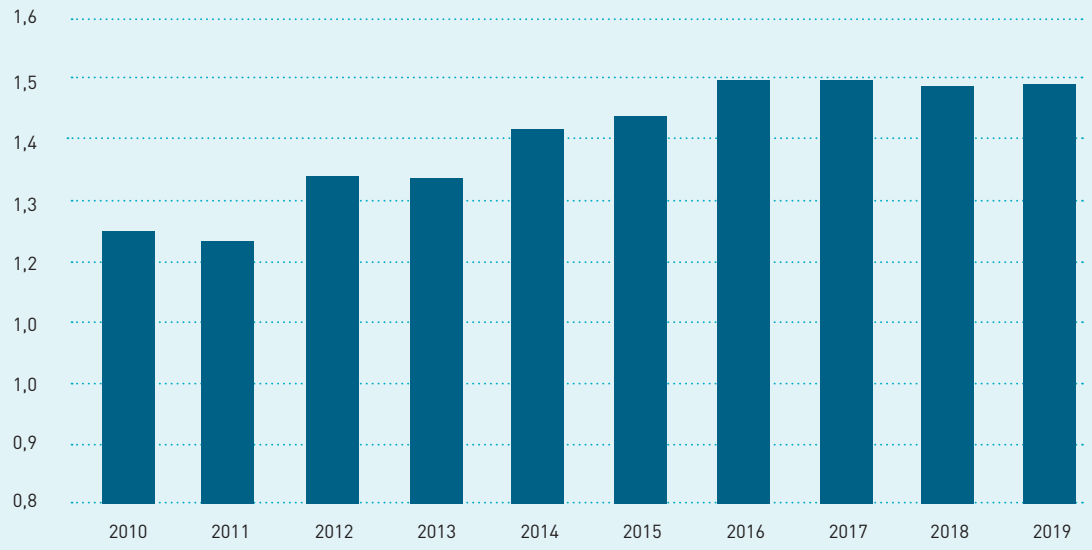

5. ábra: A teljes termékenységi arányszám országosan, 2010-2019

Határozottabb „irányzat" jellemzi ugyanakkor a szülőképes korú nők számára vonatkozó, és az ezzel szorosan összefüggő élveszületési mutatókat. Országosan a korábbi évek trendjének megfelelően folyamatosan, a 67 település esetében pedig 2016-tól csökkent a 15-49 éves korú nők száma, ami 2017 után mindkét sokaságnál a kisebb élveszületési mutatókban is visszatükröződik.

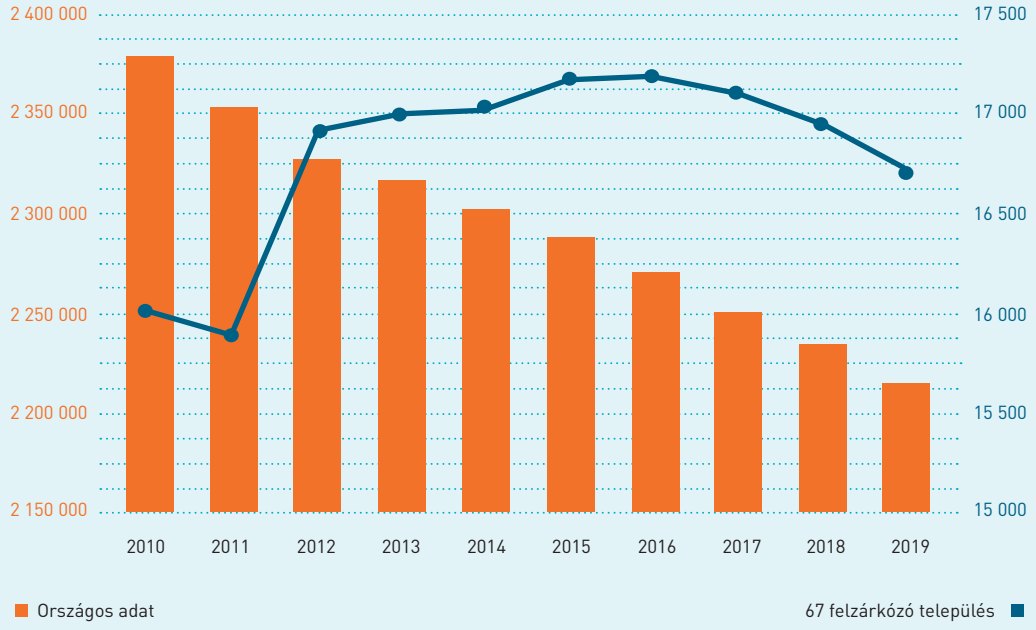

6. ábra: A 15-49 éves női évközepi lakónépesség száma országosan és a 67 felzárkózó településen, 2010-2019

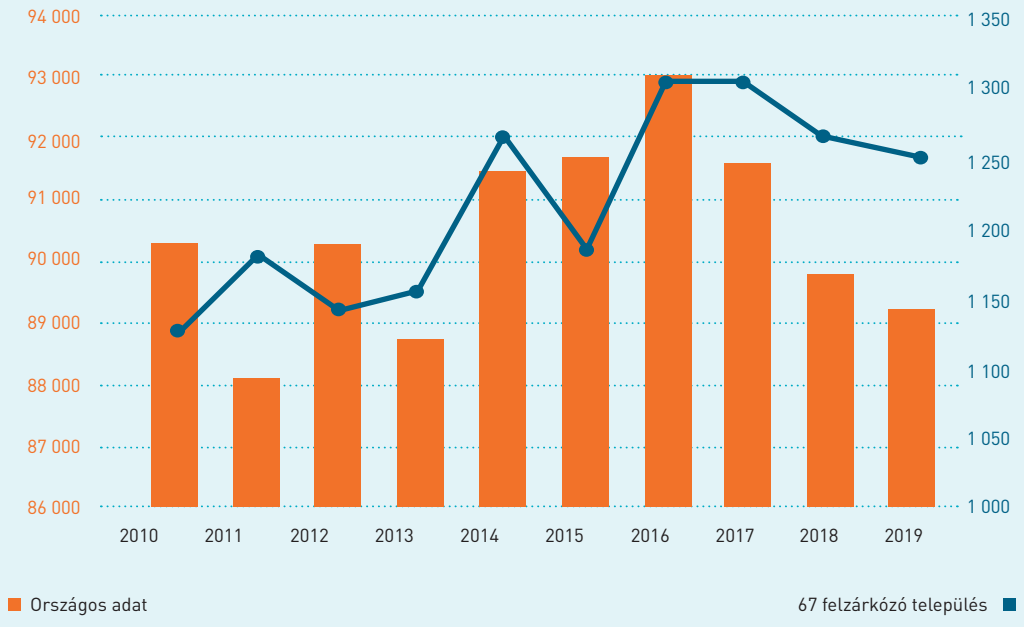

7. ábra: Az élveszületések száma országosan és a 67 felzárkózó településen, 2010-2019

Összegzés

Dolgozatunkban arra vállalkoztunk, hogy a felzárkózó települések teljes termékenységi arányszámának 2010-es évekre vonatkozó változását összehasonlítjuk az országos átlaggal. A számításhoz szükséges részletes adatokat is közöltük, így egyaránt információt nyújtottunk az országos és a felzárkózó településeken élő szülőképes korban lévő nők számának változásáról, és az elmúlt 10 év országos és 67 településre vonatkozó születésszámairól.

Összefoglalva, az adatok alapján megállapítható, hogy az országos adatok szerint a szülőképes korú nők számának csökkenése ellenére a gyermekvállalási hajlandóság magas, amit mutat, hogy 2010-hez képest közel 20%-kal megemelkedett a termékenységi arányszám. A felzárkózó települések esetén az emelkedés ennél kisebb mértékű, 5,3%-os volt, bár a TTA még így is minden évben meghaladta az országos átlagot, de a különbség egyre kisebb.

Figyelembe véve a felzárkózó települések és az országos adatok létszámarányának eltéréseit a felzárkózó településeken megjelenő születésszámok nem befolyásolják érdemben az országos eredmények alakulását, – ezek a mutatók a teljes társadalom értékeinek 1%-át sem érik el –, ugyanakkor teljes körű információval szolgálnak 67 jelentős roma népességgel rendelkező település 10 évet átfogó termékenységi magatartásáról.

Felhasznált irodalom

Durst Judit (2001): Nekem ez az élet, a gyerekek. Gyermekvállalási szokások változása egy kisfalusi cigány közösségben. Századvég, 2001/3. 71-92.

Durst Judit (2007) Több a kára, mint a haszna: születésszabályozás a „gettóban". Demográfia, 2007. 50. évf. 1. szám 74–103.

Husz Ildikó (2006) A gyermekvállalás és az iskolázottság időzítése. Demográfia, 2006. 49. évf. 1. 46-67.

Husz Ildikó (2011) Alacsony végzettség – sok gyerek? A magas termékenység néhány területi és etnikai aspektusáról. Demográfia, 2011. 54. évf. 1. szám 5–22.

Janky Béla (2005): „A cigány nők társadalmi helyzete és termékenysége" in: Nagy Ildikó, Pongrácz Tiborné, Tóth István György, (szerk.). Szerepváltozások. Jelentés a nők és férfiak helyzetéről, 2005. Budapest: TÁRKI, Ifjúsági, Családügyi, Szociális és Esélyegyenlőségi Minisztérium, Pp. 136–148.

Kapitány Balász (2018.) Bimodális (két csúcsú) termékenységi görbe Magyarországon: leíró eredmények és lehetséges okok. Demográfia 2018. 61. évfolyam 2-3. szám 121-146.

Kemény István, Janky Béla, Lengyel Gabriella (2004) A magyarországi cigány népesség helyzete. Gondolat – MTA Etnikai-nemzeti Kisebbségkutató Intézet, Budapest

Pénzes János, Tátrai Patrik, Pásztor István Zoltán (2018): A roma népesség területi megoszlásának változása Magyarországon az elmúlt évtizedekben. Területi Statisztika, 2018, 58 (1), 3–26;

Spéder Zsolt (2006) Mintaváltás közben, A gyermekvállalás időzítése az életútban, különös tekintettel a szülő nők iskolai végzettségére és párkapcsolati státusára. Demográfia, 2006. 49. évf. 2–3. szám 113–149.

Szabó, Laura; Kiss, Igor; Branislav, Sprocha; and Spéder, Zsolt (2020) Fertility of Roma Minorities in Central and Eastern Europe Working Papers on Population, Family and Welfare, No. 34 Hungarian Demographic Research Institute, Budapest.

Harrach Gábor

Atipikusan magas termékenységű települések Magyarországon, 2010–2019

Betekintő
Kutatásunk célja azon magyarországi települések feltérképezése volt, ahol 2010–2019 között az általános termékenységi arányszám éves átlaga elérte az 50‰-et, s erre nem hátrányos szocioökonómiai körülmények között élő lakosság meghatározó jelenléte miatt került sor. Összesen 93 ilyen települést találtunk, két kivétellel mind községek, nagy többségükben a Dunántúlról. Ebből 23 település esetében próbáltuk feltárni – főleg szakértői és fókuszcsoportos interjúk révén – az atipikusan magas termékenység lehetséges okait, míg a leíró kutatásban többek között a gyermekvállalási szokások időbeli alakulását vizsgáltuk.

I. Bevezetés

Hazánkban a termékenység földrajzi különbségeit évtizedek óta Északkelet-Magyarország magasabb, míg a főváros alacsony értékei határozzák meg,[1] s e különbségek a hazai termékenység 2011-től tartó emelkedése óta csak tovább növekednek (1. ábra). Alacsonyabb területi bontásban az is egyértelművé válik, hogy a legmagasabb teljes termékenységi arányszámot felmutató mikrorégiók – nem csak Északkelet-Magyarországon, hanem a Dél-Dunántúlon is – „szinte kivétel nélkül a társadalmi-gazdasági szempontból leginkább elmaradott kistérségek közé tartoznak", amiben szerepet játszik az is, hogy „a hagyományosan magas fertilitású magyarországi cigányság jelentős része [...] a halmozottan hátrányos helyzetű kistérségekben koncentrálódik" (Husz 2011: 5).

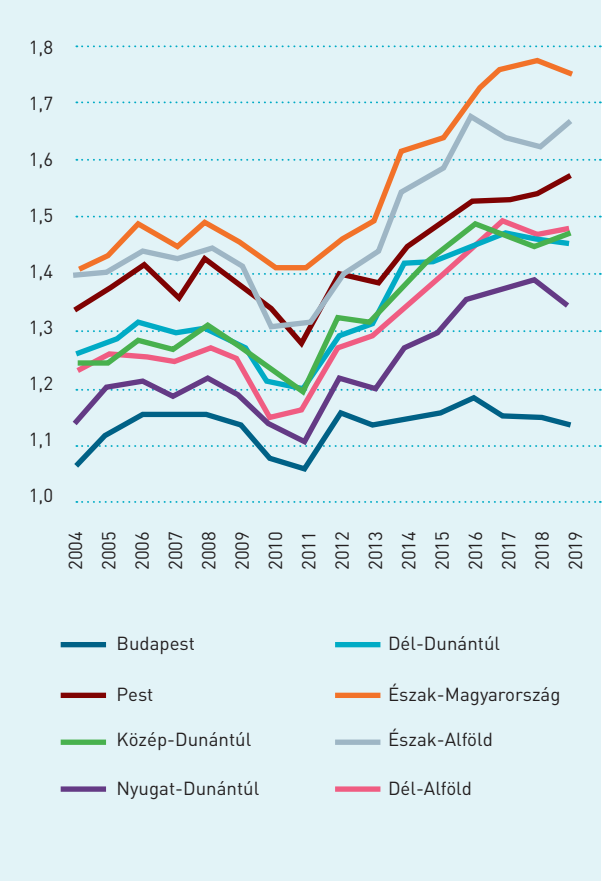

1. ábra: A teljes termékenységi arányszám a magyarországi régiókban 2004–2019 között
Saját szerkesztés. Forrás: KSH (https://www.ksh.hu/thm/2/indi2_1_3.html)

[1] *KSH: A termékenység területi különbségei. Statisztikai Tükör, 3 (159), 2009. november 19. https://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/stattukor/terterkul.pdf*

Mivel a TTA (teljes termékenységi arányszám) a kétezres évek elején, Északkelet-Magyarországot és Sellye környékét leszámítva, egyetlen kistérségben sem haladta meg az 1,6-ot (uo.), az ország más részein előforduló magas termékenység legfeljebb települési szinten lehetséges. Az alábbi tanulmány egy olyan – 2020. június–szeptember között lebonyolított – kutatás eredményeit ismerteti, amelynek célja egyrészt az atipikusan magas termékenységű települések feltérképezése, másrészt a jelenség potenciális okainak kvalitatív módszerekkel történő feltárása volt.[2]

II. Elmélet és módszertan

II/1. Vizsgálódási tematika

Balbo és szerzőtársai a termékenység determinánsait azok mikroszintű (individuális és párkapcsolati), mezoszintű (rokonsági és ismeretségi), valamint makroszintű (gazdasági, kulturális, politikai, intézményi) jellege szerint csoportosították (Balbo et al. 2013). A magunk részéről elsősorban a személyes és közösségi szinten zajló jelenségek – konkrétan a vallásosság, a gyermekvállalási szokások, valamint a családon belüli kapcsolatok – szerepére koncentráltunk. McQuillan (2004) szerint a vallás három esetben gyakorol befolyást a termékenységre: ha gyermekvállalási normákat fogalmaz meg, ha megfelelő eszközökkel rendelkezik ezek megvalósítására, valamint, ha a vallás a hívek társadalmi identitásának a központi eleme. Bár Magyarországon a nagyobb felekezetekhez tartozók és a többi lakos termékenysége között nincs lényegi eltérés,[3] a vallás lokális hatásának lehetőségét nem kívántuk kizárni. A gyermekvállalási szokások vonatkozásában három jelenséget vizsgáltunk: az otthonról hozott minta szerepét – tekintettel a szülők és gyermekeik termékenysége között megfigyelt pozitív korrelációra (Murphy–Knudsen 2002) –, az ismeretségi körön belüli minták hatását, valamint a helyi gyermekvállalási normákat. A családon belüli kapcsolatok egyaránt magukba foglalják a nagyszülők gyermeknevelésben nyújtott segítségét, a gyermekvállalás párkapcsolat-erősítő funkcióját (Freidman et al. 1994, Rijken–Liefbroer 2009), ennek speciális – *stepfamily fertility* vagy *union commitment effect* néven ismert –, a válás utáni párkapcsolatokból született közös utód(ok)ra vonatkozó esetét (Vikat et al. 1999), a kistestvér iránti vágyat, illetve az utódok nemi megoszlásával kapcsolatos igényeket (Pollard–Morgan 2002).

A fentieken túl – tekintettel az anyagi ösztönzők régóta ismert jelentőségére (Kirkpatrick 1955, Cseh-Szombathy 1979) – az új családtámogatási kedvezmények hatásaira is rákérdeztünk. Végül, figyelembe véve az elővárosok magasabb fertilitását igazoló kortárs európai példákat (Kulu–Boyle 2009), a szuburbiákba települő városi családoknak a helyi termékenységben játszott szerepére is kitértünk.

II/2. A szelekció szempontjai

Magas termékenységűnek tekintjük azokat a településeket, ahol az általános termékenységi arányszám (GFR) 2010–2019 közötti éves átlaga elérte az 50‰-et (országos átlag: 39‰). Az ismertebb és közérthetőbb mutató, a TTA települési értékeit az anyai korcsoportok helyenként igen alacsony száma, vagy éppen hiánya miatt nem tudtuk kiszámítani (a Svédország esetében használt módszer, a hiányzó adatnak a legközelebbi helyszínre vonatkozó értékkel történő pótlása [Östh 2015] épp az itt vizsgált lokális változatosság miatt nem alkalmazható). Ugyanakkor a TTA egyéb – az élveszületések és a 15–49 éves női népesség

[2] *Jelen tanulmány a Kopp Mária Intézet számára átadott kutatási jelentés rövidített változata.*

[3] *KSH: Népszámlálás 2011–21. Vallási felekezetek demográfiai jellemzői. 2016. július. http://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/nepsz2011/nepsz_21_2011.pdf*

hányadosának 35-tel történő felszorzásával történő – becslése alapján megállapítható, hogy az 50‰-es GFR mintegy 1,75-ös TTA-nak, a 60‰-es érték pedig körülbelül a reprodukciós szintnek felel meg. A hátrányos helyzet kritériumát a 105/2015. (IV. 23.) Kormányrendelet alapján határoztuk meg, az ún. nem kedvezményezett településeket sorolva a vizsgálandó helységek körébe. Ahhoz, hogy a magas fertilitási értékek magyarázatakor a cigányság helyi számarányának a szerepét is kizárhassuk, a vizsgálandó települések körébe csak azokat a településeket vontuk be, ahol koncentrációjuk a vonatkozó szakirodalmi forrás (Tátrai et al. 2017) szerint már alacsonynak mondható, vagyis nem éri el az 5%-ot.[4]

Tekintettel az apró- és törpefalvak igen csekély mértékű születésszámára, azokat a községeket, ahol a népszámlálás szerinti létszám nem érte el a 200, a termékenykorú nők 2010–2019 közötti évközépi létszámátlaga pedig az 50 főt (a két halmaz lényegében átfedi egymást), szintén kihagytuk a listáról. A kiválasztás utolsó fázisát a szelekciós kritériumok érvényességének telefonos ellenőrzése jelentette; információkat – akárcsak a későbbi szakértői interjúk során – a polgármesterektől, orvosoktól, védőnőktől, lelkészektől, helyi értelmiségiektől kértünk.

II/3. Településstatisztikák szerepe és kvalitatív vizsgálódások

A kiválasztott települések főbb jellemzőinek összevetéséhez a fontosabb népszámlálási mutatókat (családi státus, vallásosság, végzettség, foglalkoztatottság) használtuk, kvalitatív kutatási segédanyagként is hasznosítva azokat. Emellett a kilencvenes és kétezres évekre is kiszámítottuk a helyi GFR-t, továbbá kikértük a KSH-tól az utolsó cenzus idején 40–49 éves női népesség születési sorszámainak megoszlását. Mindkét mutatóból a gyermekvállalási szokások hosszabb távú érvényesüléséről vontunk le következtetéseket.

A kvalitatív kutatások gerincét a helyben vagy telefonon készített szakértői interjúk, valamint a helyszíni fókuszcsoportos beszélgetések adták. A szakértői interjúk során a településre, az érintett női népességre és magára a vizsgált jelenségre vonatkozó új információk összegyűjtése, míg a fókuszcsoportokban a legalább háromgyermekes, vagy harmadik gyermekük érkezését tervező szülők, illetve hasonló helyzetű rokonaik, ismerőseik életkörülményeinek, attitűdjeinek és motivációinak a feltárása volt a cél. Szakértői interjút minden kiválasztott település esetében, fókuszcsoportos beszélgetést pedig Ipolydamásdon, Nadapon, Nagyvelegen, Szőcön és Verőcén szerveztünk.[5]

III. A kiválasztás eredményei

III/1. Általános jellemzők

A 3155 településből – a főváros kivételével – 661 helyszínen lépte át az általános termékenységi arányszám az 50‰-et, s ebből 320-ban a reprodukciós határértéknek tekinthető 60‰-et. A 661 település 22%-a tartozik a nem kedvezményezettek körébe, illetve 31%-ban kisebb a cigányság hivatalos számaránya 5%-nál, míg 14%-uk, összesen 93 esik bele mindkét halmazba, vagyis ennyi az atipikusan magas termékenységűnek minősíthető települések száma. Ebből negyven Veszprém, Vas és Zala megyében található, városi rangot pedig csak Fegyvernek és Lajosmizse visel közülük. Ha a szelekciós eljárás folytatásaként az apró- és törpefalvakat is eltávolítjuk, már csak 54 településünk marad. Közülük választottuk ki végül – a szelekciós kritériumok érvényesülésének ellenőrzése után – a kvalitatív vizsgálódások tárgyát adó mintegy húsz községet.

[4]A települési arány kiszámításakor a 2011-es népszámlálási adatokat vettük alapul, azokat a válaszadókat is a cigányság közé sorolva, akik a többes identitás jegyében más etnikai csoportot is megjelöltek. A hovatartozásukról nem nyilatkozók esetében a nyilatkozók körében érvényes roma számarányt vélelmeztük.

[5]A verőcei fókuszcsoportos beszélgetésre a jelen kézirat leadása után kerül sor, a szakértői interjúkból azonban így is hasznos összképet kaptunk. Ipolydamásdon a tömeges megbetegedések miatt végül a helyi védőnő készítette el a szülői interjúkat az általunk megadott szempontok alapján.

1. táblázat: A vizsgálatba vont atipikusan magas termékenységű települések listája
** A szelekciós kritériumoknak nem megfelelő település. Forrás: KSH (Népszámlálás 2011), saját számítások*

Megye	Járás	Település	Lakónépesség (2011)	Általános termékenységi arányszám (‰)		
				2010–2014	2015–2019	2010–2019
Bács-Kiskun	Kecskeméti	Városföld	2 156	46,0	60,1	52,9
Baranya	Pécsi	Romonya	464	56,1	46,1	50,8
	Pécsváradi	Lovászhetény	267	59,1	54,7	57,0
Csongrád	Makói	Nagyér*	515	73,7	65,5	69,5
Fejér	Bicskei	Vértesacsa	1 777	56,8	51,1	54,0
	Gárdonyi	Nadap*	572	48,0	49,8	49,0
	Móri	Nagyveleg	640	50,1	62,8	56,2
Komárom-E.	Kisbéri	Bakonybánk	433	78,3	58,1	67,9
	Tatai	Dunaszentmiklós	413	52,3	62,0	57,2
Nógrád	Rétsági	Keszeg	663	54,2	59,1	56,5
Pest	Budakeszi	Herceghalom	2 135	47,7	57,3	52,9
	Szobi	Ipolydamásd	346	56,9	76,2	66,8
		Verőce	3 663	54,5	52,7	53,6
Vas	Sárvári	Bögöt	394	58,5	45,4	51,5
		Nemesládony*	129	90,9	30,0	58,9
		Tompaládony	303	53,6	64,4	58,7
Veszprém	Ajkai	Szőc	416	75,4	52,3	63,7
	Balatonfüredi	Balatoncsicsó*	207	46,5	82,8	64,4
		Szentantalfa	409	65,2	103,0.	84,1
		Óbudavár*	49	95,2	52,6	75,0
		Tagyon*	87	30,9	86,5	58,0
Zala	Pápai	Gecse	402	57,6	62,3	60,1
	Zalaszentgróti	Mihályfa	348	50,5	56,8	53,6

Mint látható, a 23 kiválasztott településből hat nem felel meg a szelekciós kritériumoknak, a kutatás szempontjai azonban megkívánták a bevonást.[6] A táblázatban látható községek demográfiai és szocioökonómiai háttere rendkívül eltérő, s fejlettségük szerint három nagy csoportba soroltuk őket. A nagyvárosi szuburbiákat – Herceghalom, Verőce, Nadap és Romonya – a közlekedési főútvonalak elérhetősége, a szolgáltatások és intézmények kiépítettsége vagy közelsége,

a vonzáscentrumban élők tömeges bevándorlása, s a diplomások magas aránya és szegmentált összetétel jellemzi. A polgárosodott falvak, mint Bögöt, Dunaszentmiklós, Keszeg, Nemesládony vagy a Nivegy-völgyi falvak, a szuburbanizációs és dezurbanizációs folyamatokban egyaránt érintettek. Fő jellemzőik: turisztikai vonzerő, a középvárosok közelsége, a beköltözők alacsonyabb, de érzékelhető aránya, s esetenként a hagyományos értékrend dominanciája, olyan indikátorokkal, mint a házasok és a felekezeti hovatartozásukat vállalók magas (50%, illetve 90% feletti) népszámlálási aránya. A félperiférián településeket, mint Gecse, Ipolydamásd, Lovászhetény, Nagyér, Nagyveleg és Szőc, közlekedési és/vagy migrációs zártság, ugyanakkor a nagyobb egyenlőtlenségek hiánya jellemzi.[7] További jellemzőik: a fizikai munkakörben dolgozók magas aránya, a diplomások elenyésző jelenléte, a házasok alacsony aránya, valamint a felekezeten kívüliek és a vallásukról nem nyilatkozók magas, akár 50-60%-os aránya.

III/2. Őshonosok és betelepültek

A települési termékenységben játszott potenciális szerepük miatt különösen fontosnak tartottuk a beköltözöttek számarányának ismeretét. Ennek becslése során – az ideiglenes vándorlások adatainak kiiktatása érdekében – csak az állandó népességet vettük figyelembe. Mivel ilyen adatok csak 2002-től állnak rendelkezésre, a betelepült szegmens létszámát a 2001. december 31-i állandó népességhez viszonyítva számítottuk ki a megfelelő évekre, a be- és kiköltözöttek kumulált éves száma alapján (vagyis a vissza- és továbbköltözésekkel nem számolva). Mivel szociológiai, és nem jogi értelemben vizsgáljuk a betelepültek szerepét, a „helyben született" második generációt is ide számítjuk. Amennyiben azt feltételezzük, hogy az élveszületések és halálozások éves száma az „őshonosok" és betelepültek aktuális aránya szerint oszlik meg a két szegmens között, a betelepültek és leszármazottaik adott évi számaránya az éves vándorlási adatokból is kiszámítható.[8]

2. táblázat: A 2002-től betelepült népesség és leszármazottaik éves, illetve a 2010–2019 közötti időszakra átlagolt éves százalékaránya a vizsgálat alá vont településeken. A 2002–2019 közötti időszakban az érintettek részéről egyszeri ki- vagy beköltözéssel számolva. Forrás: KSH, saját számítások

	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2010–2019
Városföld	21,5	23,6	25,5	27,2	29,2	31,3	33,6	36,7	40,5	43,7	31,3
Romonya	38,2	42,3	46,0	49,0	52,4	55,9	59,4	62,9	67,5	73,1	55,2
Lovászhetény	17,6	20,9	24,2	27,9	32,2	36,3	38,6	42,0	46,3	51,1	34,0
Nagyér	17,2	19,5	23,4	26,9	30,0	33,9	37,8	42,3	46,9	51,8	32,7
Vértesacsa	23,7	25,8	27,9	30,4	32,9	35,4	38,4	41,5	44,6	47,6	34,9
Nadap	37,7	41,8	45,3	49,3	52,8	55,5	59,0	64,4	69,3	73,4	55,6

A táblázat a következő oldalon folytatódik

.....

[6]Például a kimagasló gyermekszámot felmutató nazarénusok jelenléte miatt (Nagyér és Szentantalfa), vagy mert egy több hasonló településből álló demográfiai mikrorégió része (Nivegy-völgy, balatonfüredi járás), esetleg azért, mert kifejezetten alkalmas a szub- és dezurbanizációs folyamatok demográfiai következményeinek megfigyelésére (Nadap).

[7]Sajátos kivételt képez itt Ipolydamásd, ahol a szülőképes korú népesség szinte mind betelepültekből áll, ám az olcsó ingatlanokat nem a vonzáscentrumokban élő középosztálybeliek, hanem az ország különböző részeiről érkezett alacsonyabb státusú családok vásárolták meg. Forrásaink szerint a lakosság itt a beköltözési időpontok szerint szegmentálódik.

[8]Ha p a 2001. december 31-i állandó népességet, i az adott évben beköltözötteket, e pedig a kiköltözötteket, míg az alsó indexben látható szám a megfelelő évet, illetve intervallumot jelöli, a betelepültek és leszármazottaik n évre vonatkozó (évközépi) arányának kiszámítási módja: $[2\sum i_{2002-(n-1)} + i_n] / [2\sum i_{2002-(n-1)} + i_n + 2p - (2\sum e_{2002-(n-1)} + e_n)]$.

	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2010–2019
Nagyveleg	21,9	24,1	26,6	29,6	31,8	33,5	35,8	38,7	42,7	46,3	33,1
Bakonybánk	20,7	22,4	24,1	26,6	28,6	30,4	32,4	34,8	37,3	40,4	29,5
Dunaszentmiklós	30,6	33,9	36,6	39,3	42,5	46,8	51,9	57,6	62,2	65,5	46,8
Keszeg	23,7	26,3	29,1	31,5	33,5	35,4	37,6	40,3	43,1	46,0	34,7
Herceghalom	45,8	50,3	53,9	57,3	61,4	66,4	71,4	76,7	81,9	86,8	66,1
Ipolydamásd	20,0	23,9	27,5	31,0	33,8	36,7	41,0	44,1	47,9	52,9	36,2
Verőce	39,3	42,6	45,8	49,0	52,3	55,2	58,4	62,5	66,9	71,0	54,6
Bögöt	21,8	24,3	26,6	28,5	30,2	32,8	35,0	37,5	40,9	43,8	32,0
Nemesládony	19,8	23,3	26,9	28,5	31,7	35,3	38,4	43,9	51,1	55,0	35,5
Tompaládony	17,7	19,2	20,5	22,1	24,4	26,3	28,3	31,4	34,5	36,8	26,2
Szőc	Az adatok a helyi szociális otthon gondozottait is magukba foglalják.										
Balatoncsicsó	37,1	40,4	43,0	45,9	49,9	53,3	57,5	62,0	65,0	68,2	52,6
Szentantalfa	13,0	14,8	17,8	20,7	22,6	24,5	26,3	28,7	31,1	32,8	23,1
Óbudavár	24,5	27,4	30,3	33,6	37,6	43,9	49,6	51,7	55,5	60,0	42,0
Tagyon	23,0	23,4	25,5	28,6	31,0	33,0	36,6	41,7	45,9	48,4	33,9
Gecse	23,0	25,1	27,2	28,6	30,1	32,3	35,3	38,6	41,9	46,1	32,8
Mihályfa	16,1	17,6	18,9	19,9	20,7	21,9	23,4	24,6	26,5	28,5	21,7

A beköltözöttek aránya minden érintett településen jelentősen nőtt, az eleve népszerűbb szuburbiákban azonban az induló érték és a százalékpontos növekedés mértéke is egyaránt magasabb. Az arányszámok egyes esetekben a népesség szinte teljes kicserélődéséről tanúskodnak, aminek tényét helyi forrásaink közül is többen megerősítették. Figyelemre méltó, hogy a szakértői interjúk során több olyan falut (Dunaszentmiklós, Nagyveleg) is többé-kevésbé zárt településként ábrázoltak, ahol a fenti adatok szerint jelentős a beköltözöttek részaránya. Az ellentmondásnak több oka is lehet: bentlakásos intézmény jelenléte, migrációs „visszarendeződés" (betelepültek továbbköltözése vagy elköltözöttek visszatérése), szegmentálódással nem járó, „észrevétlen" beköltözések (például a szomszédos falvakból vagy családegyesítés révén), stb.

III/3. Atipikus termékenység a korábbi évtizedek tükrében[9]

A korábbi évtizedek általános termékenységi arányszámaiból értékes következtetéseket vonhatunk le a helyi gyermekvállalási szokásokról. Táblázatunkban az érintett megyék községeinek egészére kiszámított GFR-értékeket is közzétesszük, így megállapítható, hogy egy adott község termékenysége korábban is magas volt-e a környező falvakhoz képest.

3. táblázat: A vizsgálat alá vont települések, valamint az érintett megyék községeinek tízéves intervallumokra átlagolt általános termékenységi arányszáma 1990–2019 között. Forrás: KSH, saját számítások

Megye és település	1990-1999	2000-2009	2010-2019
Bács-Kiskun	**47,3**	**38,1**	**40,1**
Városföld	48,2	30,2	52,9
Baranya	**48,4**	**41,5**	**41,4**
Romonya	36,4	29,7	50,8
Lovászhetény	57,1	44,8	57,0
Csongrád	**45,5**	**37,4**	**36,2**
Nagyér	70,1	70,4	69,5
Fejér	**50,6**	**40,9**	**40,8**
Vértesacsa	61,3	44,1	54,0
Nagyveleg	56,9	36,9	56,2
Komárom-E.	**44,7**	**37,4**	**38,6**
Bakonybánk	40,0	66,0	67,9
Dunaszentmiklós	42,0	38,8	57,2
Nógrád	**48,5**	**43,1**	**43,6**
Keszeg	45,6	36,8	56,5
Pest	**46,6**	**42,2**	**40,0**
Herceghalom	35,3	49,4	52,9
Ipolydamásd	60,6	49,3	66,8
Verőce	41,3	46,1	53,6
Vas	**46,0**	**35,3**	**34,4**
Bögöt	39,1	42,8	51,5
Tompaládony	36,8	33,7	58,7
Veszprém	**48,8**	**39,0**	**39,4**
Szőc	69,5	46,7	63,7
Szentantalfa	85,5	53,3	84,1
Gecse	42,3	46,5	60,1
Zala	**46,8**	**36,4**	**36,2**
Mihályfa	55,2	49,9	53,6

Grafikus megjelenítés esetén a tízéves intervallumokra számított termékenységi értékek a települések több mint felénél V- alakban változnának, ami az élveszületések különböző mértékű, átmeneti halasztását valószínűsíti. Nem mindegy azonban, hogy ezek az arányszámok milyen tartományban mozognak: ha egy adott településen a GFR a kilencvenes években és az elmúlt tíz évben egyaránt hasonló értéket vett fel, a gyermekvállalási kedv az átmeneti visszaesés dacára is stabilnak mondható. Ezt láthatjuk Lovászhetény, Vértesacsa, Nagyveleg, Ipolydamásd, Szőc és Mihályfa, vagyis többnyire a félperiférián községek esetében. Mivel ezek a települések már a kilencvenes években jelentősen meghaladták saját földrajzi környezetük községi átlagát, nem csak jelenlegi, hanem akkori mércével is magas termékenységűnek mondhatók. Az pedig csupán a két „nazarénus" faluról mondható el, hogy termékenységük évtizedes átlaga az ingadozások mértékétől függetlenül is folyamatosan magas tartományban maradt.

Ezzel szemben a nagyvárosi szuburbiák – Herceghalom, Verőce, Romonya –, valamint az olyan polgárosodott falvak, mint Dunaszentmiklós, Keszeg, Bögöt és Tompaládony, a kilencvenes években a 2010–2019-es értékekhez, illetve saját akkori megyei átlagukhoz képest is közepes vagy alacsony fertilitást mutattak. Termékenységük időközbeni növekedését valószínűleg a helyi népesség összetételének megváltozásával magyarázhatjuk.

Az alábbi két ábra az egymást követő évtizedekben lejátszódott értékváltozásokat szemlélteti. (A nyilak a települési GFR-nek a megyei községi értéktől számított eltérését illusztrálják.)

.....

[9]Mivel ebben az alfejezetben alacsony esetszámú mutatókkal is foglalkozunk, a fenti listán szereplő törpefalvakat itt nem vizsgáljuk.

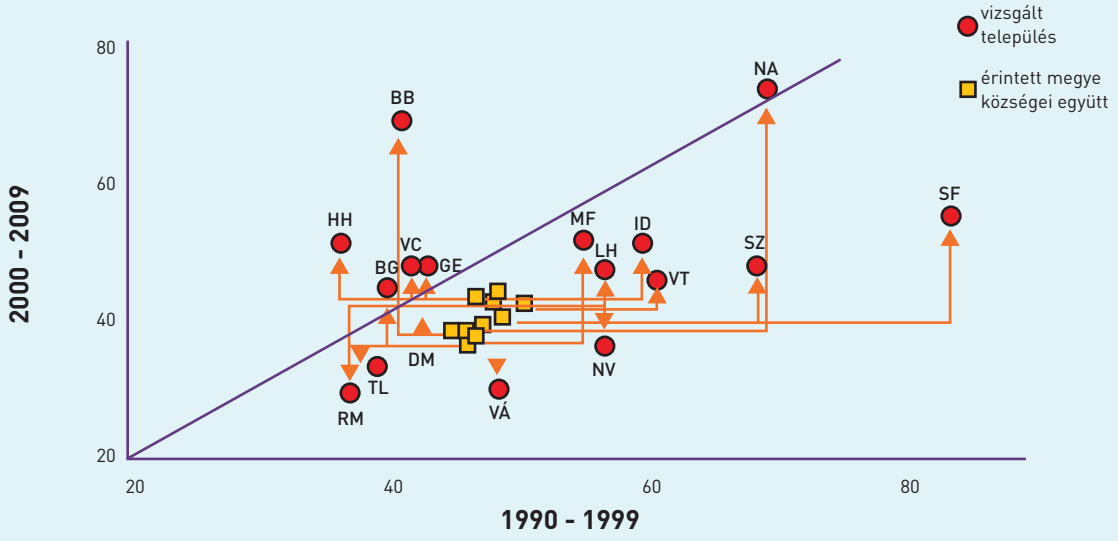

Települések rövidítése: BB – Bakonybánk; BG – Bögöt; DM – Dunaszentmiklós; GE – Gecse; HH – Herceghalom; ID – Ipolydamásd; KG – Keszeg; LH – Lovászhetény; MF – Mihályfa; NA – Nagyér; NV – Nagyveleg; RM – Romonya; SF – Szentantalfa; SZ – Szőc; TL – Tompaládony; VÁ – Városföld; VC – Verőce; VT – Vértesacsa.

2. ábra: Az 1990–1999 és 2000–2009 közötti általános termékenységi arányszám települési értékei ugyanazon mutató megfelelő megyei községi átlagértékéhez képest. Saját szerkesztés. Forrás: KSH, saját számítások

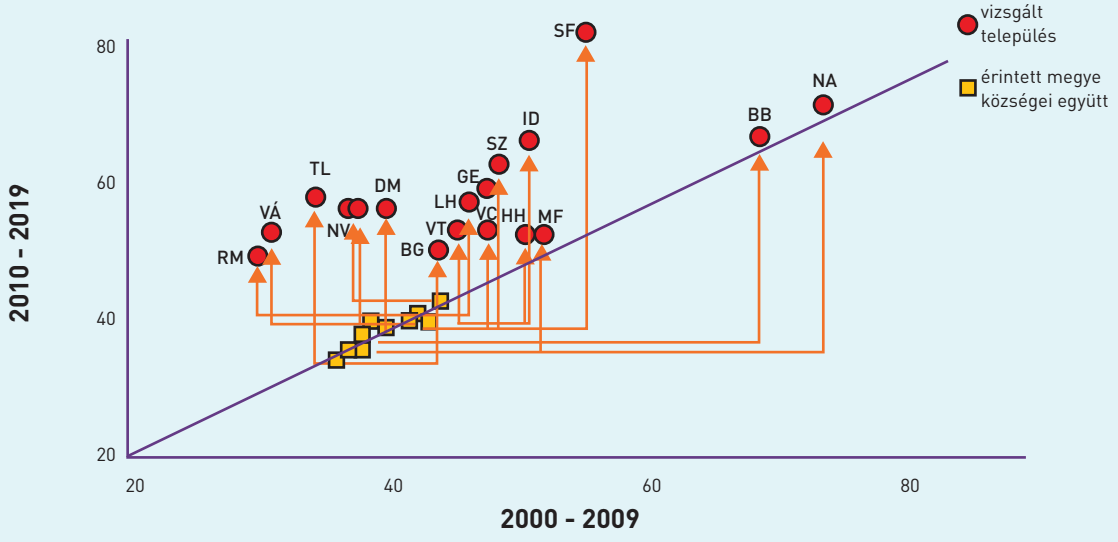

Települések rövidítése: BB – Bakonybánk; BG – Bögöt; DM – Dunaszentmiklós; GE – Gecse; HH – Herceghalom; ID – Ipolydamásd; KG – Keszeg; LH – Lovászhetény; MF – Mihályfa; NA – Nagyér; NV – Nagyveleg; RM – Romonya; SF – Szentantalfa; SZ – Szőc; TL – Tompaládony; VÁ – Városföld; VC – Verőce; VT – Vértesacsa.

3. ábra: A 2000–2009 és 2010–2019 közötti általános termékenységi arányszám települési értékei ugyanazon mutató megfelelő megyei községi átlagértékéhez képest. Saját szerkesztés. Forrás: KSH, saját számítások

A települési és megyei arányszámok változásának iránya az osztóvonalhoz viszonyított elhelyezkedésből azonnal látható (a vonal az x–y=0 egyenlet megoldását mutatja). A kilencvenes években csak a települések egy része volt saját környezetéhez képest kiugró termékenységű, a 2010-es évekre azonban – egy átmeneti csökkenést követően – a települési GFR-ek saját stagnáló környezetükhöz képest is egységes és dinamikus növekedést mutattak, sok esetben ekkor érve el jelenlegi „státuszukat". A továbbiakban megnézzük a 2011-ben 40–49 éves, termékeny életciklusukat gyakorlatilag lezárt nők születésszám szerinti eloszlásának a településenkénti alakulását. Bár az esetszámok meglehetősen alacsonyak, az adatok közelítő érvénnyel alkalmasak lehetnek a vizsgált időszakot megelőző, konkrétan 1986–2011 közötti gyermekvállalási szokások megismerésére.

4. táblázat: A 40–49 éves nők (fő) az élveszületett gyermekek száma szerint (2011) Forrás: KSH (Népszámlálás 2011)

Megye	Település	0	1	2	3	4–	Összesen	Élveszületett gyermek	
		élveszületett gyermek						összes	egy nőre
Bács-Kiskun	Városföld	3	27	65	29	14	138	305	2,21
Baranya	Romonya	1	5	11	5	2	24	50	2,08
	Lovászhetény	1	2	9	3	2	17	40	2,35
Csongrád	Nagyér	6	5	12	3	9	35	96	2,74
Fejér	Vértesacsa	9	23	40	30	17	119	264	2,22
	Nagyveleg	-	7	20	11	5	43	101	2,35
Komárom-E.	Bakonybánk	4	10	10	4	5	33	66	2,00
	Dunaszentmiklós	2	14	14	4	-	34	54	1,59
Nógrád	Keszeg	6	7	21	9	2	45	84	1,87
Pest	Herceghalom	16	34	71	28	9	158	299	1,89
	Ipolydamásd	-	3	7	4	2	16	40	2,50
	Verőce	22	56	82	38	13	211	402	1,91
Vas	Bögöt	-	5	11	5	-	21	42	2,00
	Tompaládony	3	5	6	1	1	16	25	1,56
Veszprém	Szőc	2	2	5	8	3	20	48	2,40
	Szentantalfa	3	4	7	6	10	30	94	3,13
	Gecse	1	2	13	1	3	20	43	2,15
Zala	Mihályfa	3	4	11	4	-	22	38	1,73

A domináns gyermekvállalási modell a módusz alapján azonosítható. A modális érték elhelyezkedése a vizsgált települések döntő többségében a kettő-, Szőcön a három-, Szentantalfán pedig a négygyermekes modell érvényességét mutatja. Az esetek többségében elhanyagolható vagy zéró összegű a gyermektelenség, Nagyéren azonban a nők hatoda esik ebbe a csoportba, amit elsősorban a (vélhetően nazarénus) négy- és többgyermekesek magas aránya egyensúlyoz ki. Az egygyermekes nők magasabb aránya Bakonybánkon jellemző, ahol a gyermektelenekkel együtt közel felét teszik ki az érintett női csoportnak. Itt szintén a négy- és többgyermekeseknek köszönhető az átlagosan két gyermek. Ha a három- és többgyermekesek összesített arányát nézzük, Szentantalfán és Szőcön az érintett nők több mint fele tartozik ebbe a csoportba, négy faluban (Ipolydamásd,

Nagyér, Nagyveleg, Vértesacsa) pedig az arányuk lényegesen meghaladja az egyharmadot, vagyis a nagycsalád – legalábbis az érintett női korcsoporton belül – főleg a vallásos és félperiférias falvakban jellemző.
Forrásaink az elmúlt évek vonatkozásában hasonló tapasztalatokról: a kettő- vagy háromgyermekes családok dominanciájáról, a gyermektelenség és az egygyermekes modell elhanyagolható jelenlétéről, illetve a sokgyermekes minta településenként változó előfordulásáról tájékoztattak minket. Érdekes helyi információ, hogy Lovászhetényen az utóbbi években – igaz, csak kismértékben – a tudatos egykézés jelensége is megjelent, a környékbeli települések közül utolsóként.

IV. A szakértői és fókuszcsoportos interjúk eredményei

Az alábbiakban tematikai csoportosításban ismertetjük a beszélgetések tartalmát. A szakértői interjúk alanyait névvel és titulussal, a fókuszcsoportos beszélgetések résztvevőit álnévvel, de a valós életkor és lakóhely feltüntetésével idézzük. Az idézeteken csak minimális stilisztikai változtatásokat végeztünk.

IV/1. A beköltözöttek demográfiai szerepe

A szuburbiák és a polgárosodott falvak többségét a beköltözöttek viszonylag magas gyermekvállalási kedve jellemzi. Balatoncsicsón, ahová a kétezres években indult meg a betelepülés, a 240 lakosból hatvan gyermek.[10] Bögötön – ahol az utóbbi években költöztek be Sárvárról, illetve Szombathelyről fiatal középosztálybeli családok – a védőnői praxisba tartozó családok fele őshonos, fele betelepült, a nők eddig átlagosan 2,8 gyereket szültek, ezen belül az őshonosok 2,5-et, a beköltözöttek pedig 3,1-et. Az utóbbi érték a nagycsaládosok (4-6 gyermekesek) magasabb arányára vezethető vissza, alapvetően azonban itt is a 2-3 gyermek a jellemző. Más falvakban viszont, mint Bakonybánk, Nemesládony vagy a Váchoz közeli Keszeg, nem figyeltek meg lényegi különbségeket az őslakosság és a beköltözöttek termékenysége között.
A másik érdekes kérdés a gyermekszám-tervek beköltözés előtti és utáni alakulása. Verőce polgármestere ingatlanközvetítői források alapján úgy látja, hogy a költözés előtt álló (leendő) családosok nagyon tudatosak a helyszínválasztáskor, s a gyermekvállalási kedv és a minőségi nevelés igénye már eleve adott a részükről.

„Verőcét szeretik a többgyermekes családok, az emberek szívesen költöznek ide Budapestről. Jó a földrajzi fekvése, a vonat szűk egy órán belül a pesti belvárosba ér, és jók az alapellátások is. Minden adott ahhoz, hogy aki családot akar alapítani, aki gyerekeket akar nevelni, itt tegye."
(Grauszmann György polgármester, Verőce)

Ennek ellenkezőjére, amikor a falvakba költözött városiak a betelepülés után változtatják meg saját gyermekszám-terveiket, Nadapon láttunk példát. Azt azonban, hogy mintakövetés vagy egyéb ok áll az attitűdváltás mögött, közvetlen találkozás híján nem sikerült megtudnunk.

„A baráti körömben azt látom, hogy amikor leköltöztek, csak egy-két gyereket terveztek, de ez aztán idővel megváltozott."
(Köteles Zoltán, Nadap polgármestere)

„Én is ugyanezt látom a baráti körömben: akik eredetileg egy-két gyereket szerettek volna, azoknál már mind jön a harmadik, vagy pedig akarnak egy harmadikat."
(Sidóné Koller Andrea, a nadapi Karitász Egyesület vezetője)

10 Kolozsi Pál: Nivegy-völgy: öt élettel teli falu a Balaton-felvidéken. Összkép, 2018. június. http://osszkep.hu/2018/06/nivegy-volgy-ot-elettel-teli-falu-a-balaton-felvideken/

IV/2. Vallásosság

A polgármesterek és védőnők a legtöbb településen a vallás irrelevanciáját hangsúlyozták, a fókuszcsoportokban pedig határozottan tagadták a vallásosság gyermekvállalásban játszott szerepét. A pozitív kapcsolat csak a két nazarénusok által is lakott községben, valamint a katolikus Óbudaváron tűnik egyértelműnek. Nagyéren a fogamzásgátlást elvető nazarénusok között 14 gyermekes család is található, Óbudavár esetében érdemes szó szerint idézni a fentebb már hivatkozott riportot:

„Szentantalfa demográfiai profilját a nazarénusok, Óbudavárét pedig a katolikus Schönstatt-közösség alakította, ami olyan keresztényi értékeket képvisel, mint a család szentsége, az empatikus gyereknevelés. Magyarországon az Ausztriából az 1980-as években visszaköltözött Godány-házaspár alapította meg az egyesület hazai ágát. Mára több száz magyar család része ennek a mozgalomnak, akik minden évben egyhetes lelkigyakorlatot tartanak az óbudavári képzőházban. Emiatt ebben a parányi faluban nagyon sokan megfordulnak, sokan kötődnek ide, illetve a már említett Godány-házaspár öt gyerekéből négy itt él a gyerekeivel, akik mind nagycsaládosok és együtt a falu lakosságának legalább a felét adják."
(Kolozsi Pál: i. m.)

Verőcén az őshonos és beköltözött lakosság termékenységkülönbözete kapcsán merült fel a vallás jelentősége, ellentmondásos tapasztalatokkal.

„Az őslakosságot a hagyományos vallásosság és a családonkénti egy-két gyermek jellemzi. Vagyis továbbadják az életet, de nem elterjedt körükben a nagycsaládos minta. A magasabb gyermekszám inkább a Budapestről származó, gyakorló keresztény családokra és a liberálisabb szemléletű, a kereszténységhez gyengébben kötődő, de szintén a fővárosból érkezett beköltözöttekre jellemző."
(Fejérdy Ákos katolikus plébános, Verőce)

Ezzel szemben egy korábban Verőcén dolgozó védőnő éppen az őshonos lakosok körében tapasztalt kiemelkedő gyermekszámot hangsúlyozza, hozzátéve, hogy a családlátogatások során a negyedik gyermek érkezésekor mindig rákérdezett az okokra, és jellemzően az erős vallásosság volt meghatározó ok.

IV/3. Minták, szokások, normák

Négy település, Gecse, Lovászhetény, Nagyveleg és Szőc esetében kaptunk információt arról, hogy a nagycsaládos szülők sokan maguk is többgyermekes családból származnak. A fókuszcsoportok résztvevői mind így szocializálódtak, s feltételezhetjük, hogy Szentantalfán és Nagyéren is létezik nagycsaládos minta.

„Mi is hárman voltunk testvérek, apukámék is. A nővéremnek három gyereke van, a bátyámnak egy, a húgomnak pedig négy. Kiskorom óta nagyon szeretem a gyerekeket, és úgy nőttem föl, hogy azt mondtam: mindig is hármat szeretnék."
(Veronika, 34, Nagyveleg)

„Én is nagycsaládból származom, mi négyen, szüleim pedig öten, illetve hatan voltak testvérek. Rengetegen voltunk együtt karácsonykor vagy egy születésnapon."
(Katalin, 43, Nagyveleg)

„Négyen vagyunk testvérek, két gyermeket terveztem. Aztán a férjem mondta, hogy mivel ők hárman voltak, legyen nálunk is három."
(Aliz, 30, Nagyveleg)

Ellentétben a nagyvelegi csoporttal, a szőci résztvevők cáfolták a mintakövetés tényét. Ahogy egyikük összefoglalta: bár négygyermekes családban nőtt fel, s a nővérének is hat gyermeke van, ők eleinte csak egyet akartak. Egy másik háromgyermekes asszony édesanyja tizenhárom-, apja nyolc-, ő maga pedig négygyermekes családban nevelkedett, ennek ellenére harmincéves koráig (párjával 16 éves kora óta van együtt) nem is akart gyereket. Mindkét helyszínen jelen van tehát a nagycsaládos szocializáció, azonban az egyikben tudatosan, míg a másikban attól függetlenül örökítették tovább a modellt. A különbségre magyarázattal szolgálhat, hogy míg a generációközi segítségnyújtás Nagyvelegen a helyi normák része, ez Szőcön inkább eseti jellegű.
A mintakövetés másik lehetséges színtere maga a település. Nagyvelegen a gyermekvállalások mintegy 80%-a egyetlen faluszéli utcához, Balatoncsicsón pedig két utcához kapcsolódik. Bár a szomszédsági minta érvényesülését nem tudtuk igazolni, több védőnő is felhívta figyelmünket az éves helyi születésszámok ciklikus ingadozásaira, amit a szőci fókuszcsoportból is megerősítettek.

„– Amikor idekerültem, én kezdtem a sort az első gyerekemmel, majd követett a barátnőm, aztán jött [itt három név következik – HG], és így haladtunk egyre többen. Ez 2001 és 2003 között történt.
– Utána szünet?
– Igen, utána volt egy-két év szünet.
– Beszéltetek egymás között arról, hogy mindez milyen érdekes?
– Nem. Természetes volt."
(Teri, 38, Szőc)

Az elhangzottakat a Szőc történetét feldolgozó kismonográfia statisztikái csak részben igazolják vissza: 2003-ban és 2004-ben valóban csak egy-egy születés történt a faluban, az azt megelőző „boom" viszont az előző évek szokásos számait hozta (Tilhof 2009). Alkalmi ismeretségi minta helyett tehát inkább egy stabil helyi gyermekvállalási norma kollektív követéséről lehet szó, amit megerősít, hogy Teriék baráti körében a sorozatos várandósságok nem képezték szóbeszéd tárgyát. A Nagyvelegen és Bögötön tapasztalható tudatos és tervezett gyermekvállalással szemben Szőcön a spontaneitás, az (újbóli) szülővé válás feletti öröm és természetességérzet jellemzi a tipikus anyai attitűdöket.

„Az idősebbet terveztük, a tesók csak úgy jöttek."
(Vivien, 32, Szőc, három gyermekkel)

„Nem gondolkodtunk nagy családban, a tervezett szám kettő volt. Így alakult, és nagyon örülünk neki... Kint lakunk a szőlőhegyen, viszonylag nagy területen, ahol a gyerekek szabadon mozoghatnak."
(Anita, 36, Szőc, négy gyermekkel)

„19 éves voltam, amikor a nagylányom született. Mind a négy gyerekem szerelemgyerek. Voltak a férjemmel összetűzéseink és béküléseink – s aztán ebből lettek ők. Én ezt büszkén vállalom, és nagyon szeretem őket. Nem voltak nagy tervek, nem is gondoltam, hogy ekkora családom lesz."
(Teri, 38, Szőc)

A helyi gyermekvállalási normák meggyökerezettségére utal az is, hogy a fókuszcsoport résztvevői a falu sajátos demográfiai helyzetét úgy jellemzik, hogy „ez teljesen normális", „itt mindig is ennyi gyerek volt". Ugyanakkor, mint láttuk, eredetileg egyikük sem tekintette céljának a háromgyermekes helyi modell gyakorlatba ültetését, vagyis egy működő, de következmény nélkül „megszegheto", puha normáról van szó.

IV/4. Családon belüli kapcsolatok

Azokon a településeken, ahol magas a beköltözöttek aránya, az intergenerációs együttműködés általában kevésbé, vagy csak látogató jelleggel érvényesül. Elsősorban Dunaszentmiklóson és Nagyvelegen emlegették mindennapos, a gyermekvállalást is ösztönző jelenségként a nemzedékek közötti segítségnyújtást.

„A szülők és nagyszülők nem élnek ugyan egy háztartásban, de összefognak. Segítenek megoldani a fiatalok lakhatását, ők pedig itt a faluban vesznek házat, kertet. A mindennapokban is oda-vissza segítik egymást, legyen szó gyerekvigyázásról vagy ebédfőzésről."
(Merglné Szaniszló Ildikó védőnő, Nagyveleg)

„Szerintem nagyon sokat számít, hogy itt a faluban általában több generáció él együtt, s legyen az az anyuka harmincas vagy húszas, maximálisan számíthat arra, hogy a család besegít a gyerekek ellátásába, az iskolai logisztikázásba. Szerintem azért ugrik meg a gyerekszám, mert itt mindenki számíthat mindenkire."
(dr. Papp Katalin, háziorvos, Nagyveleg)

Ugyanakkor arra a kérdésre, hogy nagyszülői segítség nélkül is vállaltak-e volna (további) utódot, csupán egyetlen anya fogalmazott úgy, hogy ennek hiányában *„a második gyerek után elgondolkozott volna rajta"*.

A gyermek párkapcsolat-erősítő funkciójával, mint motivációval egyedül Ipolydamásdon találkoztunk: a viszonylag kicsiny faluban két anya is kapcsolatának javítása végett vállalta negyedik gyermekét. A válás utáni új párkapcsolatok ösztönző hatására Ipolydamásdon és Nagyvelegen is több példát találtunk. A gyermekek kívánt nemi megoszlása összesen öt esetben befolyásolta a termékenységi magatartást. Ami az újabb kistestvér igényét illeti, Ipolydamásdon az egyik válaszadó a harmadik, egy másik pedig az ötödik gyermekének a vállalását indokolta kifejezetten ezzel.

IV/5. Egzisztenciális ösztönzők

A családalapításhoz szükséges önálló egzisztencia, ezen belül a saját tulajdonú ingatlan jelentőségére elsősorban a nagyvelegi fókuszcsoport tagjai fektettek nagy hangsúlyt. Bár a falu relatív elzártsága miatt alacsonyak az ingatlanárak, itt ez nem eredményezett külső beköltözést, ugyanis a kevés eladó házat általában megveszik a falubeliek. Az ily módon megőrzött homogenitás következtében a faluban nincsenek kirívó egyenlőtlenségek, vagy ahogy egy résztvevő fogalmazott, „nincsenek klikkek".

„Az eladó ingatlanok száma nagyon kevés, mert mindenki megtalálja a faluban a saját helyét. (...) Ha valakinek tető van a feje fölött, az nagyobb biztonságban érzi magát, mintha csak albérletben lakna. A családalapításnál azért ez befolyásoló tényező."
(Kosárszki József, Nagyveleg polgármestere)

„Nagyon szorgalmas a velegi nép: mire itt a fiatalok a harminc év körüli életkort elérik, már van egy kis zuguk, vagy akár kész házuk, ahol élhetnek. A mi fiataljaink azért vállalnak több gyereket, mert viszonylag fiatalon a saját tulajdonukban élhetnek."
(dr. Papp Katalin háziorvos, Nagyveleg)

Ugyanakkor éppen a félperifériás településeken éltek legkevésbé az új családtámogatási kedvezményekkel (CSOK, falusi CSOK,[11] babaváróhitel, autóvásárlási támogatás). A jelenségről nyilatkozó védőnők az érdektelenséget, az adminisztrációs járatlanságot, valamint a folyamatos biztosítotti jogviszony esetenkénti hiányát nevezték meg lehetséges okként. Más településeken viszont (Városföld, Nemesládony, Bögöt, Mihályfa) a családtámogatási lehetőségek népszerűségét tapasztaltuk, sőt, az első két településen a védőnők kifejezetten a CSOK-hiteleknek tulajdonítják az utóbbi évek magasabb születésszámait.

IV/6. Pszichológiai szempontok

A különféle információk hátterében pszichológiai és szociálpszichológiai elemeket magukba foglaló faktorok is kirajzolódtak. Nagyvelegen például a személyiség szerepe kapott hangsúlyt.

„Sokkal megfontoltabbak és reálisabbak a velegi fiatalok, mint ahogy sokfele látom. Felelősségteljesebbek és odafigyelőbbek, gyorsabban felnőnek a szó jó értelmében. Van egy konkrét elképzelésük, hogy mit akarnak az életüktől, és abba beleférnek a tervezett, akart gyerekek. És ha van egy úgymond becsúszott gyerek, azok is úgy születnek meg, hogy »jól van, tulajdonképpen akartuk, bár kicsit később, hát akkor hadd jöjjön«."
(dr. Papp Katalin háziorvos, Nagyveleg)

Szőcön az intergenerációs összetartás hiányát a szinte rokonsági erejű szülői összetartás pótolja, olyan konkrét kezdeményezésekkel, mint a busszal ingázó gyerekek váltott felügyelete, ad hoc bűnmegelőző figyelőszolgálat, adománygyűjtés a kórházba került gyermekek támogatására, stb.

„Én azért szeretek itt élni, mert tudom, hogy ha bármi baj van, akkor valaki megcsörget, rendben vagyok-e. Hogy leszedik a gyerekemet az útról, ha kilép, és én is leszedem az övét, mert tudom, hogy az a mi gyerekünk és odafigyelek rá. Kevesen vagyunk, nincs itt olyan sok család, és valahol mindenki a magáénak érzi kicsit a másikét is."
(Anna, 42, Szőc)

V. Következtetések

A félperifériás községek már a kilencvenes években magas fertilitást produkáltak – akkori települési környezetükhöz képest is –, ami gyermekvállalási szokásaik stabilitására utal. Ezzel szemben a nagyvárosi szuburbiák és polgárosodott falvak termékenysége csak a millennium után kezdett növekedni, ami a városokból beköltözöttek szerepét valószínűsíti.

[11] *A vizsgált települések közül 14 jogosult a falusi CSOK-ra.*

A vizsgált települések többségére a 2-3 gyermekes családmodell, továbbá a gyermektelenek és egygyermekesek alacsony aránya jellemző, míg a négy, vagy több gyermekeseké településenként eltérő. Feltételezhető, hogy a demográfiai normák – a vallási közösségeket leszámítva – sokkal inkább a gyermektelenség, illetve az egygyermekes minta elkerülésére, mint a sokgyermekes modell követésére irányulnak. Egyes helyszíneken azonban a nem tervezett fogantatások gyakorisága, illetve – egyfajta „puha normaként" – annak egyéni és közösségi elfogadottsága is magasan tartja a helyi termékenységet. A nem normatív gyermekvállalási motivációk közül az otthonról hozott gyermekvállalási minták tudatos vagy tudattalan követését, valamint a gyermekvállalásnak a családi viszonyok alakításában játszott szerepét (párkapcsolatok javítása/beteljesítése, kistestvér igénye, ideális nemi megoszlás) érdemes kiemelni. Külön megemlíthetjük, főleg a zártabb és homogénebb félperiférias települések esetében, az anyagi és szociális biztonság szerepét, elsősorban olyan faktorok kapcsán, mint a saját ingatlan birtoklása, a családi-rokonsági vagy az azt pótoló helyi közösségi háló, illetve a települési egyenlőtlenségek, szegregátumok hiánya, de a beköltözötteknek a nyugalommal, illetve a szolgáltatások és intézmények elérhetőségével kapcsolatos igényei is ide tartoznak. Végül a családtámogatási kedvezmények, elsősorban a CSOK és a babaváró hitel pozitív szerepét is meg kell említenünk, felhívva a figyelmet a települési fejlettség és az érdeklődés szintje között tapasztalt összefüggésekre.

Tekintettel a kutatásunk témájában rejlő további lehetőségekre, reméljük, hogy eredményeink és felvetéseink a hasonló jellegű kvantitatív kutatásokhoz is munníciót adnak majd.

Felhasznált irodalom

Balbo, Nicoletta, Francesco C. Billari, & Melinda Mills (2013) Fertility in advanced societies: A review of research. European Journal of Population/Revue européenne de Démographie, 29 (1), 1–38.

Cseh-Szombathy László (1979) Családszociológiai problémák és módszerek. Budapest: Gondolat

Friedman, Debra, Michael Hechter, & Satoshi Kanazawa (1994) A theory of the value of children. Demography, 31(3), 375–401.

Helgason, Agnar, Saebjörn Pálsson, Daníel F. Gu bjartsson, & Kári Stefánsson (2008) An association between the kinship and fertility of human couples. Science, 319 (5864), 813–816.

Husz Ildikó (2011) Alacsony végzettség – sok gyerek? A magas termékenység néhány területi és etnikai aspektusáról. Demográfia, 54 (1), 5–22.

Kirkpatrick, Clifford (1963) The Family as Process and Institution (2. kiadás). New York: Ronald Press

Kulu, Hill & Paul J. Boyle (2009) High fertility in city suburbs: Compositional or contextual effects?. European Journal of Population/Revue européenne de Démographie, 25. (2), 157-174.

McQuillan, Kevin (2004) When does religion influence fertility? Population and development review, 30. (1), 25–56.

Murphy, Mike & Lotte Bjerre Knudsen (2002) The intergenerational transmission of fertility in contemporary Denmark: The effects of number of siblings (full and half), birth order, and whether male or female. Population studies, 56. (3), 235–248.

Östh, John (2015) Superlocal spatial variations in fertility. Environment and planning A, 47. (5), 1019-1022.

Pollard, Michael S. & S. Philip Morgan (2002) Emerging parental gender indifference? Sex composition of children and the third birth. American Sociological Review, 67. (4), 600–613.

Rijken, Arieke J. & Aart C. Liefbroer (2009) The influence of partner relationship quality on fertility. European Journal of Population/Revue européenne de Démographie, 25. (1), 27–44.

Tátrai Patrik, Pálóczi Ágnes, Pásztor István Zoltán, & Pénzes János (2017) Etnikai besorolási gyakorlatok. A cigányság külső kategorizálását befolyásoló tényezők. Socio. hu, 7. (2), 45–65. DOI: 10.18030/socio.hu.2017.2.45

Tilhof Endre (2009) Szőcz története. Ajka: szerzői kiadás

Vikat, Andres, Elizabeth Thomson, & Jan M. Hoem (1999) Stepfamily fertility in contemporary Sweden: The impact of childbearing before the current union. Population studies, 53. (2), 211-225.

Nyírády Adrienn - Nagy Tímea -
Balogh Enikő - Fűrész Tünde

A Családvédelmi Akcióterv első éve

Betekintő
A 2019 júliusában indult Családvédelmi akcióterv intézkedései közül egy év elteltével legtöbben a babaváró támogatást igényelték. Az első évben már közel 100 ezer pár élt a lehetőséggel, akiknek több mint négyötöde a maximális összeget, azaz a 10 millió forintot vette fel. Egy év alatt a CSOK kölcsönöket 11,5 ezren, a jelzáloghitel elengedést csaknem 13 ezren, a nagycsaládosok autóvásárlási támogatását 27 ezren, a négygyermekes anyák szja-mentességét 43 ezren vették igénybe. A gyermekek felügyeletét a bővülő bölcsődei rendszer és a nagyszülői gyed segíti.
A Kopp Mária Intézet a Népesedésért és a Családokért (KINCS) 2019-ben és 2020-ban is megvizsgálta az Családvédelmi Akcióterv népszerűségét. Az 1000 fős közvéleménykutatásokból kiderült, hogy az intézkedések támogatottsága a tavalyi magas értékhez képest is nőtt, 10-ből 9-en egyetértenek mind a hét intézkedéssel. Legnépszerűbbek a bölcsődefejlesztések, a babaváró támogatás és a CSOK, de a széleskörű társadalmi támogatottságot jelzi, hogy a többi lehetőség is a megkérdezettek háromnegyede szerint kifejezetten hasznos és ugyanennyien egyetértettek azzal is, hogy a Családvédelmi Akcióterv javíthatja Magyarországon a népesedési helyzetet.

Bevezetés

2010 előtt Magyarországon a gyermekvállalás sokat vesztett korábbi társadalmi értékéből és ahhoz, hogy ez megváltozzon, aktív kormányzati intézkedések kellettek. Az elmúlt évek következetes, kiszámítható családpolitikája azt mutatja, hogy lehet változtatni a negatív tendenciákon. A gyermekvállalási kedv növekszik, és bár 2014 óta a Magyarországon született gyermekek száma stagnál, ez a gyermekvállalási korban lévő nők számának jelentős, évi csaknem 20 ezer fővel történő csökkenésére vezethető vissza. A teljes termékenységi arányszám a 2011-es 1,23-ról 2018-ra 1,49-ra emelkedett, ezzel a termékenység tekintetében a sereghajtók közül felzárkóztunk az európai középmezőnyhöz.
Orbán Viktor miniszterelnök a 2019. február 10-i évértékelő beszédében bejelentette, hogy egy hétpontos Családvédelmi Akciótervet indít a kormány, melynek célja a gyermekek születésének ösztönzése és a családok még fokozottabb támogatása.

A családvédelmi akcióterv elemei:
1. fiatal házasok gyermekvállalásának segítése a babaváró támogatással
2. az otthonteremtési program bővítése a CSOK-hoz kapcsolódó kölcsönökkel
3. a gyermeket vállaló családok jelzáloghitel-tartozásának csökkentése,
4. a legalább négygyermekes nők szja-mentessége,
5. a nagyszülői gyed bevezetése,
6. a nagycsaládosok autóvásárlásának támogatása,
7. bölcsődefejlesztés folytatása, új bölcsődei férőhelyek létrehozása.

A Családvédelmi Akcióterv több irányból is hatást kíván gyakorolni a gyermekvállalás alakulására. Segítséget nyújt az egy-, két-, illetve három vagy többgyermekes családoknak és a családalapítás előtt állóknak is. Továbbá látható az a kormányzati szándék, amely a munka és a családi élet összeegyeztetésének és általában a családi élet megszervezésének könnyítését célozza, ilyen például a bölcsődefejlesztés, a nagyszülői gyed, de ebbe az

irányba mutat a négygyermekes édesanyák személyi jövedelemadó mentessége is, valamint az autóvásárlási támogatás. Kiemelt cél maradt a fiatalok családalapításának és otthonteremtésének segítése, erre alkalmas a babaváró támogatás, a jelzáloghitel csökkentése, valamint a CSOK további bővítése.

Javuló demográfiai kilátások

Kedvező jel, hogy valamennyi népesedési mutató pozitívan alakult 2020. első hét hónapjában, ami összefüggésbe hozható a Családvédelemi Akcióterv kedvező pronatalista hatásaival. A termékenységi ráta és a születések száma is nőtt, miközben a halálozásoké viszont csökkent 2019. azonos időszakához képest. Az év első hét hónapjában 52825 gyermek született, ami 2488-cal, közel 5%-kal több mint a 2019. január-júliusi születésszám. A Családvédelmi Akcióterv 2019 februári bejelentése után vállalt több mint 60 ezer gyermek száma 5,3%-kal, 3 077-tel haladta meg az egy évvel korábban azonos időszakban világra jöttekét. Pozitívum a teljes termékenységi arányszám alakulása is: az év első hét hónapjában mért 1,53-as szint 6,3%-kal magasabb a 2019. azonos időszakára számított 1,44-hez képest. A természetes fogyás a 2019. év első hét havi 27 748-cal szemben 2020. azonos időszakában 21 268 fő volt, vagyis közel negyedével (23,4%-kal, kb. 6 500-zal) mérséklődött. A házasságok számát tekintve 2020. első hét hónapjában 34 337 pár kötött házasságot, amely 6,7%-kal, 2 158-cal több az egy évvel korábbinál.

Az intézkedések számokban[1]

Babaváró támogatás[2]

A babaváró támogatás iránti érdeklődés a bevezetést követően volt a legmagasabb, az első hónapban, 2019 júliusában 11 252-en igényelték. A koronavírus járvány időszaka alatt is megtartotta a népszerűségét, a napi igénylések száma ekkor is 300 körül volt.

2019 júliusa óta a benyújtott kérelmek száma összesen 96 235, amely 78 053 megkötött szerződést jelent. Az igénylők 87,9%-a a maximális 10 millió forintot kérelmezte, ez átlagosan 9,7 millió Ft-ot jelent. 2020. június végéig összesen 754,3 milliárd Forintot folyósítottak babaváró támogatásként.

Az igénylők negyede 18-29 éves, 66,9%-uk 30-40 év közötti, 8,6%-uk 41 év feletti[3]. Az igénylők között a legfiatalabbak valamivel nagyobb arányban vannak Pest megyében, míg az idősebbek inkább Budapestről nyújtanak be kérelmet. Az igénylők kicsivel több, mint harmada vidéki városból, közel ötödük megyei jogú városból, és Budapestről, községekből 29,2 %-uk nyújtotta be a kérelmet. A megyei igénybevételi adatok a legtöbb esetben igazodnak a lakosság számarányához. Pest megyében valamivel felette vannak, hét megyében 1%-kal alatta. Településnagyság szerint megmutatkozik, hogy – Budapestet leszámítva – a 2-5 ezer fős és a 10-20 ezres lakosságszámú települések azok, ahol a legtöbb igénylést regisztrálták.

1. táblázat: Az igénylők aránya településtípus szerint)

Településtípus	Igénylők aránya (%)
Budapest	18,2
Megyei jogú város	19,4
Város	33,2
Község	29,2

[1]Az adatok forrása minden esetben a Magyar Államkincstár által átadott adatbázis.

[2]2020. jún. 29-ig

[3] A 44/2019. (III. 12.) Korm. rendelet a babaváró támogatásról az igénylés feltételeül szabja, hogy „a feleség betöltötte a 18. életévét, de még nem töltötte be a 41. életévét", ezért a 41 év felettiek csak férfiak lehetnek.

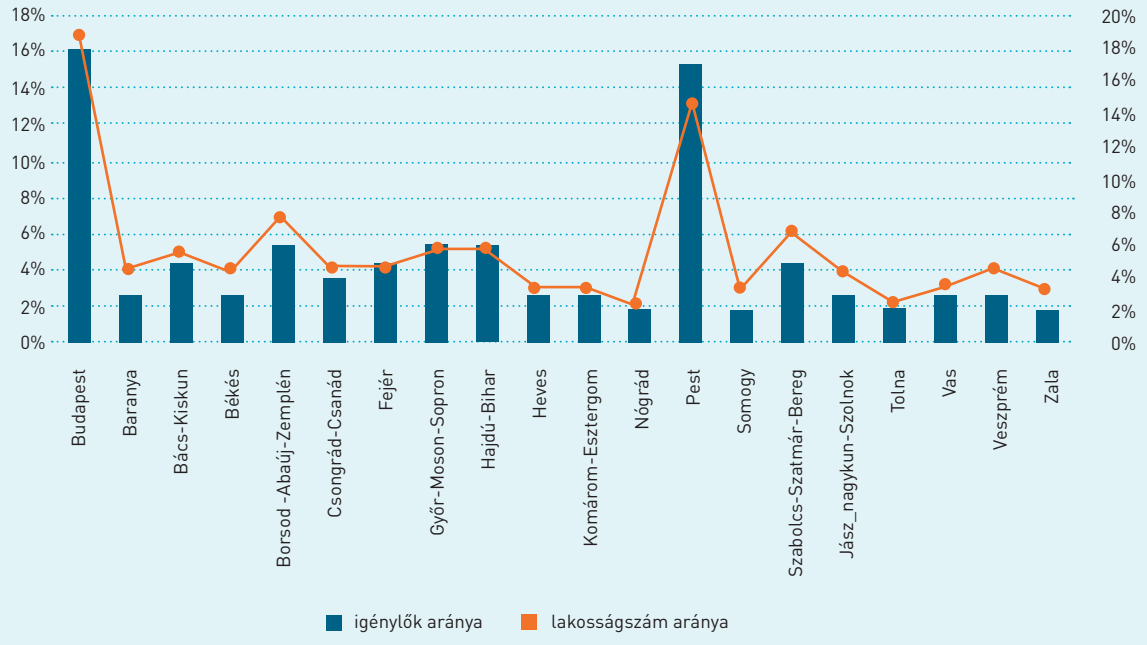

1. ábra: A babaváró támogatást igénylők aránya a lakosság számarányához viszonyítva megyénként

Családi otthonteremtési kedvezmény[4]

A Családvédelmi Akcióterv első évében töretlen volt az érdeklődés a CSOK nyújtotta kedvezmény irányt, ahogy a bevezetése óta eltelt években 2015 óta. 2019. július 1. és 2020. június 30. között 28 883 CSOK szerződést kötöttek. Ezek közel harmadához CSOK kölcsön is kapcsolódott, 2020 július végéig a kétgyermekes családok 7528 kölcsön kérelmet nyújtottak be, a háromgyermekes családok 4006-ot. A kölcsön átlagösszege 8,6 millió Ft, a megkötött szerződések szerinti átlagösszeg 5,8 millió Ft volt.

A vizsgált időszakban kötött szerződések esetében az első igénylők életkora 18 és 74 év között, a másodiknak megjelölt igénylők életkora 17 és 83 év között volt. Míg az első igénylők átlagéletkora 37,1 év, a második igénylők valamivel fiatalabbak, átlagéletkoruk 35,1 év.

A CSOK-ot igénybevevők 90,3%-ának már volt gyermeke a támogatás igénylésekor. Az összes igénylő 25,7%-ának egy, több mint harmaduknak két meglévő gyermeke volt a szerződés megkötésekor, több mint negyedüknek pedig három vagy több gyermeke.A CSOK támogatás egyik legfontosabb célja, hogy a támogatás ösztönözze a gyermekvállalási hajlandóságot. 2019. július 1. és 2020. június 30. között megkötött szerződések közül 10 032 szerződésben összesen 14141 gyermek megszületését vállalták előre. Az összes szerződés közel 35%-a olyan, amely újabb gyermekek vállalását foglalja magában.

2. táblázat: Az igénylők aránya gyermekszám szerint

Meglévő gyermekek száma	Igénylők aránya (%)
nincs	9,7
1 gyermek	25,7
2 gyermek	36,3
3 gyermek	25,1
4 vagy több gyermek	3,2

[4] *2019. júl. 1.- 2020. máj. 31.*

A vizsgált időszakban kötött CSOK-szerződésekben az ingatlanok legnagyobb része községben, közel harmada kisvárosban, hatoda megyei jogú városban helyezkedik el, míg kevesebb mint tizede Budapesten. Lakosságszámhoz viszonyítva jóval kisebb az igénybevétel Budapesten, mint más településeken, községekben pedig kifejezetten magasabb.

Megyei bontás szerint Pest megyében vették igénybe az elmúlt egy évben a legtöbben a családi otthonteremtési kedvezményt. Pest megyén kívül legtöbben Szabolcs-Szatmár-Bereg és Borsod-Abaúj-Zemplén megyében, valamint Budapesten éltek ezzel a lehetőséggel. A legkevesebben pedig Komárom-Esztergom, Tolna és Nógrád megyékben. Pest, Szabolcs-Szatmár-Bereg, Győr-Moson-Sopron, Nógrád és Baranya megyékben a lakosságszámhoz képest arányaiban a legtöbb szerződést kötötték. A lakosságszámhoz képest a legkevesebbet Budapesten, Komárom-Esztergom és Jász-Nagykun-Szolnok megyékben.

3. táblázat: A CSOK-szerződések megoszlása gyermekvállalás szerint

Vállalt gyerekszám	Szerződések száma (db)	Szerződések aránya (%)
nincs vállalás	18 851	65,3
1 gyermek	6155	21,3
2 gyermek	3645	12,6
3 gyermek	232	0,8
Összesen	28 883	100,0

4. táblázat: A CSOK-szerződések megoszlása az ingatlanok településtípusa szerint

Településtípus	Szerződések száma (db)	Szerződések aránya (%)
Budapest	2446	8,5
megyei jogú város	5009	17,3
város	8966	31,0
község	12 460	43,1
Összesen	28 881	100,0

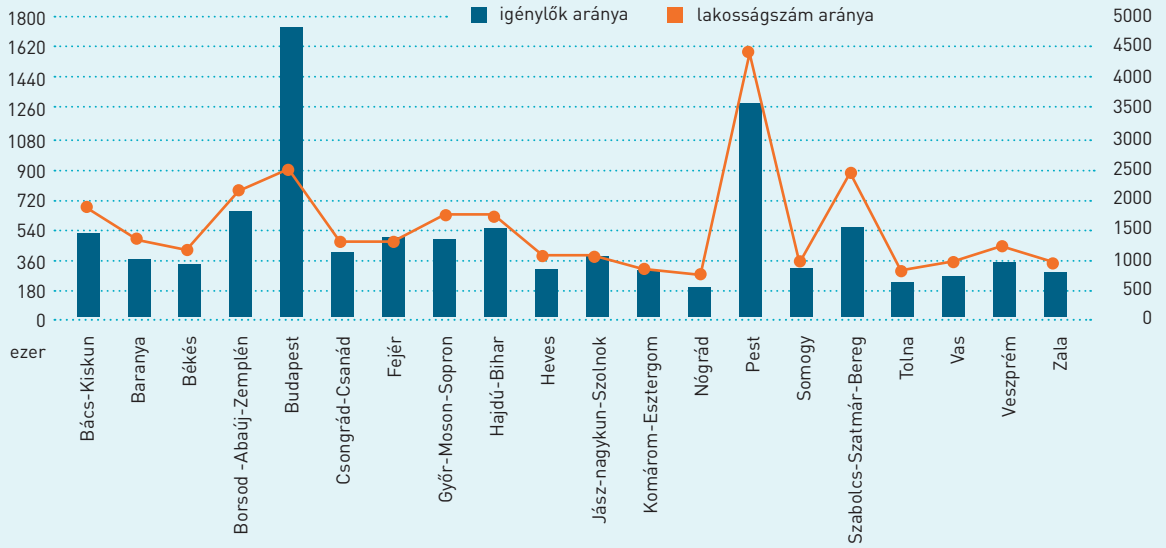

2. ábra: A CSOK-szerődések száma megyénként a lakosságszámhoz viszonyítva

Jelzáloghitel elengedése[5]

A jelzáloghitel elengedésére irányuló kérelmek száma is folyamatosan növekszik 2019 decembere óta, 2020. június végére már 17 933 ezer kérelmet adtak be, és a támogató határozatok száma meghaladta a tízezret. A visszautasított kérelmek száma rendkívül alacsony, mindössze 418. A támogatási összeg átlagosan 1,8 millió Ft.

Négygyermekes anyák[6] személyijövedelemadó-kedvezménye

2020. január és április vége között összesen 43,1 ezer anya élt a lehetőséggel. Az szja-kedvezmény átlagos havi összege 35 632 Ft volt, ami összeségben 5,9 milliárd Ft-ot jelent.

Nagyszülői gyed[7]

A Családvédelmi Akcióterv ezen intézkedése 2020. január 1-én indult, május végéig 62 fő igényelte, közülük kettő férfi, a többi igénylő nő volt. Egy főre átlagosan 179 582 Ft jutott havonta.

Nagycsaládosok autóvásárlási támogatása[8]

2020. június végéig 27 203 beadott kérelmet rögzítettek és 14 060 adásvételi szerződést kötöttek nagycsaládos autóvásárlásra, összesen 32,5 milliárd Ft összegben. A legtöbb szerződést, majdnem a szerződések harmadát (29,1%) Dacia típusú autóra kötötték. Az igénylők között két német (Volkswagen, Opel) és két francia (Citroen, Peugeot) márka is igen népszerű volt.

Az autóvásárlási támogatást a nagycsaládosok vehetik igénybe, vagyis a legalább három gyermekkel rendelkezők. Az igénybe vevők 87,3%-nak három gyermeke volt, 12,3%-uk négy vagy annál többgyermekes. Az igénylők között megjelennek kétgyermekesek is, amely azért lehetséges, mert éppen most várják a harmadik gyermeküket.

Az igénylők 24 és 66 év közöttiek, átlagéletkoruk 41,3 év volt. Az igénylők többsége (56,6%) a 40 éves korcsoportba tartozott, emellett nagy arányban (36,6%) voltak még a 30-as éveikben járók is.

A családok nagy része (97%) kétszülős család. Egyedülállóként közel kétszázan vették igénybe ezt a támogatást. Míg az összes igénylő között a férfiak (65,4%) vannak többségben, addig az egyedülállók többsége, 86,9%-a nő.

Legnagyobb arányban (35,2%) a városban élők éltek a lehetőséggel, majd a községekben (28,1%), végül pedig a megyei jogú városokban (21,6%) és Budapesten (15,2%). Lakosságszámhoz viszonyítva a vidéki városokban valamivel nagyobb volt az érdeklődés, mint Budapesten és a községekben.

A megyei lakosságszámhoz viszonyítva Pest megyében a lakosság arányát felülmúlta az igénylők aránya, míg Budapesten és az északkeleti megyékben kissé alacsonyabban maradt, de összességében az látható, hogy az ország valamennyi területén népszerű a támogatás.

5. táblázat: Az igénylők aránya településtípus szerint

Településtípus	Igénylők aránya (%)
Budapest	15,2
megyei jogú város	21,6
város	35,2
község	28,1

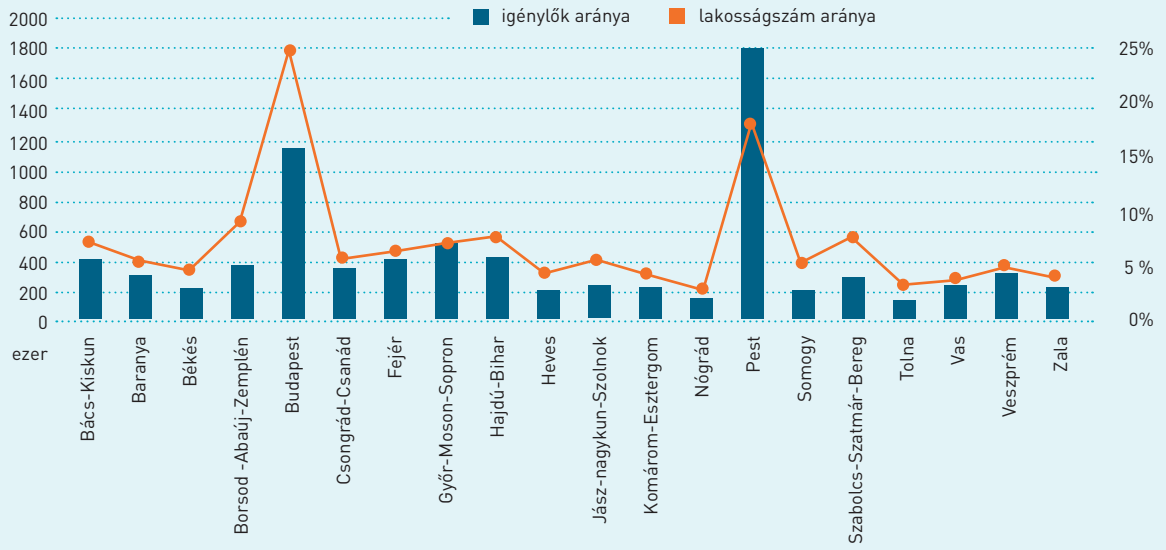

3. ábra: Nagycsaládosok autóvásárlási támogatása megyei bontásban lakosságszámhoz viszonyítva

[5] *2020. jún. 29-ig*
[6] *2020. ápr. 30-ig*
[7] *2020. máj. 31-ig*
[8] *2020. jún. 29-ig*

A Családvédelmi Akcióterv megítélése

Módszer

A KINCS a Családvédelmi Akcióterv bevezetésekor, 2019-ben, és 2020-ban is közvéleménykutatást készített az intézkedésekről. Az első felmérés során, 2019 áprilisában 1000, 18 és 45 év közötti gyermekvállalási korban lévő személy megkérdezése történt CATI módszerrel. Összesen 500 férfi és 500 nő került a mintába. Csak azok vehettek részt a felmérésben, akik hallottak a Családvédelmi Akciótervről, azaz az összes telefonon felhívott (1 376 fő) 73%-a. Az országos minta 50%-a gyermektelen, 20%-a egygyermekes, 20%-a kétgyermekes, 10%-a három- vagy több gyermekes volt. Iskolai végzettség tekintetében 18%-uk alap-, 36%-uk közép- és 46%-uk felsőfokú végzettséggel rendelkezett. A megkérdezettek közül 40% volt házas, 27% élt élettársi kapcsolatban, 30% volt egyedülálló, 2% elvált és 1% özvegy. 2020. május 18-20. között a felmérést megismételtük az addigi tapasztalatokkal kiegészítve. Az 1000 fős mintába szintén fele-fele arányban kerültek nők és férfiak. 42%-uknak alapfokú, 37%-uknak középfokú, 21%-uknak felsőfokú végzettsége volt. A válaszadók nagyjából azonos arányban tartoztak a 18-29, a 30-39 és a 40-49 éves korosztályhoz. 35%-uk házas volt, 31-31%-uk élettársi kapcsolatban vagy egyedül élt, 2%-uk pedig elvált. A minta 18%-a élt Budapesten, 20%-a megyeszékhelyen, 32%-a egyéb városban, 30%-a pedig községben, faluban. A megkérdezettek közül 507 főnek, 51%-nak volt gyermeke. A gyermekesek 34%-ának egy, 38%-ának kettő, 19%-ának három, 6%-ának négy, 3%-ának pedig öt vagy több gyermeke született.

Eredmények

Az intézkedések támogatottsága

2019-ben a válaszadók háromnegyede a Családvédelmi Akcióterv valamennyi intézkedésével egyetértett. 2020-ban, egy év elteltével még pozitívabban vélekedtek a válaszadók, ebben az évben már 80% fölötti támogatottságról beszélhetünk a különböző intézkedéseket illetően. Mind a kettő felmérés során a bölcsődei férőhelyek bővítése volt a legnépszerűbb intézkedés, ezt 2020-ban már gyakorlatilag minden válaszadó támogatta (96%). Míg 2019-ben a nagycsaládosok autóvásárlási támogatása és a nagyszülői gyed zárta a sort, addig 2020-ra ennek a két intézkedésnek is megugrott a népszerűsége és 80% fölé emelkedett. Habár az első évben még ennek a két intézkedésnek a támogatottsága lemaradt a többihez képest, a második évre már egy szintre emelkedtek velük.

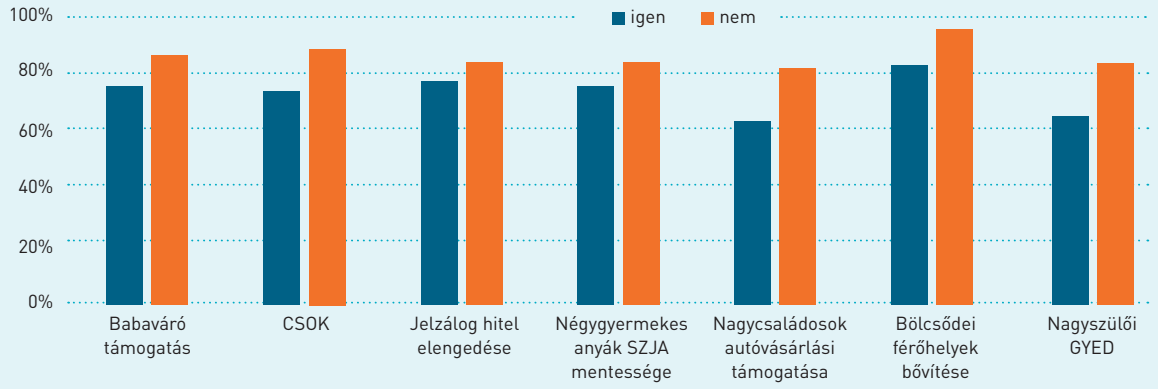

4. ábra: A Családvédelmi Akcióterv intézkedéseivel egyetértők aránya, 2019-2020

A középfokú iskolai végzettséggel rendelkezők 90,6%-a, a felsőfokú végzettségűeknek 87,5%-a CSOK-kal értett egyet leginkább. Az alapfokú iskolai végzettségűek többsége a jelzáloghitel elengedését, a négygyermekes anyák személyijövedelemadó-mentességét, a nagycsaládosok autóvásárlási támogatását és a nagyszülői gyedet támogatta leginkább.

Az intézkedések hasznossága

2020-ban új kérdésként szerepelt, hogy a válaszadók mennyire tartják hasznosnak a Családvédelmi Akcióterv intézkedéseit. Az alábbi diagramon is láthatjuk, hogy a válaszadók elégedettek az intézkedésekkel, és kifejezetten hasznosnak tartják azokat. A válaszok itt is hasonlóan alakultak, mint az előzőekben, hiszen a bölcsődei férőhelyek bővítését majdnem mindenki hasznosnak tartotta (91,5%), de a CSOK (82,2%), a babaváró támogatás (78%) és a négygyermekes anyák szja-mentessége (78,4%) is a legnépszerűbbek közé tartozik. A maradék három intézkedés hasznosságával a válaszadók ugyancsak nagy aránya, nagyjából háromnegyede egyetértett.

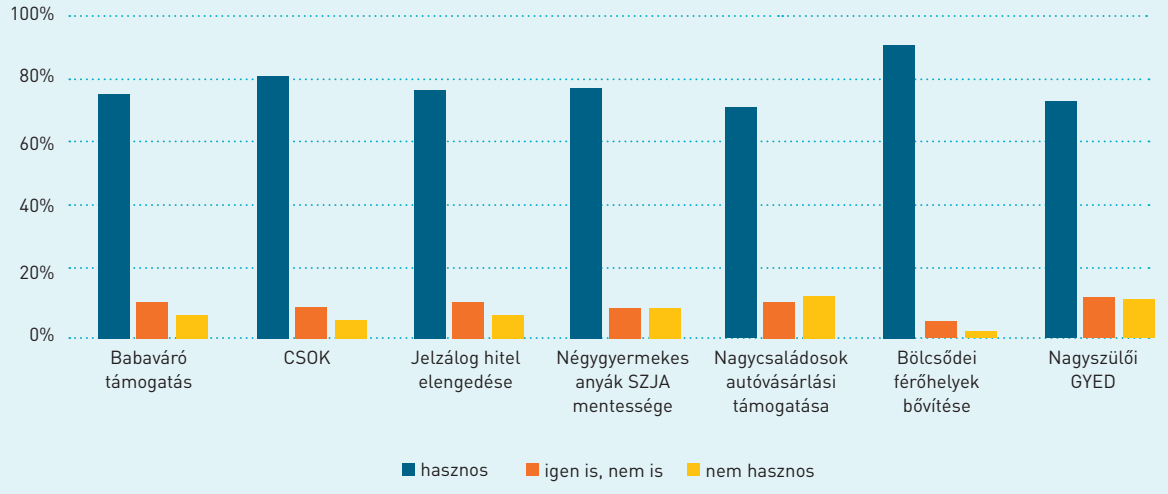

5. ábra: Mennyire hasznosak a Családvédelmi Akcióterv intézkedései?

Végzettség szerint vizsgálva a válaszokat két intézkedés esetében láthatunk hasonló gondolkodásmódot: a babaváró támogatás és a bölcsődei férőhelyek bővítése esetében. Ezeknél ugyanis gyakorlatilag ugyanúgy vélekedett mind a három csoport, az alapfokú iskolai végzettséggel rendelkezők 93,8%-a, a középfokúak 89,3%-a, míg a felsőfokúak 90,9%-a vélte hasznosnak a bölcsődefejlesztési programot. A babaváró támogatást az alap és középfokú végzettségű válaszadóknak egyaránt 78,3%-a, a felsőfokú végzettségűeknek pedig 76,8%-a hasznosnak ítélte meg. Az intézkedések hasznosságát tekintve az alapfokú iskolai végzettséggel rendelkezők vélekedtek a legpozitívabban, ugyanakkor az iskolai végzettség szerint legfeljebb pár százaléknyi különbség mutatkozott az egyes intézkedések esetében az alap, a közép és a felsőfokú végzettséggel rendelkezők között.

A gyermekesek minden intézkedést hasznosabbnak ítéltek, mint azok, akiknek nincsen gyermekük. Mind a gyermekes, mind a gyermektelen válaszadók a bölcsődei férőhelyek bővítését, majd a CSOK-ot tartották a legfontosabb intézkedésnek. Mindkét csoportban a nagyszülői gyed áll a sor végén, de ennek az aránya is 70% fölötti.

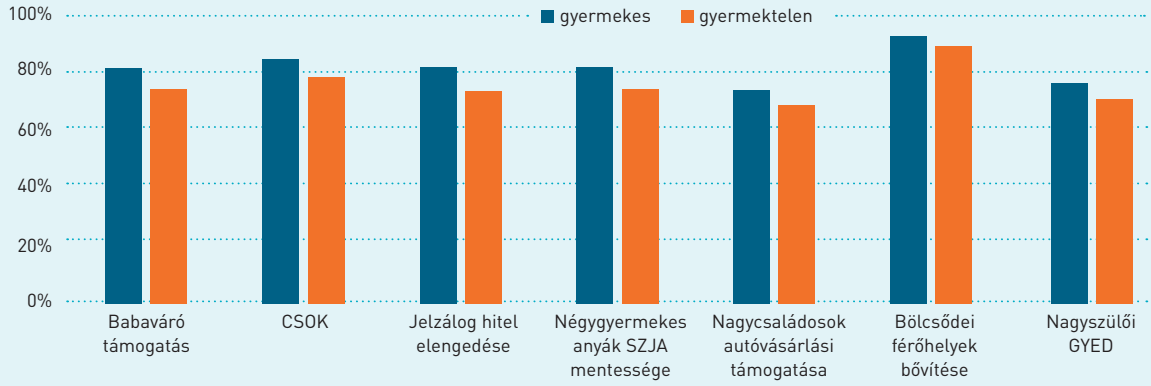

6. ábra: Hasznosnak ítélt intézkedések gyermekes megoszlás szerint

Az intézkedések igénybevétele

A válaszadók a Családvédelmi Akcióterv első évében a támogatások közül a bölcsődei ellátást és a CSOK-ot vették igénybe leginkább, az összes 18 és 49 év közötti megkérdezett 9%-a. Ezt követi 7%-kal a babaváró támogatás. A bölcsődei férőhelyek bővítése a legnépszerűbb intézkedés, hiszen ezzel értettek egyet leginkább a megkérdezettek és ezt tartották a leghasznosabbnak is, valamint ezt vették a legtöbben igénybe az egy évalatt (9,4%).

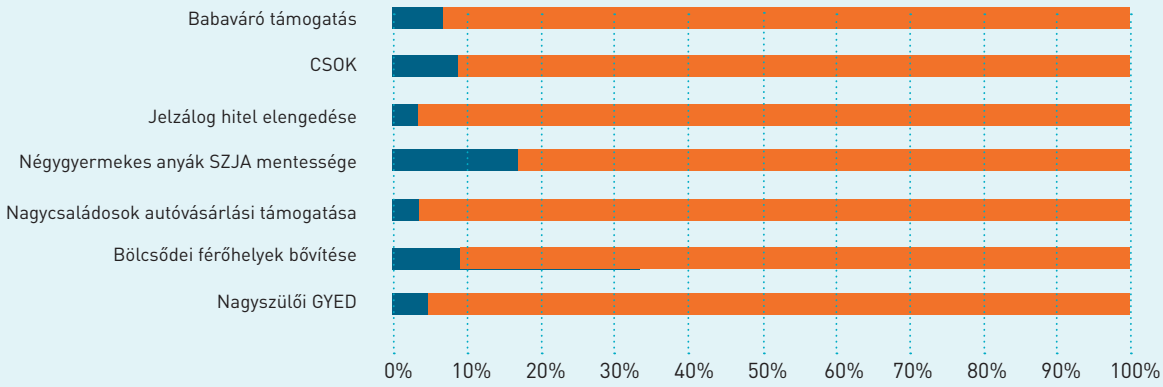

7. ábra: A Családvédelmi Akcióterv intézkedéseit igénybe vevők aránya 2019 óta

igen nem

A négy- vagy többgyermekesek éltek leginkább a Családvédelmi Akcióterv adta lehetőségekkel: ők vették igénybe leginkább a jelzáloghitel elengedését, a négygyermekes anyák szjamentességét, a nagycsaládosok autóvásárlási támogatását és a nagyszülői gyedet. A CSOK a háromgyermekes családoknál, míg a babaváró támogatás az egygyermekesek körében a legnépszerűbb.

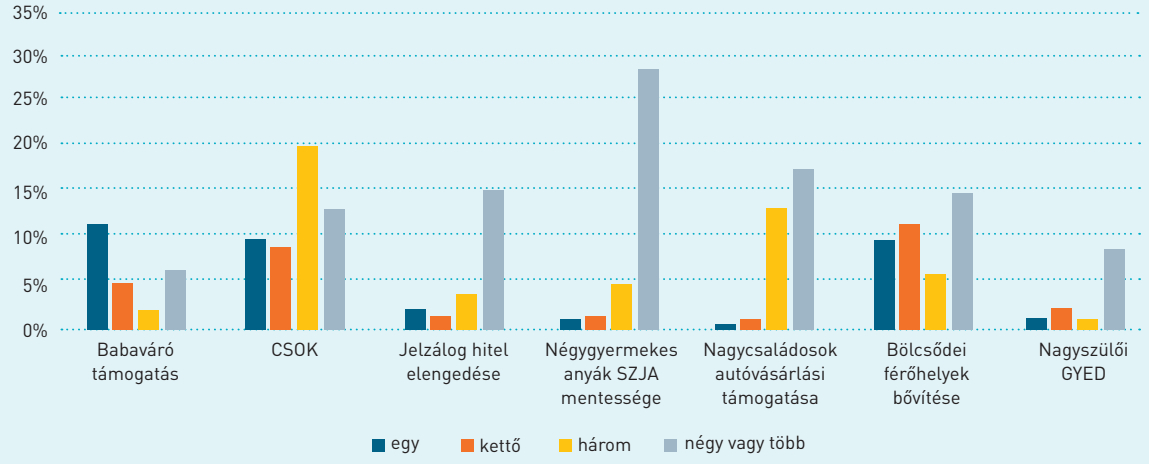

8. ábra: A Családvédelmi Akcióterv valamely intézkedést igénybe vevők aránya, gyermekszám szerinti bontásban[9]

Gazdasági aktivitás szerint vizsgálva az igénybevételt látható, hogy a kisgyermekes családok, azaz a gyermekgondozási ellátást igénybe vevő válaszadók tudtak legnagyobb mértékben élni a lehetőségekkel. Ennek a csoportnak 16,4%-a a CSOK-ot, 15,1%-a pedig a babaváró támogatást igénybe tudta venni a Családvédelmi Akcióterv bevezetését követő egy éven belül. A foglalkoztatottak közül legtöbben a bölcsődei ellátást vették igénybe, körülbelül az összes gyermekvállalási korban lévő válaszadó tizede járatta bölcsődébe a gyermekét. Emellett a CSOK kölcsönök és a babaváró támogatás nyújtotta lehetőségekkel éltek leginkább.

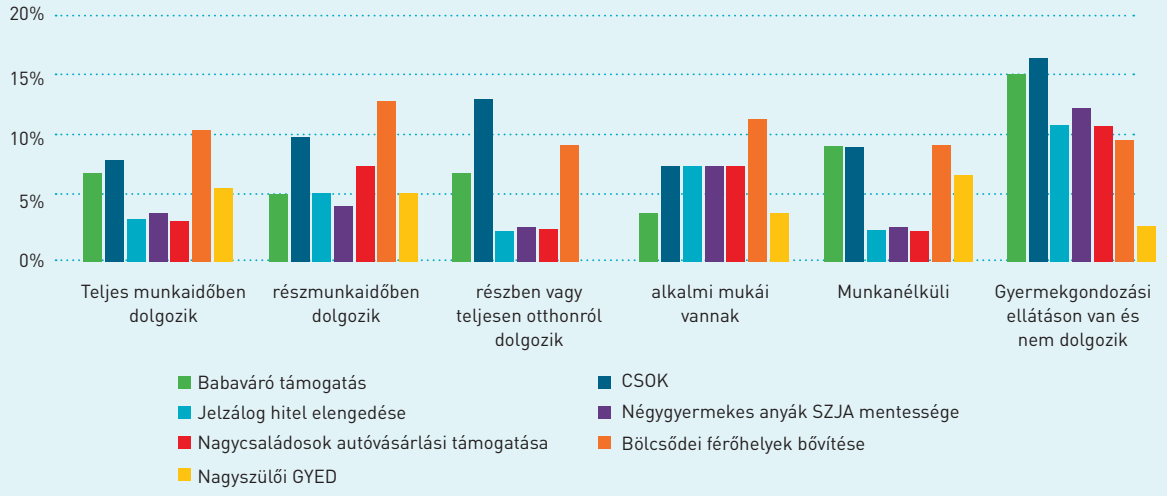

9. ábra: A Családvédelmi Akcióterv valamely intézkedését igénye vevők aránya, gazdasági aktivitás szerint

Korcsoport szerint a legfiatalabbak számára a babaváró támogatás a legfontosabb, melyet a 18 és 29 éves megkérdezettek 16%-a vett igénybe. A 30-as és a 40-es korosztály a CSOK kölcsönöket és a bölcsődei ellátást tudta leginkább igénybe venni.

[9] *A bölcsődei férőhelyek bővítésére vonatkozó adatok nem szignifikánsak.*

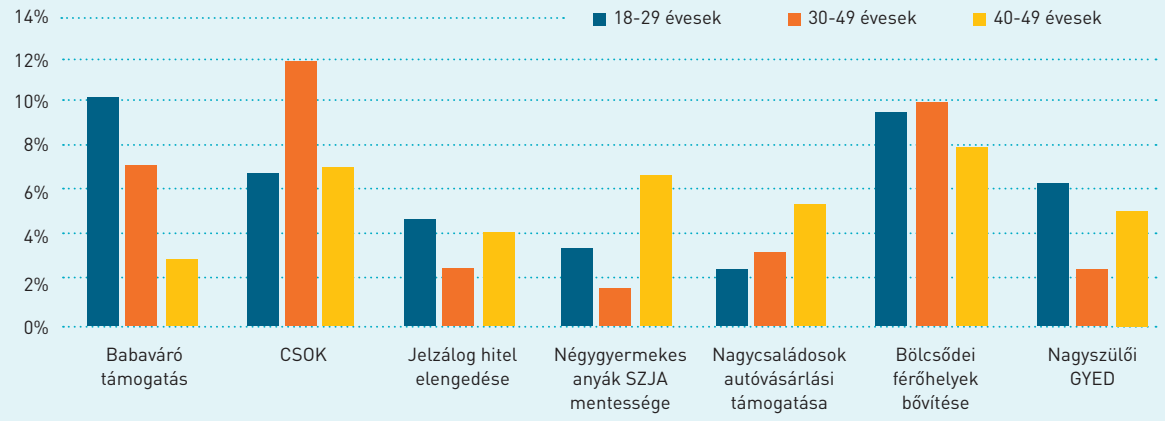

10. ábra: A Családvédelmi Akcióterv valamely intézkedését igénybe vevők aránya, korcsoport szerint

Az intézkedések hatása a családok életére

Az egyes támogatásokat igénybe vevők számára leginkább anyagilag, az életszínvonaluk javítása szempontjából volt pozitív hatása az intézkedéseknek. Több mint 50%-uk szerint óriási anyagi segítséget jelentett a támogatás a családjuk számára, aminek köszönhetően nagyobb jólétben és biztonságban tudják felnevelni a gyermekeiket. Közel 40%-uk úgy érezte, hogy magabiztosabbak, büszkébbek lettek és ugyanennyien nyilatkoztak úgy, hogy a támogatás megváltoztatta az életüket

A Családvédelmi Akcióterv elsősorban rendkívül nagy anyagi segítséget jelent a családok számára, de nem elhanyagolható, hogy a támogatások révén a megkérdezettek önbecsülése is nagymértékben javult. Emellett a gyermekvállalás szempontjából is jelentős hatásai vannak, hiszen a támogatással élők közel 15%-a biztosan és további 5,2%-a valószínűleg enélkül nem vállalt volna (újabb) gyermeket, tehát a Családvédelemi Akcióterv által biztosított támogatásnak köszönhető, hogy a gyermekvállalás mellett döntöttek.

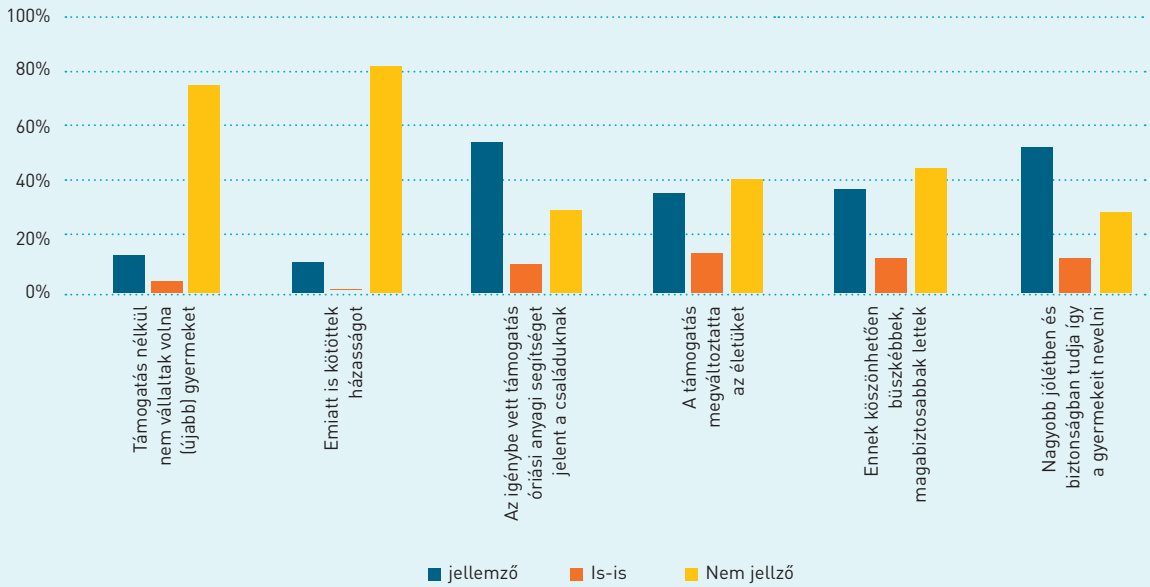

11. ábra: A Családvédelmi Akcióterv intézkedéseinek hatása

A négy- vagy többgyermekesek még nagyobb arányban hangsúlyozták a támogatás jelentőségét az életükben, hiszen 75%-uk úgy nyilatkozott, hogy az igénybe vett támogatás óriási anyagi segítséget jelentett, 71,4%-uk pedig kijelentette, hogy ennek következtében nagyobb jólétben és biztonságban tudja a gyermekeit felnevelni. Az egy- és háromgyermekeseknek körülbelül a fele nyilatkozott hasonlóan, míg a kétgyermekeseknek 40 %-a.

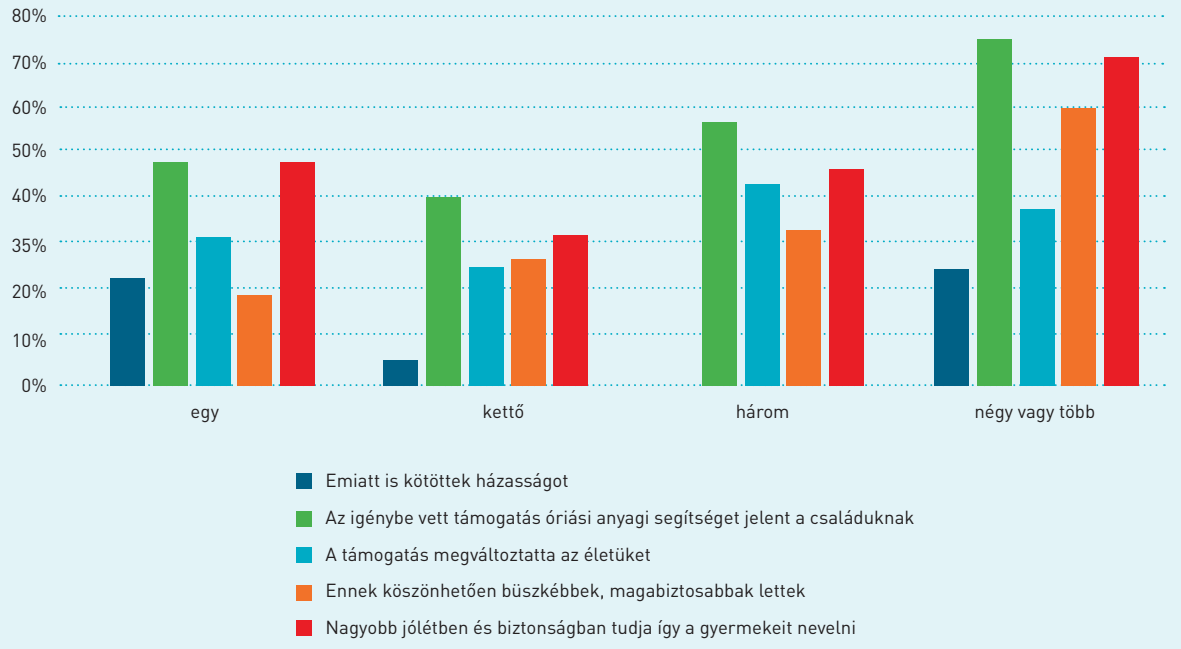

12. ábra: A Családvédelmi Akcióterv intézkedéseinek hatása, gyermekszám szerinti bontásban

Az alapfokú iskolai végzettséggel rendelkezők a Családvédelmi Akcióterv pozitív hatásaként első helyen azt említették, hogy a támogatásoknak köszönhetően nagyobb jólétben és biztonságban tudják felnevelni a gyermeküket. A közép és a felsőfokú iskolai végzettséggel rendelkezők viszont elsősorban az óriási anyagi segítség jelentőségét hangsúlyozták. Érdekes eredmény, hogy míg az alacsonyabb végzettséggel rendelkezők számára a harmadik legfontosabb hozadéka az intézkedéseknek, hogy magabiztosabbak és büszkébbek lettek, addig a magasabb iskolai végzettségűek számára fontosabb, hogy a támogatás megváltoztatta az életüket.

A településtípusokat vizsgálva a községben és nagyközségben lakók 65,6%-a érzi úgy, hogy egyrészt óriási anyagi segítséget kaptak, másrészt nagyobb jólétben, anyagi biztonságban tudják felnevelni gyermekeiket. A többi településtípusnál is ez a két válaszkategória került az első két helyre, de nem ilyen magas arányban. A budapestiek, illetve a városokban élők számára a harmadik legfontosabb következmény, hogy az adott támogatás miatt kötöttek házasságot. A támogatás által nyújtott magabiztosság és büszkeség a megyejogú városokban (26,7%) és a községekben (22,6%) élők számára volt fontosabb. A támogatás igénybevétele nélkül leginkább a községekben élők (20%) és a budapestiek (19%) nem vállaltak volna (újabb) gyermeket.

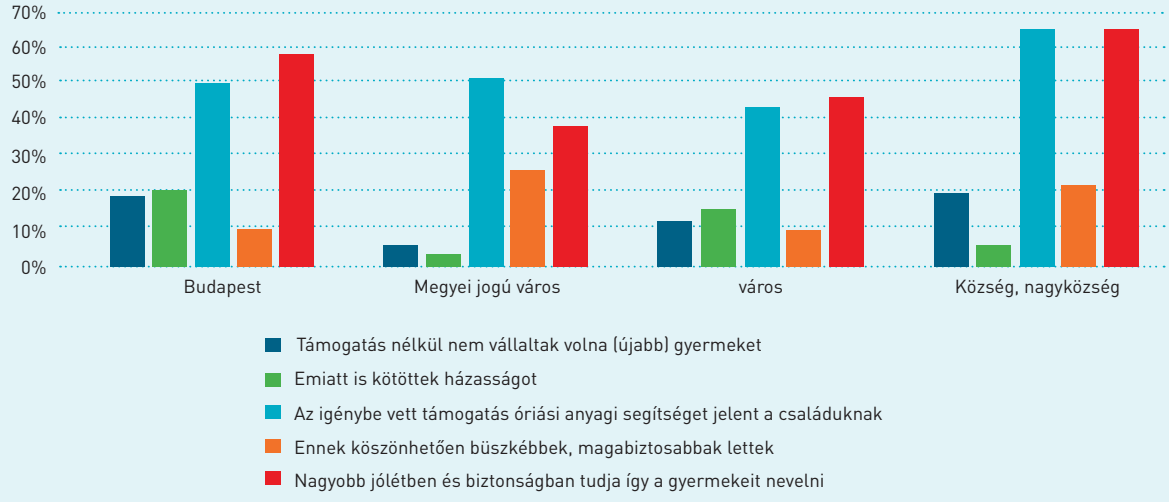

13. ábra: Mennyire igazak Önre az állítások?- településtípus szerint

Vélemények a Családvédelmi Akcióterv népesedési hatásairól

A Családvédelmi Akcióterv népesedési helyzetre gyakorolt pozitív hatását már 2019-ben, az intézkedések bevezetése előtt is érzékelték a megkérdezettek, hiszen 65,5%-uk alkalmasnak ítélte azokat a népességfogyás megállítására. 2020-ban már 7,7%-kal többen gondolták úgy, hogy az Akcióterv intézkedései javítani fogják a demográfiai helyzetünket.

A gyermekvállalási korban lévő magyarok közel háromnegyede (73,2%-a) szerint a Családvédelmi Akcióterv intézkedései javítják Magyarország népesedési helyzetét és hozzájárulnak a népességfogyás megállításához.

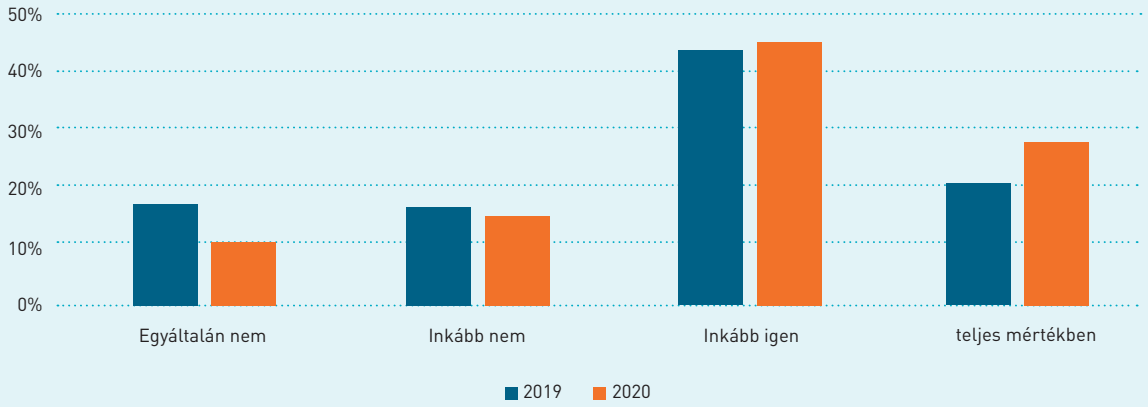

14. ábra: A Családvédelmi Akcióterv intézkedéseinek népességre gyakorolt hatása a válaszadók szerint, 2019-2020. (N= 966 és 977 fő)

Gyermekes és gyermektelen bontásban azt láthatjuk, hogy a gyermekes válaszadók 76,8%-a inkább, vagy teljes mértékben egyetértett azzal, hogy az intézkedések javítják az ország népesedési helyzetét és megállítják a népességfogyást, míg a gyermekteleneknél ez az arány valamivel alacsonyabb, 69,4%. Összességében a gyermekvállalási korban lévő magyarok között széles körű egyetértés van abban, hogy a Családvédelmi Akcióterv alapvetően jó megoldás a népesedési problémák kezelésre.

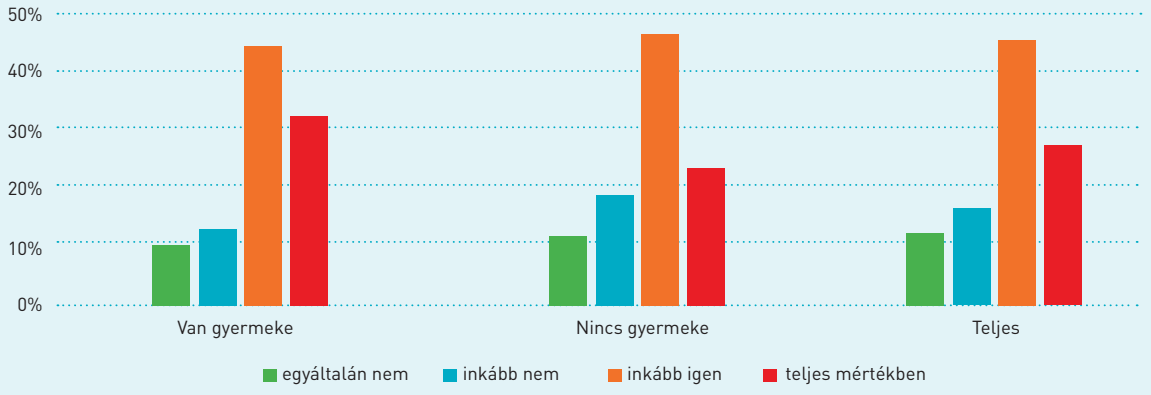

15. ábra: A Családvédelmi Akcióterv intézkedéseinek népességre gyakorolt hatása gyermekes/gyermektelen szerinti bontásban (N=977 fő)

Összegzés

A Családvédelmi Akcióterv rendkívüli népszerűségét mutatja, hogy a bevezetést követő első évben az intézkedésekkel a magyarok nagytöbbsége egyetértett és hasznosnak találta azokat. A széleskörű társadalmi támogatottságot jelzi, hogy kutatásaink szerint az egyetértők aránya a 2019-es évhez képest számottevően növekedett. A megismételt felmérés során átlagosan 10,6%-kal támogatták többen az intézkedéseket. A megkérdezettek a leghasznosabbnak a bölcsődefejlesztési programot (91,5%) és a CSOK-ot (82,2%) találták.

2020-ban a kialakult járványhelyzetben sem csökkent az érdeklődés babaváró támogatás és a nagycsaládosok autóvásárlási támogatása esetében a 2019-es évhez képest. A bölcsődefejlesztési program, valamint a CSOK pedig töretlenül nagy népszerűségnek örvend.

A támogatások jelentős pozitív hozadéka a házasságkötések növekvő száma és az emelkedő születésszám, de a demográfiai eredmények mellett nem elhanyagolható, hogy a Családvédelemi Akcióterv hatására javult a családok életszínvonala, és az anyagi segítségnek köszönhetően nagyobb jólétben és biztonságban tudják nevelni a gyermekeiket. A családok magabiztosabbak és büszkébbek lettek, továbbá közel ötödük a támogatások hatására vállalt (újabb) gyermeket.

A gyermekvállalási korban lévő magyarok háromnegyede szerint a Családvédelmi Akcióterv intézkedései javítják Magyarország népesedési helyzetét és hozzájárulnak a népességfogyás megállításához, amit a népmozgalmi adatok is alátámasztanak.

Baraté Edina - Fail Ágnes - Szomszéd Orsolya

A koronavírus járvány első hullámának családokra gyakorolt hatása

Betekintő
A koronavírus megjelenése Magyarországon és az ezt követő veszélyhelyzet március 11-i kihirdetése példátlan kihívás elé állította az ország lakosait. A vírus terjedése nemcsak megbetegedéstől való félelmet, hanem sokkal inkább pénzügyi és gazdasági bizonytalanságot eredményezett az emberek mindennapjaiban. Éppen ezért vált fontos kutatási témává, miként alakult az emberek és a családok kapcsolatrendszere, problémakezelése. A Kopp Mária Intézet a Népesedésért és a Családokért (KINCS) felmérésének eredményei szerint a magyar emberek jól kezelték a veszélyhelyzettel járó kihívásokat, ezt bizonyítja az is, hogy a megkérdezettek háromnegyede érezte úgy, hogy képes a felmerülő problémák megoldására. A családi kapcsolatok kiemelkedő szerepet játszottak a járványhelyzet idején, hiszen a megkérdezettek nagyrésze a családtagjaira támaszkodott.
A családtagok közti kapcsolatok erősödésére utal, hogy hatszor többen számoltak be arról, hogy javultak a családon belüli kapcsolatok (25%), mint ahányan romlást tapasztaltak (4%). A válaszadók közel fele (45%) úgy érezte, sokkal több időt tudtak egymásra fordítani a járványügyi veszélyhelyzet alatt, mint korábban, s több olyan közös programra is időt tudtak szakítani, amire azelőtt nem volt lehetőségük. Az emberek háromnegyede egyértelműen pozitívan élte meg a járvány első hulláma alatti veszélyhelyzeti időszak miatt otthon töltött időt. Annak ellenére, hogy rendkívül nagy kihívással kellett szembenézniük az embereknek a járványhelyzet miatt, mégis sikerült a családi kapcsolatok megőrzésével és megerősítésével időlegesen túljutni a nehézségeken.

Bevezetés

A koronavírus terjedése a világban[1] komoly járványügyi szabályok bevezetését eredményezte Magyarországon is 2020 tavaszán, amelyek szigorúsága hatékonynak bizonyult, hiszen a vírus terjedését az első hullám alatt hazánkban sikerült kordában tartani. A Koronavírus-járvány Elleni Védekezésért Felelős Operatív Törzs 2020. január 31-én tartotta első ülését. Az első magyarországi betegeket 2020. március elején diagnosztizálták. Március 11-én a magyar kormány úgy döntött,

[1] 2019 decemberében Kínában, Vuhan városában ismeretlen eredetű kórokozót azonosítottak, mely a SARS-CoV2 nevet kapta. Az általa okozott betegséget COVID-19-nek nevezik. A vírus cseppfertőzéssel terjed: köhögéssel, tüsszentéssel, kilégzéssel kerül a környezetbe, majd a közelben tartózkodó másik emberre. (Fertőzési rátája: 2-5.) Akárcsak a többi légúti betegségeket okozó vírusos megbetegedést, a koronavírus-fertőzést is elkaphatja bárki. Fogékonyabbak lehetnek rá a gyerekek, az idősek, a gyengült immunrendszerűek, illetve egyéb, a szervezet ellenálló képességének gyengülését okozó betegséggel élők. A legmagasabb kockázati csoportba a szív- és érrendszeri betegségekkel rendelkezők, illetve a cukorbetegek tartoznak, de fokozott veszélynek vannak kitéve a vesebetegséggel élők, illetve a 60 év feletti idősek is. Leggyakrabban enyhe tünetekkel jár: láz, köhögés, légszomj, izomfájdalom és fáradékonyság. Ritkábban súlyos kórforma alakulhat ki, ami tüdőgyulladással, heveny légzési elégtelenséggel, vagy több szervi elégtelenséggel járhat. Azoknál a betegeknél alakul ki gyakrabban súlyos, akár életveszélyes állapot, akik valamilyen krónikus alapbetegségben (magas vérnyomás, szív- és érrendszeri betegség, cukorbetegség, májbetegség, légzőszervi betegség, daganatos betegség) szenvednek. (https://koronavirus.gov.hu; https://www.tudokozpont.hu/koronavirus-fertozes)

hogy rendkívüli jogrendet és veszélyhelyzetet rendel el az ország teljes területére. Az egyetemeken intézménylátogatási tilalmat és távoktatást rendeltek el, melyet pár nappal később minden oktatási intézményre kiterjesztettek. Beutazási tilalom lépett életbe először Olaszországgal, Iránnal, Dél-Koreával és Kínával kapcsolatban és Magyarország ideiglenesen visszaállította a határellenőrzést Ausztria és Szlovénia viszonylatában. A kormány korlátozta a 100 főnél nagyobb beltéri, valamint az 500 főnél nagyobb kültéri rendezvények megtartását. Március közepétől lehetővé tették az otthoni munkavégzést ott is, ahol korábban ez egyáltalán nem volt gyakorlat. Az idősebb generáció számára több felhívás készült, mely az otthonmaradás fontosságára hívta fel a figyelmüket és bevezették az idősek vásárlási idősávját. Ezzel párhuzamosan a családtagok segítsége is fókuszba került, például a hozzátartozók is kiválthatják az idősebb rokonok gyógyszereit.

A szigorú korlátozó intézkedések mellett a magyar emberek fegyelmezettsége is szükséges volt ahhoz, hogy hatékonyan kezeljük a járványhelyzetet, és más országokhoz képest kedvezőbb mutatókkal zárjuk a járvány első hullámát. Fontos tanulságokat szűrhetünk le tehát a koronavírus járvány első hullámának családokra gyakorolt hatásával kapcsolatos első kutatásunkból, amely a járvány újabb hulláma során is hasznos lehet. Nemcsak hazánkban készült kutatás a témában az első hullám tapasztalatairól. Egy, az Egyesült Királyságban végzett 5500 szülő bevonásával készült országos reprezentatív vizsgálat[2] a karantén időszak pozitív hozadékairól számolt be. Több anya nyilatkozott a szülő-gyermek kapcsolat javulásáról. A megkérdezett nők csaknem egyharmada beszélt arról, hogy az együtt töltött idő alatt közelebb került a gyermekéhez, és mindössze 5% állította, hogy kapcsolatuk rosszabb lett. A felmérés során arra is fény derült, hogy az otthoni munkavégzés nem rombolta a családi kapcsolatokat, sőt, a kapcsolat javulásáról számoltak be a megkérdezettek.

Egy másik, az Egyesült Államokban végzett felmérés[3] pedig arra világított rá, hogy a mentális egészség különbséget mutat családi állapot szerint, hiszen míg a nem házas szülők 30%-a érezte gyakran depressziósnak vagy tehetetlennek magát a járvány időszakában, addig a házas szülők esetében ez az arány csupán 17% volt. A 18 év alatti gyermeket nevelő nem házas szülők egyharmada (34%) vallotta, hogy nem tudta kontrollálni a szorongást az adott időszakban, míg a házas szülők körében 21% nyilatkozott így. A nem házasok 37%-a érezte magát idegesnek, kimerültnek, a házasok közül 28% vélekedett ugyanígy.

A kutatás módszeréről

Tanulmányunk a koronavírus okozta helyzet feltérképezésére irányuló reprezentatív felmérést mutatja be, amelyre 2020 áprilisában került sor a magyar családok körében. A kutatás azt vizsgálta, hogyan élték meg a krízishelyzetet az emberek, hogyan alakult az otthon töltött közös idő, milyen eszközökkel védekeztek a családok a járvány terjedésének megakadályozása érdekében, kire számíthattak a nehéz időkben, milyen volt az otthoni hangulat, és mitől tartottak leginkább a vírushelyzetben.Az adatfelvétel során 1000 embert kérdeztünk meg telefonos (CATI) lekérdezéssel, a célcsoport a 18 évnél idősebb magyar lakosság volt. 47% férfi, valamint 53% nő válaszadó vett részt a felmérésben. Legnagyobb arányban a 60 év felettiek képviseltették magukat a mintában, arányuk 28%. Őket követték a 30-39 évesek (19%), az 50-59 évesek, a 18-29 évesek (18%), végül pedig a 40-49 évesek (16%) csoportja. Az iskolai végzettséget illetően az alapfokú

[2] *Brienna Perelli-Harris – Sandra Walzenbach: Parents in the UK report stronger relationships with their kids during lockdown, ESRC Centre for Population Change, Policy Briefing 54, July 2020 (https://ifstudies.org/blog/parents-in-the-uk-report-stronger-relationships-with-their-kids-during-lockdown)*

[3] *Christos Makridis – Wendy Wang: Census: Married people less stressed during coronavirus shutdowns, The Federalist, 2020. június 29. (https://thefederalist.com/2020/06/29/census-married-people-less-stressed-their-kids-better-educated-during-coronavirus-shutdowns/)*

végzettséggel rendelkezők a minta felét tették ki. Őket követték a középfokú végzettségűek 32%-kal, majd a felsőfokú végzettséggel rendelkezők 18%-os aránnyal. A válaszadók családi állapotát vizsgálva a minta közel fele házas (47%), 32% hajadon/nőtlen, további 11% elvált, valamint 9%-ra tehető az özvegyek aránya. A nőtlen/hajadon besorolásba került válaszadók (386 fő) 24,1%-a élt párkapcsolatban. A demográfiai mutatókat tovább vizsgálva elmondható, hogy a válaszadók körében a legtöbben városokban (32%), valamint községben/faluban élnek (31%), őket követik a megyeszékhelyen lakók (21%), valamint a fővárosban élők (16%). A válaszadók 46,7%-ának volt gyermeke, ebből pedig 26% azok aránya, akik 18 év alatti gyermeket neveltek.

A megkérdezettek fele válaszolta, hogy ketten vagy hárman élnek egy háztartásban, harmaduk, hogy négyen vagy többen, 14%-uk egyedül él. Annak kapcsán, hogy milyen típusú ingatlanban tartózkodnak, kb. kétharmaduk mondta azt, hogy kertes házban. A nem egyedül élők jellemzően élettársukkal/férjükkel (49%) és/vagy gyermekikkel élnek (48%).

Eredmények

A koronavírus családokra gyakorolt hatásával foglalkozó közvélemény-kutatásunk eredményeinek elemzését egy tisztítási folyamat előzte meg, amely során kiszűrtük azokat az adatokat, amelyek alkalmatlannak bizonyultak a feldolgozásra. Az adatokat illetően 95%-os megbízhatósági szintről beszélhetünk, a statisztikai hibahatár pedig +/-3,2%-ra tehető. Az elemzés SPSS statisztikai adatelemző programmal készült. Elemzésünk négy fő részre tagolódik, amelyek a következők: anyagi helyzet és munkavégzés a járványhelyzet idején; a járványügyi intézkedésekkel kapcsolatos tájékozódás és vélekedés; közérzet és a családok helyzete a vírus idején, valamint a koronavírus pozitív hozadékai

Anyagi helyzet és munkavégzés a járványhelyzet idején

A koronavírus okozta bizonytalanabbá váló gazdasági helyzet sokakban keltett aggodalmat munkájukat és megélhetésüket illetően. Válaszadóink anyagi helyzetükkel való elégedettségét vizsgálva azt találtuk, hogy a legtöbben beosztással jól kijöttek jövedelmükből (41%). 23%-ot tett ki azok aránya, akik éppen, hogy kijöttek a jövedelmükből, további 21%-ot pedig azoké, akik gondok nélkül éltek. A válaszadók 10%-ának hónapról hónapra anyagi gondjai voltak, 3%-uk pedig nélkülözések között élt.

Amennyiben a különböző demográfiai változókkal vizsgáljuk az anyagi helyzetet, azt láthatjuk, hogy nemek tekintetében a férfiak voltak jobb helyzetben. A korcsoportokat vizsgálva a 18-29 éves korosztály mondta legnagyobb arányban, hogy gondok nélkül él (39%), anyagi gondokkal pedig leginkább az 50-59 éves korcsoportba tartozók küzdöttek. Az iskolai végzettség függvényében az anyagi helyzet nem mutatott meglepő eredményeket: a felsőfokú végzettséggel rendelkezők voltak legnagyobb arányban, akik gondok nélkül éltek (36%) vagy beosztással jól kijöttek (51%). Anyagi problémákkal legnagyobb arányban az alapfokú végzettségűek küzdöttek. A településtípus és az anyagi helyzettel való elégedettség összefüggésének vizsgálatánál az eredmények szerint a fővárosban élők voltak a legjobb helyzetben (22% gondok nélkül él, 52% beosztással jó kijön), míg a községben, falvakban élők a legrosszabban (18 % gondok nélkül él, 37% beosztással jól kijön). Jobb helyzetben voltak ugyanakkor a 18 év alatti gyermekkel rendelkező válaszadók az anyagi helyzet megítélését illetően (24% gondok nélkül él, míg ahol nincs 18 év alatti gyermek, ez az arány 20%).

A kutatás során fontosnak tartottuk feltenni a gazdasági aktivitás kérdését, hiszen ez alapján azt is megvizsgálhatjuk, hogy a magyar emberek mekkora arányban kerültek nehéz munkaerőpiaci helyzetbe a koronavírus miatt. A felmérésünk szerint 2020 áprilisában 47% volt azok aránya, akik dolgoznak, 26% nyugdíjas, 13% pedig azoké, akik nem dolgoznak, de a járványhelyzet előtt dolgoztak, tehát a járványhelyzet következtében veszítették el állásukat. 5% volt nappali tagozatos hallgató, s 3%-ban voltak azok, akik GYES-en, GYED-en vagy GYET-en voltak. Nemek szerinti bontásban az látható, hogy a férfiak 14%-kal nagyobb arányban dolgoztak a nőkhöz képest (54%, míg a nőknél 40%), ugyanakkor nagyobb arányban voltak azok a férfiak, akik a járvány-

helyzet alatt veszítették el munkájukat (a nők esetében 10%, a férfiaknál 16%). Iskolai végzettség tekintetében a felsőfokú végzettséggel rendelkezők közel kétharmada dolgozott (68%), legkisebb arányban pedig az alapfokú végzettségűek dolgoztak 36%-kal. Az alapfokú végzettségűek körében voltak a legnagyobb arányban azok, akik a járványhelyzet idején veszítették el munkájukat (16%). Az adatok szerint a gyermeket tervező dolgozók és a gyermeket nem tervező dolgozók között 22%-nyi különbségről beszélhetünk, a gyermeket tervezők javára.

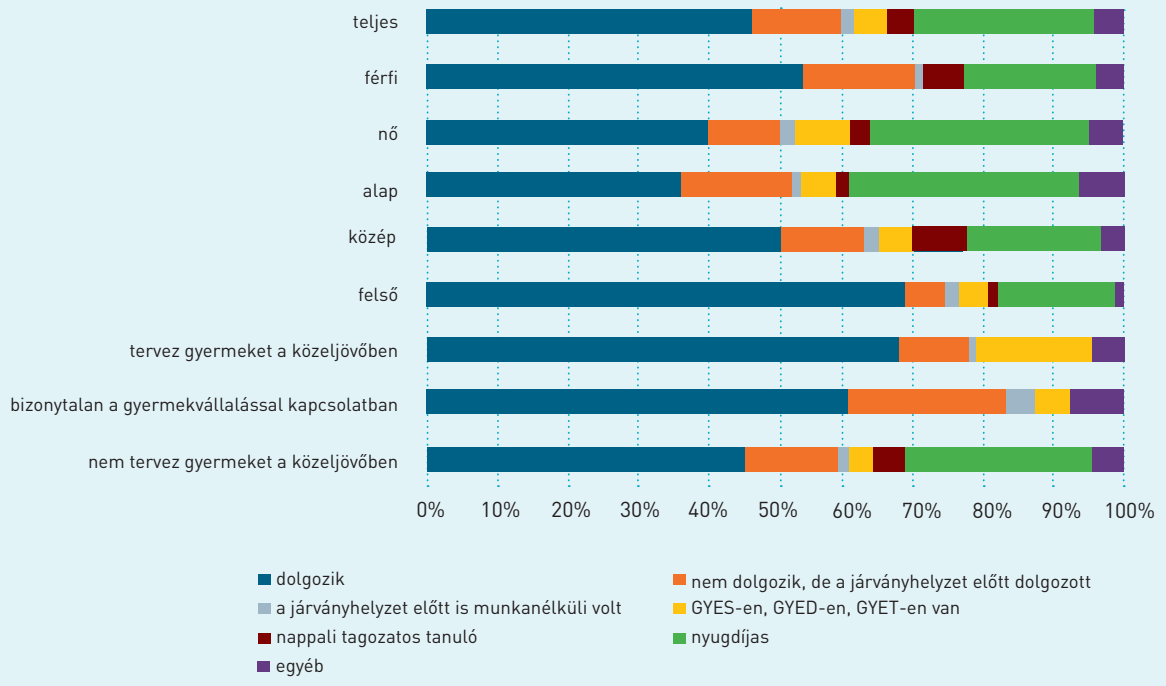

1. ábra: Jelenlegi gazdasági aktivitás (N=1000 fő)

A gazdasági aktivitást követően megkérdeztük válaszadóinkat, rendelkeznek-e valamilyen megtakarítással/tartalékkal, ami segíthet átvészelni a kritikus időszakot. Az adatokból kiderült, hogy a válaszadók több mint fele (52,8%-a) rendelkezett valamilyen megtakarítással a járványhelyzet idején. Nemek szerinti bontás tekintetében nem mutatkozott különösebb eltérés, mindössze 4%-nyi különbség a férfiak javára (55%-nak van megtakarítása, nőknél ez az arány 51%). A korcsoportokat vizsgálva látható, hogy a 18-29 évesek rendelkeztek legnagyobb arányban megtakarítással (64%), őket követték a 30-39 évesek és a 60 év felettiek 53 és 51%-kal, legkisebb arányban, de így is közel minden második 40-49 éves rendelkezett megtakarítással: 47%-nak volt félretett pénze. Az iskolai végzettség tekintetében kiugró értéket mutattak a felsőfokú végzettséggel rendelkezők, hiszen közel 80%-nak volt megtakarítása, míg az alapfokú végzettségűek körében ez az arány mindössze 37%. Hasonló eredményekről beszélhetünk a lakóhelyet vizsgálva. Minél nagyobb településen élt valaki, annál nagyobb arányban rendelkezett megtakarítással (a fővárosban élők 64%-ának, míg a községekben élők 44%-ának van félretett pénze).

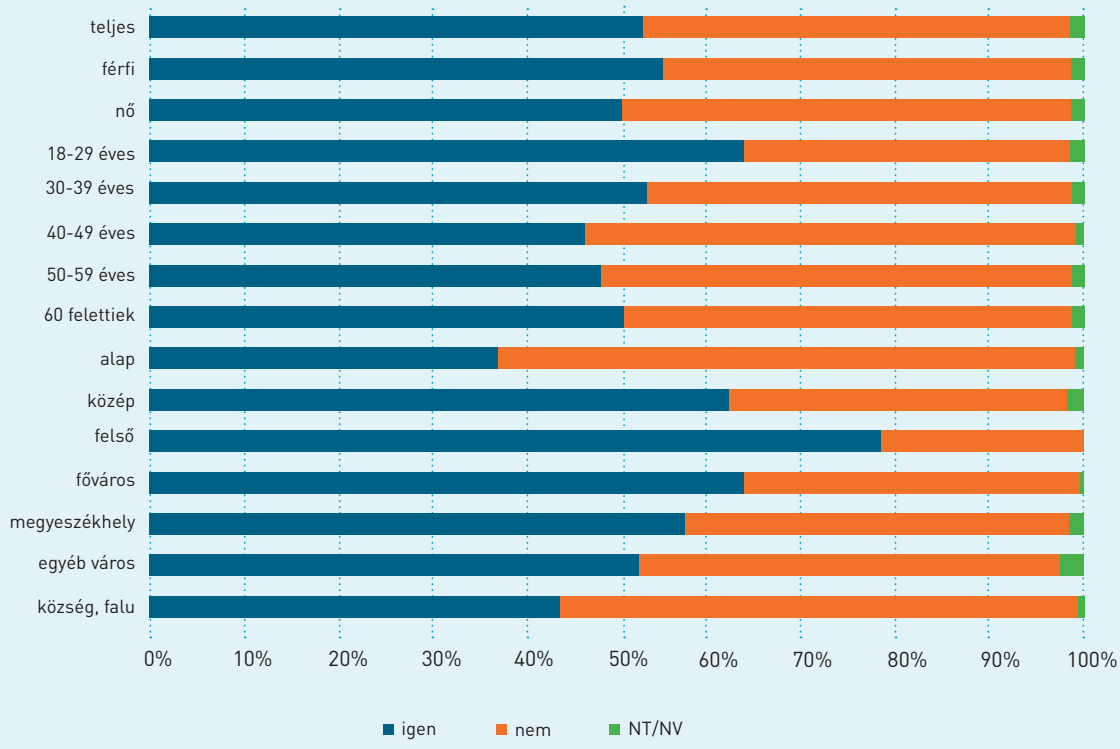

2. ábra: Rendelkezik-e ön vagy az önnel együtt élők megtakarítással, tartalékkal? (N=1000 fő)

A járványhelyzet idején – részben a digitális oktatásra való átállás miatt – sok munkahelyen felmerült a home office lehetőségének kérdése. Éppen ezért szerettük volna megtudni azoktól a válaszadóktól, akik a járványhelyzet idején is dolgoztak, volt-e lehetőségük az otthonról történő munkavégzésre. Az adatok szerint a koronavírus első hulláma idején dolgozók háromnegyede dolgozott teljes munkaidőben, részmunkaidősök aránya 11% volt, az alkalmi jelleggel vagy egyéb módon munkát végzőké pedig 3-3%. A dolgozók körében 24%-nak volt lehetősége teljes mértékben otthonról dolgozni, 13%-nak pedig részben, azonban a minta túlnyomó többségének, 62%-nak egyáltalán nem volt lehetősége a homeoffice-ra. Fontos megemlíteni, hogy a nőknek 15%-kal nagyobb arányban volt lehetősége a teljesen vagy részben otthonról történő munkavégzésre a férfiakhoz képest. Az iskolai végzettség esetében azonban már markánsabb különbségekről beszélhetünk. Itt az látszik, hogy minél magasabb iskolai végzettséggel rendelkezett valaki, annál rugalmasabb volt a munkavégzése is: a felsőfokú végzettségűek 54%-a, tehát több, mint fele tudott teljes mértékben otthonról dolgozni, ami az alapfokú végzettségűeknél mindössze 7% volt. A lakóhely tekintetében is hasonló tendenciát láthatunk. Minél nagyobb településen élt valaki, annál inkább lehetősége volt a rugalmasabb munkavégzésre. Míg a fővárosban élők 47%-ának volt lehetősége teljes mértékben az otthoni munkavégzésre, addig a községekben élőknél ez az arány mindössze 17%. A fővárosban élők és a felsőfokú végzettségűek tehát nagyobb mértékben vehették igénybe az otthoni munkavégzés lehetőségét.

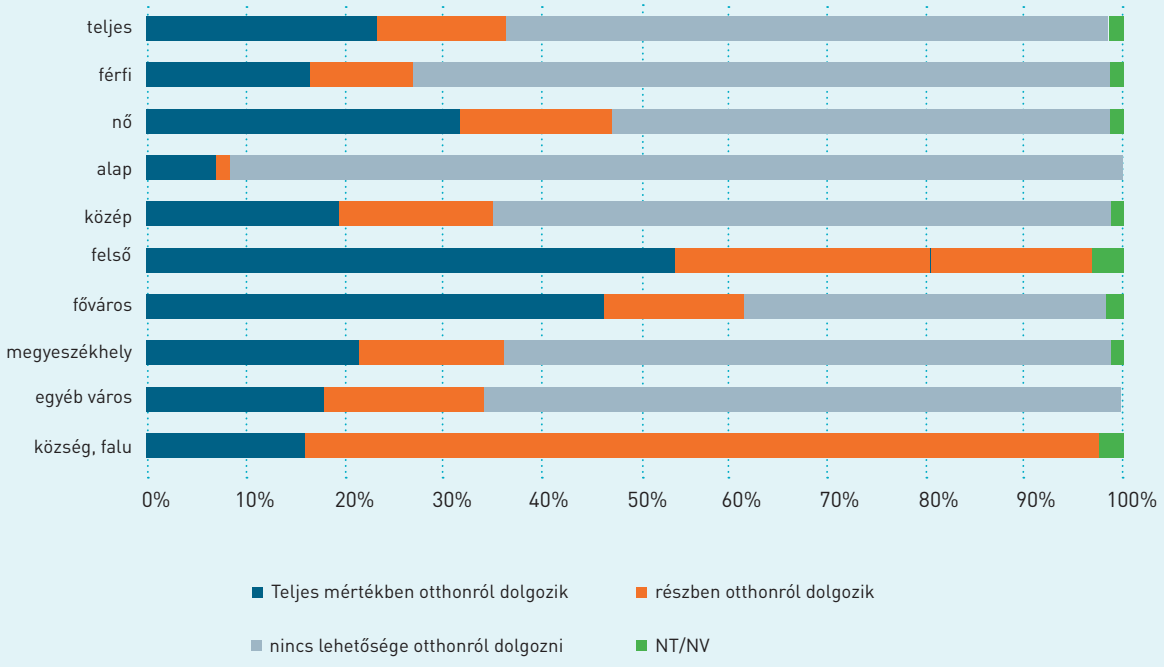

3. ábra: Otthoni munkavégzés lehetősége (Jelenleg dolgozók N=467 fő)

A járványügyi intézkedésekkel kapcsolatos tájékozódás és vélekedés

Az emberek járványhelyzettel kapcsolatos tájékozódása és vélekedése nagyban befolyásolhatja a járványügyi intézkedésekhez való hozzáállást is. Éppen ezért megkérdeztük az embereket arról, honnan, milyen forrásokból tájékozódtak a koronavírusról, valamint a járványhelyzetről és az ehhez kapcsolódó intézkedésekről. A válaszadók több mint fele (57%-a) különböző internetes hírcsatornákról gyűjtött információt a koronavírusról, 49% pedig a közmédiából. További 36% azok aránya, akik a különböző kereskedelmi tévékből tájékozódtak, s csak 31% az operatív törzs sajtótájékoztatóját figyelők aránya, annak ellenére, hogy ezt tartották a leghitelesebb forrásnak. A válaszadók 26%-a az Operatív Törzs sajtótájékoztatóit tartotta a leghitelesebb hírforrásnak a koronavírus járvánnyal kapcsolatban, 20% a közmédiát és csak 11% a kereskedelmi csatornákat, 19% az internetes hírportálokat és mindössze 3% a közösségi médiát. A járványügyi intézkedések ismertségét illetően azt tapasztaltuk, hogy a válaszadók 38%-a teljes mértékben, további 43%-a pedig inkább ismerte a járványügyi intézkedéseket. Az intézkedésekkel való egyetértés is rendkívül magas volt: leginkább a közösségi rendezvények korlátozásával értettek teljes mértékben egyet a válaszadók (84%), ezt pedig a határzár (74%) és a személyes kontaktusok korlátozása (73%) követte. A megkérdezettek többsége, átlagosan tízből nyolc válaszadó egyetértett a bevezetett járványügyi intézkedésekkel. Minden intézkedés bevezetése esetében több, mint 50% a teljes mértékben egyetértők aránya, ugyanakkor legkevésbé a munkáltatóknak és az egyéni vállalkozóknak nyújtott járulékkedvezménnyel, a digitális oktatással, valamint a vásárlási és kereskedelmi korlátozásokkal tudtak azonosulni, de az egyetérértők köre ezekben az esetekben is 70% körüli.

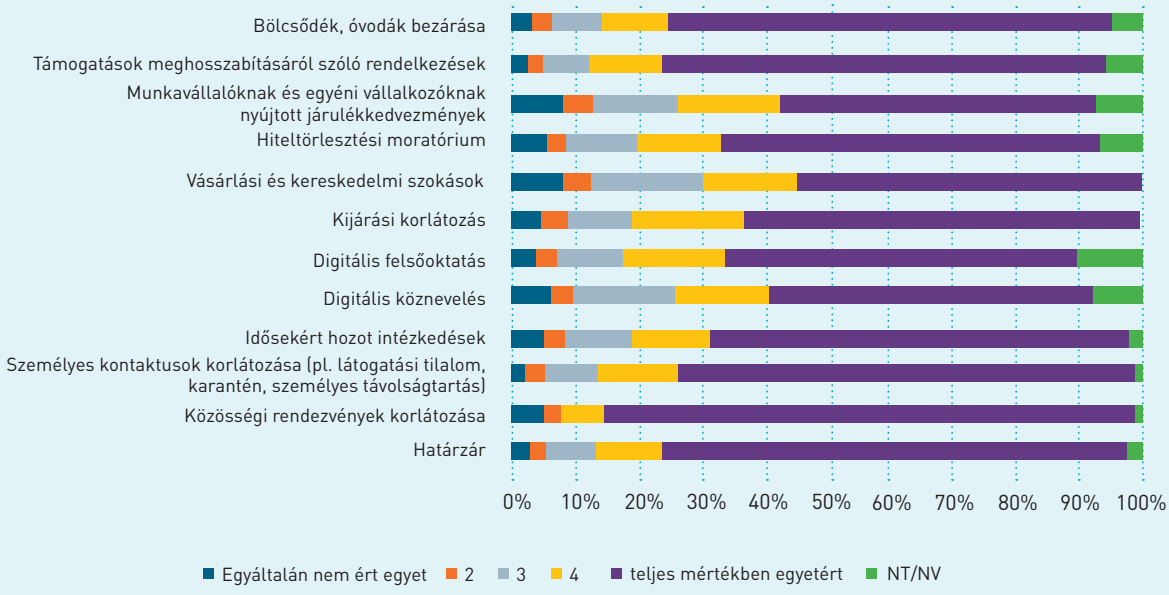

4. ábra: A járványügyi intézkedésekkel való egyetértés (N=1000 fő)

A járványhelyzet idején az emberek túlnyomó többsége eleget tett a járványügyi intézkedések betartásának. Legnagyobb mértékben a közösségi rendezvények korlátozását (89%), valamint a vásárlási és kereskedelmi szokások korlátozását tartották be (87%). A kijárási korlátozást is a válaszadók több mint 90%-a volt hajlandó betartani teljes mértékben, vagy többségében (93% teljes mértékben, vagy többségében betartotta).

A kutatás során azt is szerettük volna megtudni, hogy az intézkedések betartása mellett milyen egyéb védekezési módokat alkalmaztak az emberek. Ahogy az adatok mutatják, a válaszadók legmagasabb arányban a kézfertőtlenítők rendszeres használatát (82-90%), a gyakoribb kézmosást (78-85%), a tömegközlekedés kisebb mértékű igénybevételét (66-70%) és a kizárólag családtagokkal való találkozást (57-70%) említették. Éppen ezért elmondható, hogy az emberek minimum 50%-a (esetenként 80-90%) komolyan vette a koronavírus miatt kialakult helyzetet és a megfertőződés elkerülése érdekében többféle védekezési módszert alkalmazott. A maszkhasználat már akkor is az emberek nagyobbik részére jellemző volt, annak ellenére, hogy a tavaszi hullám alatt az utcán még nem volt kötelező a viselése.

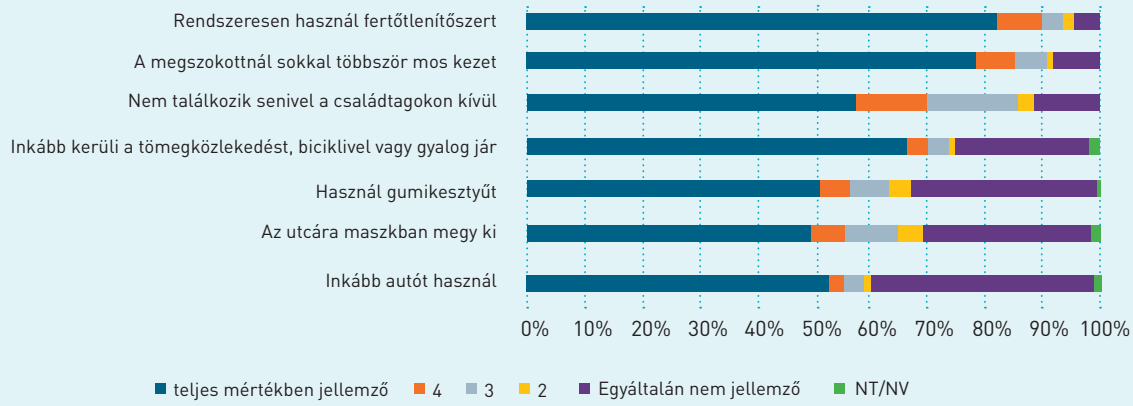

5. ábra: Gondolja végig, hogy a jelenlegi helyzetben az alábbi, koronavírus elleni védekezési módok mennyire jellemzőek Önre! (N=1000 fő)

Közérzet és a családok helyzete a vírus idején

A koronavírus okozta veszélyhelyzet kihívások elé állította a magyar társadalmat. Az új típusú megpróbáltatások, nehézségek az emberek lelki állapotára is hatással voltak. Éppen ezért fontosnak tartottuk, hogy kutatásunkkal ezen változásokat is nyomon követhessük.

Válaszadóink közel háromnegyedének (73%-ának) jól vagy nagyon jól telt az otthon töltött közös időszak a szeretteivel. További 20%-uk mondta, hogy nem volt sem jobb, sem rosszabb ez az időszak, mint a korábbi, s mindössze 7%-uk élte meg rosszabbul a koronavírus-járványt. Iskolai végzettség alapján elmondható ugyanakkor, hogy minél magasabb végzettséggel rendelkezik valaki, annál valószínűbb, hogy jól telt az otthoni közös időszak a számára. Míg az alacsony iskolai végzettségűek 66%-a élte meg jól ezeket a heteket, addig ez a középfokúak esetén 78%, a felsőfokú végzettségűek esetén pedig már 81%. Mivel az alacsony iskolai végzettségűek között többen voltak, akik elveszítették a munkájukat a vírus következtében, így nem meglepő, hogy ők érezték legkevésbé jól magukat ezekben az időkben.

Kutatásunkban arra is kíváncsiak voltunk, hogy az emberek hogyan élték meg ezt az időszakot, mennyire váltak feszültté a járvány idején? Válaszaikból azt látjuk, hogy 29%-uk nem érezte sem nyugodtabbnak, sem feszültebbnek magát, míg 47%-uk inkább nyugodtabb, 24%-uk inkább feszültebb volt. Ennek alapján elmondható, hogy a válaszadóink közel 1/3-a ugyanolyan lelkiállapotban, közel fele pedig jobban élte meg ezt az időszakot. A férfiak valamivel nyugodtabbnak bizonyultak, mint a nők (51% vs. 44%). A női válaszadók negyede volt feszültebb a járvány alatt. Azt is megvizsgáltuk, érzékelhető-e különbség a házasságban és nem a házasságban élő gyermeküket nevelő válaszadóknál a járvány alatti lelkiállapot tekintetében. Az eredmények azt mutatják, hogy a házasságban élő gyermeküket nevelők 10%-kal nagyobb arányban érezték teljes mértékben nyugodtnak magukat a nem házas válaszadókhoz képest, s a nem házasságban élők között többen voltak azok, akik inkább feszültnek érezték magukat a járványhelyzet idején. Mindez egybecseng az Egyesült Államokban végzett kutatás eredményeivel, tehát jól érzékelhető a házasság védő hatása a karantén időszakában is, ahogy az élet számtalan területén.

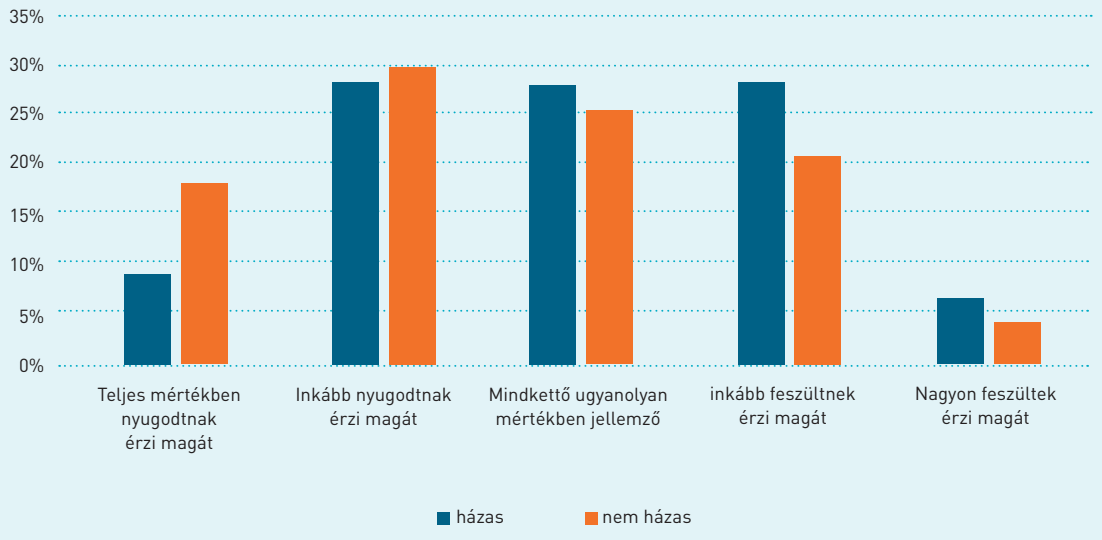

6. ábra: Lelkiállapot a gyermeket nevelő házasok és nem házasok körében a járvány idején (N=250 fő)

A lelkiállapotot nézve érdekes eredményeket kaptunk a különböző korcsoportoknál. Az életkor előre haladtával egy U alakú görbét írnak le az adatok. A 18-29 évesek 55%-a nyugodtabbnak érezte magát ebben a helyzetben. A 30-39 évesek esetében ez az arány már csak 44%, míg a 40-49 éveseknél csupán 36%. Az 50-59 évesek esetében növekedés kezdődik, hiszen itt ismét 44% azon válaszadók aránya, akikre jellemzőbb volt a nyugodtság, míg a 60 éven felüliek már inkább a 18-29 éves korosztályra hasonlítanak a lelkiállapotukat tekintve a nyugodtságukat mutató 51%-os arányukkal. Elmondható tehát, hogy a 40 éves korosztály élte meg lelkileg a legrosszabbul a koronavírus-járvány időszakát, ám náluk is többen voltak a magukat nyugodtak vallók, mint feszültek. Iskolai végzettséget vizsgálva jól látszik, hogy a végzettség növekedésével egyre inkább nőtt a nyugodtabbak aránya (42-49-56%). Az alapfokú végzettséggel rendelkezők 27%-a, a középfokúak 21%-a, míg a felsőfokúak 19%-a inkább feszültebb volt a járvány első hullámának időszakában.

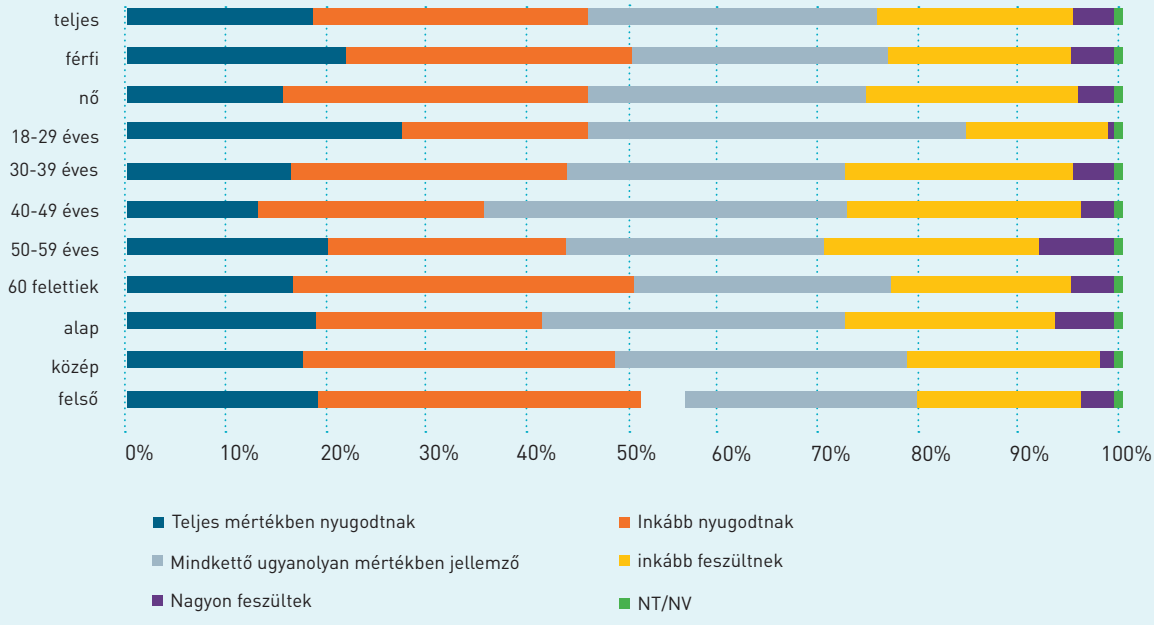

7. ábra: Ön inkább nyugodtnak vagy inkább feszültnek érzi magát mostanában? (N=1000 fő)

Arra is kíváncsiak voltunk, hogy a családtagok közötti kapcsolat változott-e a vírus időszakában és ha igen, milyen irányba? A válaszok alapján elmondható, hogy a többség esetében (71%) nem változott a családtagok közti viszony. Közel negyedüknél (24%-nál) azonban javult, míg mindössze 4%-nál romlott. Nemek tekintetében az látszik, hogy a férfiak esetében még többen (28%) voltak, akik pozitív változásról számoltak be. A korcsoportok vizsgálatakor kiderült, hogy minél fiatalabb korosztályról beszélünk, annál magasabb azok aránya, akiknek javult a családtagokkal a kapcsolata. Míg a 18-29 és 30-39 évesek körében az arányuk 29% volt, addig a 40-49 évesek esetén 23%, az 50 éven felülieknél pedig 20%. A gyermeket tervező válaszadók 56%-a számolt be pozitív irányú változásról a családtagok közötti viszonyt illetően. és közülük senki nem érezte ebben az időszakban, hogy a családtagjaival, párjával való viszonya romló tendenciát mutatna.

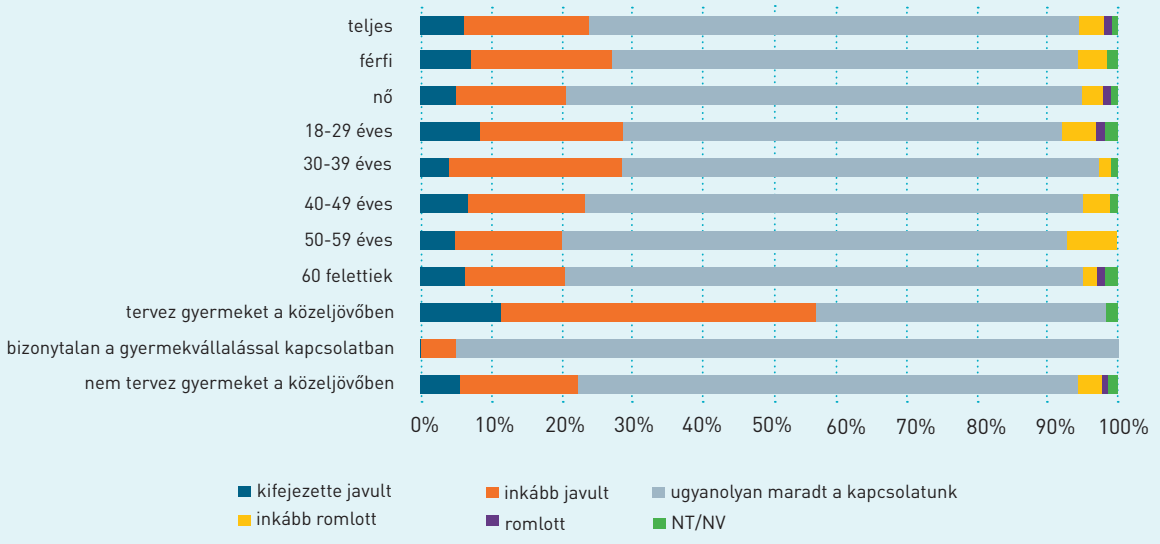

8. ábra: Változott a családtagok közötti kapcsolat a kialakult helyzetnek köszönhetően? (N=1000 fő)

Felmérésünk kiterjedt a családokat érintő – koronavírus-járvány okozta – nehézségekre is. A válaszok alapján elmondható, hogy a kutatásban résztvevők jelentős része meg tudott birkózni a koronavírus okozta nehézséggel. Közel egyötödüknek jelentett nehézséget a kialakult helyzetben a pénz előteremtése és beosztása (23%), az egészségügyi problémák megoldása (22%), valamint a munkahelyi bizonytalanság (21%). A gazdasági nehézségek és a járvány okozta egészségügyi problémák jelentették tehát a legnagyobb nehézséget ezen időszak alatt. Legkevésbé a várandósok esetében az ellátás (2%), a gyermekfelügyelet (5%), a munkahelyre történő rendszeres bejárás (6%), az otthonról történő munkavégzés és a tanulás segítése (6-6%) jelentett nehézséget a válaszadóknak.

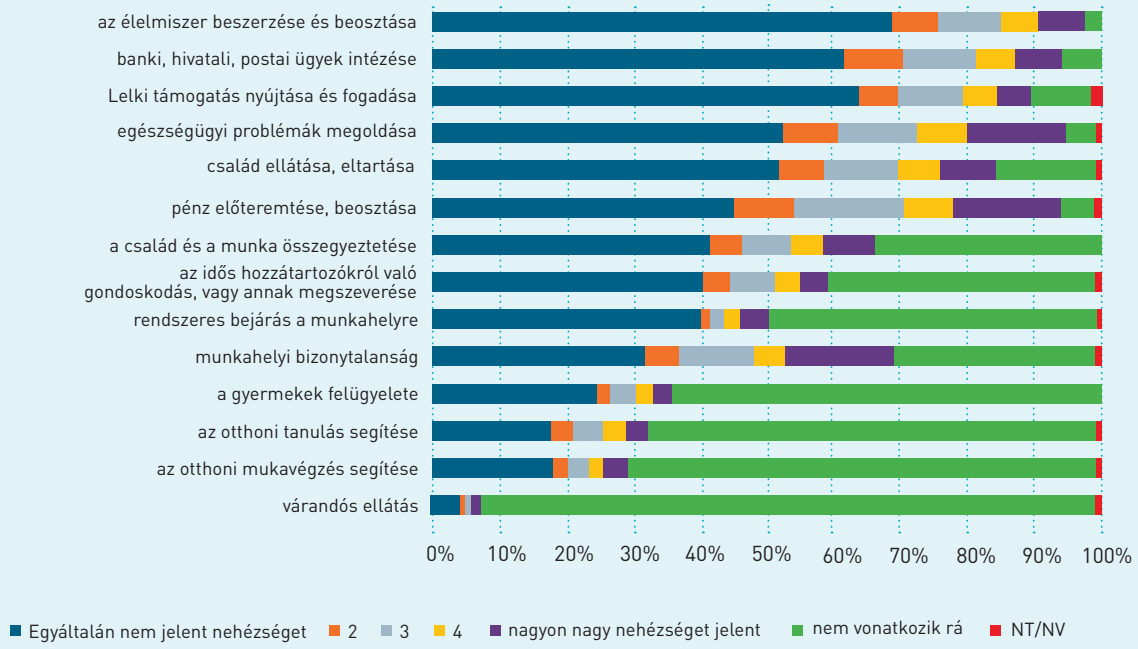

9. ábra: Mekkora nehézséget jelent az Önök családjának a most kialakult helyzetben...? (N=1000 fő)

A válaszadókat arról is kérdeztük, hogy milyen lehetséges következményektől tartanak a kialakult járványhelyzetben. A legtöbben a megbetegedésétől (44%) és valamely családtag munkahelyének elveszítésétől (43%) tartottak. További 31% tartott attól, hogy felélik a megtakarításaikat és elszegényednek, 29% attól, hogy személyes ügyeik intézése olyan mértékig elakad, hogy abból hátrányuk származik, 27% pedig attól, hogy a családja számára fontos esemény(ek) elmarad(nak), illetve, hogy hosszabb távon le kell mondania kikapcsolódási lehetőségekről. A többi lehetséges aggodalmat keltő eseménytől a válaszadók kevesebb, mint egyötöde tart. Jól látszik tehát, hogy a megkérdezettek elsősorban rokonaik egészségéért, családjuk anyagi helyzetéért és munkahelyük elvesztéséért aggódnak.

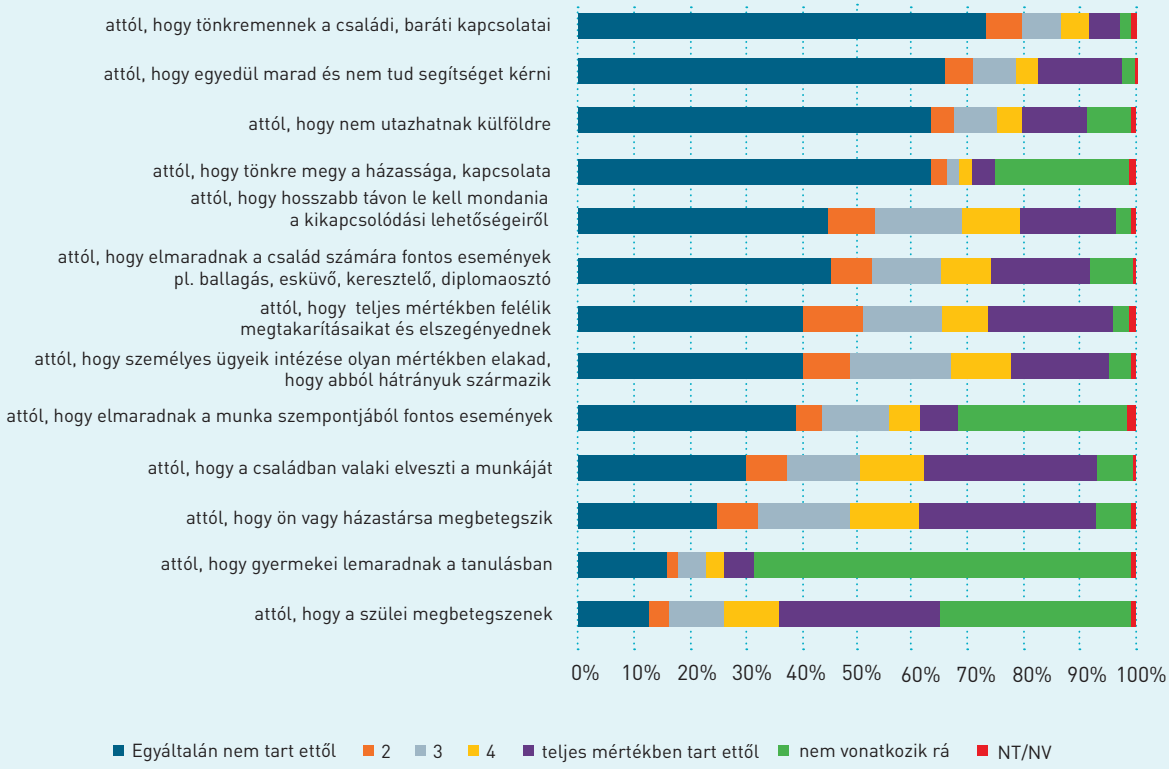

10. ábra: A járványhelyzet miatt tart-e Ön...? (N=1000 fő)

Kutatásunk során arra is kíváncsiak voltunk, hogy hogyan segítették egymást a családtagok, rokonok a veszélyhelyzet idején. Kétharmaduk sokat beszélgetett és igyekeztek megnyugtatni egymást, 60%-uk megosztotta a házimunkát. A válaszadók közel fele (48%) segített a bevásárlásban idős családtagjai számára, ezáltal védve az idősebb generációt a vírustól. További 44% anyagilag is támogatta szeretteit, ami azért is rendkívül pozitív, mert ezek szerint sokan nemcsak lelkileg, de anyagilag is számíthattak a családtagjaikra. A válaszadók egyharmada odafigyelt arra is, hogy a legidősebb családtagokat védjék az esetlegesen fertőző legfiatalabbaktól.

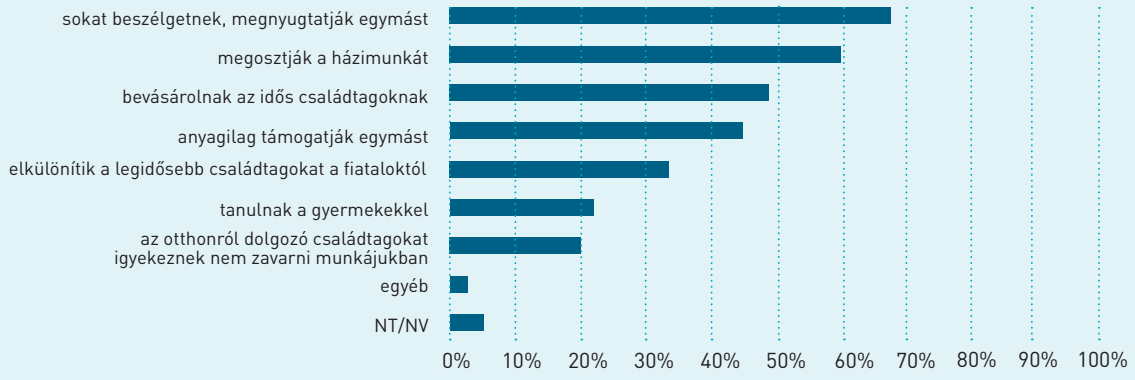

11. ábra: Önök – családon belül – hogyan segítik egymást a most kialakult helyzetben? (N=1000 fő)

Megállapítható, hogy a családi kohézió erősödött a járvány első hulláma alatt, a családokon belül számíthattak egymásra az emberek. A veszélyhelyzet alatt még inkább megmutatkozott a család óvó, védő erejének a jelentősége, ami segített megküzdeni a nehézségekkel.

A koronavírus pozitív hozadékai

Habár a koronavírus-járvány példátlan helyzetet teremtett, s teremt jelenleg is a világ valamennyi országában, az ezzel járó negatív változások mellett – ha nem is túl nagy számban, de – beszélhetünk néhány pozitív hozadékról is. Válaszadóink 65%-a szerint a veszélyhelyzet szülte legfőbb pozitívum az egészségügyi dolgozók és a pedagógusok munkájának fokozott megbecsülése. Közel 50%-uk szerint (48%) ezen időszak alatt erősödött az emberek közötti bizalom, együttműködés és empátia. Harmadik helyen, mint pozitív hozadékot azt említették, hogy az egészségre és higiéniára nagyobb figyelem irányul (43%-kal). A válaszadók közel egynegyede (26%-a) szerint a koronavírus járvány hatására felgyorsult az online ügyintézések menete, s ötödük (19%-uk) szerint elfogadottabbá vált a távmunka, az otthoni munkavégzés, erősödött a nemzedékek közötti szolidaritás és kialakultak új tanulási módszerek. A koronavírus okozta helyzet egyrészt rávilágított néhány különösen fontos szakember munkájára, összekovácsolta az embereket, megerősítette a köztük lévő együttműködést és az egymás iránt érzett empátiát, valamint felhívta a figyelmet az egészségünkre és a higiénia fontosságára is.

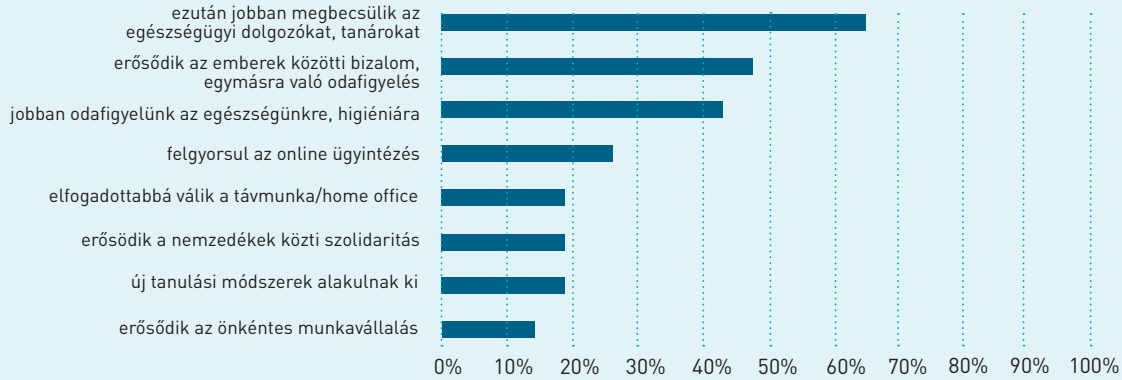

12. ábra: A kialakult helyzet mindenki számára egy különösen megterhelő és bizonytalanságokkal teli időszak. Mégis, ha valami pozitív hozadékot lehet kiemelni, mi lenne az? (N=1000 fő)

Összegzés

A koronavírus első hulláma okozta rendkívüli helyzet feltérképezésére a Kopp Mária Intézet a Népesedésért és a Családokért (KINCS) kutatást végzett a magyar családok körében. A felmérés során szerettük volna megtudni az emberek járványhelyzettel kapcsolatos attitűdjeit – miként alakultak a családi kapcsolatrendszerek, valamint a probléma-kezelés. A vírus okozta gazdasági helyzet miatt fontosnak bizonyult a megkérdezettek anyagi helyzetét és gazdasági aktivitását is megvizsgálni. A felnőtt lakosság körében felmérésünk alapján 47%-ot tett ki azok aránya, akik dolgoztak, 26% nyugdíjas volt, 13% pedig a járványhelyzet következtében veszítette el állását, ami az alapfokú végzettségűeket érintette leginkább. A válaszadók több mint fele rendelkezett valamilyen megtakarítással. A dolgozók egynegyedének volt lehetősége teljes mértékben otthonról dolgozni, 13%-ának pedig részben. A fővárosban élőknek és a felsőfokú végzettségűeknek nagyobb lehetősége volt a rugalmasabb, otthoni munkavégzésre.

A koronavírusról a válaszadók több mint fele különböző internetes hírcsatornákról gyűjtött információt, közel fele pedig a közmédiából, miközben leghitelesebb hírforrásnak az operatív Törzs sajtótájékoztatóit tartották. A válaszdók 81%-a jól ismerte a járványügyi intézkedéseket. Az intézkedésekkel való egyetértés is rendkívül magas volt, 80% körüli. Leginkább a közösségi rendezvények korlátozásával értettek teljes mértékben egyet a válaszadók, ezt pedig a határzár és a személyes kontaktusok korlátozása követte. Az intézkedések betartása is hasonlóan alakult, az embereknek csak elenyésző (1-2%) volt elutasító. Az emberek minimum 50%-a (esetenként 80-90%) komolyan vette a koronavírus miatt kialakult helyzetet és a megfertőződés elkerülése érdekében többféle védekezési módszert is alkalmazott.

A koronavírus-járvány első hulláma időszakában kihirdetett veszélyhelyzetet sokan töltötték otthon, családjuk körében. Az ekkor átélt tapasztalatok alapján elmondható, hogy az emberek közel háromnegyedének jól telt az otthon töltött közös idő a szeretteivel. Míg egyharmaduk lelkiállapotára a nyugodtság és a feszültség is jellemző volt, addig közel felük inkább nyugodtnak érezte magát és csak 20 százalék körül volt azok aránya, akik kifejezetten feszülten élték meg ezt az időszakot. A házasság védő hatása ebben az esetben is megmutatkozott, hiszen nyugodtabbnak bizonyultak a házasságban élő gyermeket nevelő válaszadók nem házasságban élő társaikhoz képest. A férfiak valamivel nyugodtabbnak bizonyultak, mint a nők. A járvány első hullámának veszélyhelyzeti időszakát a 40 éves korosztály élte meg legrosszabbul, ám közöttük is többen voltak nyugodtabbak, mint feszültek. A legfiatalabb és a legidősebb korosztály bizonyult lelkileg leginkább kiegyensúlyozottnak.

A családtagok közötti viszony a többségnél ebben az időszakban nem változott, ugyanakkor figyelemreméltó, hogy negyedüknél javultak a családtagok közötti kapcsolatok és csak 4% számolt be romlásról. A férfiak, a fiatalok és a gyermeket tervezők esetében az átlagosnál többen voltak, akik pozitív változásokról számoltak be a családtagok között. A koronavírus-járvány okozta gazdasági nehézségek hatással voltak az érintettek lelkivilágára. Ez legegyértelműbben az alacsony iskolai végzettségűek esetében mutatkozott meg, akiknél kevésbé telt jól az otthon töltött közös idő, s feszültebbek lettek ezen időszak alatt. A gyermeket tervezők több mint fele számolt be pozitív irányú változásról a családtagok közötti viszonyt illetően, romló kapcsolatról pedig senki nem számolt be körükben.

A kutatásunkban résztvevők többségének nem okozott megoldhatatlan nehézségeket a koronavírus-járvány első hullámával járó helyzet. Nagyjából egyötödük számolt be anyagi és egészségügyi problémákról. A megkérdezettek elsősorban saját és rokonaik egészségéért, családjuk anyagi helyzetéért és a munkahely elvesztéséért aggódtak. A járvány során számos módon tudták segíteni egymást a családtagok: bevásárlás, beszélgetés, lelki és anyagi támogatás, házimunka megosztása, stb. Ezen tevékenységek erősítették a családi kohéziót, az idősebb generációra való odafigyelést, a gondoskodást. A koronavírus-járvány egyúttal rávilágított a szakemberek munkájának megbecsülésére, összekovácsolta az embereket, megerősítette a köztük lévő együttműködést és az egymás iránt érzett empátiát, valamint felhívta a figyelmet egészségünk védelmére és a higiénia fontosságára is.

Felhasznált irodalom

https://koronavirus.gov.hu (Levétel ideje: 2020. 08. 28.)
https://www.tudokozpont.hu/koronavirus-fertozes (Levétel ideje: 2020. 08. 28.)
Brienna Perelli-Harris – Sandra Walzenbach: Parents in the UK report stronger relationships with their kids during lockdown, ESRC Centre for Population Change, Policy Briefing 54, July 2020 https://ifstudies.org/blog/parents-in-the-uk-report-stronger-relationships-with-their-kids-during-lockdown
Christos Makridis – Wendy Wang: Census: Married people less stressed during coronavirus shutdowns, The Federalist, 2020. június 29. https://thefederalist.com/2020/06/29/census-married-people-less-stressed-their-kids-better-educated-during-coronavirus-shutdowns/

Székely András - Hal Melinda - Herpay Kamilla - Kurimay Tamás

Felmérés a COVID-19 járvány első hullámának társadalmi, fizikai és mentális szubjektív hatásáról

Betekintő
A kutatás eredményeiből kiderül, hogy a járvány első hulláma alatt a bizonytalanság érzése és a jövőtől való félelem okozta a legnagyobb problémát a vizsgált mintában, mely befolyásolhatja a családi és párkapcsolati viszonyokat és azok alakulását is. Párkapcsolatok esetén a vizsgálatban szereplők jelentős része úgy érezte, hogy kapcsolatuknak jót tett az összezártság, viszont nem elhanyagolható részüknek ez nehézséget jelentett. A korlátozások alatt családon belül a szülők számára nehézséget okozott a gyermekek távoktatásban való részvétele, legfőképp azért, mert munkájukkal nehezen volt összeegyeztethető a gyermek online oktatása. Az idősebb generációval való kapcsolattartás jelentősen lecsökkent vagy megszűnt, amit a mintában szereplők többsége negatívan értékelt. Az egészségügyi és szociális dolgozók mindannyian nagyfokú stresszről számoltak be a munkahelyi bizonytalanság tekintetében.

Szakirodalmi bevezető

A kutatás indokoltsága

A Kínából induló koronavírus-fertőzést, a WHO 2020. március 11-én világjárvánnyá nyilvánította (koronavirus.gov.hu, 2020. 03. 11.). A pandémia hatása nemcsak fizikálisan érintette az embereket, hanem gazdaságilag, társadalmilag és pszichológiailag is. Magyarországot március elején érte el a járvány első hulláma, mely júniusig tartott, jelentős változásokat okozva a társadalomban. Az országban a beazonosított fertőzöttek száma június 16-án 4077 fő volt, melynek 48%-át a fővárosban azonosították be, és 52%-át az ország más területeiről (koronavirus.gov.hu, 2020. 06. 16.).

A járvány társadalmi és gazdasági hatása

A pandémia jelentős szocioökönómiai következményekkel jár. A kijárási korlátozások és a karantén, a szociális távolságtartás, a távmunkára való átállás és a határzár sok helyen a létszámcsökkentést, ezzel együtt pedig munkahelyek elvesztését eredményezte. Az iskolák bezártak, az ipar egy része leállt, a kórházak hiányt szenvedtek gyógyászati eszközökben. A mezőgazdaság visszaesett az éttermek és a hotelek bezárása miatt (Chuin 2020). A pénzügyi területeken a vállalkozások, szervezetek és a gazdasági piac is jelentősen károsodott (Nicola és mtsai 2020). A GDP 10%-os visszaesését jósolták meg a fejlett országok területén, míg a fejlődő országokban 15%-ot. A recesszió mértéke attól függ, hogy mennyi ideig áll fenn a járványhelyzet és az azzal együtt bevezetett korlátozások (Fernandes 2020).

Az izoláció érzésének fokozódása és a megélhetéssel kapcsolatos bizonytalanság a mentális egészséget és a jóllétet is csökkenti. A szociális távolságtartás szintén befolyásolja az egészségi állapotot, mivel az emberek személyes szabadsága veszélybe került, több ezren szeretteiktől elválasztva

élnek. A munkahely elvesztése miatt megélhetésük és jövőbeni terveik megvalósítása is veszélybe került. Mindez szorongással, megnövekedett depresszióval és a fertőzöttségtől való félelemmel párosul, mely a média kommunikációjának hatására csak romlik (Venkatesh és Edirappuli 2020; White és Van 2020).

A távoktatás nehézségei

Az UNESCO becslése szerint több mint 900 millió tanulót érintett az oktatási intézmények bezárása. Ez azt is jelentette, hogy az iskolák nem tudtak a karanténhelyzet miatt ételt biztosítani a hátrányos helyzetű diákoknak, valamint a távoktatáshoz szükséges számítástechnikai eszközök nem minden családnál álltak a gyermekek rendelkezésére. Továbbá az intézmények bezárása kisgyermekes családoknál a szülők feladatát nehezítette, mivel meg kellett oldaniuk a gyermekgondozást, illetve egyidőben ellátni munkahelyi feladataikat (UNESCO 2020).

A gyermekek társas fejlődéséhez és pszichológiai jóllétéhez elengedhetetlen a kortársakkal való kapcsolatteremtés. Az intézmények bezárása és a kijárási korlátozások miatt a gyerekek nem tudtak társaikkal találkozni, ez pedig szeparációs krízissel járhat, mely stresszbetegséghez és beilleszkedési problémákhoz vezethet (Liu és mtsai 2020).

Családok helyzete

A családok belső struktúráját több szempontból is érinti a járvány. A megszűnt munkahelyek, az anyagi bizonytalanság, a szociális távolságtartás és bezártság közvetlenül gyakorolnak hatást a szülőkre és a gyermekekre egyaránt. Az említett társadalmi változások hatással vannak a gondozók és a szülők mentális egészségére, valamint a pszichológiai és a gyermeknevelésből adódó stresszt is növelik (Liu és mtsai 2020). Ezen hatások pedig a gyermek-szülő kapcsolatra is kihatással bírnak. A gondozó állapota és a megváltozott társadalmi helyzet egyaránt hatással van a gyermek érzelmi kondíciójára, viselkedéses megnyilvánulásaira és tanulmányaira. Ezzel együtt pedig a testvérekkel való kapcsolat kihat a teljes család mentális egészségére (Prime és mtsai 2020). Az új helyzethez nemcsak gazdaságilag, de családi szinten is alkalmazkodni kellett, ezenkívül az addig fennálló problémákat sem szabad elfelejteni, melyekre a fentebb említettek változások hozzáadódtak. Ezekhez a közösségnek adaptálódnia kellett. A család rezilienciájának és jóllétének milyenségét a családon belüli kommunikáció, a hiedelemrendszer és szokások, valamint a családi szerveződés adja. A családok sérülékenységét a bevételek, a jóllét és a meglévő problémák határozzák meg (Masten és Narayan 2012). A stresszorok kiváltotta szorongás és depressziós tünetek összefüggést mutatnak a nevelés közben használt eszközökkel. A kialakult helyzet növeli a családon belüli fizikai és érzelmi bántalmazás esélyét. Az Egyesült Királyságban csaknem 25%-kal nőtt az áldozatok száma (Kelly és Morgan 2020).

Házasság és párkapcsolatok

A járvány a párkapcsolatokra és a házastársi kapcsolatokra is kihat. A házastársi kapcsolatban élők magasabb szintű érzelmi jóllétet tapasztaltak, mint a másik vizsgálati csoport tagjai. Nagyobb biztonságérzetet és az egyedüllét érzésének csökkenését mutatták ki a házastársi viszonyban élőknél. Ezen kívül jobb mentális állapotról számoltak be (Yang és Ma 2020).

Pszichológiai hatások

A járvány pszichológiai hatásairól több külföldi tanulmány is beszámolt. Roy és munkatársai (2020) Indiában végzett kutatásukban azt találták, hogy az emberek hajlandóak követni a kormány COVID-19-cel kapcsolatos utasításait, a társas távolságtartást tartották és a karantént is komolyan vették. Ezzel együtt az emberek magas szorongásról számoltak be, mely összefüggheet a szabályok betartásával is. A vizsgálati személyek 80%-a elővigyázatos volt és felkészült, ha közösségi térbe ment. Továbbá 72%-uk nemcsak maszkot, hanem kesztyűt is viselt, valamint fertőtlenítőt is használt. A személyek 80%-ának van szüksége valamilyen mentális segítségnyújtásra. A média által keltett stressz 36,4%-nál, a vírussal összefüggő paranoid gondolatok 37,8%-nál jelentek meg, míg alvási nehézségekről 12,5%-uk számolt be. Olaszországban a járvánnyal összefüggésben a társadalom körében megjelentek az alvással kapcsolatos problémák, az észlelt stressz, a generalizált szorongás, depressziós tünetek és a posttraumás stresszzavar (PTSD) tünetei. Továbbá a helyzethez való hozzászokás is stresszorként érte a társadalmat. Főként a fiatalabb korosztálynál és a nőknél jelent meg a bizonytalanságtól

és a megfertőződéstől való félelem, valamint azon embertársaiktól való félelem, akik már egyszer átestek a betegségen. Továbbá a fentebb említett két csoport körében a pszichológiai szimptómák mindegyike jelentkezett. A vizsgálat során a karanténban levés a PTSD tüneteivel, a szorongással, illetve a helyzethez való hozzászokással mutatott összefüggést. A járvány miatti munka szüneteltetése vagy elvesztése mindennel összefüggött, kivéve az alkalmazkodási rendellenesség tüneteivel. A járványban elhunytak hozzátartozói depressziós tüneteket, PTSD tüneteit mutatták, észlelt stressz szintjük magas volt és alvási problémával küzdöttek. Csak úgy, mint Kínában, Olaszországban is megfigyelhető volt a járvány növekedésével az alvási rendellenességek és a pszichológiai problémák növekedése (Casagrande és mtsai 2020; Rossi és mtsai 2020).

Magyarországon több kutatás is vizsgálja a mentális egészség változását a járvány kapcsán. A Semmelweis Egyetem Mentálhigiéné Intézete, illetve dr. Bitter István SE emeritus professzora és munkatársai egy nemzetközi kutatás során vizsgálja a magyarországi helyzetet[1].

Bizonytalanság pszichológiai háttere

Mint a fentebb leírtakból is kiderült, a jövővel kapcsolatos bizonytalanság szinte minden területen megjelenik. A bizonytalanság egy olyan rossz érzést eredményező állapot, melyet egy esemény kapcsán információhiány vált ki. Az emberek létezésüknél fogva motiváltak, hogy ezt az állapotot és érzést csökkentsék és megszüntessék. A bizonytalanság egy érzelemi töltettel rendelkező eseményt még intenzívebbé tesz, függetlenül attól, hogy kellemes vagy kellemetlen eseményről van szó. Ez a jelenség akkor figyelhető meg, amikor a bizonytalanság a „nem tudás" érzésére korlátozódik, mely az információhiánytól elkülöníthető. Egy kutatás során a szubjektív bizonytalanság érzése fokozta az emberek affektív reakcióit (Bar-Anan, Wilson és Gilbert 2020).

A fentebb leírtak alapján a COVID-19 járvány jelentős hatást gyakorol társadalmi, gazdasági, testi és lelki szempontból is (Holmes és mtsai 2020; Venkatesh és Edirappuli 2020). A vírus társadalmi, gazdasági hatásai, hosszú távú pszichiátriai és pszichológiai következményekkel járnak (Das 2020). A karantén és elszigetelődés negatív pszichológiai hatásait is kimutatták (Fiorillo és Gorwood 2020; Brooks 2020). A vírus társadalmi hatása a családokra, gyerekekre és párkapcsolatokra is kihat (Wang és mtsai 2020; Bradbury és Isham 2020). Így a járvány hatásainak és hosszú távú következményének kutatása hazánkban is indokolt.

A frontvonalban dolgozók mentális egészsége

A járvány idején elsősorban az egészségügyben dolgozók nehézségei kerültek előtérbe, több országban is kifejezte a közösség az elismerését feléjük. Az egészségügyi személyzet nemcsak fizikai, hanem mentális nyomás alá is került, ezért Kínában pszichológiai intervenciós csoportot állítottak fel az egészségügyi személyzet támogatására. A kórházi dolgozók nem saját megfertőződésüktől féltek, hanem attól, hogy családjukat vagy a környezetükben lévőket fertőzik meg. Beszámolójuk szerint több megszakítatlan pihenésre és a betegek ellátásához megfelelő felszerelésre volt szükségük. Ezen kívül olyan pszichológiai készségfejlesztést kértek, mellyel a szorongó és pánikoló pácienseiket kezelni tudják (Chen 2020).

Az egészségügyi dolgozók mellett, sajnálatos módon háttérbe szorulva, de jelentősen megnövekedett a terhelés a szociális területen dolgozókon is. A járvány alatt sok helyen az idősgondozással foglalkozó és hajléktalanellátást nyújtó dolgozók saját családjuktól elkülönülve dolgozták végig az első hullámot (Amadasun 2020). Mind az egészségügyi, mind pedig a szociális szféra dolgozóin poszttraumás stressz tünetei és szorongásos, depressziós tünetek jelentkeztek. Szintén kiemelten nehéz helyzetbe kerültek a tanárok, akiknek rövid idő alatt kellett átállniuk a távoktatásra, mely jelentős energiabefektetéssel és éjjel-nappali munkaórákkal járt együtt (Jandri és mtsai 2020).

[1] *Országos, reprezentatív koronavírus-szűrővizsgálat, mely pontos képet kíván adni a járvány kiterjedéséről, Collaborative Outcomes study on Health and Functioning during Infection Times (COH-FIT) néven. A nemzetközi felmérés a vírus és a járványhelyzet testi-lelki jóllétre gyakorolt hatásait kutatja 75 országban.*

Módszertan

Adatfelvétel

A kérdőívet online módon (QuestionPro.com) önkéntes alapon töltötték ki a résztvevők, mely magába foglalt egy informált beleegyező nyilatkozatot, a WHO-5 Jóllét kérdőív rövidített változatát, demográfiai adatokra, a járványhelyzet következményeire, a különböző célcsoportokra, családi kapcsolatokra és távoktatásra vonatkozó kérdéssort. A kitöltés nagyjából 10-15 percet vett igénybe és teljesen anonim volt. Az adatfelvétel random kényelmi mintavétellel történt. A vizsgálati személyekhez való eljutás során közösségi portálokat, belső rendszereket vettünk igénybe. Ezenkívül a vizsgálatban együttműködő szervezetek hírlevelek, megosztások formájában juttatták el a kérdőíveket a vizsgálatban résztvevő személyekhez, valamint az Új Szent János Kórház honlapján, és a www.callforhelp.hu honlapon is elérhetővé tettük.

Adatok tisztítása

Az adatok tisztítása és elemzése az IBM SPSS Statistics és a Microsoft Office Excel programokkal történt. Ezekben statisztikai próbákat és manuális tisztítást végeztünk. Minden olyan adatot töröltünk, amely rendszerhiba miatt hiányos volt, vagy konkrét adatok hiánya miatt értelmezhetetlenné vált (figyelembe vettük a nem, kor változókat a manuális tisztítás során). Kiszűrtük azokat a válaszadókat is, akik idő előtt fejezték be a kérdőív kitöltését. Bizonyos változókat, mint a foglalkozás és egyes „string" változókat manuálisan csoportokba kódoltunk. Végül a teljes táblában 1243 személy szerepel.

Adatvédelem

Az adatvédelemről a vizsgálat nyilatkozott a kutatásetikai engedélyekben. Eszerint a kutatás betartja a Magyarország Alaptörvényének és a hatályos jogszabályoknak a személyiségi jogok, az egészségügyi személyes adatok védelmére, valamint a szerzői jogok védelmére vonatkozó rendelkezéseit.

A kutatás etikai vonatkozásai

A vizsgálat az Észak-Közép-budai Centrum Új Szent János Kórház és Szakrendelő Regionális, Intézményi Tudományos és Kutatásetikai Bizottsága által 2020. 05. 18-án kiadott 4171-1/2020 iktatási számú és az ETT TUKEB által 2020.06.30-án kibocsátott, IV/5611-2/2020/EKU ügyiratszámú kutatásetikai engedéllyel rendelkezik.

Mérőeszközök

WHO-5 Jól-lét Kérdőív rövidített (WBI-5) magyar változatát Susánszky, Konkolÿ, Stauder és Kopp (2006) validálták hazai mintán. A kérdőív öt tételből áll, melyre négyfokú skálán kell a résztvevőknek megválaszolniuk az állításokat. Az eszköz a depresszió és szorongás mérésére alkalmas.
A demográfiai adatokra egy általános kérdéssort tartalmaznak. A járványhelyzet következményeire vonatkozó rész a félelmek, a családi kapcsolatok és a testi, valamint a lelki egészség változására kérdezett rá. A különböző célcsoportokra - szociális szférában dolgozók, egészségügyi területen dolgozók, pedagógusok - vonatkozó rész a három csoportnak megfelelően speciálisan választható volt. A családi kapcsolatokra, viszonyokra, gyerekekre, nagyszülőkre és távoktatásra vonatkozó kérdéseket opcionálisan válaszolhatták meg a résztvevők.

A kutatásban résztvevő kutatóhelyek

Észak-Közép-budai Centrum, Új Szent János Kórház és Szakrendelő valamint Egészségfejlesztési Irodája, Bajai Szent Rókus Kórház, Végeken Egészséglélektani Alapítvány (CallForHelp kezdeményezés), Kopp Mária Intézet a Népesedésért és a Családokért.

Eredmények bemutatása

Alapadatok, demográfia

A válaszadók többsége, 85%-a nő volt, így a kérdőív nemek szerint nem reprezentatív. A kérdőívet a legalább 18 évesek tölthették ki, így a kitöltők életkora 18 és 91 éves kor között oszlik meg, az átlagos életkor 45,6 év. Az életkor szerinti eloszlás normál eloszlást mutat.

A kérdőívet nem csak Magyarországról, hanem a határon túlról is kitölthették. Így a kitöltők 3%-a külföldi, a legtöbben Romániából. Mivel a vírushelyzet nem csak hazánkat érintette, ezért a válaszok elemzése során figyelembe vettük a külföldről érkezett válaszokat is.

Régiók szerint Közép-Magyarország jelentősen felülreprezentált, ennek megfelelően a többi régióból arányuknál valamivel kevesebb válasz érkezett, kivéve a Dél-Alföldet. Habár a válaszok az ország egész területéről érkeztek, a minta nem mondható területileg reprezentatívnak. A felmérés során elsősorban az egészségügy területén, a szociális szférában és a pedagógusként dolgozókat kívántuk megkérdezni. Az egészségügyből és a szociális területről megfelelő számú válasz érkezett, a pedagógusok megszólítása azonban kevesebb sikerrel járt.

1. táblázat: A minta életkor és nem szerinti eloszlása

Életkor		
Minimum		18
Maximum		91
Átlag		45,63
Szórás		12,41
Nem		
	Elemszám	Relatív gyakoriság %
Férfi	186	15%
Nő	1057	85%

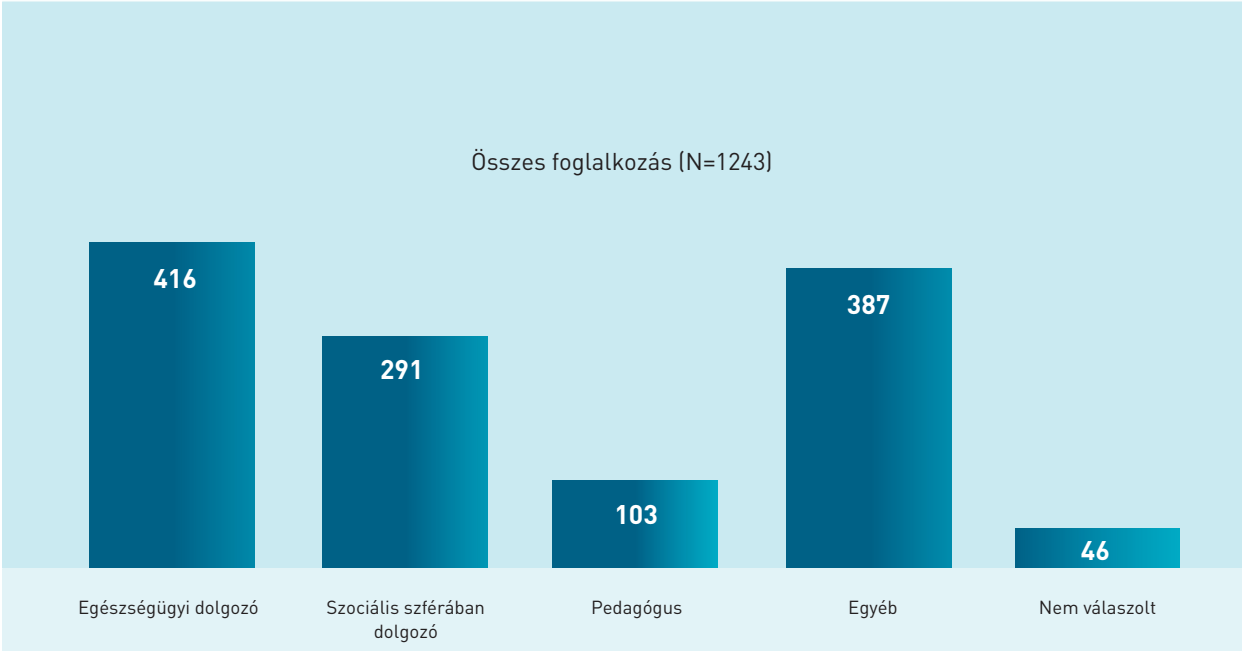

1. táblázat: A minta életkor és nem szerinti eloszlása

Járvánnyal, járványhoz kapcsolódó attitűdökkel kapcsolatos kérdések

Megkérdeztük, a válaszadók közül ki esett át COVID-19 fertőzésen, de mindössze a válaszadók 1%-a adott igen választ erre kérdésre. Az alacsony szám miatt ennek az almintának a vizsgálata statisztikailag nem volt lehetséges.

Ugyancsak megkérdeztük, milyen tényezők, szempontok a legzavaróbbak a vírushelyzettel kapcsolatban, amelyek az élet különböző területeit érintik. A kérdéseket két csoportra osztottuk, az egyik csoport a családdal, családi és egyéb szociális kapcsolatokra, a családtagokra vonatkozó hatásokkal foglalkozott, a másik az élet egyéb területeire és a munkával kapcsolatos szempontokra. A szempontok közül a három legfontosabbat kellett bejelölnie a válaszadónak.

A családdal kapcsolatban első helyre a családtagok betegségétől való félelem került, ezt a válaszadók több mint fele jelölte. 43% félt attól, hogy a betegséget tőlük kapják el, ezután a kapcsolatok beszűkülése, elvesztése következett. A megterhelés, a konfliktusok csak ezután következtek.

Adatvédelem

Az adatvédelemről a vizsgálat nyilatkozott a kutatásetikai engedélyekben. Eszerint a kutatás betartja a Magyarország Alaptörvényének és a hatályos jogszabályoknak a személyiségi jogok, az egészségügyi személyes adatok védelmére, valamint a szerzői jogok védelmére vonatkozó rendelkezéseit.

A kutatás etikai vonatkozásai

A vizsgálat az Észak-Közép-budai Centrum Új Szent János Kórház és Szakrendelő Regionális, Intézményi Tudományos és Kutatásetikai Bizottsága által 2020. 05. 18-án kiadott 4171-1/2020 iktatási számú és az ETT TUKEB által 2020. 06. 30-án kibocsátott, IV/5611-2 /2020/EKU ügyiratszámú kutatásetikai engedéllyel rendelkezik.

Mérőeszközök

WHO-5 Jól-lét kérdőív rövidített (WBI-5) magyar változatát Susánszky, Konkolÿ, Stauder és Kopp (2006) validálták hazai mintán. A kérdőív öt tételből áll, melyre négyfokú skálán kell a résztvevőknek megválaszolniuk az állításokat. Az eszköz a depresszió és szorongás mérésére alkalmas.

A demográfiai adatokra egy általános kérdéssort tartalmaznak. A járványhelyzet következményeire vonatkozó rész a félelmek, a családi kapcsolatok és a testi, valamint a lelki egészség változására kérdezett rá. A különböző célcsoportokra - szociális szférában dolgozók, egészségügyi területen dolgozók, pedagógusok - vonatkozó rész a három csoportnak megfelelően speciálisan válasz

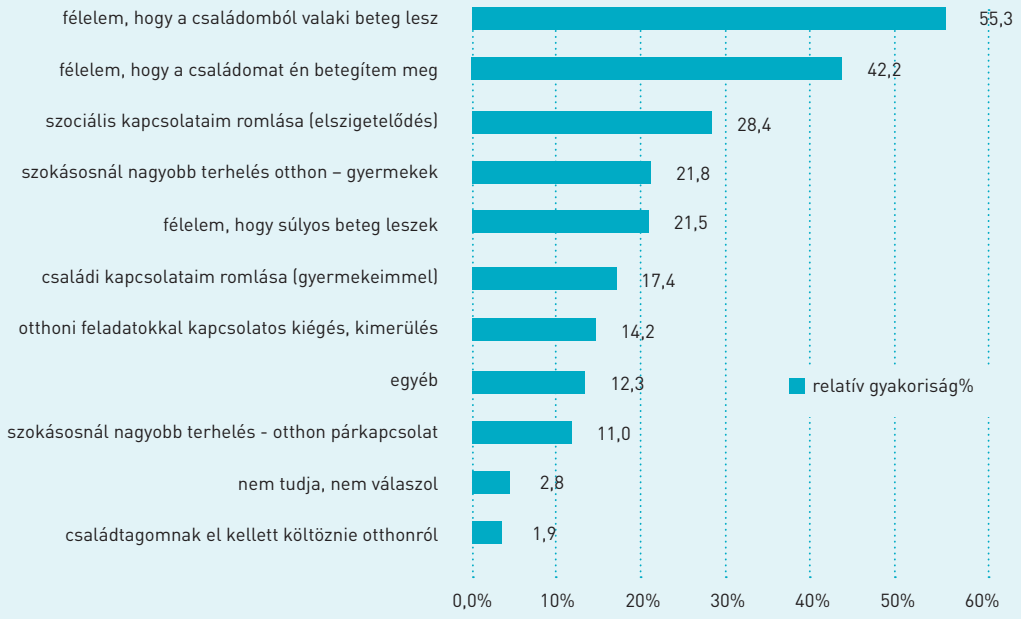

2. ábra: A járvánnyal kapcsolatos legzavaróbb tényezők család és kapcsolatok terén

A munkahellyel, jövővel kapcsolatos kérdések közt a jövőtől való félelem került első helyre, második leggyakrabban bejelölt tényező a mentális állapot romlása volt. Harmadik helyre is egy bizonytalansági tényező, a járvánnyal kapcsolatos bizonytalanság került.

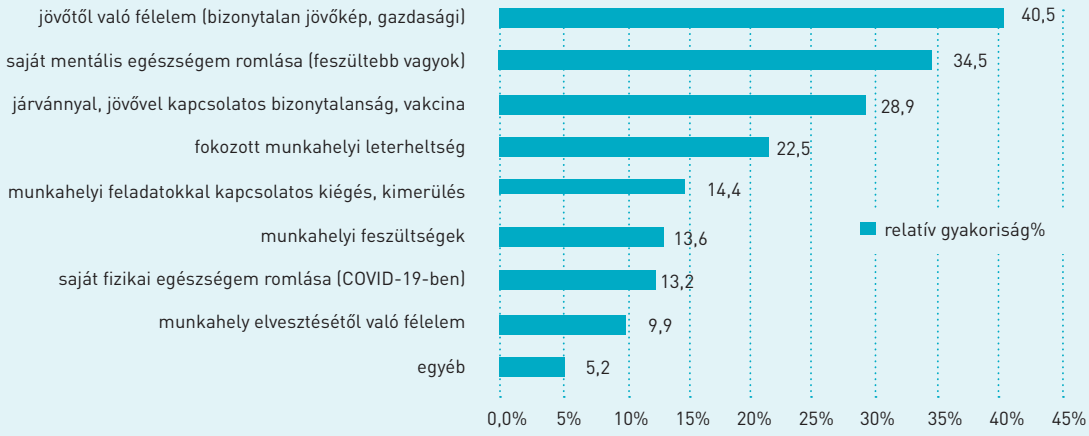

3. ábra: A járvánnyal kapcsolatos legzavaróbb tényezők munkahely és jövő szempontjából

Egyértelműen látható a válaszokból, hogy a bizonytalanság, a különböző kockázati tényezők jelentik a legnagyobb terhet. A konkrét nehézségek, mint pl. a leterheltség akár a családban, akár a munkahelyen, könnyebben leküzdhetők, feldolgozhatók, mint azok a kérdések, amikben nem tudjuk, mi fog történni, amik a jövőt, az életet bizonytalanná, kiszámíthatóbbá teszik. Bizonytalansági tényezőként a munkahely elvesztésétől való félelem mindössze 10%-nál jelentkezett, ebben azonban szerepe lehet a speciális célcsoportoknak, mivel ebben a helyzetben sem az egészségügyben, sem a szociális területen nem valós kockázat a munkahelyek megszűnése. Erre valószínűleg más választ kaptunk volna, amennyiben a minta más szakterületekről áll össze (pl. turizmus, vendéglátás).

Egészségügyben és szociális területen dolgozók

A mintában 416 egészségügyi dolgozó, 291 szociális területen dolgozó volt, így az ő válaszaikat tudtuk vizsgálni. A műszakbeosztás változására vonatkozó kérdésre válaszolók több mint 90%-a nem számolt be kényszerű munkahelyváltoztatásról. A fennmaradó személyek válaszai az alacsony szám miatt statisztikailag csak óvatosan értelmezhetők, de az látszik, hogy jelentős részük fizikailag és lelkileg is rosszul élte meg az áthelyezést.

A műszakbeosztás változásáról az egészségügy területén 40,3%, a szociális területen 26,5% számolt be, vagyis mindkét területen a dolgozók jelentős részét érintette. Ezt az egészségügy területén a dolgozók fele inkább rosszul élte meg, míg a szociális területen a többség számára a változás inkább pozitív hatással járt.

2. táblázat: Az egészségügyi és szociális szféra műszakbeosztás változása és megélése

Műszakbeosztása változott-e?				
	Egészségügy		Szociális	
igen	124	40,3%	57	26,5%
nem	184	59,7%	158	73,5%
Összesen	308	100%	215	100%
Hogyan élte meg a műszakbeosztás változását?				
	Egészségügy		Szociális	
nagyon rosszul	16	13,1%	2	3,5%
rosszul	46	37,7%	13	22,8%
semlegesen	24	19,7%	16	28,1%
inkább jól	27	22,1%	19	33,3%
nagyon jól	9	7,4%	7	12,3%
Összesen	122	100%	57	100%

A dolgozók tapasztalatai, érzései egyrészt fontos visszajelzést adnak az ellátottakról, másrészt meghatározzák az attitűdjeiket az újabb kliensekkel kapcsolatban. A megadott válaszlehetőségek közül legfeljebb hármat választhattak a kitöltés során.

Az egészségügy területén a legtöbben a betegek növekvő szorongásáról számoltak be, és ugyanilyen mértékben érezték ezt magukon is, ami a gyanús betegekkel szemben stigmatizációt eredményez. Sokan voltak azonban, akik úgy érezték, sem a betegek mentális állapota, sem általában a helyzet nem rosszabb, mint egy influenzajárvány idején. Az erősen polarizálódó válaszok alapján feltételezhető, hogy a dolgozók alapvető attitűdjei a vírushelyzettel kapcsolatban jelentős hatással voltak a válaszaikra, ez azonban további kutatásokkal támasztható csak alá.

3. táblázat: Az egészségügyi dolgozók szubjektív véleménye az ellátott betegekről

A veszélyhelyzet alatt több beteg érkezett szorongása folytán	100
A COVID-19 gyanús betegekkel szemben stigmatizációt, erőteljes szorongást tapasztaltam magamon és/vagy kollégáimon	99
Nem rosszabb a helyzet sem a betegek számában, sem egyéb tényezőkben, mint egy influenza-járvány idején	68
A veszélyhelyzet alatt többen kérték segítségünket, mert azt hitték COVID-19 betegek	55
Az ellátott betegek ugyanolyan mentális állapotban vannak, mint korábban, nem érzékelek változást	44

A szociális területen kisebb a polarizáció, többen érzik úgy, hogy romlott a helyzet, nagyobb mértékben szoronganak mind a gondozottak, mind maguk a dolgozók. Szükséges lenne annak vizsgálata, miért jelez ennyivel rosszabb helyzetet a szociális terület.

4. táblázat: A szociális dolgozók szubjektív véleménye az ellátott betegekről

A veszélyhelyzet alatt többen szoronganak, félnek	163
A gondozottak, ellátottak most sokkal türelmetlenebbek, nehezebben kezelhetők	126
Rosszabb a helyzet a kliensek számában és egyéb tényezőkben, mint egy influenza-járvány idején	85
A COVID-19 gyanús betegekkel szemben stigmatizációt, erőteljes szorongást tapasztaltam magamon és/vagy kollégáimon	47
Nem rosszabb a helyzet sem a kliensek számában, sem egyéb tényezőkben, mint egy influenza-járvány idején	37
A veszélyhelyzet alatt többen kérték segítségünket, mert azt hitték, COVID-19 betegek	11

Távmunka

Rákérdeztünk a távmunkára, a minta 37%-a dolgozott legalább részben otthonról. Érthetően ebbe a körbe kevésbé tartoztak az egészségügyi illetve a szociális területről érkezett válaszadók, a pedagógusoknak kevesebb, mint 9%-a nem dolgozott távmunkában – ez felvetheti a kérdést, mennyire pontos a távmunka fogalma egy hasonló megkérdezés során, mivel az iskolák bezárása miatt elvileg minden pedagógus legalább részben távmunkában kellett volna, hogy dolgozzon.

A távmunka a megkérdezettek nagyjából kétötöde szerint rosszabb, és ugyanennyi szerint jobb, mint a munkahelyen végzett munka, 20% számára nem jelentett változást.

5. táblázat: Távmunka megítélése

	Elemszám	Relatív gyakoriság %
Sokkal jobb	35	9,5%
Jobb	119	32,3%
Nem változott	74	20,1%
Rosszabb	112	30,4%
Sokkal rosszabb	28	7,6%

Párkapcsolatok

Az egyik legnagyobb kérdés a karantén idején az volt, vajon a családok összezártsága milyen hatással lesz a párkapcsolatokra? Nem lehetett előre tudni, vajon az összezártság a feszültségeket, vagy inkább az együttműködést, közös tevékenységeket fogja erősíteni? A válaszokból úgy látszik, a szűkebb élettér többségében javított a kapcsolatokon. A párkapcsolati állapotra vonatkozóan több kérdést tettünk fel, nem csupán a „hivatalos" státuszra, hanem az együttélésre is rákérdeztünk. A válaszadók 77,2%-a házas vagy párkapcsolatban van, 92%-uk, 959 fő együtt is él párjával. Mindössze 1,4% jelezte, hogy a veszélyhelyzet miatt élnek külön, ám azt nem tudjuk, ez a kényszerű, munkahelyi kötelezettségek miatt, vagy a félelem indokolta döntés következménye.

A párkapcsolat megítélését csak az együtt élőktől kértük. Ennek alapján jól látható, hogy a félelem, miszerint az összezártság rossz hatással van a párkapcsolatokra, ha nem is egészen volt alaptalan, de csak 12% számolt be erről, 59% számára nem jelentett ezen a téren változást, és csaknem 30% számolt be a párkapcsolat javulásáról. Meg kell azonban jegyezni, hogy a válaszadók 85%-a nő, ami szerepet játszhat a párkapcsolatok átlagos megítélésében.

6. táblázat: A párkapcsolati állapot megítélése

(N=959)		
	Elemszám	Relatív gyakoriság %
Sokkal jobb	65	6,8%
Jobb	215	22,4%
Nem változott	566	59,0%
Rosszabb	103	10,8%
Sokkal rosszabb	10	1,0%

Megkérdeztük mind a két oldalt – azokat is, akiknek romlott, és azokat is, akiknek javult a párkapcsolatuk –, vajon mi volt a változás hátterében? A válaszok közül többet is bejelölhettek.

	Elemszám (N=103)	Relatív gyakoriság %
Fokozott feszültség a bizonytalanság, munka miatt	46	44,7%
Sokkal több a veszekedés	44	42,7%
Saját idő, saját tér hiánya	43	41,7%
Gyerekekkel kapcsolatos viták, nehézségek	38	36,9%

7. táblázat: A párkapcsolati állapot romlásának oka

	Elemszám (N=103)	Relatív gyakoriság %
Összezártság	24	23,3%
Egyéb	17	16,5%
Félelem egymástól a fertőzés miatt	16	15,5%
Túl kicsi a lakás, ahol össze vagyunk zárva	8	7,8%
Nem tudom / nem válaszolok	5	4,9%

A beszámolók alapján a párkapcsolatok romlása mögött elsősorban a bizonytalanság, feszültség volt fontos tényező, ami több veszekedéshez vezet. Szintén növeli a feszültséget a saját tér hiánya, valamint a gyerekekkel kapcsolatos nehézségek.

8. táblázat: A párkapcsolati állapot javulásának oka

	Elemszám (N=215)	Relatív gyakoriság %
Több idő jut beszélgetésre, közös tevékenységekre	206	95,8%
Többet segítünk egymásnak	147	68,4%
Közelebb kerültünk egymáshoz	104	48,4%
Több intimitásra van idő, lehetőség	74	34,4%
Jobban megismertük a másikat	26	12,1%
Nem tudom / nem válaszolok	2	0,9%

A párkapcsolatok javulása mögött feltételezhető, hogy a kényszerű együttlét elősegítette a kommunikációt, az egymásra fordított időt, és azokat a tevékenységeket, amelyek a jól működő kapcsolatokra általában jellemzőek. 95,8% számolt be arról, hogy több idő jut egymásra – a rohanó világban a párok észrevették, hogy egymással is milyen jól el tudják tölteni az időt. Ebből az erőteljesebb egymásra támaszkodás és a kapcsolatok szorosabbá válása következett. Figyelembe véve, hogy a válások mögött gyakran kommunikációs zavart vagy hiányos kommunikációt találunk, ez az, amelynek így szerepe lehet az elhidegülésben (KINCS 2020). A pandémia miatti karantén pozitív hatása feltételezhető a házasságok megerősödésében, a válások esetleges csökkenésében, azonban ez további vizsgálatokat, kutatást igényel.

Gyermekekkel, gyermekvállalással kapcsolatos kérdések

A mintába kerültek 75,8%-nak, 942 személynek van gyereke, ebből 516 fő jelezte, hogy köztük van iskoláskorú, azaz a karantén következtében a távoktatás mindegyiküket érintette. Az átlagos gyermekszám a mintában 1,63, a gyermekesek közt 2,16.

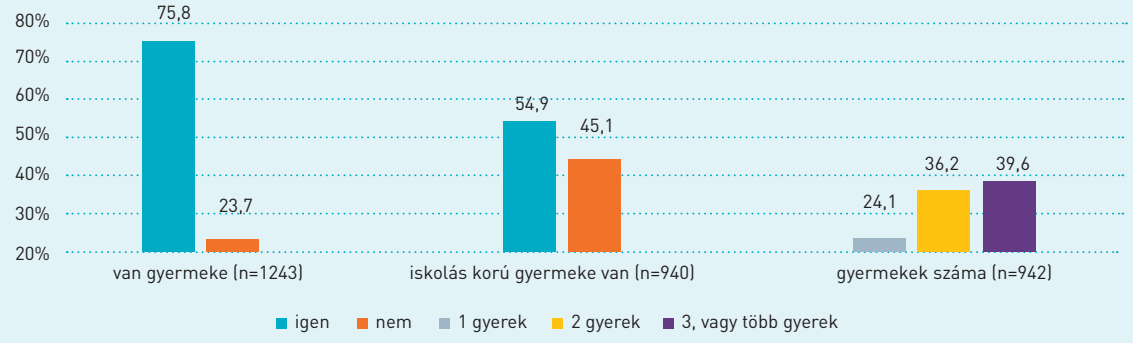

4. ábra: A kitöltők gyermekeinek számával kapcsolatos kérdés

A gyermekvállalási terveket az életkorral összefüggésben néztük. A 30 év alattiaknak mindössze 14%-a nem tervez egyáltalán gyermeket, míg csaknem fele a megkérdezett fiataloknak 3 éven belül szeretne. 31-40 év közt is még 34% tervez a közeljövőben, köztük már 52% azoknak az aránya, akik egyáltalán nem gondolkodnak (további) gyermekvállalásban. 41 év felett természetesen már jóval kevesebben, mindössze 3% szeretne még gyermeket. A vírushelyzet hatása a gyermekvállalási tervekre kicsi, a legnagyobb arányban a fiatalok teszik ettől függővé a megvalósítást, az ő terveikre volt leginkább hatással. Ez a hatás leginkább azoknál mutatkozott, akik egy éven belül szeretnének gyermeket vállalni.

Iskolával, távoktatással kapcsolatos kérdések

A karantén megszűnése után is fontos a kérdés, a távoktatás mennyiben okoz nehézséget. A gyermekesek 48%-a nehézségekről számolt be, és 41% számára nem jelentett nehézséget a távoktatás. A gyermekek életkorára nem kérdeztünk rá, így nem tudhatjuk, hogy inkább a kisebb vagy a nagyobb gyermekeknél voltak nehézségek.

A közösségektől a szülők kevésbé féltették gyermekeiket, bár 30% így is inkább otthon tartotta volna őket. 60% azonban egyértelműen visszaengedte volna a közösségbe gyermekét a késő tavaszi, nyár eleji lekérdezés során és a fennmaradó rész is semleges volt ebben a kérdésben. Ez az eredmény összhangban van a KINCS által a karantén ideje alatt végzett kutatással, ahol a megkérdezettek 43%-a engedte volna vissza a gyermekét az iskolába. A 30%, aki félti ettől gyermekét, elég magas szám ahhoz, hogy érdemes legyen velük külön foglalkozni.

Rákérdeztünk arra is, mi okozza a távoktatásban a legnagyobb nehézséget. Első helyen a testmozgás és a társaság hiánya szerepelt, jelentősen megelőzve a tanulással, tanítással kapcsolatos nehézségeket. Mindössze 2,3% számolt be a gyermek eredményeinek romlásáról, vagy ezt nem tartották problémának. Ezek az eredmények mutatják, habár a fiatalok nagyon sok időt töltenek el online tevékenységekkel, életüknek még mindig jelentős, kiemelkedő része a mozgás, a társasági tevékenység. Igy az online tér mellett a személyes találkozások jelentősége is megmaradt. A karanténhelyzet lehetőséget adott arra, hogy ezeknek a fontosságát felismerjék.

Társas kapcsolatok, életminőség változása

Az egyik legfontosabb kérdésünk az volt, hogyan változott az életminőség, ideértve a családi és társas kapcsolatokat, a vírushelyzet első hulláma, a karantén alatt.

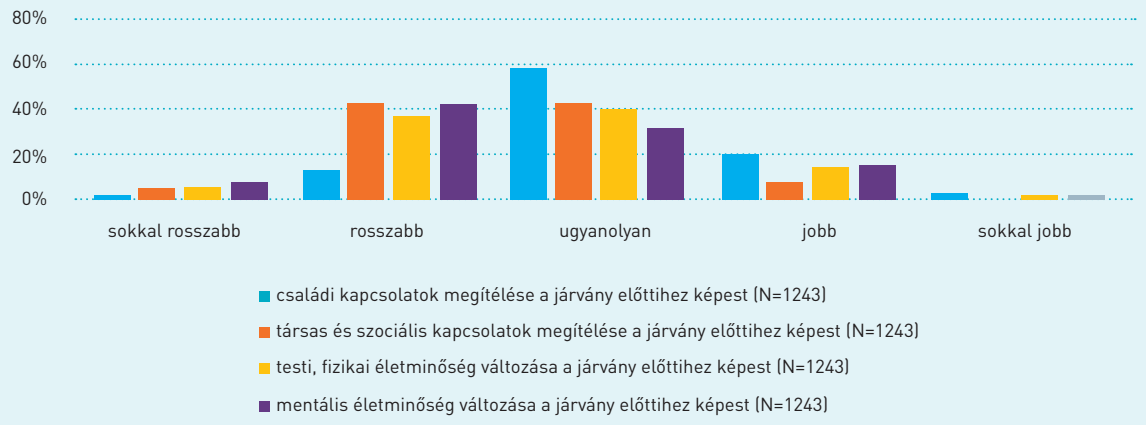

5. ábra: A kapcsolatok, testi és lelki tényezők változása a járványt megelőző időszakhoz képest

Az előzőekkel összhangban a családi kapcsolatoknál összességében inkább javulásról számoltak be, 24,4% számára inkább jobb, 59,3% számára nem változott a kapcsolata. A válaszolók16,3% számolt be egyértelműen romlásról. A válaszolók ezen csoportjában érdemes a kapcsolati problémákat, az esetleges kapcsolati erőszakot a későbbiekben célzottan felmérni.
A többi területen azonban egyértelműen romlásról számoltak be a válaszadók. Csaknem a válaszolók felénél romlottak a szociális kapcsolatok, a testi, fizikai életminőség romlásáról kétötödük számolt be, és mentális életminősége is romlott a válaszadók több mint a felének. Utóbbi az egyik fontos eredménye a mintagyűjtésnek, mivel a mentális állapot romlása visszahat mind a szociális kapcsolatokra, mind a testi életminőségre, és nagymértékben negatívan befolyásolhatja a családi kapcsolatokat. Az eredmények alapján az egyik legfontosabb terület a mentális egészség megőrzése, az azzal való foglalkozás, támogatás megszervezése.

9. táblázat: A kapcsolatok, testi és lelki tényezők változása a járványt megelőző időszakhoz képest

	Családi kapcsolatok	Társas és szociális kapcsolatok	Testi, fizikai életminőség	Mentális életminőség
Sokkal rosszabb	1,7%	5,3%	5,5%	8,7%
Rosszabb	14,6%	43,8%	37,3%	42,6%
Ugyanolyan	59,3%	42,0%	39,7%	31,7%
Jobb	21,5%	7,9%	15,5%	15,0%
Sokkal jobb	2,9%	1,0%	2,0%	2,1%

Érzelmi támogatás, lelki elsősegély szükségessége

Mivel a mentális állapotra a vírushelyzet negatív hatással van, szükséges támogató lehetőségek biztosítása. Az egyik leggyorsabban elérhető, alacsony küszöbű ellátás az online lelki elsősegély. A CallForHelp tapasztalatait feltáró kutatásunk egyik fő célja az volt, hogy felmérjük az ilyen jellegű támogatásra való igényt. A válaszokból jól látszik, hogy a válaszadók 90%-a szükségesnek tartja az ilyen jellegű szolgáltatást, 65%-uk biztosítaná

olyan személynek, akinek erre szüksége van. 57% nyilatkozott úgy, hogy amennyiben támogatásra van szüksége, ő is igénybe venné ezt a szolgáltatást. Az eredmények alátámasztják, hogy az ilyen jellegű szolgáltatások szükségesek, nehéz helyzetben segítenek csökkenteni az érzelmi problémák által okozott káros következményeket.

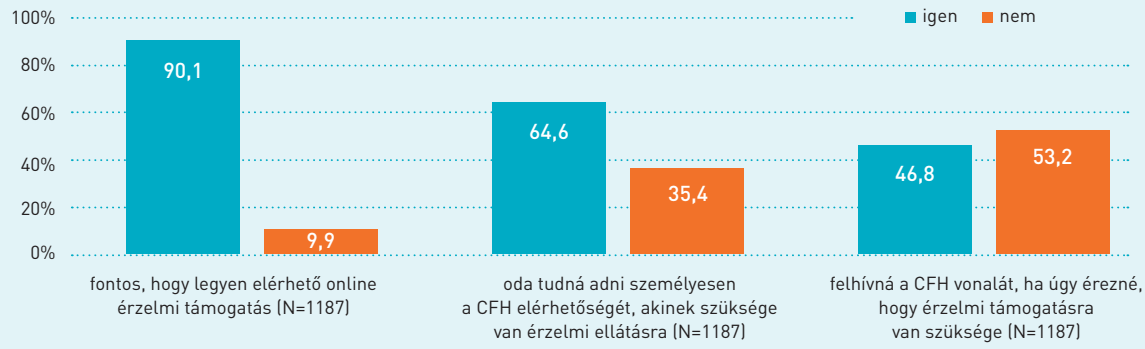

6. ábra: Érzelmi támogatással és lelki elsősegéllyel kapcsolatos megítélés

Intergenerációs kapcsolatok – nagyszülőkkel való találkozások, együttműködés

Az intergenerációs kapcsolatok mind a mentális egészség, mind a család működése, a gyermekek nevelése szempontjából meghatározók. A generációk együttműködése mind a fiatalabbak, mind az idősebbek számára nagyon fontos (KINCS 2019). Érdemes tehát megvizsgálnunk, hogyan változtak ezek a kapcsolatok a pandémia első hulláma alatt, hogyan hatottak a családokra.

A nagyszülőkkel való kapcsolatra a megkérdezettek 30%-a válaszolt, azok, akiknél ez a kérdés releváns volt (van gyermekük és van nagyszülő). A vírushelyzet előtt 69,7%-uk esetében havonta többször, csaknem a felüknél hetente legalább egyszer, és 31,1% esetében hetente többször találkoztak a gyerekek az idősebb generációval. 10% esetében napi szintű volt találkozás.

A vírushelyzet következtében az idősebb generáció – a saját védelmében – el lett zárva a fiatalabbaktól. Ennek következtében jelentősen csökkentek a találkozások. 43,7% esetében teljesen megszűntek, további 34,5% esetében jelentősen csökkentek, azaz csaknem 80%-ot nagymértékben érintett a karantén.

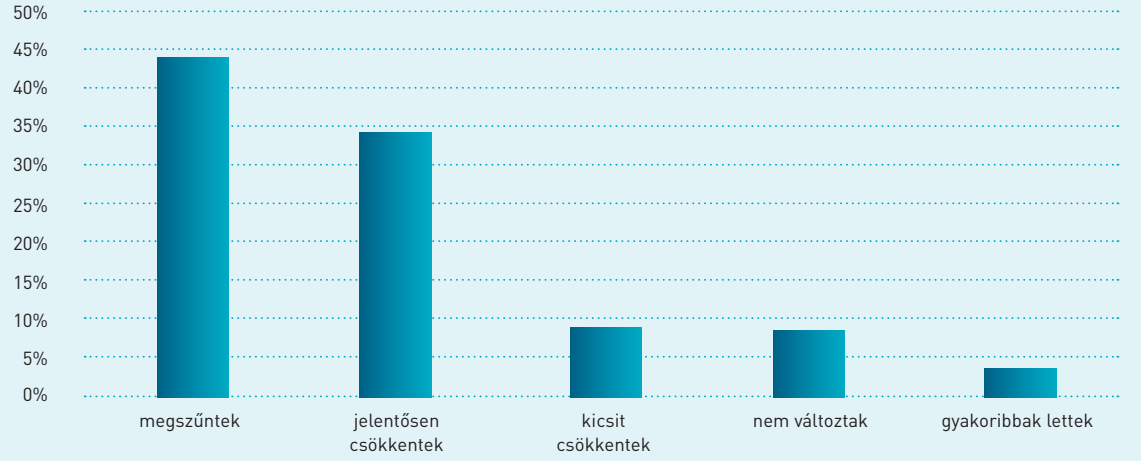

7. ábra: A nagyszülők és unokák találkozásának megváltozása a járványhelyzet miatt

További kérdés volt, hogy a találkozások megszűnése, ritkulása hogyan érintette a válaszadókat és többgenerációs családtagjaikat, a válaszadók szűrőjén keresztül. Mivel a válaszadók csaknem háromnegyedét rosszul, 22,2%-ukat kifejezetten rosszul érintette a változás, elmondható, hogy a vírushelyzet következtében bevezetett karantén az intergenerációs kapcsolatok csökkenésén keresztül komoly érzelmi megterhelést jelentett a családoknak.

A nagyszülőkkel való találkozások nem csak érzelmileg, hanem a konkrét napi tevékenységekben is sokat jelentenek. 18,4% számára nagy segítséget jelentettek a gyermekek gondozásában a nagyszülők, de 50% felett van azoknak az aránya, akiknél valamennyire besegítenek, mindössze 30%, akik nem voltak a gyermekkel kapcsolatban és semmilyen konkrét segítségről nem számoltak be.

10. táblázat: A nagyszülők és unokák találkozásának csökkenésének megítélése

(N=959)		
	Elemszám	Relatív gyakoriság %
Nagyon rosszul	72	22,20%
Összességében rosszul	164	50,60%
Semlegesen	75	23,10%
Inkább jól	9	2,80%
Nagyon jól	4	1,20%

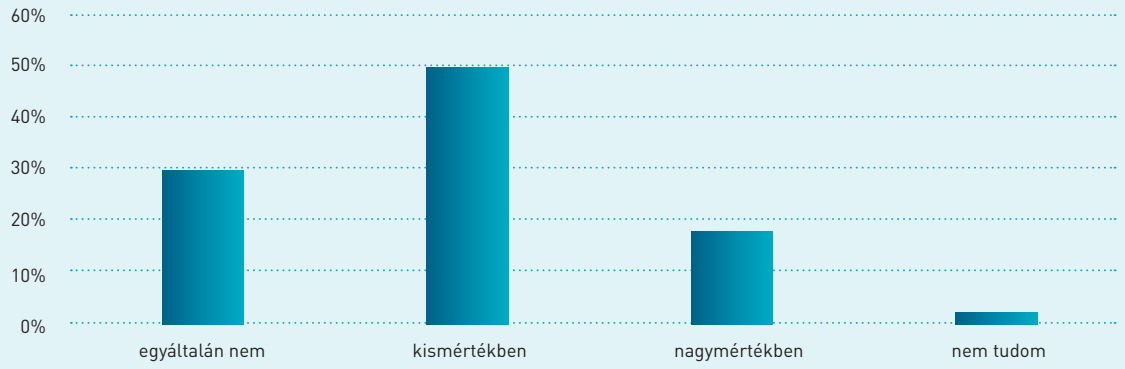

8. ábra: A nagyszülők részvétele a gyerekek gondozásában a járványhelyzet előtt

A karanténhelyzet így nem csupán a fizikai-érzelmi elszakadást, hanem egy hatékony segítség, támogatás elvesztését is jelentette. Ezt különböző mértékben élték meg a családok, közel 60% esetén teljesen elvesztették ezt a támogatást, további 14,70% esetén jelentősen, vagyis összesen mintegy háromnegyedük számára komoly veszteséget jelentett a be- illetve elzártság. Ez a gondozás területén bekövetkezett veszteség háromnegyedüket rosszul érintette, és csak negyedük számára volt semleges a változás. Nagyon kevesen, 1,7% számolt be arról, hogy ez a kiesés számukra jó volt.

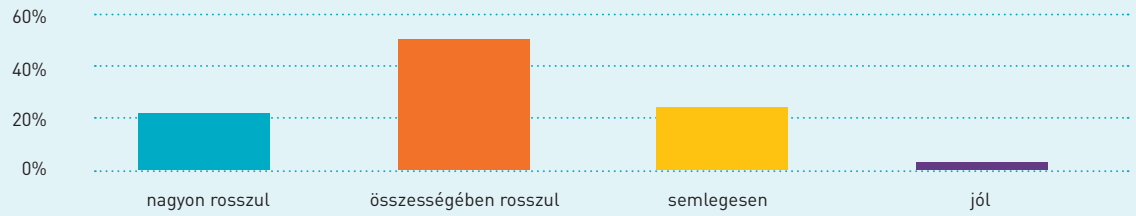

9. ábra: A nagyszülők gyerekek gondozásából való kiesésének megítélése

Összefoglalás

A kutatási célunk a pandémia első magyarországi hulláma során a lakosság, azon belül is az egészségügyi, szociális területen, valamint az oktatásban dolgozók felmérése volt abból a szempontból, hogy milyen nehézségekbe ütköztek ezen időszak alatt. A válaszolók percepciója jelent meg a válaszokban, hogy szubjektíve hogyan élték meg ezt az időszakot. Az általunk kialakított mérőeszközökkel dolgoztunk, valamint a WHO-5 Jól-lét skálát használtuk. Egyéb mérőeszközöket nem vontunk be. Kutatásunk 2020 tavaszán kezdődött és nyarán, az első hullám utáni nagyon alacsony megbetegedésszámmal jellemezhető időszakban ért véget. Összességében elmondható, hogy a kérdőív kitöltésében elértük a kitűzött elemszámot, és azt meg is haladtuk (minimum 1000 fő) az első hullám során.

A mintánkban sokkal több nő, mint férfi töltötte ki kérdőívet. Feltételezzük, hogy ez egyrészt a dolgozók foglalkozásából (egészségügyben, a szociális területen és az iskolai pedagógusok között a női munkavállalók arány magasabb), másrészt a „pszichológiai", „lélektannal" foglalkozó tesztelés kitöltési hajlandóságából fakadhatott. Természetesen ezek az arányok befolyásolják vizsgálatunkat. A három hivatáscsoport (egészségügyi, szociális terület és iskolai pedagógus) között jelentős elemszámbeli eltérés van, amelyet majd a statisztikai elemzések során figyelembe kell vennünk.

A mintánkból kiemelhető, mint vezető probléma, a bizonytalanság érzete, amely a legnagyobb nehézséget okozta mindenki számára. A bizonytalanság és az abból fakadó pszichológiai változások, mint például a szorongás és stressz-szint megemelkedése pedig közvetett változóként maga is befolyásolhatja a családi élet és a párkapcsolatok alakulását. A szülők számára a gyermekek online tanulása megterhelő volt, főleg abban a viszonylatban, hogy munkájukkal azt össze kellett egyeztetni, és ez a fajta kommunikáció sokak számára ismeretlen volt. Az egészségügyi és szociális dolgozók mindannyian nagyfokú stresszről számoltak be a munkahelyi bizonytalanság tekintetében. Így például az áthelyezések, műszakváltozások és a tervezhetőség kérdése kerültek előtérbe. A párkapcsolatok esetén többen úgy érzik, az összezártság jót tett a kapcsolatuknak, viszont kisebb, de nem jelentéktelen számban pedig problémát okozott. Feltételezhető, hogy akiknél segített a karanténhelyzet, az otthonmaradás akár több beszélgetésre, nyugalmasabb életmódra inspirálta a párokat. Az idősebb generációval, a nagyszülőkkel a kapcsolattartás nehezebb lett vagy megszűnt, amit a nagy többség rossznak értékelt.

Felhasznált irodalom

AAmadasun, S. (2020). Socialwork and COVID-19 pandemic: An actioncall. International SocialWork, 0020872820959357.

Bar-Anan, Y., Wilson, T. D., & Gilbert, D. T. (2009). The feeling of uncertaintyintensifiesaffectivereactions. Emotion, 9(1), 123.

Bradbury Jones, C. and Isham, L. (2020), The pandemicparadox: The consequences of COVID 19 ondomesticviolence. J ClinNurs. doi:10.1111/jocn.15296

Brooks, S. K., Webster, R. K., Smith, L. E., Woodland, L., Wessely, S., Greenberg, N., & Rubin, G. J. (2020). The psychologicalimpact of quarantine and howtoreduce it: rapid review of theevidence. The Lancet. DOI: https://doi.org/10.1016/S0140-6736(20)30460-8

Casagrande, M., Favieri, F., Tambelli, R., & Forte, G. (2020). The enemywhosealedtheworld: Effectsquarantineduetothe COVID-19 onsleepquality, anxiety, and psychologicaldistress in the Italian population. SleepMedicine.

Chen, Q., Liang, M., Li, Y., Guo, J., Fei, D., Wang, L., ... &Wang, J. (2020). Mentalhealthcareformedicalstaff in China during the COVID-19 outbreak. The LancetPsychiatry, 7(4), e15-e16.

Das, Nileswar. (2020). Psychiatrist in post-COVID-19 era – are we prepared? Asian Journal of Psychiatry. 102082. 10.1016/j.ajp.2020.102082.

Felmérés a házasságok megtartásáról. KINCS, 2020. https://www.koppmariaintezet.hu/docs/h%C3%A1zass%C3%A1gok%20megtart%C3%A1sa%20kutat%C3%A1s_gyorsjelent%C3%A9s_2020marc25.pdf
Fernandes, N. (2020). Economiceffects of coronavirusoutbreak (COVID-19) ontheworldeconomy. Availableat SSRN 3557504.
Fiorillo, A., & Gorwood, P. (2020). The consequences of the COVID-19 pandemiconmentalhealth and implicationsforclinical-practice. European Psychiatry, 63(1), E32. doi:10.1192/j.eurpsy.2020.35
Holmes, E. A.,O'Connor, R. C., Perry, V. H.,Tracey, I., Wessely, S., Arseneault, L., ... & Ford, T. (2020). Multidisciplinaryresearch-prioritiesfort he COVID-19 pandemic: a callforactionformentalhealthscience. The LancetPsychiatry.
https://koronavirus.gov.hu/cikkek/4077-fore-nott-beazonositott-fertozottek-szama-es-elhunyt-ket-idos-kronikus-beteg
https://koronavirus.gov.hu/cikkek/who-vilagjarvanynak-minositette-koronavirus-fertozest
Intergenerációs kutatás a reprodukciós kort meghaladott idősebb generáció ésa reprodukciós korban lévő fiatalok körében, KINCS, 2019.
https://www.koppmariaintezet.hu/docs/Intergener%C3%A1ci%C3%B3s%20kutat%C3%A1si%20jelent%C3%A9s,info-grafik%C3%A1val.pdf
Jandri , P., Hayes, D., Truelove, I., Levinson, P., Mayo, P., Ryberg, T., ... & Jackson, L. (2020). Teaching in theAge of Covid-19. Postdigital Science and Education, 1-162.
Kelly, J.,& Morgan, T. Coronavirus: Domesticabusecallsup 25% sincelockdown, charitysays.[Internet]. BBC News. 2020.[Cited 2020 Apr 12].
Liu, J. J.,Bao, Y., Huang, X., Shi, J., &Lu, L. (2020). Mentalhealthconsiderationsforchildrenquarantinedbecause of COVID-19. The LancetChild&Adolescent Health, 4(5), 347-349.
Luetke, M., Hensel, D., Herbenick, D., & Rosenberg, M. (2020). RomanticRelationshipConflictDuetothe COVID-19 Pandemic and Changes in Intimate and SexualBehaviors in a NationallyRepresentativeSample of American Adults. Journal of Sex & Marital Therapy, 1-16.
Masten, A. S., &Narayan, A. J. (2012). Childdevelopment in the context of disaster, war, and terrorism: Pathways of risk and resilience. Annualreview of psychology, 63, 227-257.
Nicola, M., Alsafi, Z., Sohrabi, C., Kerwan, A., Al-Jabir, A., Iosifidis, C., ... &Agha, R. (2020). The socio-economicimplications of thecoronaviruspandemic (COVID-19): A review. International journal of surgery (London, England), 78, 185.
Nyári gyermekfelügyelet, iskolák újranyitása. KINCS, 2020. https://www.koppmariaintezet.hu/docs/KINCS_Csal%C3%A1d-v%C3%A9delmiAkci%C3%B3terv_1000f%C5%91s_v2_05.22..pdf
Prime, H.,Wade, M., &Browne, D. T. (2020). Risk and resilience in familywell-being during the COVID-19 pandemic. American Psychologist.
Rossi, R.,Socci, V., Talevi, D., Mensi, S., Niolu, C., Pacitti, F., ... & Di Lorenzo, G. (2020). COVID-19 pandemic and lockdown-measuresimpactonmentalhealthamongthegeneralpopulation in Italy. Frontiers in Psychiatry, 11.
Roy, D., Tripathy, S., Kar, S. K.,Sharma, N., Verma, S. K.,&Kaushal, V. (2020). Study of knowledge, attitude, anxiety&perceived-mentalhealthcareneed in Indianpopulation during COVID-19 pandemic. Asian Journal of Psychiatry, 102083.
Susánszky, É., KonkolÿThege, B., Stauder, A., & Kopp, M. (2006). A WHO Jól-lét Kérdőív rövidített (WBI-5) magyar változatának validálása a Hungarostudy 2002 országos lakossági egészségfelmérés alapján. Mentálhigiéné és Pszichoszomatika, 7(3), 247-255.
UNESCO. (2020). COVID-19 educationaldisruption and response. Availableat.
Venkatesh, A., &Edirappuli, S. (2020). Socialdistancing in covid-19: whatarethementalhealthimplications?. Bmj, 369.
Venkatesh, A., &Edirappuli, S. (2020). Socialdistancing in covid-19: whatarethementalhealthimplications?. BMJ 2020;369:m1379
Wang, G.,Zhang, Y., Zhao, J., Zhang, J., &Jiang, F. (2020). Mitigatetheeffects of homeconfinementonchildren during the COV-ID-19 outbreak. The Lancet, 395(10228), 945- 947.
White, R. G.,& Van Der Boor, C. (2020). The impact of the COVID19 pandemic and initialperiod of lockdownonthemental-health and wellbeing of UK adults. medRxiv.
Yang, H.,& Ma, J. (2020). How an epidemicoutbreakimpactshappiness: Factorsthatworsen (vs. Protect) emotionalwell-being during thecoronaviruspandemic. Psychiatry Research, 289, 113045–113045. doi:10.1016/j.psychres.2020.113045
Yap, C. W. (2020). China'sFactoriesStruggletoResumeOperationsAfterVirusShutdown. Wall Street Journal.

Szomszéd Orsolya - Fail Ágnes,
Balogh Enikő - Baraté Edina - Nagy Tímea

Családok és környezetvédelem

Bevezetés

Tanulmányunk azt a környezetvédelemmel foglalkozó reprezentatív felmérést mutatja be, melyet 2020 márciusában végeztünk a Századvég Alapítvány közreműködésével. Kutatásunk elsődleges célja a magyar emberek környezettudatosságának felmérése volt. Kíváncsiak voltunk arra, milyen a családok környezetvédelemhez való viszonya. A témához kapcsolódó általános hozzáállást követően tehát a személyes érintettséget is vizsgáltuk.

Hipotézisünk szerint a magyar családok környezettudatosak, odafigyelnek a környezetvédelemre. Mindennapjaikban törekednek a környezeti terhelés mérséklésére és gyermekeiket is ebben a szellemben nevelik. Feltételeztük, hogy a fiatalabb korosztály érez nagyobb személyes felelősséget a környezetért.

Szakirodalmi áttekintés

Az elmúlt néhány évtizedben jelentősen megnőtt a környezet terhelése, a természeti erőforrások kiaknázása, a globális klímaváltozás kockázata. A probléma nyilvánvalóan nemcsak nemzeti szintű, hanem globális összefogást igényel. Ez a változás nem újkeletű jelenség, hiszen már az ipari forradalmak során is jelentősen megnőtt az emberi beavatkozás mértéke. Az éghajlat megváltozását kizárólagosan nem csak az emberi tevékenységek befolyásolják, hiszen vannak természetes okai is, mint például a földkéreg változása, vulkanikus tevékenység, vagy naptevékenység (Faragó et al. 1990: 13). Az azonban kétségtelen, hogy az üvegházhatású gázok kibocsátásával, erdőirtással, fosszilis anyagok égetésével, vagy vízszennyezéssel elkerülhetetlen gazdasági és társadalmi hatásokkal kell szembenézni. Az ember ezekhez az éghajlati feltételekhez alkalmazkodott, emiatt a társadalmaknak számos kiszámíthatatlan következménnyel kell szembe néznie, többek között a tengervízszint emelkedésével, betegségek gyors terjedésével, valamint menekültválság kialakulásával. Az emberiségnek alkalmazkodnia kell a környezet változásaihoz, amely a fenntartható fejlődéssel lehetséges. Ennek célja, hogy összehangolja a környezetet és a fejlődést.

A klímaváltozás fontosságát bizonyítja, hogy az utóbbi években számos nemzetközi szervezet – többet között az ENSZ, EU, WHO, IPCC – hirdetett meg és folytat klímapolitikát. Az Európai Unió országaiban az Eurobarometer 1999 óta kutatja a környezettel kapcsolatos attitűdöket, illetve 2008-tól rendszeresen rákérdez a klímaváltozás hatásaira.[1] Magyarországon 2020-ban elkészült a Klíma- és Természetvédelmi Akcióterv, amelynek célja, hogy hazánk 2050-re klímasemleges ország legyen.

A klímaváltozás témakörén belül divatos fogalommá nőtte ki magát az ökológiai lábnyom kifejezés, amely az éghajlatváltozás nem környezetszennyezés alapú megközelítése, hanem az emberi fogyasztás és környezet közötti kapcsolatot fejezi ki.

[1] *Eurobarometer kutatásai a klímavédelemmel és a környezettel kapcsolatban elérhetőek az alábbi linkeken: https://ec.europa.eu/clima/sites/clima/files/support/docs/report_2019_en.pdf*
https://ec.europa.eu/commfrontoffice/publicopinion/archives/ebs/ebs_409_en.pdf

Grace Kam Chun és Saeed Banihashemi definíciója jól leírja ezt a kifejezést: „Mivel a bolygó manapság a természeti erőforrásokat az áruk és szolgáltatások előállításában gyorsabban fogyasztja, mint ahogyan a környezet képes regenerálódni, ezért sürgősen szükség van stratégiákra az ökológiai eszközök hatékonyabb kezelése érdekében. Ezért mutatókra van szükségünk a Föld jelenlegi teherbíró képességének bemutatására. A lábnyom mennyiségi mutató a természeti erőforrások mérésére, és arra szolgál, hogy felmérje az emberi tevékenységeknek a globális fenntarthatóságra gyakorolt hatását, általában globális hektárban kifejezve (gha)" (Ding és Banihashemi 2017: 44).[2] Fontos még megemlíteni a biokapacitást, amit gyakran az ökológiai lábnyommal együtt szoktak említeni. Ez jelképezi azt a területet, amely maximálisan rendelkezésre áll arra a célra, hogy a termékek, szolgáltatások iránti igényünket megtermeljük (Benedek et al. 2012: 7-10).

A bekövetkezett környezeti átalakuláson sajnos már nem áll módunkban változtatni, de tudunk tenni a földünk jövőjéért. A klímaváltozás elleni küzdelemben megoldásként szolgálhat a fenntarthatóság és a környezettudatosságra való nevelés. Fenntartható fogyasztás: közösségi, vállalati és egyéni kibúvó stratégiák című tanulmány szerint elengedhetetlen, hogy vállalati, közösségi és egyéni szinten is legyen cselekvés a környezet érdekében (Csutora et al. 2012: 41-88). A vállalatok szemszögéből nézve a környezetbarát technológiák, a környezetbarát gyártás bevezetése a profit visszaesésével párosul, emiatt ellentét van a fenntarthatóság és a gazdasági fejlődés között. Azonban fontos tudni, hogy nemcsak a cégek egyedül felelősek, hanem a társadalom és az egyén is, ahol szintén jelentkezik a kibúvó magatartás, amikor az egyén saját lelkiismerete megnyugtatása miatt marginális cselekvéseket végez a környezettudatosság nevében, de igazából gyakorlati haszna nincs. A fenntarthatóság szempontjából nemcsak a vállalatok gyártási folyamatának megreformálása fontos, hanem a háztartások mindennapi fogyasztására is oda kell figyelni, mert a legnagyobb ökológiai lábnyommal rendelkező termékcsoportok a ruha- és az élelmiszeriparban vannak. Ezen belül a hús- és a tejtermékeknek magas, míg a zöldség- és a gyümölcstermesztésnek viszont alacsony az ökológiai lábnyoma. „A kevesebb hús, különösen a vörös hús és több zöldség, illetve növényi alapú élelmiszer fogyasztása kulcsfontosságú az élelmiszer-fogyasztásból származó ökológiai lábnyom csökkentésében" (Vetőné 2012: 133).

Nagy jelentőséggel bír az, hogy a társadalomban elérhetőek legyenek a megfelelő információk, illetve már gyermekkorban megkezdődjön a környezettudatosságra való nevelés. A NAT is kiemeli a nevelés fontosságát, vagyis azt, hogy a diákoknak meg kell ismerkedniük a környezeti válságot előidéző okokkal, ugyanakkor szükséges az aktív részvétel is az értékmegőrző tevékenységekben, amely által ki fog alakulni a környezetvédő attitűd. Ha pedig környezettisztelő közegben élünk, akkor az egyes generációk között lehetőség adódik a helyes magatartásminták átadására (Csenger 2012: 181-194). Fontos, hogy az iskolák is érezzék a környezeti nevelés fontosságát, hiszen a család után az iskola látja el a nevelés kulcsfontosságú szerepét.

Changing Family Habits: A Case Study Into Climate Change Mitigation Behavior in Families című tanulmány vizsgálata szerint a környezettudatos életmódhoz a családok körében elengedhetetlen, hogy a tagok együttműködjenek és egyfajta közös misszióként tekintsenek a környezettudatos életmódra, ami elősegíti a családi egység megerősítését is (Leger és Pruneau 2012: 77-87).

Egy hazai sikeres példa, amely nagymértékben segíti a családokat a környezettudatosság útján, a GreenDependent Fenntartható Megoldások Egyesülete és a Nagycsaládosok Országos Egyesülete által 2011-ben közösen elindított „Kislábnyom" program,[3] amely nagyon fontos megállapításokat közöl. Sokszor elhangzik kritikaként a nagycsaládosok irányába, hogy ők igazából nem

[2] 2008-ban Magyarország ökológiai lábnyoma 3,59 gha volt. (Benedek et al. 2012 10)

[3] http://kislabnyom.hu/sites/default/files/letolt/csaladi_utmutato_web_1.pdf

[4] A program sikerességét bizonyítja, hogy amíg az ország átlagos karbon lábnyoma 5,7 tonna/év/fő, addig a 21 legjobban szereplő háztartás karbon-lábnyoma 2 tonna/fő/év.

lehetnek „zöldek". Ez a program kiváló ellenpélda és bizonyíték arra, hogy a nagycsaládos emberek kifejezetten környezettudatosak. Fontos megállapítás, hogy a klímaváltozás elleni küzdelem és a környezettudatos magatartás irányába való elmozdulásban csak úgy érhetőek el jelentős sikerek, ha alulról történik az építkezés, tehát a nemzet legkisebb egysége, a család hétköznapjaiban jelen van a környezetért felelős magatartás.

A módszerről

A Kopp Mária Intézet a Népesedésért és a Családokért telefonos kérdőíves, reprezentatív közvélemény-kutatása során 2020 év elején 1000 főt kérdeztünk meg a környezetvédelemmel kapcsolatban. Az elemzés SPSS statisztikai adatelemző programmal készült.[5] A kérdőív két kérdésére támaszkodva három klaszterre, azaz csoportra osztottuk a válaszadókat. Ennek alapján elkülönítettük a 'környezetvédelem iránt elkötelezett' válaszadókat, akiket komolyan foglalkoztat az ügy, az 'érdeklődők' táborát, akiket érdeklődéssel tölt el a téma, de nem szentelnek neki komolyabb figyelmet, valamint az 'ignorálók, szkeptikusok' csoportját, akiket a környezeti kérdések egyáltalán nem foglalkoztatnak, azok iránt nem mutatnak érdeklődést.

Elemzésünkben e klaszterek alapján vesszük sorra a demográfiai adatokat, majd a környezetvédelem, a környezetszennyezés és a klímaváltozás témáival foglalkozunk. Tanulmányunkat a megkérdezettek személyes érintettségének kérdéskörével zárjuk, hogy képet adjunk róla, mi, magyarok mennyire vagyunk környezettudatosak.

Az országos, területileg, kor, nem és végzettség szerint reprezentatív mintában szereplő megkérdezettek 53,1%-a nő, 46,9%-a férfi. Korosztályok tekintetében 15-18% körüliek az arányok minden 10 éves korintervallumban, kivéve a 60 éven felüliek csoportját, akik a válaszadók 31,5%-át teszik ki. A megkérdezettek 23,8%-a maximum 8 általánost, 21,6%-a érettségi nélküli középfokú végzettséget szerzett; 33,4%-uknak érettségije, míg további 21,2%-uknak diplomája van. A kutatásban résztvevők 17,9%-a budapesti, 14,7%-uk megyeszékhelyen, 39,3%-uk egyéb városban, míg 28,1%-uk községekben, falvakban él. Többségük Budapestről és Pest megyéből származik (28,1%). Régiós bontásban a válaszadók 28,1%-a közép-magyarországi, 18,9%-a az észak-alföldi, 13,8%-a dél-alföldi, 12,2%-a az észak-magyarországi, 10,5%-a a közép-dunántúli, 9,8%-a a dél-dunántúli, míg 6,7%-a a nyugat-dunántúli régióból származik. A kutatásban részvevők 63,8%-a kertesházban, 18,1%-a társasházi lakásban, 13,6%-a panellakásban lakik. Otthonukat tekintve 39,5% él minimum 100 nm-en, 21,3% 71-99 nm-en, 24,4% 51-71 nm-en, 14,8% pedig 50 nm alatt. A megkérdezettek 30,6%-a kétfős, 22%-a háromfős, 19,5%-a egyfős, 17,1%-a négy fős, 10,8%-a pedig minimum ötfős háztartásban él. Kutatásunk résztvevői között 41,9% a házasok, 21,4% a nőtlenek, hajadonok, 13,4% az élettársi kapcsolatban élők, 11,9% az özvegyek és 11,4% az elváltak aránya. A megkérdezettek közül 30% gyermektelen, 70% gyermekes. Közülük 29,5%-nak egy, 46,8%-nak kettő, 17,6%-nak három és 6,1%-nak legalább négy gyermeke van. A gyermekesek egyharmadának 18 éven aluli gyermeke van. A megkérdezettek 52%-a nyilatkozta, hogy beosztással jól kijön, 23,9%-a, hogy éppen, hogy kijön a jövedelméből, 15,6%-a, hogy gondok nélkül él, 7%-a, hogy hónapról hónapra anyagi gondokkal küzd, míg 1,5%-a érzi úgy, hogy nélkülöznie kell. Az egy főre jutó nettó összjövedelem tekintetében elmondható, hogy 35,8% esetében ez az összeg 100 000 Ft alatti, 38,8%-nál 100 001 Ft és 200 000 Ft közötti, míg 25,4% esetén 200 001 Ft feletti.

[5] *Munkánk során klaszterelemzést is végeztünk: a klaszterelemzés célja, hogy a megfigyelési egységeket viszonylag homogén csoportokba rendezzük, az elemzésbe bevont változók alapján.*

A kutatás eredményeinek elemzése

Demográfiai mutatók és környezetvédelem

A válaszadókat a klaszterelemzés segítségével három nagy csoportba soroltuk. Az elsőbe kerültek azok, akik a környezetvédelem iránt a legnagyobb elkötelezettséget mutatták (57,9%), a másodikba azok, akik érdeklődők a téma iránt (28,6%), míg a harmadikba a kérdést ignorálók, szkeptikusok (13,5%) kerültek, vagyis a megkérdezettek több mint 86%-át foglalkoztatja a környezetvédelem. A nők körében ez az arány 89,2%, a férfiaknál kicsit alacsonyabb, de náluk is igen magas (83,6%). A nők esetében nagyjából 10%-kal magasabb az elkötelezett környezetvédők aránya (62,8%), a férfiak között közel 5%-kal vannak többen a téma iránt érdeklődők (31,1%), s szintén náluk több a szkeptikus is (16,4% vs. 10,8%).
A kor előrehaladtával növekszik a környezetvédelem iránt aktívan elkötelezettek száma. Míg a 40 éven aluli válaszadók esetében ez az arány 50% alatti, addig 40 év felett már a 60%-ot meghaladja. A környezetvédelem iránt érdeklődők esetében ez a folyamat éppen ellentétesen alakul, vagyis minél fiatalabb valaki, annál nagyobb esélyel fog legalább érdeklődést mutatni a környezetvédelem iránt. Mindebből arra következtethetünk, hogy a környezetvédelem iránti érdeklődés a kor előrehaladtával komolyabb elköteleződést eredményez. Míg a fiatal felnőttek inkább nyitottak, érdeklődők a környezetet érintő témák iránt, addig ez később egyre jelentősebb hangsúlyt kap az életükben, s egyre többen válnak elkötelezett híveivé a környezetvédelemnek. Ezzel párhuzamosan a kérdést ignorálók aránya is csökkenést mutat az életkor növekedésével.

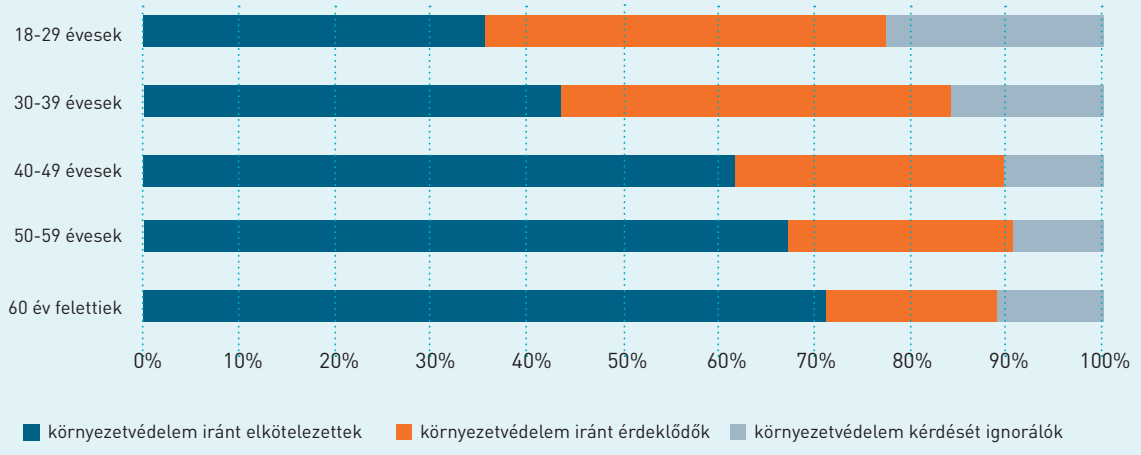

1. ábra: Környezetvédelemhez való viszonyulás mértéke korcsoportok szerint (N=989 fő)

Az iskolai végzettséget nézve a diplomával rendelkező válaszadók esetében kisebb az elkötelezett környezetvédők aránya (45,3% vs. 60%). Körükben azonban a téma iránti érdeklődés magasabb arányú, mint a többi iskolai végzettség esetében (41,5% vs. 25%). A szkeptikusok valamennyi iskolai végzettség tekintetében ugyanolyan arányban vannak jelen (12-15%). A családi állapotot vizsgálva azt tapasztaltuk, hogy egyrészt a nőtlenek, hajadonok és az élettársi kapcsolatban élők, másrészt a házasok, elváltak és özvegyek csoportja mutat hasonlóságot. A két csoportot vizsgálva az látható, hogy míg a házasok, elváltak és özvegyek esetében kiemelkedően

magas a környezetvédelem iránt elkötelezettek aránya (66% vs. 44%), addig a nőtlenek, hajadonok és az élettársi kapcsolatban élőknél inkább a téma iránt érdeklődők száma magasabb a többiekhez képest (39,6% vs. 22%). A szkeptikusok aránya az elváltak (9,6%) és a házasok esetében (11%) mondható a legalacsonyabbnak. Azok, akik a párkapcsolatok terén is elkötelezték magukat a párjuk mellett, vagyis házasságot kötöttek, nagyobb arányban elkötelezettek a környezetvédelem ügye mellett is, mint a többi válaszadó.

A gyermekes és a gyermektelen válaszadókat összehasonlítva jelentős eltérésekkel találkozunk. Míg a gyermekes válaszadók 65,1%-a elkötelezett környezetvédő, addig a gyermektelenek esetében ez az arány alig több 40%-nál (41,6%). A téma iránt érdeklődők többen vannak ugyan a gyermektelenek körében (40,6% vs. 23,5%), ám a szkeptikusok száma is náluk magasabb (17,8% vs. 11,4%). A gyermektelen válaszadók tehát alapvetően két nagy csoportra bonthatók: a környezetvédelem iránt elkötelezettek és a téma iránt érdeklődők. A gyermekesek esetében ezzel szemben markáns eltérés látható, hiszen közel 2/3-uk elkötelezett környezetvédő. Megfigyelhető, hogy a párkapcsolat iránti és a gyermekvállalással járó elköteleződés együtt jár a környezetvédelem iránti nyitottsággal, elkötelezettséggel.

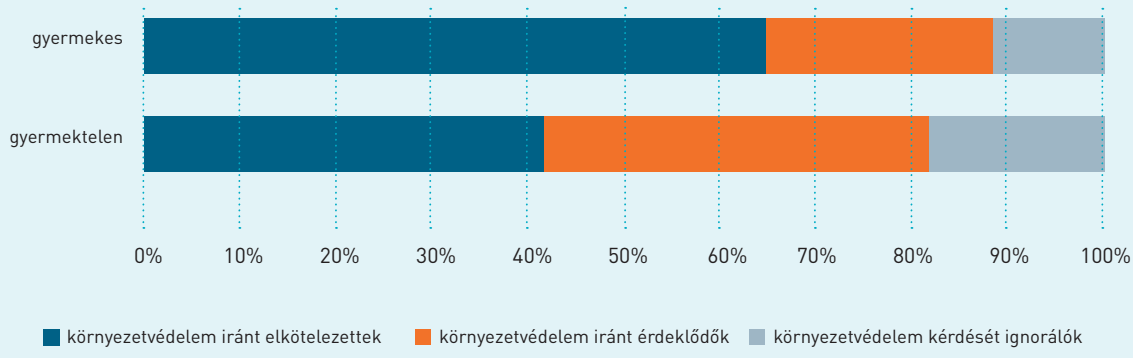

2. ábra: Környezetvédelemhez való viszonyulás mértéke gyermekesek és gyermektelenek szerint (N=988 fő)

Környezetvédelemmel kapcsolatos attitűdök

A kutatás környezetvédelemmel foglalkozó részében azokra a kérdésékre kerestük a választ, hogy a felmérés résztvevőit mennyire foglalkoztatja általánosságban a környezetvédelem, mi magyarok megfelelő figyelmet szentelünk-e ennek a témának, illetve mely környezetvédelmi problémák zavarnak minket leginkább.

A megkérdezettek nagy többségét (84,6%) foglalkoztatja a környezetvédelem ügye. A közömbösek aránya ugyan 13,2%, de a témát ignorálók száma alig több 2%-nál. A nők körében kiemelkedő azok aránya, akiket kimondottan foglalkoztat a téma (53,2%). A férfiak esetében ugyanolyan arányban vannak, akiket nagyon és akiket „csak" foglalkoztat a környezetvédelem (40,7% és 40,3%). Itt is a férfiak a közömbösebbek (16,4% vs. 10,4%).

1. táblázat: Önt mennyire foglalkoztatja a környezetvédelem? (N=999 fő)

	Fő	%
Nagyon foglalkoztatja	473	47,4
Foglalkoztatja	372	37,2
Foglalkoztatja is, meg nem is	132	13,2
Nem foglalkoztatja	8	0,8
Egyáltalán nem foglalkoztatja	14	1,4

A környezetvédelem iránti nyitottság a korral párhuzamosan nő. Míg a 18-29 éves megkérdezettek 73,9%-át foglalkoztatja a téma, ez az arány az 50 éven felüliek esetében már több mint 88%. E különbség még szembetűnőbb azok esetében, akiket különösen érdekel a környezetvédelem. A 18-29 évesek 25%-át, az 50-59 éveseknek 54%-át, míg a 60 éven felülieknek már 61,5%-át foglalkoztatja nagymértékben környezetük védelme.

Mind a négy iskolai végzettség tekintetében 82-85% körüli az ügy iránt nyitottak aránya. Ha azonban külön vizsgáljuk azokat, akiket a kérdés különösen foglalkoztat, akkor azt látjuk, hogy az alacsony iskolai végzettségűeket érdekli leginkább (60,3%), s ahogy haladunk a magasabb iskolai végzettségűek felé, úgy csökken a komoly érdeklődés aránya: a diplomás válaszadók esetén ez már csak 39,6%.

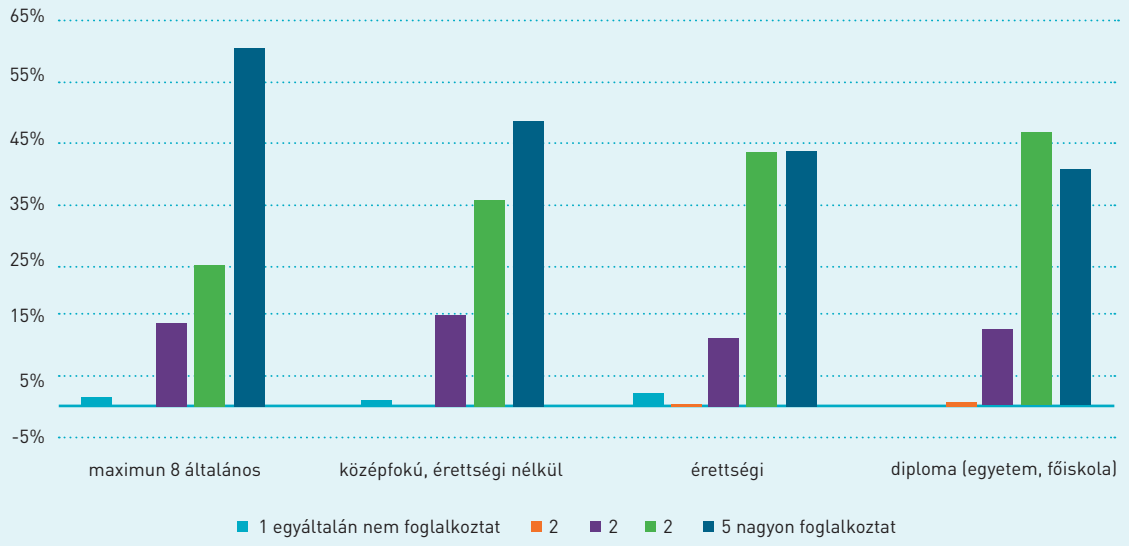

3. ábra: A környezetvédelem iránti nyitottság – iskolai végzettség szerint (N=998 fő)

A környezetvédelem – családi állapot szempontjából vizsgálva – a nőtleneket, hajadonokat és az élettársi kapcsolatban élőket kevésbé foglalkoztatja. (31,5% és 29,3%). Az elváltak között ez az arány 51,8%, a házasoknál 52,8%, míg az özvegyeknél 62,7%. Szintén a nőtlen, hajadon és élettársi kapcsolatban élőknél beszélhetünk a közömbösek magasabb arányáról (˜17% vs. ˜11%) is.

A környezetvédelem a gyermekes válaszadók több mint felét nagyon komolyan foglalkoztatja (53%), a gyermektelenek esetében ez az arány csupán 33%. A környezetvédelem összességében az egy-, illetve kétgyermekeseket foglalkoztatja legnagyobb arányban (87,4% és 89,2%).

Kutatásunk részvevőit arról is kérdeztük, miért tartják fontosnak a környezetvédelmet. (A felsorolt lehetőségek közül többet is választhattak.) A megkérdezettek 79,2%-a gyermekeink jövője miatt tartja fontosnak a környezetvédelmet, mely aránnyal ez bizonyult a legnépszerűbb válaszlehetőségnek. A válaszadók 58,8%-a véli úgy, hogy „a teremtett világot kötelességünk megvédeni", míg 46%-uk szerint fontos a „fenntarthatóság biztosítása". A férfiak és a nők nagyjából egyformán gondolkodnak a környezetvédelem fontosságának indokairól, amelyet az életkor sem befolyásol.

	Fő	%
Gyermekeink jövője miatt	792	79,2
A teremtett világot kötelességünk megvédeni	588	58,8
A fenntarthatóság biztosítása miatt	460	46

2. táblázat: Miért tartja fontosnak a környezetvédelmet? (N=1000 fő)

A családi állapotot nézve azt tapasztaltuk, hogy a nőtlenek, hajadonok többsége (70,9%) ugyancsak a következő generáció jövője miatt tartja fontos kérdésnek a környezetvédelmet. Ez az arány a házasok, az élettársi kapcsolatban élők, az elváltak, és az özvegyek esetében még magasabb (81%). A teremtett világ megvédését az elváltak tartják a legfontosabbnak (65,8%).

Bár a gyermekteleneknél is első helyen szerepel a 'gyermekek jövője' válaszlehetőség 69,8%-kal, ez az arány a gyermekesek esetében jóval magasabb (~83,7%). A gyermektelen válaszadóknál a 'fenntarthatóság biztosítása' fontosabb a gyermekesekhez képest (51,2% vs. ~42,4%). A teremtett világ védelme mind a gyermektelen, mind pedig a gyermekes válaszadóknál 60% körüli aránnyal áll a második helyen.

Arra is kíváncsiak voltunk, hogy a válaszadók mennyire tartják súlyosnak a bolygónkat érintő környezetvédelmi problémákat. A nagy többség szerint a Földet fenyegető környezeti károkat komolyan kell venni (89,5%), a válaszadók 60,4%-a szerint pedig nagyon súlyos problémával állunk szemben.

	Fő	%
Nagyon súlyos probléma	601	60,4
Súlyos probléma	289	29,1
Közepes probléma	89	9
Nem súlyos probléma	10	1
Egyáltalán nem súlyos probléma	5	0,5

3. táblázat: Mennyire tartja fontosnak a Földet érintő környezetvédelmi problémákat? (N=994 fő)

A nők közül többen (65,3%) sorolták a Földet érintő problémát a nagyon súlyos kategóriába, mint a férfiak (54,9%). Utóbbiak a súlyos jelzőt használták nagyobb arányban (33,8% vs. 25%).

Korcsoportonként nézve azt figyeltük meg, hogy legsúlyosabb gondnak a 40 éven felüliek nevezték a Földet érintő környezeti helyzetet (~65%). Ez az arány a 40 éven aluliak esetében ~51,8%. A 18-29 évesek között volt a legmagasabb a bajt közepesnek ítélők aránya (13,7%). A 30 éven felüliek esetében 10%-os arányról sem beszélhetünk (~7,6%).

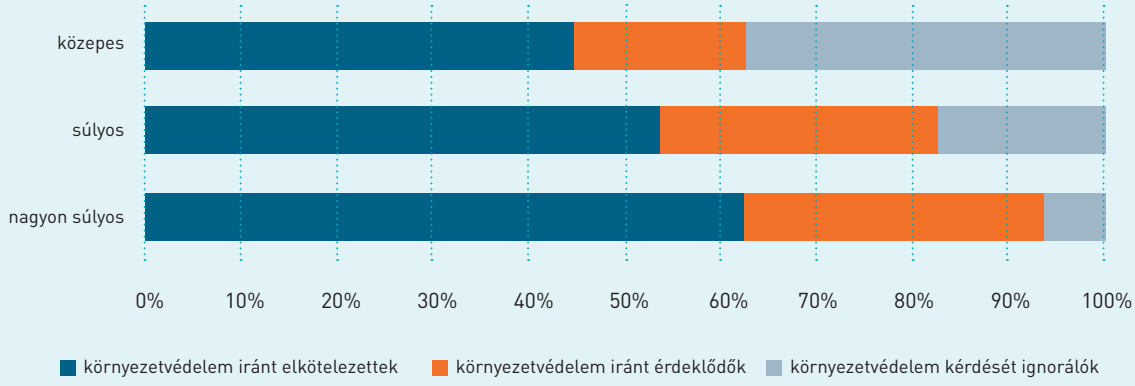

4. ábra: Mennyire tartja súlyosnak a Földet érintő környezetvédelmi problémákat? – környezetvédelemhez való viszonyulás alapján (N=984 fő)

A környezetvédelmi problémákat közepesnek ítélő gyermekes válaszadók körében kiemelkedően magas a téma iránt elkötelezettek aránya (64,2%). Különösen érdekes, hogy a környezetvédelmi problémákat csupán közepesen súlyosnak tartó gyermekes válaszadók javarésze ugyanakkor elkötelezett híve a környezetvédelemnek. Az a kérdés, hogy a környezetvédelem megfelelő mértékű figyelmet kap-e Magyarországon, eléggé megosztotta a válaszadókat: 51,3%-uk szerint elegendő figyelemben részesül, 48,7%-uk szerint nem.

Valamennyi korosztályt megosztotta a kérdés, ám az figyelhető meg, hogy minél fiatalabbakról van szó, annál kevésbé elégedettek a környezetvédelemre irányuló figyelem mértékével. Míg az 50 éven felüliek 17,5%-a szerint a környezetvédelem nagyon nagy figyelmet kap idehaza, addig ez az arány az 50 éven aluliak esetén csupán ˜6,3% körüli. Az 50 éven felüliek esetében ˜12,3%, a 30-49 évesek körében ˜19,1%, míg a 18-29 éveseknél 25,3% azok aránya, akik szerint egyáltalán nem kap elegendő figyelmet a kérdés. Érdekes, hogy az ügy iránti elkötelezettséggel épp ellentétes az itt kimutatható tendencia.

Iskolai végzettség szerinti bontásban az figyelhető meg, hogy minél alacsonyabb iskolai végzettséggel rendelkezik a válaszadó, annál valószínűbb, hogy elégedett lesz a környezetvédelemre irányuló figyelem mértékével. Míg a diplomával nem rendelkezők ˜55,2%-a szerint megfelelő figyelmet kap a téma, addig ez a diplomások körében 40% sincsen. Utóbbiak 21,7%-a szerint egyáltalán nem jut elég figyelem a környezetvédelemre. Ez az arány a diplomával nem rendelkezőknél ˜15,3%. A diplomások véleménye mutatja a legnagyobb mértékű eltérést a többiekhez képest. Szerintük tehát alapvetően nem jut elég figyelem hazánkban a környezetvédelemnek.

A településtípusokat vizsgálva azt látjuk, hogy az egyéb városokban és a községekben, falvakban élők hasonlóan látják ezt a kérdést. Nagyjából ugyanannyian mondták körükben, hogy kellő figyelmet kap a környezetvédelem (54,3% és 54,9%). Nem meglepő, hogy a fővárosban élők is hasonlóságot mutatnak a megyeszékhelyeken élőkkel. Ráadásul a megyeszékhelyen élők válaszai mutatják a nagyobb mértékű eltérést: 41,5%-uk érzi úgy, hogy megfelelő figyelmet szentelünk a környezetvédelem kérdésének, míg 58,5%-uk gondolja az ellenkezőjét. Az itt élőknek kevesebb, mint 5%-a (4,8%) válaszolta azt, hogy teljes mértékben elegendő figyelmet kap a környezetvédelem. Ez a fővárosban élők esetén sem éri el a 10%-ot (7,8%). Kijelenthető, hogy a nagyobb városokban élők szerint kevesebb figyelem irányul hazánkban a környezetvédelemre, ami a probléma mértékének, milyenségének érzékelésével függhet össze.

	Fő	%
Teljes mértékben	115	11,6
Inkább igen	393	39,7
Inkább nem	317	32
Egyáltalán nem	166	16,7

4. táblázat: Ön szerint megfelelő figyelmet kap a környezetvédelem kérdése ma Magyarországon? (N=991 fő)

A nőtlenek, hajadonok csoportja ebben a kérdésben is az élettársi kapcsolatban élőkkel van egy véleményen: körülbelül 40%-uk szerint elegendő figyelmet kap a kérdés, s nagyjából 60%-uk szerint nem. A házasok és az elváltak esetében is megfigyelhetők hasonlóságok: 55% körüli azok aránya, akik szerint a környezetvédelem elegendő figyelmet kap, s 44% körüli azoké, akik ezzel nem értenek egyet. Az özvegyek némiképp kilógnak a sorból, bár inkább a házasokra és az elváltakra hasonlítanak a válaszaik. Náluk azonban nagyobb azok aránya, akik szerint elegendő figyelem irányul a környezetvédelemre (62,7%), s csupán 37,3%-uk gondolja úgy, hogy erről nincs szó. Itt is észlelhető tehát annak a két csoportnak az együttes mozgása, akiket a párkapcsolattal járó elköteleződés is elválaszt egymástól.

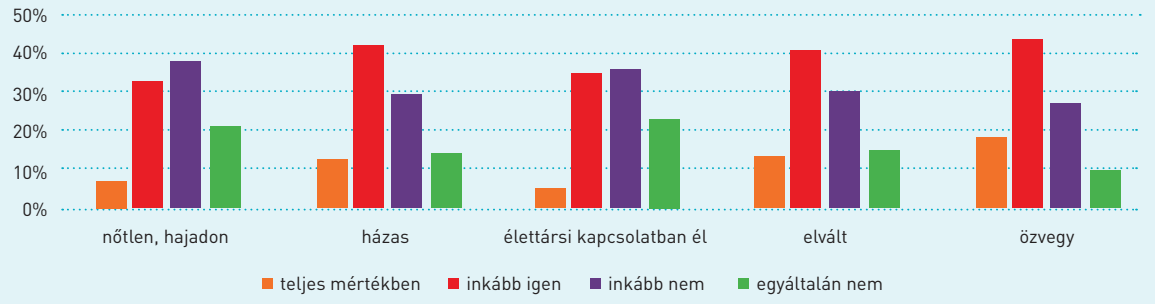

5. ábra: A hazai környezetvédelemre irányuló figyelem mértékéről alkotott vélemények, családi állapot szerint (N=987 fő)

A gyermektelenek válaszai ismételten eltérést mutatnak a gyermekesekhez képest. A gyermektelenek között 41,6% azok aránya, akik szerint a környezetvédelem ügye kellő fókuszban áll hazánkban, 58,4% viszont nem ért ezzel egyet. Ez a gyermekesek esetében éppen fordítottan alakul. A gyermektelen válaszadók véleményétől a legnagyobb eltérést a háromgyermekesek mutatják, akiknek 63,1%-a szerint megfelelő figyelmet kap a kérdés, míg 36,9%-uk szerint nem.

A különböző környezeti problémák eltérő mértékben zavarják az embereket. A kutatásban résztvevők 37,6%-át leginkább a hulladék növekvő mennyisége és annak nem megfelelő kezelése zavarja. A levegőszennyezést említette a megkérdezettek 18,6%-a, a klímaváltozást 15%, a természetkárosítást pedig 11,7%. A válaszadók kevesebb, mint 9%-a említette a vízszennyezést (8,7%) és a városok szétterülése okozta természetes élőhely csökkenését (8,4%).

Az iskolai végzettséget nézve különösen a középfokú, érettségivel nem rendelkezők esetében volt magas azok aránya (46,5%), akiket a hulladékszennyezés zavar leginkább. A levegőszenynyezést a maximum 8 általánost végzettek említették legtöbben (25,5%). A klímaváltozás problémája elsősorban a diplomásokat és az érettségizetteket zavarja (˜17,5% vs. ˜12,4%), valamint náluk volt magasabb a természetkárosítást említők aránya is (˜13,4% vs. ˜9,3%).

A válaszadók anyagi helyzetét tekintve a nélkülözések között élőket leginkább a levegőszennyezés zavarja (40%). A három – szubjektív anyagi szempontból – legelégedetlenebb csoport jellemzően nagy problémaként érzékeli a környezetszennyezést. A klímaváltozást, a beosztással jól kijövők 16,5%-a, a jövedelmükből éppen, hogy kijövők 15,4%-a, a gondok nélkül előknek pedig 13,6%-a említette. Az anyagi helyzetükkel legkevésbé elégedetteknél ez az arány csupán ˜6,3% körüli. A gondok nélkül élők esetében kiemelkedően magas volt (a többiekhez képest) a természetkárosítás (18,8%) és a vízszennyezés (13%) aránya. Tehát a növekvő hulladékmennyiség és annak nem megfelelő kezelése zavarja a válaszadókat leginkább (kivéve a nélkülözések között élőket). Az anyagi helyzetükkel elégedettebbeket a természetkárosítás és a vízszennyezés, míg az elégedetlenebbeket a levegőszennyezés zavarja jobban. Az utóbbi csoportot vélhetően fokozottabban érinti ez a probléma.

	Fő	%
Hulladék növekvő mennyisége, nem megfelelő kezelése	373	37,6
Levegőszennyezés	184	18,6
Klímaváltozás	148	15
Természetkárosítás	116	11,7
Vízszennyezés	86	8,7
Városok szétterülése, természetes élőhelyek csökkenése	83	8,4

5. táblázat: Önt mely környezetvédelmi probléma zavarja a leginkább? (N=991 fő)

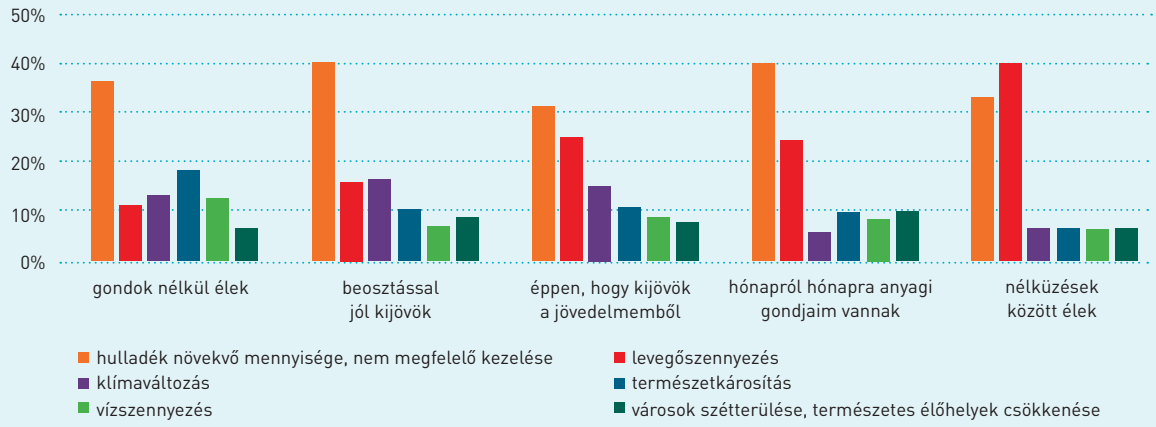

6. ábra: A legzavaróbbnak ítélt környezetvédelmi probléma, szubjektív anyagi helyzet megítélése szerint (N=987 fő)

Környezetszennyezéssel kapcsolatos attitűdök

A következőkben a környezetszennyezés kérdését járjuk körül, azt vizsgáljuk, mekkora problémának tartják az emberek a környezetszennyezést saját településükön, illetve Magyarországon és a világon. Végig vesszük, melyek a legégetőbb gondok ezen a területen a magyarok szerint.

A környezetszennyezéssel kapcsolatban elsőként három egymáshoz kapcsolódó kérdést tettünk fel a kutatásban résztvevőknek arra vonatkozóan, mekkora problémának érzékelik a környezetszennyezést közvetlen környezetükben és tőlük távolabb. A válaszadók közel fele (43,8%-a) szerint saját településükön a környezetszennyezés olyan megoldandó feladat, amelyen viszonylag könnyen lehet változtatni. További 41,4%-uk ennél komolyabb nehézségként definiálta azt, míg alig 15%-uk (14,8%) vitatja ezt. Ehhez képest országos viszonylatban már egészen másképp látják a kérdést. A megkérdezettek 69,6%-a jelentősebb problémának érzi a környezetszennyezést Magyarországon, 33,1%-uk pedig kimondottan súlyosnak. Azok száma, akik szerint a környezetszennyezés (inkább) nem számottevő itthon, még tovább csökkent (3,4%). Ha a környezetszennyezés kérdését távolabbra helyezzük, azt tapasztaljuk, hogy válaszadók egyre súlyosabbnak érzékelik azt. Mindez globálisan nézve még jobban kirajzolódik, hiszen a válaszadók 86,8%-a szerint jelentős a Földet sújtó környezetszennyezés mértéke, ráadásul 65,6%-uk szerint nagyon nagy problémával állunk szemben. Ezután nem meglepő az sem, hogy saját települését nézve még 14,8%, az egész országot tekintve már csak 3,4%, világviszonylatban pedig mindössze 1,7% volt azon válaszadók aránya, akik szerint nem létező probléma a környezetszennyezés.

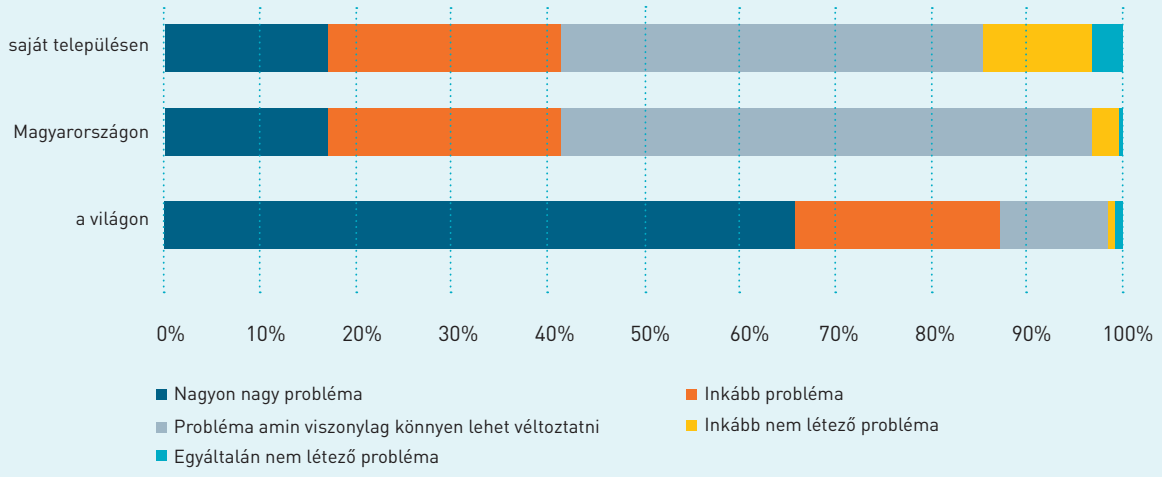

7. ábra: Ön szerint mekkora probléma a környezetszennyezés az Ön településén, Magyarországon, a világon? (N=995 fő, N=982 fő, N=984 fő)

A környezetszennyezés mértékéről saját településükön a nők és a férfiak hasonlóan gondolkoznak, habár a férfiak itt sem látják annyira aggasztónak a problémát, mint a nők (13,5% vs. 20,4%). A megkérdezettek iskolai végzettségüktől függetlenül 24% körüli arányban érzékelik a környezetszennyezést saját településükön. A kérdés a maximum 8 általánost végzetteket osztja meg leginkább.

Településtípust nézve a fővárosban és a megyeszékhelyeken élők jóval súlyosabbnak látják lakóhelyükön a környezetszennyezést (53,7% és 53,3%). Ez az arány a városokban élőknél 38,1%, míg a községekben, falvakban lakóknál csupán 31,2%. Jól látszik, hogy a településnagysággal párhuzamosan növekszik a környezetszennyezés súlyosságának mértéke. Ezt erősíti, hogy a városokban

és a községekben, falvakban élők tagadják legnagyobb arányban a környezetet érintő veszélyeket (14,4% és 25,4%). Ez az arány a fővárosban és a megyeszékhelyeken mindössze 6% körüli. A településnagyság tehát jelentős hatással van a megkérdezettek véleményére, amely abból fakad, hogy más a szennyezés mértéke és jellege a nagyvárosokban és vidéken.

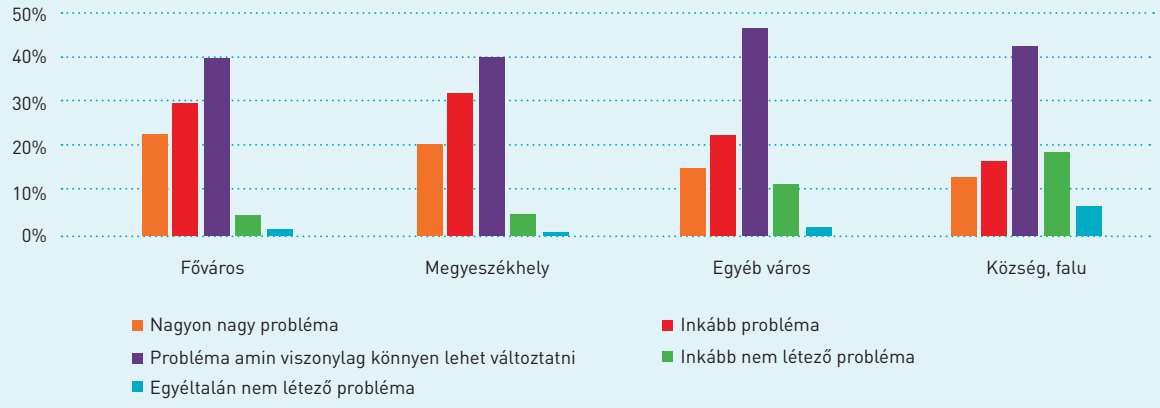

8. ábra: A saját településen tapasztalható környezetszennyezés mértékének településtípus szerinti megítélése (N=995 fő)

A saját településre vonatkozó környezetszennyezést a házasok és az élettársi kapcsolatban élők ˜45,1%-a komolyabb problémának tartja. Ez a nőtlenek, hajadonok, elváltak és özvegyek tekintetében ˜36,8%. Ez utóbbi csoportok válaszadói ˜21,8%-ban tagadják a településüket érintő környezetszennyezést, míg a házasoknál és élettársi kapcsolatban élőknél ez az arány csak ˜12%.
A környezetszennyezés országos viszonylatban történő vizsgálatánál azt figyeltük meg, hogy a nők alapvetően komolyabb gondnak érzik Magyarországon a környezetszennyezést, mint a férfiak (73% vs. 65,8%). Ráadásul közöttük jóval magasabb azok aránya is, akik súlyosnak látják mindezt (39,3% vs. 26,1%). A férfiak tehát országos szinten sem érzik olyan komoly problémának a környezetszennyezést, mint a nők. Ez lakóhely szerint vizsgálva is hasonlóan alakult.
Iskolai végzettség tekintetében érzékelhető, hogy a maximum 8 általánost végzettek kicsit másképp gondolkodnak ebben a kérdésben is. Ők tartják legsúlyosabbnak az országot érintő környezetszennyezést (48,5%). Ez a magasabb iskolai végzettségű válaszadók esetében csak ˜28,7% körüli. A hazánkat érintő környezetszennyezés mértékét könnyen kezelhetőnek a válaszadók ˜29,6%-a tartja, a maximum 8 osztályt végzettek itt is kivételek, akik esetében ez az arány 20,3%.
A családi állapottal összevetve azt mondhatjuk, hogy a legsúlyosabbnak az élettársi kapcsolatban élők, az elváltak és az özvegyek érzékelik a hazai környezetszennyezést (˜38,5%), míg a nőtlen, hajadon és házas válaszadóknál ez az arány ˜29,7% körüli. A válaszadók ˜28,1%-a tartja könnyen kezelhetőnek az országot érintő környezetszennyezést. Ez alól az élettársi kapcsolatban élők jelentenek kivételt (20,9%).
Ha a válaszadók szubjektív anyagi helyzetét nézzük, azt tapasztaljuk, hogy az országot sújtó környezetszennyezést súlyos nehézségnek érzők száma annál magasabb, minél kevésbé vannak megelégedve saját anyagi helyzetükkel. Míg a gondok nélkül élőknél ez az arány csupán 20,3%, addig a nélkülözések között élők esetében már 46,7%.
A környezetszennyezést az egész világra nézve a válaszadók 65,6%-a nagyon komoly problémának érzi. Családi állapot szerint az elváltakon és az özvegyeken kívül mindhárom csoport (nőtlenek, hajadonok, házasok és élettársi kapcsolatban élők) esetén 88% feletti azok aránya, akik szerint a világot érintő környezetszennyezés súlyosnak mondható.
A környezetszennyezés kapcsán arra is rákérdeztünk kutatásunkban, hogy a válaszadók szerint

	Fő	%
Egyszer használatos műanyag	709	70,9
Vállalati károsanyagkibocsátás	669	66,9
Lakossági károsanyagkibocsátás	371	37,1

6. táblázat: Ön szerint mik a legégetőbb problémák ma a környezetszennyezés területén? (N=1000 fő)

mik a legégetőbb problémák ezen a téren. Több választ is megjelölhettek. 70,9%-kal az egyszer használatos műanyag végzett a lista első helyén. Valamivel kevesebben említették a vállalati károsanyagkibocsátást (66,9%), és jóval kevesebben a lakossági károsanyagkibocsátást (37,1%).
Iskolai végzettség szerint vizsgálva az egyszer használatos műanyagok megítélését, mint legégetőbb problémát, a diplomások és a középfokú végzettségű, érettségi nélküli válaszadók említették a legnagyobb arányban (˜75,4%). A maximum 8 általánost végzettek és az érettségivel rendelkezők körében ez az arány ˜67,2% körüli. A vállalati károsanyagkibocsátást a magasabb iskolai végzettségűek találták égető problémának (˜74,4% vs. ˜57,6%), míg a lakosságit inkább az alacsonyabb iskolai végzettségűek (˜41% vs. 33,9%).
A gyermekszám alapján elmondható, hogy a vállalati károsanyagkibocsátást a gyermektelen válaszadók találták leginkább megoldandó problémának (74,4% vs. ˜60,8%). A lakossági károsanyagkibocsátás említése azonban a gyermekes válaszadók esetében volt magasabb arányú (˜39,1% vs. 32,2%).

A klímaváltozás megítélése

A környezetvédelem témakörének vizsgálatából nem hiányozhat a klímaváltozás kérdése, így azt is körbejártuk, mit gondolnak a magyarok a klímaváltozásról, annak mértékéről, okáról és mely területeken érzékelik azt. Először a klímavészhelyzet kihirdetésének megítélésével foglalkozunk, majd kitérünk a klímaváltozás hatásaira, továbbá bemutatjuk, hogyan vélekednek az emberek a klímaváltozás miatti felelősségvállalásról. Elsőként arra a kérdésre keressük a választ, menynyire tartják indokoltnak a válaszadók a klímavészhelyzet kihirdetését saját településükön, Magyarországon és világszerte. Az eredmények azt mutatják, hogy a magyarok sokkal inkább tartják indokoltnak a klímavészhelyzet kihirdetését nemzetközi szinten, mint helyben: csupán 30,4% ért egyet teljes mértékben a klímavészhelyzet kihirdetésével a saját településén, míg kétszer ennyien tartják ezt indokoltnak a világban (60%).

	az Ön településén (%)	Magyarországon (%)	A világon (%)
Egyáltalán nem	9,8	4,7	1,7
Inkább nem	24,2	14,5	6,3
Inkább igen	35,6	42,5	32,0
Teljes mértékben	30,4	38,4	60,0

7. táblázat Ön szerint indokolt a klímavészhelyzet kihirdetése...? (N= 292-579 fő)

A nők körében 34,8% teljes mértékben egyetért azzal, miszerint indokolt a klímavészhelyzet kihirdetése a saját településén, míg a férfiaknál ez az arány 25,3%.
Lakóhely szerinti bontásban a helyi szintű klímavészhelyzet kihirdetésével legnagyobb mértékben a megyeszékhelyeken (35,9%) és a fővárosban (33,7%) élők értenek teljes mértékben egyet. A nagyobb városok lakosai erősebben érzékelik a klímaproblémákat.
Elmondható, hogy minél kevésbé elégedett valaki az anyagi helyzetével, annál inkább tartja indokoltnak a klímavészhelyzet kihirdetését a saját településén (a gondok nélkül élők mindössze 23,5%-a ért teljes mértékben egyet az állítással, míg a nélkülözések között élőknek csaknem 53,3%-a).

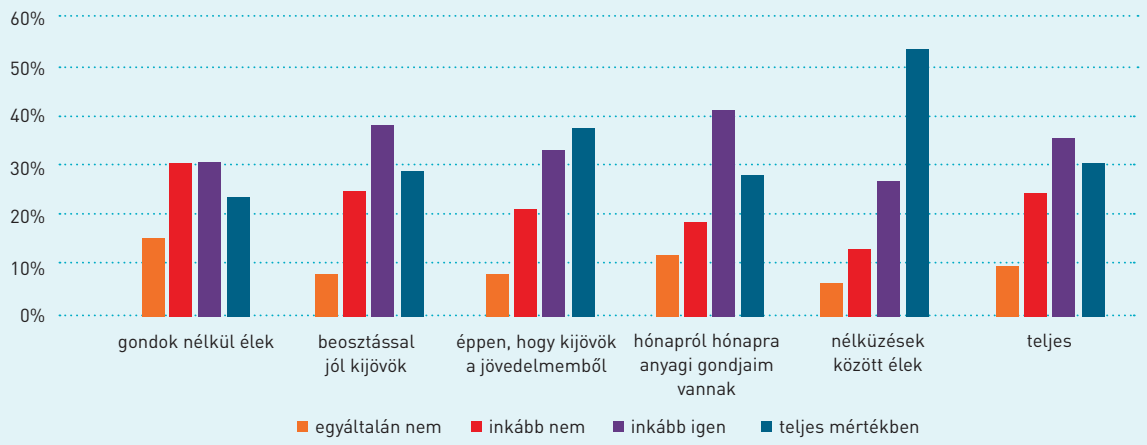

10. ábra: Településszintű klímavészhelyzet kihirdetésével való egyetértés és a szubjektív anyagi helyzet megítélésének összevetése (N=961 fő)

Az országos szintű klímavészhelyzet kihirdetését – a helyihez hasonlóan – szintén a nők támogatják nagyobb arányban: míg a férfiak 32,5%-a ért ezzel egyet teljes mértékben, addig a nőknél ez az arány 43,7%, tehát több, mint 11%-nyi eltérés tapasztalható. Életkorokat tekintve a 40 év felettiek meglehetősen határozott véleményen vannak, hiszen ők tartják a leginkább indokoltnak a klímavészhelyzet kihirdetését Magyarországon (42-44% között mozog azok aránya, akik szerint ez teljes mértékben indokolt).

A klímaváltozás kapcsán az egyik legfontosabb kérdés, hogy a válaszadók érzékeltek-e változást az elmúlt 10 évben az időjárásban, vagy az éghajlati viszonyokban. Az adatok azt mutatják, hogy a megkérdezettek 93,9%-a tapasztalt ilyet.

A válaszadók három területen érzékeltek leginkább a változást: az évszakok megváltozásában (77%), az átlaghőmérséklet emelkedésében (74%), valamint a szélsőséges időjárási viszonyokban (69,4%), de sokan említették a szárazságot is (50,3%).

8. táblázat: Ön szerint változott az éghajlat, az időjárás az elmúlt 10 évben? (N= 996 fő)

	Fő	%
Igen	936	93,9
Nem	60	6,1
Teljes	996	100
Teljes	996	100

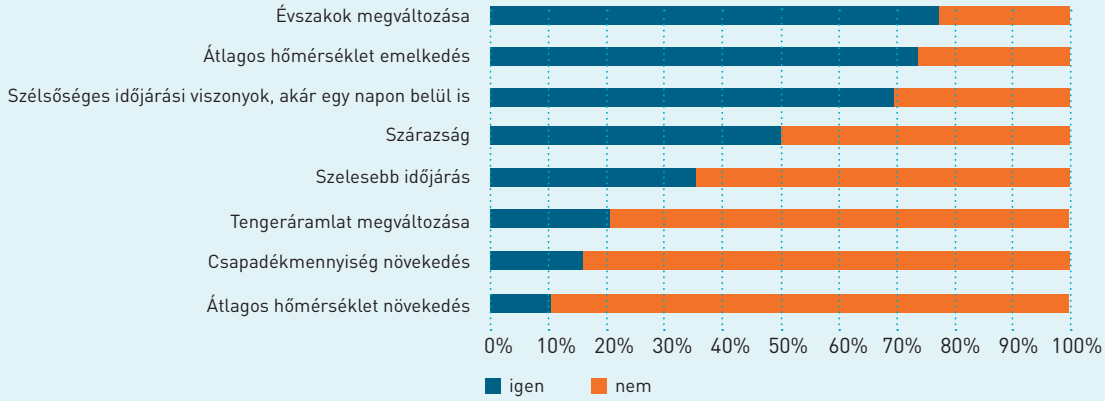

11. ábra: Miben változott az éghajlat, az időjárás az elmúlt 10 évben? (N=940 fő)

Az évszakok változását korcsoportos bontás szerint legtöbben a 60 év felettiek körében érzékelték (82,1%), de nem beszélhetünk számottevő különbségekről.
Azon válaszadók körében, akik szerint a szárazság is jól érzékelhető változás volt az elmúlt 10 évben, nagyobb arányban vannak az 50-59 év közötti (61,6%), valamint 60 év feletti személyek (57,8%). Lakóhely tekintetében is összefüggés mutatkozik: a vidéken élők érzékeltek leginkább szárazságot az elmúlt 10 évben (56,2%). Ez nagyrészt annak köszönhető, hogy a falvakban élő emberek nagyobb arányban foglalkoznak mezőgazdasággal. Legkevésbé a fővárosban élők körében tapasztaltak szárazságot (42,1%). Mint ahogy korábban bemutatásra került, klaszteranalízis segítségével 3 csoportba soroltuk a válaszadókat: a környezetvédelem iránt elkötelezettek, az érdeklődők, valamint a környezetvédelem kérdését ignorálók csoportjába. A környezetvédelem iránt elkötelezettek körében 53,9% érzékelt szárazságot az elmúlt 10 évben, míg a környezetvédelem iránt érdeklődők és a környezetvédelemmel nem foglalkozók több mint fele (55,1% és 56,3%) nem. Tehát azok, akik elkötelezettek a környezetvédelem iránt, érzékenyebbek a környezeti változásokra.
A válaszadók többsége (60,2%) szerint a klímaváltozás hatásai Magyarországon már most is érzékelhetőek, de vajon a magyarok szerint mitől kell tartania az emberiségnek a jövőben a klímaváltozás miatt?
Az eredményeken látszik, hogy az adatfelvétel már a koronavírus miatti járványhelyzet idején történt, hiszen a válaszadók legnagyobb arányban a járványok terjedését (68,1%) jelölték meg, mint a klímaváltozás egyik jövőbeni lehetséges hatását. Ezt követte a növény- és állatvilág pusztulása (65,6%), valamint a szélsőséges időjárás (64,8%). Legkevésbé a tömeges elnéptelenedést (38,3%), valamint az élettartam csökkenését (38,4%) tartják valószínűnek az emberek.

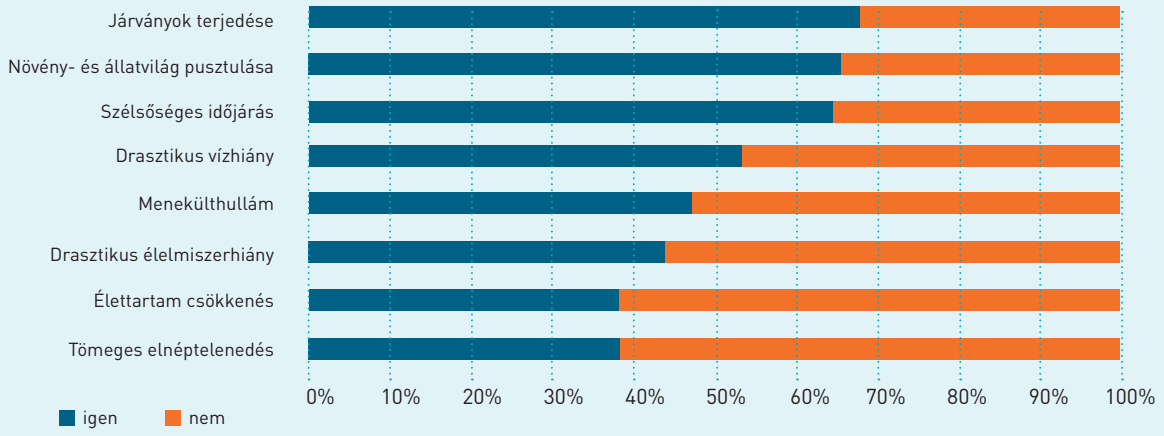

12. ábra: klímaváltozás lehetséges hatásai (N=1000 fő)

Nagyobb arányban vannak a nők (76,6%) abban a csoportban, akik szerint a klímaváltozás legfőbb hatása a járványok terjedése lesz. A férfiaknál ez az arány 58,5%. Továbbá elmondható, hogy minél magasabb valakinek az iskolai végzettsége, annál kevésbé tartja valószínűnek a járványok terjedését.
Lakóhely szerinti bontásban azt tapasztaltuk, hogy a községekben (75,4%), valamint a megyeszékhelyeken élők (72,6%) tartanak jobban a járványok terjedésétől. Ami a gyermekszámot illeti, az adatok szerint leginkább a három- (78,2%) és kétgyermekes családok (72,2%), a legkevésbé pedig a gyermektelenek (57,8%) vélik a klímaváltozás lehetséges hatásának a járványok terjedését. Az anyagi helyzet szempontjából elmondható, hogy minél rosszabbnak ítéli valaki az anyagi helyzetét, annál inkább valószínűnek tartja a járványok terjedését (a gondok nélkül élők körében csak 51,6%, míg a nélkülözések között élőknél már 80%). Azok, akik elkötelezettek a környezetvédelem ügye iránt valószínűbbnek gondolják a járványok terjedését

(71,7%,) mint a környezetvédelem kérdését ignorálók (57,1%).
A növény- és állatvilág pusztulását legnagyobb arányban a felsőfokú végzettséggel rendelkezők tartják a klímaváltozás hatásának (74,5%). Minél alacsonyabb iskolai végzettséggel rendelkezik valaki, annál kevésbé gondolja ezt (ennek aránya a 8 osztályt végzettek körében 54,2%).
A kutatás során arra is rákérdeztünk, mekkora problémát jelent a levegő-, a víz-, és zajszennyezés, továbbá a szemetelés/illegális szemétlerakás, valamint a globális felmelegedés a válaszadók lakóhelyén. A válaszadók értékelése alapján kapott eredmények arra hívják fel a figyelmet, hogy a legsúlyosabb gondot a szemetelés/illegális hulladéklerakás (3,43-as átlagérték), a globális felmelegedés (3,36-os átlagérték), valamint a levegőszennyezés (3,19-es átlagérték) jelenti a válaszadók lakóhelyén, míg a zajszennyezés (2,63-as átlagérték) bizonyult a legkevésbé problémásnak a felsoroltak közül.

A szemetelés, illegális hulladéklerakás a nők számára jelent nagyobb problémát (a nőknél 31,6% ítélte a legsúlyosabbnak, míg a férfiaknál ez az arány 24,3%). Ha a lakóhely szerinti bontást nézzük, azt tapasztaljuk, hogy a fővárosban élőknek jelenti a legnagyobb problémát a szemetelés (összesen 55,9% adott 4-es, vagy 5-ös értéket), legkevésbé pedig a községekben élőknek (44,7% adott összesen 4-es vagy 5-ös értéket).
Az anyagi helyzet megítélése szempontjából is kirajzolódni látszik, hogy minél rosszabb anyagi helyzetben van valaki, annál nagyobb problémát jelent a lakóhelyén a szemetelés, az illegális szemétlerakás (a gondok nélkül élők körében 19,5% adott 5-ös értéket, míg a nélkülözések között élőknél 60%). Ennek magyarázata lehet, hogy azok az emberek, akik jobb anyagi helyzetben vannak, jó eséllyel jobb környéken is élnek, ahol a szemétszállítás és a közterületek tisztán tartása jól koordinált.

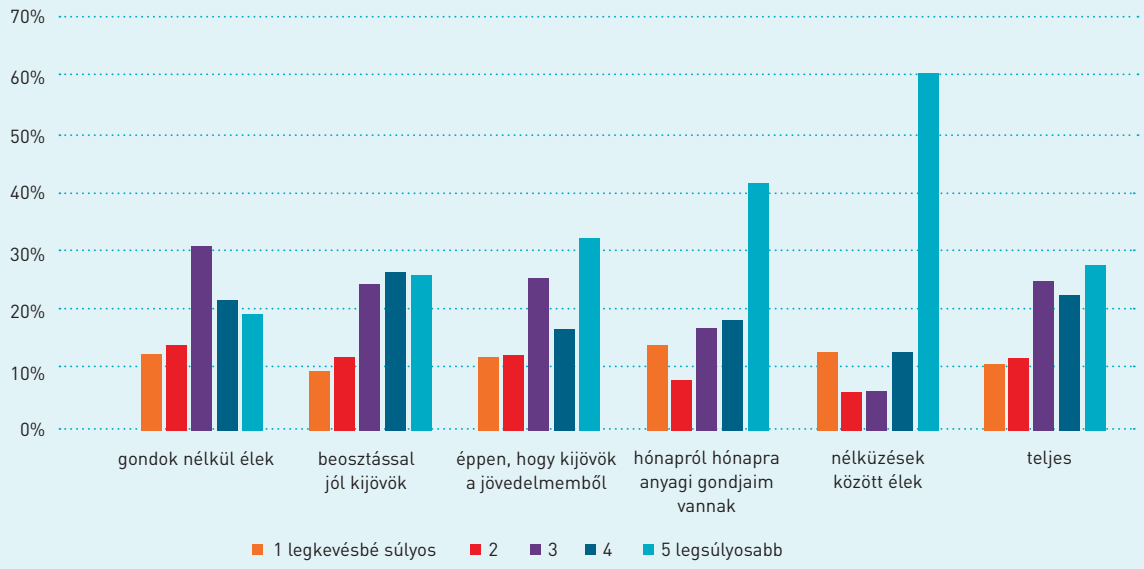

13. ábra: Szemetelés, illegális szemétlerakás problémájának megítélése szubjektív anyagi helyzet megítélése szerinti bontásban (N=997 fő)

A lakóhelyen történő szemetelés és illegális szemétlerakás nagyobb problémát jelent a gyermekes (31,5%), mint a gyermektelen válaszadóknak (20,5%).
Azok körében, akik szerint a lakóhelyükön a globális felmelegedés az egyik legsúlyosabb probléma, szintén a nők vannak többségében. (23,4% vs. 17,2%). A gyermekes és gyermektelen családok esetében szintén az mondható el, hogy a gyermekes válaszadók súlyosabbnak ítélik meg a globális felmelegedés mértékét (23,3%), mint a gyermektelen válaszadók (14,2%).
Ahogy fentebb említésre került, a harmadik legsúlyosabb problémának a levegőszennyezést

jelölték a megkérdezettek. Lakóhely szerinti bontásban megfigyelhető, hogy a fővárosban élők számára jelenti a legsúlyosabb problémát a levegőszennyezés (56%-uk adott összesen 4-es vagy 5-ös értékelést), s a községekben, falvakban élők esetében a probléma súlyossága – a fővárosban élőkéhez képest – jelentősen csökken (összesen 36,5%-uk adott 4-es vagy 5-ös értékelést).

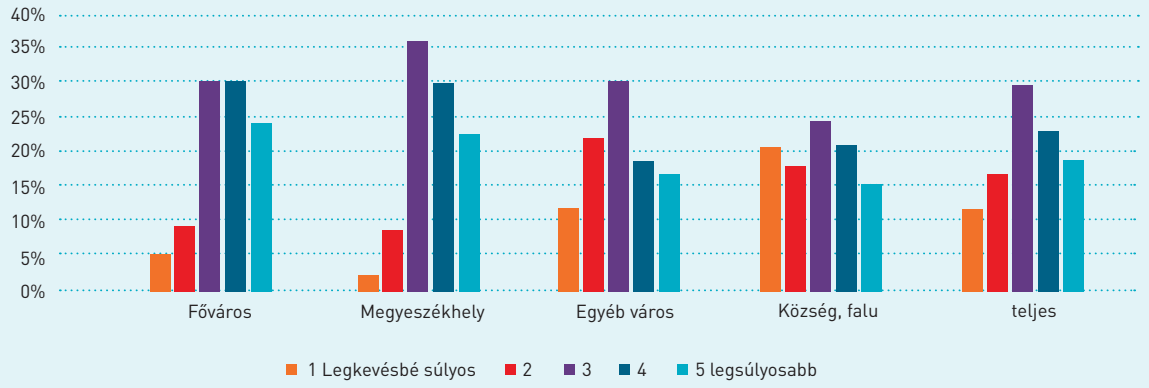

14. ábra: Levegőszennyezés problémájának megítélése lakóhely szerinti bontásban (N=997 fő)

Régiók szerinti bontásban Észak-Magyarország (26,2%), Közép-Magyarország (19,7%) és Közép-Dunántúl (18,3%) tűnik a legérintettebbnek a levegőszennyezettséget illetően (ilyen arányokban adtak 5-ös értékelést a válaszadók).
Egy nehézség megoldásának legfőbb feltétele, ha tudjuk, mi a kiváltó ok. Így az a kérdés is szerepelt a kérdőívben, vajon mi vagy ki tehető felelőssé a környezeti problémákért. A válaszadók leginkább a gyárakat/üzemeket (61,7%), a közlekedést (51,1%), valamint a multinacionális cégeket (50,3%) teszik felelőssé a környezet romlása miatt.

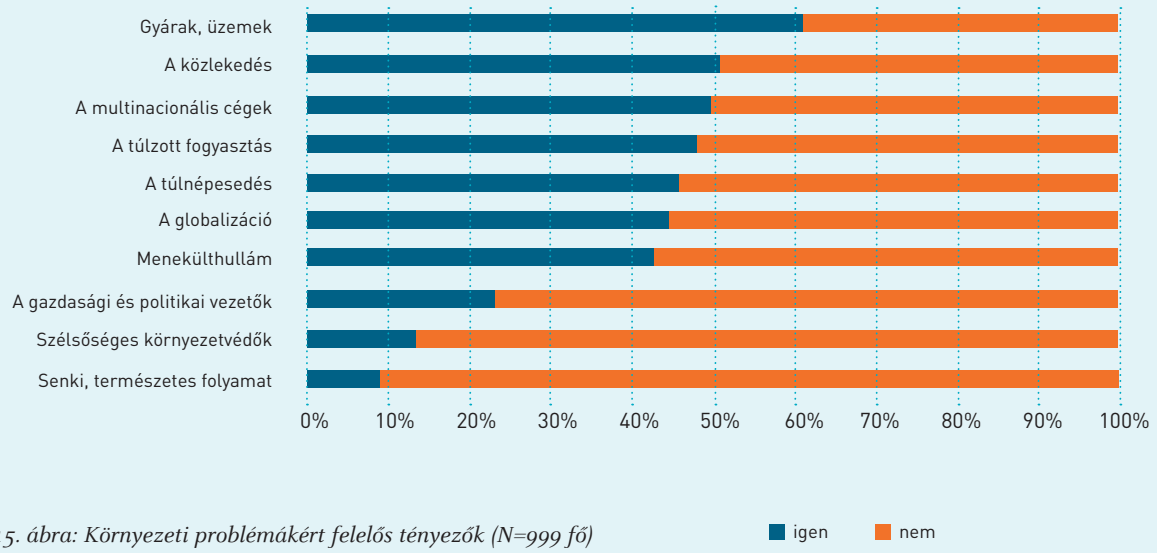

15. ábra: Környezeti problémákért felelős tényezők (N=999 fő)

Amennyiben az életkori kategóriákat nézzük, kirajzolódni látszik, hogy az 50-59 éves (68,2%), valamint a 40-49 éves korosztály (67%) gondolja úgy leginkább, hogy a gyárak, üzemek felelősek a környezeti problémákért, legkevésbé pedig a 60 év felettiek (54%).

Egy másik kérdésben a klímaváltozással kapcsolatos közkeletű állításokat fogalmaztunk meg, és arra voltunk kíváncsiak, hogy a megkérdezettek mennyire értenek ezekkel egyet.
A megkérdezettek 80%-a teljes mértékben egyetért azzal, hogy a klímaváltozás gyermekeink jövőjét fenyegeti, de emiatt nem keseregni kell, hanem tenni ellene. Közel ugyanennyien teljes mértékben egyetértenek azzal, hogy már néhány fa elültetésével is segítünk a Földünkön. Azzal az állítással viszont, miszerint nem érdemes erre a világra gyermeket szülni a közelgő klímakatasztrófa miatt, a megkérdezettek mindössze 9%-a tud csak azonosulni.

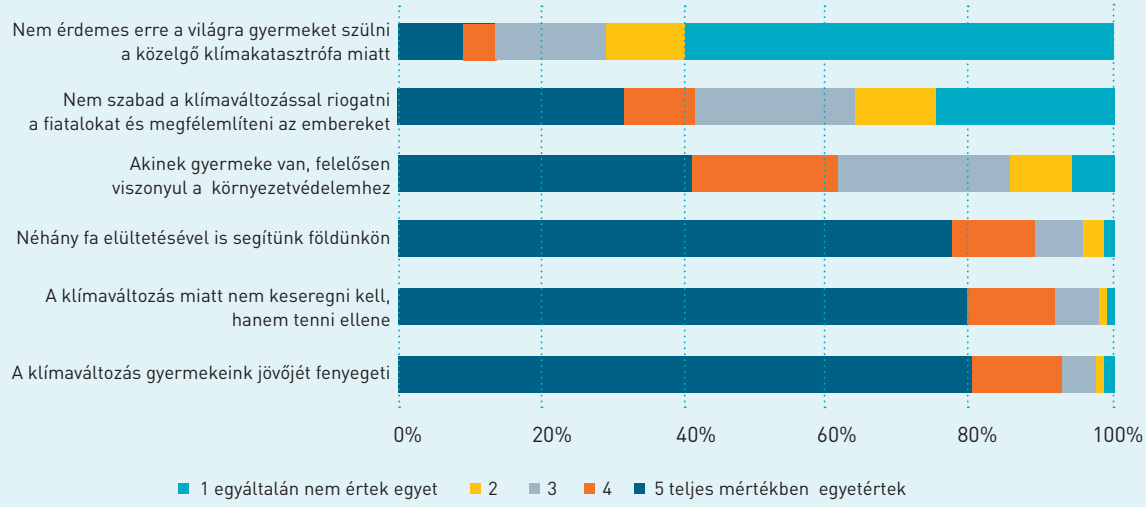

16. ábra: A klímaváltozáshoz való viszonyulás (N=993 fő)

Az idősebb korosztály – a 40-49 évesek (86,2%), és az 50-59 (85,3%) évesek – gondolja leginkább azt, hogy a klímaváltozás gyermekeink jövőjét fenyegeti, legkevésbé pedig a 18-29 évesek (72,2%). Azokról, akik szerint a klímaváltozás miatt nem keseregni kell, hanem tenni ellene (4-es vagy 5-ös pontszámot adtak az állításra), iskolai végzettség tekintetében elmondható, hogy minél magasabb valaki iskolai végzettsége, annál inkább egyetért ezzel az állítással. A gyermekes válaszadók 47%-a véli úgy, hogy nem szabad a klímaváltozás miatt riogatni a fiatalokat és megfélemlíteni az embereket.
Azzal az állítással, miszerint néhány fa elültetésével is segítünk a Földünkön, a nők jobban tudnak azonosulni (82,4%-uk értett teljes mértékben egyet ezzel, a férfiak esetében ez az arány 72,4%).

9. táblázat: Mennyire ért egyet a következő állítással? Néhány fa elültetésével is segítünk Földünkön. (N= 993 fő)

	1 - Egyáltalán nem értek egyet (%)	2 (%)	3 (%)	4 (%)	5 - Teljes mértékben egyetértek (%)
Férfi	1,9	3,9	8,8	12,9	72,4
Nő	1,7	1,5	4,7	9,6	82,4
Teljes	1,8	2,6	6,6	11,2	77,7

A lakástípust nézve, a kertes házakban (90,7% adott 4-es vagy 5-ös értéket összesen) és az ikerházakban élőknél (100% adott négyes vagy ötös értéket összesen) a legnagyobb az egyetértés ezzel az állítással. Életkori bontásban azt láthatjuk, hogy minél idősebb valaki, annál inkább ért egyet azzal, hogy néhány fa elültetése is számít (a 18-29 évesek 63,1%-a értett teljes mértékben egyet, míg a 60 év felettiek 84,9%-a adott 5-ös értéket). Elmondható, hogy a háromgyermekes szülők pártolják leginkább a faültetést (88,4% teljes mértékben egyetért), míg legkevésbé a gyermektelenek hisznek ebben (64,5% adott ötös pontszámot).

A környezetvédelem iránt elkötelezettek körében 46,8% gondolja úgy, hogy akinek gyermeke van, felelősebben viszonyul a környezetéhez. Ez az arány a környezetvédelem iránt érdeklődők esetében 34,3%, míg a környezetvédelem kérdését ignorálók körében 27,8%. Elmondható tehát, hogy a környezetvédelem ügye iránt aktívan elkötelezettek szerint kiemelt szerepük van a családoknak a környezettudatos gondolkodás megszilárdulásában.

A válaszadók több mint háromnegyede (76,4%) szerint minden generációnak egyformán tennie kell a klímaváltozás ellen. 18% véli úgy, hogy a klíma- és környezetvédelem a mostani generáció feladata lenne, és csupán 5,2% gondolja, hogy már elkéstünk, mert az előző generációnak kellett volna cselekednie. A 18-29 évesek gondolják leginkább azt, hogy minden korosztályt be kell vonni a klímaváltozás elleni küzdelembe (86,9%), az életkor előrehaladtával folyamatosan csökken ez az arány (a 60 év felettieknél már csak 69,7%-a gondolja ugyanezt, ami kb. 17%-os eltérést mutat a két korcsoport között). Ellenben azok körében, akik úgy gondolják, hogy a mostani generációnak kellene cselekedni, a 40-49 évesek felülreprezentáltak, hiszen 22,5%-uk van ezen az állásponton. Amennyiben az iskolai végzettséggel kívánjuk összevetni a kérdést, elmondható, hogy minél magasabb iskolai végzettséggel rendelkezik valaki, annál inkább gondolja úgy, hogy a klímaváltozás ellen minden generációnak egyformán szükséges tennie (míg a 8 osztályt végzettek 65,5%-a vélekedett így, addig a diplomával rendelkezők 83,4%-a). A gyermektelen és az egygyermekes válaszadók nagyobb arányban gondolják úgy (81,3% és 77,2%), hogy minden generációnak szükséges cselekednie a klímaváltozás ellen, a négy- vagy többgyermekes válaszadóknál a mostani generáció felelőssége jobban előtérbe kerül.

A személyes felelősség kérdése

A környezetvédelemről, környezettudatosságról való általános gondolkodáson kívül, kutatásunk célja volt annak felderítése, mennyire éreznek személyes felelősséget a magyarok környezetük állapotáért, mennyire tartják magukat környezettudatosnak, és mit tesznek a magyar családok a mindennapokban a környezeti értékek megóvása érdekében.

A válaszadók több mint fele (58,3%) érez személyes felelősséget a környezet romlása miatt, míg 41,6%-uk nem érez így. Korcsoportos bontásban leginkább a 40 és 49 év közöttiek (63,8%) gondolják úgy, hogy van személyes felelősségük e téren. Az idősebb korosztályt, a 60 év felettieket inkább elbizonytalanította a kérdés, hiszen 51,5%-uk igen, míg 48,3%-uk nem érez felelősséget a környezet állapotának romlása miatt.

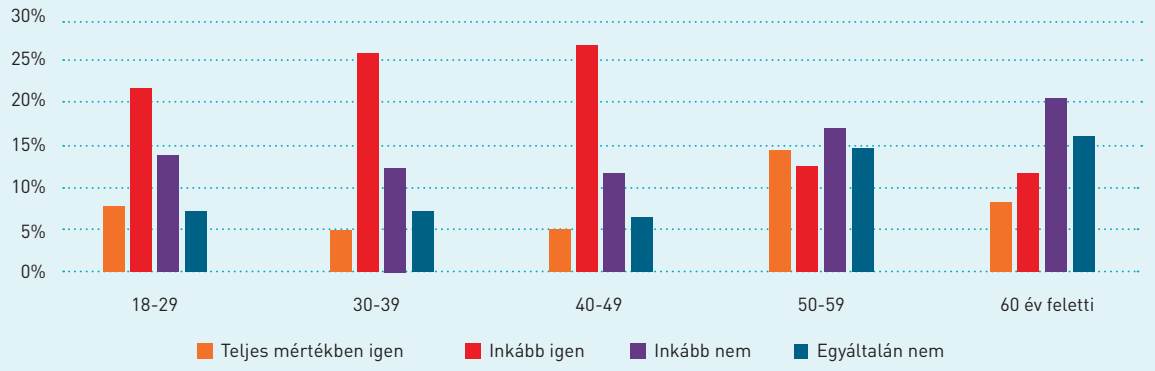

17. ábra: Érez személyes felelősséget a környezet állapotának romlása miatt? Életkor szerinti bontásban (N=999 fő)

Iskolai végzettség tekintetében a középfokú (érettségi nélküli) végzettséggel rendelkezőket is megosztja ez a kérdés, hiszen 49,8%-uk érez személyes felelősséget a környezet állapotának romlása miatt, míg 50,2%-uk nem.
A szubjektív anyagi helyzet megítélését nézve, azt láthatjuk, hogy aki pozitívan ítélte meg az anyagi helyzetét, vagyis valószínűsíthető, hogy jobb anyagi körülmények között él, azok nagyobb felelősséget éreznek a környezet állapotának romlása miatt, mint azok, akik negatívan ítélték meg a saját anyagi helyzetüket.
A válaszadók több mint kétharmada (66,5%) „inkább környezettudatosnak" tartja magát más emberekhez képest, közel egyharmaduk (27,6%) pedig „környezettudatosnak". Vagyis a megkérdezettek 94,1%-a gondolja úgy, hogy alapvetően környezettudatos életet él. A nők egy kicsivel környezettudatosabbak (95%), mint a férfiak (93%). A családi állapotot nézve legnagyobb arányban a házasok mondják magukat környezettudatosnak (95,9%).
A gyermekesek 94,7%-a környezettudatosabbnak tartja magát másokhoz képest. A gyermekes válaszadók között leginkább a három- vagy annál többgyermekesek gondolják környezettudatosnak az életformájukat, legkevésbé pedig azok, akiknek nincsen gyermekük.

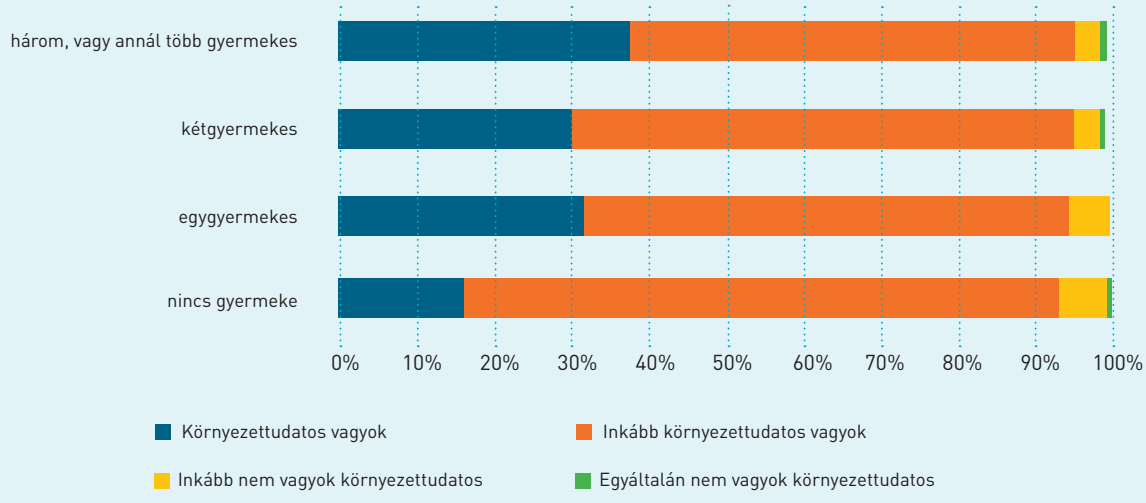

18. ábra: Mennyire tartja környezettudatosnak az életformáját más emberekhez képest? Gyermekszám szerinti bontásban (N=993 fő)

A 200.000 Ft feletti egy főre jutó nettó összjövedelemmel rendelkező háztartásokat jellemzi leginkább a környezettudatosság: akik jobb anyagi körülmények között élnek, azok inkább tartják magukat környezettudatosnak.
A hétköznapokban megjelenő környezettudatos életformára jellemző különböző állítások közül négy esetében is 90% feletti eredményt kaptunk: *„Mindig lekapcsolom magam után a lámpákat.", „Igyekszem csökkenteni az eldobható dolgok használatát, amikor csak lehetséges." és „Próbálom csökkenteni a hulladékot, rendszeresen szétválogatom az újrafelhasználáshoz", „Spórolok a vízzel".* Tehát a magyar családok odafigyelnek a mindennapokban arra, hogy ne termeljenek felesleges hulladékot, illetve takarékoskodnak az energiával és a vízzel is, miközben arra is vigyáznak mit dobnak a szemétbe.

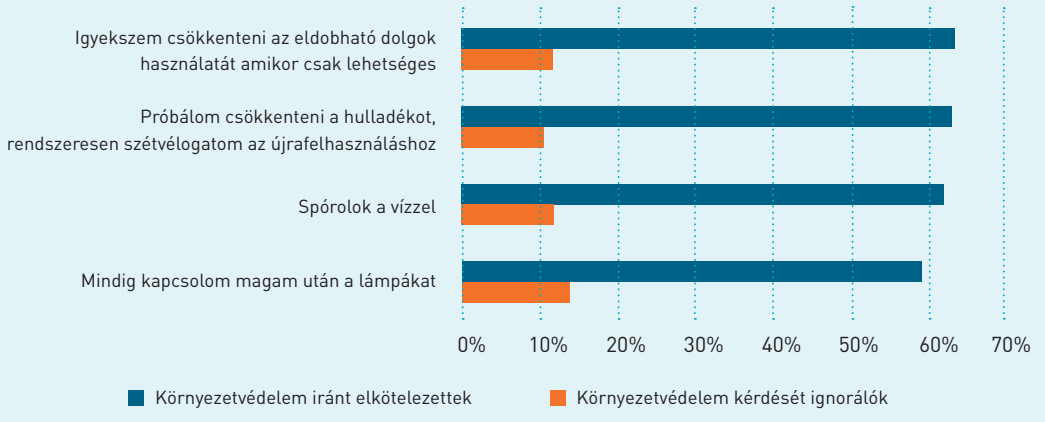

19. ábra: Mennyire igazak Önre/családjára az alábbi állítások? környezetvédelem iránti elkötelezettség szerint (N=989)

A családosok 94%-a környezettudatosan neveli gyermekeit. A szülők igyekeznek továbbadni gyermekeiknek a környezettudatos életformát, hogy később ők is hasonlóan környezettudatosak legyenek és vigyázzanak a Földre.

A gyermekesek közül az egy- és kétgyermekesek, illetve a három- vagy annál többgyermekesek alkotnak egy csoportot a válaszok alapján. A nagycsaládosok spórolnak leginkább a vízzel, míg a hulladék rendszeres szétválogatása hátrébb sorolódik náluk. Ezt az egy- és kétgyermekesek teszik meg gyakrabban.

Azok, akik a családtagjaikkal gyakran beszélgetnek a környezeti problémákról, azok érzik leginkább elkötelezettnek magukat a környezetvédelem iránt. Közülük 68,5% gondolja úgy, hogy elkötelezett környezetvédő. Nem sokkal kevesebb azok aránya sem körükben (65,3%), akik helyileg termelt és szezonális termékeket vásárolnak. Azok a válaszadók viszont, akikre legnagyobb arányban jellemző, hogy a kimerült elemeket és a megmaradt élelmiszert is kidobják a szemétbe, a környezetvédelmet ignorálók köréből kerülnek ki. A válaszadók 43,8%-ának egy autója van, 22,1%-ának kettő és 5,8% rendelkezik három vagy annál több gépjárművel. A megkérdezettek 28,4%-ának egyáltalán nincs autója. Az egy autóval rendelkezők körében a nők vannak többségben, de a kettő vagy annál több autóval rendelkezők esetében már a férfiak. Az autóval rendelkezők többsége házas (47,8%) míg az autóval nem rendelkezők közel egyharmada (26,5%) nőtlen/hajadon, s kevesebb, mint egynegyede házas (23,7%). A maximum 8 általánossal rendelkezők közel felének nincsen autója, míg legnagyobb arányban (80,4%) az érettségivel rendelkezőknek van. Leginkább a fővárosban élőknek nincsen gépkocsija. A legnagyobb arányban a városban lakóknál van autó, többnyire egy. Ahogy növekszik a gépkocsik száma, úgy emelkedik a dízel motorok aránya is, vagyis a többedik autó már sokaknál nem benzines, hanem inkább dízel motoros. A mintában nagyon alacsony a hibrid (1,2%) és az elektromos autók (0,7%) aránya. Itt az a tendencia érvényesül, hogy ha valakinek az első autója hibrid vagy elektromos, akkor valószínűbb, hogy a második és a harmadik autója is az lesz. Az elektromos és a hibrid autók tehát még nem annyira elterjedtek a magyar családok körében.

Egy átlagos nap a megkérdezettek 45,1%-a gyalog, 43,3%-a pedig autóval közlekedik. Ezek mellett népszerűek még a tömegközlekedési eszközök (32%) és a kerékpár (31%) is. Az első helyen tehát nem az autós közlekedés áll, hiszen nagyon sokan gyalog járnak, illetve magas a tömegközlekedési eszközök és a kerékpár használatának aránya is. Gyalog inkább a nők (62,5%) szoktak közlekedni, jellemzően azok, akik panel vagy társasházban laknak, és akiknek a háztartásban az egy főre jutó nettó jövedelem alacsonyabb. Autóval inkább a férfiak járnak. Azok, akik egy átlagos hétköznap gyalog közlekednek, több mint fele (55,5%) elkötelezett a környezetvédelem iránt. Szignifikáns kapcsolat mutatkozik a település típussal: a városban (44%) vagy falun/községben (28%) élők, nagyobb része közlekedik autóval, mint a fővárosban (14,8%) lakók. Ez feltehetően az ingázásnak tudható be, hiszen a budapestiek

tömegközlekedéssel többnyire könnyen el tudnak jutni mindenhova. A kertes házban lakók (70,7%) nagy része inkább gépkocsival közlekedik. A jövedelmi viszonyokat tekintve minél magasabb a háztartás egy főre jutó nettó jövedelme annál inkább használnak napi szinten autót. A tömegközlekedéssel járók között több a 18-29 év közötti fiatal (24,1%). Mint ahogy az autót inkább a vidéken élők választják, úgy a tömegközlekedést inkább a fővárosban élők preferálják (35%). Az otthon típusát nézve inkább a panel (19,7%) és a társasházban (26,6%) élők választják ezt a közlekedési formát. A gyermektelenek is a tömegközlekedést használják nagyobb arányban (40,3%), nem úgy, mint a gyermekesek.

A válaszadók 75,4%-a egyszer sem, 15,4%-a pedig összesen 1-3 alkalommal utazott az elmúlt öt évben repülőgépen. A 1-3 alkalommal repültek többségük nő (56,6%), korcsortos bontásban a 18-29 év közöttiek (26,1%) és a 60 éven felüliek (26,8%) használták ezt a közlekedési eszközt. Régiós bontásban a közép-magyarországiak (35,5%) repülnek a legtöbbet. Azok között, akik az elmúlt öt évben többször is repültek, nagyobb arányban vannak a gyermektelenek (38,2%), mint a gyermekesek (18,4%).

A válaszadók több mint 90%-a rendelkezik energiatakarékos eszközzel otthonában, mint például a mosógép, a hűtőszekrény vagy a televízió. Az újabb konstrukcióknak köszönhetően ma már nagyobb arányban csak energiatakarékos termékeket gyártanak. Ahogy csökken egy-egy eszköz megléte a háztartásban úgy növekszik az arra való igény, hogy a következő 5 évben beruházzanak egy-egy ilyen termékre a válaszadók. A megkérdezettek több mint 70%-a nem rendelkezik vizet újrahasznosító berendezéssel (75%), napelemmel vagy napkollektorral (71,2%), illetve elektromos- (85,9%) vagy hibridautóval (84,3%). De valamenynyiük esetében 10% körüli azon válaszadók aránya, akik az elkövetkező 5 évben szeretnének majd ilyen eszközöket vásárolni. Legnagyobb arányban a napelemnél és a napkollektornál láthatjuk ezt az igényt (24,1%), ami feltehetőleg annak is köszönhető, hogy 2021 januárjától az új házaknál kötelező lesz a megújuló energia alkalmazása. Elektromos és hibrid autót leginkább a diplomával rendelkezők terveznek vásárolni a következő 5 évben. Hibrid autót a legnagyobb mértékben a gyermektelenek (42,7%) vennének. Családi állapot tekintetében többnyire a házasok tervezik ezen eszközök beszerzését. Ruhát, illetve cipőt a megkérdezettek 10,9%-a havonta többször, 85,8%-uk pedig ennél ritkábban vásárol. Azok, akiknek nincsen gyermekük, gyakrabban vásárolnak maguknak ruhát, mint azok, akiknek van. A gyermektelen válaszadók 18,3%-a havonta többször is vásárol, míg a gyermekesek aránya ebben a kategóriában csak 4,5-9% között mozog. A nagycsaládosok vásárolnak a legritkábban (89,1%) maguknak ruhát vagy cipőt, inkább a gyermekek részére vásárolnak több ruhaneműt, illetve anyagi forrásaikat inkább másra csoportosítják.

A húsfogyasztási szokásokra is rákérdeztünk kutatásunkban, hiszen a népességnövekedés miatt egyre több élelmiszerre lesz szükség, egyre több húst állítanak elő, s ennek következtében még inkább növekszik az üvegházhatású gázok kibocsátásának mennyisége. A válaszadók közel egyharmada (29,2%) naponta eszik húst, 57,1%-uk pedig hetente többször is. A marhahús fogyasztásánál a legnagyobb arányban a 'havonta többször' válaszkategóriát jelölték meg. Vagyis marhahúst ritkábban, alkalmanként fogyasztanak a magyarok. A válaszadók 24,1%-a soha nem fogyaszt marhahúst.

A nők többször fogyasztanak húst, mint a férfiak, viszont a férfiak többször esznek marhahúst, mint a nők. A korcsoportokat összehasonlítva azt láthatjuk, hogy minél idősebb valaki, annál ritkábban fogyaszt húst. Ez a tendencia a marhahús esetében is hasonlóan alakul. A 18-29 év közöttiek 49,1%-a fogyaszt naponta húst, míg a 60 év felettieknek mindössze 19,9%-a. Marhahúst ugyanakkor a 18-29 év közöttiek 28,6%-a, a 60 év felettieknek pedig összesen 14,3%-a fogyaszt naponta. Akiknek nincsen gyermekük, gyakrabban esznek húst, viszont náluk kisebb is a heti fogyasztás aránya, mint a gyermekeseknél. Láthatjuk, hogy a gyermekesek odafigyelnek arra, hogy heti rendszerességgel egyen húst a család, s ez az arány a kétgyermekeseknél a legmagasabb. A húsfogyasztásra vonatkozó kérdésünk összefüggést mutatott még a szubjektív anyagi jólétre vonatkozó változóval is. Láthatjuk, hogy a jobb anyagi helyzetben élők többször fogyasztanak húst, mint azok, akik roszszabb anyagi körülmények között élnek. Érdekes azt is megfigyelni, hogy az utóbbi csoportba tartozóknál is hetente 2-3 alkalommal megjelenik a hús az étrendjükben.

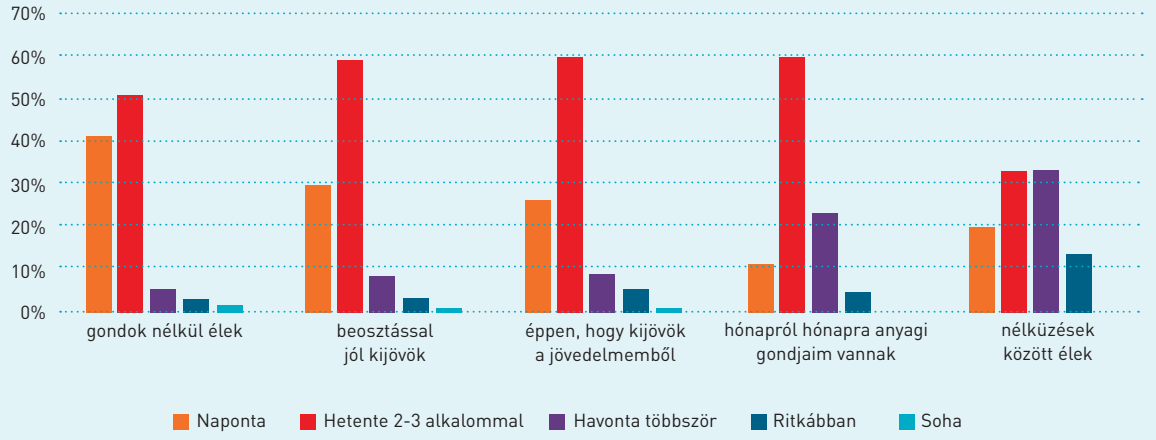

20. ábra: Milyen gyakran eszik húst?- Szubjektív anyagi helyzet megítélése szerint (N=1000 fő

Azt már láttuk, hogy a családok odafigyelnek a háztartásokban a hulladék mennyiségének csökkentésére, ezért fontos kérdés, miként vélekednek a komposztálásról. A komposztálás során a háztartásban keletkezett hulladékmennyiség csökkenthető, és a folyamat eredményeképpen szerves anyagokat tudunk visszajuttatni a talajba.

A megkérdezettek 38,4%-a komposztál otthonában, 61,5%-uk nem teszi. Érthető módon, akik családi házban laknak, inkább gyűtik külön a szerves hulladékot. A komposztálók 63%-a érzi magát elkötelezettnek a környezetvédelem iránt, s mindössze 8,5%-uk érzéketlen a téma iránt.

A válaszadók 90,5%-a részben szelektíven gyűjti otthonában a hulladékokat. A megkérdezettek nagy többsége a műanyagot (93%) és a papírt (83,9%) gyűjti külön. E kettő mellett több mint 50%-ban mondták, hogy az üveget (56,4%), a veszélyes hulladékot (54,7%) és a fémet (51,4%) is külön gyűjtik. Érthető, hogy a műanyag, a papír és az üveg áll az első három helyen, hiszen a szelektív hulladékgyűjtő szigeteken is ezeket a hulladéktípusokat tudjuk külön lerakni. A használt ruhákat és cipőket a megkérdezettek 33%-a válogatja külön.

A szelektív hulladékgyűjtés híveinek 36,4%-a már legalább öt éve tesz így, 32,6%-uk pedig 2-3 éve, 18,8%-a már több mint 10 éve. Akik otthonukban szelektíven gyűjtik a hulladékot, azoknak az 59,3%-a a környezetvédelem iránt elkötelezett.

Érdekes, hogy korcsoportos bontásban azt láthatjuk, hogy a 60 év felettiek a leginkább aktívak, hiszen 39,8%-uk már legalább öt éve, 25,4%-uk pedig több mint 10 éve gyűjti szelektíven a hulladékot. A magasabb iskolai végzettséggel rendelkezők 43,1%-a legalább 5 éve szelektíven gyűjtik a szemetet.

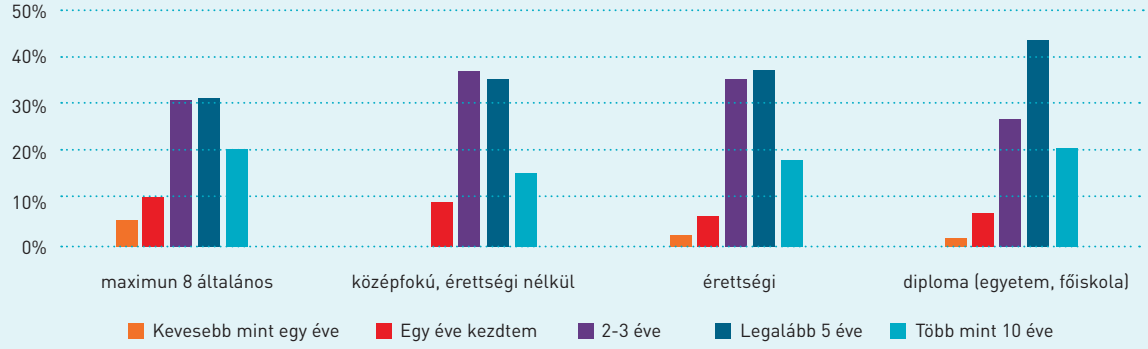

21. ábra: Mióta gyűjt szelektíven szemetet? Iskolai végzettség szerinti bontásban (N=894 fő)

A megkérdezettek 9,3%-a egyáltalán nem gyakorolja a szelektív hulladékgyűjtést. 58,2%-uk szerintük ennek nincsenek meg a feltételei. Második helyen az a válasz szerepel, hogy nem hisznek a szelektív hulladékgyűjtésben, hiszen úgyis összeöntik végül a szemetet (15,7%). Összesen 15,2%-uk gondolja úgy, hogy fáradságos és bonyolult lenne kialakítani otthon ezt a rendszert.

Összegzés

A magyar emberek túlnyomó többségét (84,7%) foglalkoztatja a környezetvédelem kérdése. Legtöbben (79,2%) gyermekeik jövője miatt tartják fontosnak a környezet védelmét, a Föld megóvását. A válaszadók nagy többsége szerint a bolygónkat érintő környezetszennyezés súlyos gond (89,5%), és kiemelkedően magas azok aránya, akik szerint felettébb súlyos problémával állunk szemben (60,4%). Habár a 40 éven felüliek tartják legsúlyosabbnak a Földet érintő környezetvédelmi problémát (61-69%), mégis azt látjuk, hogy a fiatalabb korosztály elégedetlenebb a környezetvédelemre irányuló figyelem mértékével. Ebből egyrészt azt látszik, hogy bár a 40 éven felüliek szerint súlyos problémával állunk szemben, az arra adott reakcióink inkább jó irányúak, másrészt azt is megfigyelhetjük, hogy a fiatalabb korosztály elégedetlenebb a környezetvédelmi problémákra adott reakciók kapcsán, szerintük ugyanis a helyzet nem olyan súlyos, ám mégis komolyabb figyelmet érdemelne.

Az életkor előrehaladtával növekszik a környezetvédelem iránti elköteleződés mértéke. A „csak" érdeklődőknél ez a folyamat éppen ellentétesen alakul, vagyis minél fiatalabb valaki, annál nagyobb eséllyel mutat inkább érdeklődést, de kevésbé elköteleződést a környezetvédelem iránt. Mindebből arra következtethetünk, hogy a környezetvédelem iránti érdeklődés a kor előrehaladtával komolyabb elköteleződéssé alakul át.

Figyelemre méltó, hogy a párkapcsolat területén elköteleződést vállalók (házasok, valaha házasságban élők: elváltak és özvegyek) számos kérdésben mutattak hasonlóságot. Esetükben mindig az rajzolódott ki, hogy a magánéleti elköteleződéssel párhuzamosan többségük a környezetvédelem témája iránt is kötelezettséget vállal. Nem volt ez másként a gyermekesek esetében sem, ahol a gyermekvállalás és a környezeti kérdések közötti kötelezettségvállalás kapcsolódott több esetben is össze. A gyermekes válaszadók 65,1%-a elkötelezett környezetvédőnek tartja magát, míg a gyermektelenek esetében ez az arány alig több 40%-nál (41,6%).

Leginkább a hulladék növekvő mennyisége és annak nem megfelelő kezelése zavarja az embereket. A European Commission adatai szerint az európaiak 43%-a, míg a magyarok 49%-a aggódik a növekvő hulladékmennyiség miatt. (European Commission 468 2017: 11-24) Habár kutatásunk résztvevői ennyire nem érzik drasztikusnak a helyzetet, így is 37,6%-ukat zavarja a hulladék növekvő mennyisége. A legégetőbb problémának az egyszer használatos műanyagot tartják a megkérdezettek. A lakóhelyükön történő szemetelést és illegális szemétlerakást nagyobb problémának tartják a gyermekesek, mint a gyermektelenek. A globális felmelegedést is fenyegetőbbnek érzik, akiknek van gyermekük.

A fővárosban élők számára a legsúlyosabb problémát a levegőszennyezés mértéke jelenti. A községekben, falvakban élők esetében a probléma súlyossága a fővárosban élőkéhez képest jelentősen csökken. A válaszadók 43,8%-a szerint a közvetlen környezetükben a környezetszennyezés olyan probléma, melyen viszonylag könnyen lehet változtatni. A fővárosban és a megyeszékhelyeken élők jóval súlyosabb problémának érzékelik a saját lakóhelyükön történő szennyezést (53,7% és 53,3%), azaz a településnagysággal párhuzamosan növekszik a környezetszennyezés megítélésének mértéke és az amiatti aggodalom.

Ma még sokaknak távolinak tűnik a környezetszenynyezés problémája, amely nemzetközi megoldásra vár. Minél távolabbinak érzik, annál jelentősebb gondként tekintenek a környezetszennyezésre. A probléma súlyosságának mértékét erősebbnek érzékelik országos szinten, mint lokálisan, helyi szinten (településen: 41,4%, Magyarországon: 69,6%). Globálisan nézve pedig még nagyobbnak tartják a bajt, hiszen 86,8% gondolja, hogy a Földet sújtó környezetszennyezés mértéke komoly, 65,6%-uk szerint kimondottan súlyos probléma.

A magyarok sokkal inkább nemzetközi szinten

tartják indokoltnak a klímavészhelyzet kihirdetését, mint helyben: település típustól függetlenül csak harmaduk ért egyet teljes mértékben a klímavészhelyzet kihirdetésével a saját településén, míg közel dupla ennyien gondolják ezt indokoltnak a világban.

A magyarok 93,9%-a tapasztalta az éghajlat, az időjárás változását az elmúlt 10 évben. Három területen érzékeltek leginkább változást: az évszakok megváltozásában (77%), az átlagos hőmérséklet emelkedésében (74%), valamint a szélsőséges időjárási viszonyokban (69,4%), de sokan említették a szárazságot is (50,3%), főképp a vidéken élők.

Az eredmények jól szemléltetik, hogy az adatfelvétel 2020 elején, már a koronavírus megjelenését követően történt, hiszen a válaszadók legnagyobb arányban (68,1%) a járványok terjedését jelölték meg, mint a klímaváltozás egyik hatását. Ezt követte a növény- és állatvilág pusztulása (65,6%), valamint a szélsőséges időjárás (64,8%). Legkevésbé tartották valószínűnek a tömeges elnéptelenedést (38,3%), valamint az élettartam csökkenését (38,4%). Leginkább a három- (78,2%) és kétgyermekesek (72,2%), legkevésbé pedig a gyermektelenek (57,8%) gondolják a klímaváltozás lehetséges hatásának a járványok terjedését. A válaszadók több, mint fele (60,2%) szerint a klímaváltozás hatásai Magyarországon már most is érzékelhetők.

A válaszadóknak ugyancsak több mint fele (58,3%) érez személyes felelősséget a környezeti károk miatt, leginkább a 40 és 49 év közöttiek. Egy európai kutatás szerint a legelterjedtebb környezettudatos cselekvés a szelektív hulladékgyűjtés, hazánkban a megkérdezettek 64%-a gyűjti szelektíven a háztartási hulladékot. (European Commission 468 2017: 11-24) De leginkább a gyárakat/üzemeket (61,7%), a közlekedést (51,1%), valamint a multinacionális cégeket (50,3%) teszik felelőssé a környezeti károkért.

A megkérdezettek 79,2%-a teljes mértékben egyetért azzal, hogy a klímaváltozás miatt nem keseregni kell, hanem tenni ellene. További 77,7% teljes mértékben egyetért azzal, hogy már néhány fa elültetésével is segítünk a Földünkön. Azok között, akik környezettudatosan nevelik gyermeküket ezek az arányok még magasabbak. Leginkább a háromgyermekes szülők vélekednek így (88,4% teljes mértékben egyetért), míg legkevésbé a gyermektelenek (64,5% adott ötös pontszámot). A környezetvédelem iránt elkötelezettek gondolják leginkább azt, hogy akinek gyermeke van, felelősebben viszonyul a környezetéhez (46,8%), és ők értettek legnagyobb mértékben egyet azzal az állítással is, miszerint néhány fa elültetésével is segítünk a Földünkön (80,3%).

A megkérdezettek 80,3%-a teljes mértékben egyetért azzal a kijelentéssel, miszerint a klímaváltozás gyermekeink jövőjét fenyegeti. A magyarok egyértelműen elutasítják azt az állítást, miszerint nem érdemes erre a világra gyermeket szülni a közelgő klímakatasztrófa miatt, mindössze a válaszadók 9%-a osztja ezt a véleményt. A válaszadók több mint háromnegyede (76,4%) szerint minden generációnak egyformán szükséges tennie a klímaváltozás ellen.

A gyermekes válaszadók között leginkább a három vagy annál többgyermekesek tartják környezettudatosnak az életformájukat más emberekhez képest. Legkevésbé pedig azok, akiknek nincsen gyermekük. A családosok 94%-a környezettudatosan neveli gyermekeit.

A magyar családok tehát tudatában vannak a környezetünket fenyegető problémáknak és gyermekeik jövője miatt aggódnak leginkább, ennek érdekében pedig hajlandóak tenni és tesznek is a környezetvédelemért. A gyermeket nevelők felelősebben viszonyulnak a jövő nemzedékéhez, így a családosok jelentik természeti értékeink megóvásának biztosítékát. A családok az élhető jövőt építik, a családosoknak fontos, hogy a gyermekek egészséges környezetben, a természettel minél nagyobb összhangban nőjenek fel, lássák a gyermekek azokat a természeti értékeket, amelyeket a szüleik is láthattak.

Felhasznált szakirodalom

Aujeszky T. et al. (2019) *A fenntartható fejlődés indikátorai Magyarországon,* 2018. Budapest: KSH.. http://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/fenntartfejl/fenntartfejl18.pdf (Letöltés: 2020. április 11.)

Dr. Benedek Zs., Dr. Csutora M., Dr. Harangozó G., Marjainé Dr. Szerényi Zs., Dr. Szabó Z., Tabi A., Vetőné Mózner Zs. (2012) *Az ökológiai lábnyom, mint hivatalos mutató magyarországi bevezetése.* Budapest: Budapesti Corvinus Egyetem Fenntarthatósági Indikátorok Kutatóközpont. http://korny.uni-corvinus.hu/fik/az_okologiai_labnyom_magyarorszagon_2012.pdf (Letöltés: 2020. április 15.)

Dr. Béres A., Csiáry N., Gadácsi R., Laczkó B., Márton Zs., (2017) *A komposzt is érték.* Budapest: Hermann Ottó Intézet Nonprofit Kft. http://www.hermanottointezet.hu/sites/default/files/a_komposzt_is_ertek.pdf (Letöltés: 2020. április 15.)

Dr. Csutora M., Dr. Kerekes S., Dr. Kocsis T., Marjainé dr. Szerényi Zs., Széchy A., Tabi A., Vetőné Mózner Zs., Dr. Zsóka Á. (2012) Fenntartható fogyasztás? Közösségi, vállalati és egyéni kibúvó stratégiák. In: Kerekes S. és Csutora M. (szerk.) Fenntartható fogyasztás? Trendek és lehetőségek Magyarországon. Budapest: AULA Kiadó. 41-88.

Ding. G. and Banihashemi. S. (2017) Ecological and Carbon Footprints - The Future for City Sustainability. Elsevier, 43-51. https://www.researchgate.net/publication/315875222_Ecological_and_Carbon_Footprints-The_Future_for_City_Sustainability (Letöltés: 2020. április 16.)
European Commission (2019). Special Eurobarometer 468. European Union.

Faragó T., Iványi Zs., Führer E., Járó Z., Jászai T., Kovács G., Mika J., Nováky B., Nováky E., Petrasovits I., Práger T., Szalai S. (1990) *Az éghajlat változékonysága és változása: okok, folyamatok, regionális hatások, különös tekintettel a lehetséges társadalmi-gazdasági következményekre a nemzetközi együttműködésből adódó feladatokra.* Budapest: KTM – OMSZ. http://real.mtak.hu/65992/1/Eghajlatvaltozas_1990_u.pdf (Letöltés: 2020. április 11.)

Ilyés T., Tömöri L. (é.n.) *Komposztálás a családban.* Magician Grafikai Stúdió Kft. http://www.kothalo.hu/kiadvanyok/kompfuz.pdf (Letöltés: 2020. április 15.)

Kádár I. (1992) *A szennyezett talajok vizsgálatáról.* Budapest: Környezetvédelmi Minisztérium. https://www.mta-taki.hu/sites/all/files/dokumentumok/10_ki_karment_kezikonyv2.pdf (Letöltés: 2020. április 11.)

Leger. M., Pruneau D. (2012) Changing Family Habits: A Case Study Into Climate Change Mitigation Behavior in Families. *International Electronic Journal of Environmental Education,* 2. évf. 2.sz. 77-87. https://www.researchgate.net/publication/265906665_Changing_Family_Habits_A_Case_Study_Into_Climate_Change_Mitigation_Behavior_in_Families (Letöltés: 2020. április 17.)

Schäfferné Dudás K. (2008) *A környezettudatosság többszintű értelmezése és a környezettudatos fogyasztói magatartás vizsgálata.* Doktori értekezés. Pécs: Pécsi Tudományegyetem Közgazdaságtudományi Kar Gazdálkodástani Doktori Iskola. https://pea.lib.pte.hu/bitstream/handle/pea/15247/schafferne-dudas-katalin-phd-2008.pdf?sequence=1&isAllowed=y (Letöltés: 2020. április 15.)

Szabó M. (2012) *Bevezetés a környezetvédelembe. In: Szabó M., Angyal Zs. (szerk). A környezetvédelem alapjai* 2012. Budapest: Eötvös Lóránd Tudományegyetem. 10-21. http://etananyag.ttk.elte.hu/FiLeS/downloads/EJ-A_kornyezetvedelem_alapjai_OK.pdf (Letöltés: 2020. április 11.)

Vetőné Mózner Zs. (2012) *Fenntartható életmódok felé: lehet-e az élelmiszer-fogyasztás fenntartható?* http://unipub.lib.uni-corvinus.hu/1066/1/ff_otka68647p111.pdf (Letöltés: 2020. április 16.)

Wolff, E., Santer, B., Hoskins, B., Mitchell, J.F.B., Palmer, T., Shepherd, J., Shine, K., Solomon, S., Trenberth, K., Walsh, J., Wuebbles, D., Fung, I. (2020) *Climate change evidence and causes.* Royal Society and the US National Academy of Sciences. https://royalsociety.org/-/media/Royal_Society_Content/policy/projects/climate-evidence-causes/climate-change-evidence-causes.pdf (Letöltés: 2020. április 11.)

http://hasznositsd.hu/fogalomtar/kornyezetszennyezes (Letöltés: 2020. április 11.)

Tárkányi Ákos - Kapdebo Ágnes

A családok életszínvonalának változása 2010 után

Betekintő
A magyar kormány 2010-ben a mélyponton levő demográfiai helyzet megfordításáért családbarát fordulatot hirdetett és azóta is töretlenül a családok érdekeit helyezi a középpontba. Európában az egyik legszélesebb körű családtámogatási rendszert építette fel, amelyben a támogatások hangsúlya erőteljesen eltolódott a munkaviszonyhoz, munkabérhez kötött támogatások irányába.
A 2010 utáni trendforduló megmutatkozik a családok életszínvonalának javulásában. A rendszer stabilitásának köszönhetően, kiváltképpen a világjárvány idején, kiemelt cél a családok életszínvonalának megőrzése és további javítása. A kormány továbbra is elkötelezett a gyermekvállalás ösztönzése, a gyermeket nevelő családok támogatása, valamint a családok életminőségének javítása mellett.
Jelen tanulmány összefoglalóan mutatja be a magyar lakosság életkörülményeinek, életszínvonalának alakulását befolyásoló tényezőket. Központi kérdésköre az, hogy a 2010 óta több mint kétszeresére növelt családi támogatások milyen hatást gyakoroltak a családok életszínvonalára, ezen belül a vagyoni és jövedelmi helyzetükre, a szegénységre.

Bevezetés

Magyarországon nemzeti konszenzus van abban, hogy az országnak az egyik legfontosabb sorskérdése a családok és a népesedés ügye. Széles körű társadalmi egyetértés van abban, hogy érdemes a gyermekvállalást elősegíteni és támogatni, ezt a célt a magyar emberek a nemzeti konzultációban is megerősítették.
2018 a magyar családpolitikában vitathatatlan jelentőségű volt, a családok támogatásáról szóló 1998. évi LXXXIV. törvény megszületésének 20. évfordulója. Fenti törvény az alanyi jogon, jövedelmi helyzettől függetlenül járó családtámogatásokat szabályozza, így a családi pótlékot, a gyermekgondozást segítő ellátást (GYES), a gyermeknevelési támogatást (GYET) és az anyasági támogatást. Ennek szellemiségére építkezve 2010 után jogszabályi szinten alap és sarkalatos törvény erősítette meg a családi értékeket. Az Alaptörvény kimondja, hogy: „együttélésünk legfontosabb keretei a család és a nemzet". A családok védelméről szóló 2011. évi CCXI. sarkalatos törvény pedig így fogalmaz „A család Magyarország legfontosabb nemzeti erőforrása. A társadalom alapegységeként a család a nemzet fennmaradásának biztosítéka" és kihangsúlyozza, hogy a családok támogatása a szociális rászorultság alapján működtetett ellátórendszerektől elkülönül. 2010 óta munka és család alapú társadalmat épít a kormány. A magyar családtámogatási rendszer rendkívül sokrétű és számos lehetőséget nyújt a különböző élethelyzetű családoknak. Kiszámítható és biztonságos, ugyanakkor megadja a szabad döntés lehetőségét is a családalapítás és gyermekvállaláshoz kapcsolódó támogatások igénybevételében.
2014-ben szétvált a szociális és családügyi terület. A családpolitika elsődleges célja megteremteni a lehetőséget a gyermekvállalásra, a felelős gyermeknevelésre és ehhez megadni a lehető legtöbb segítséget. Ezt egészíti ki a szociálpolitika, amely segíti a felzárkózást és a nehezebb élethelyzetben levőket.
A magyar családtámogatási rendszer összetett, egyre bővülő lehetőségeivel Magyarország Európában listavezető a családtámogatások tekintetében. A magyar kormány fordítja Európában a legtöbbet a családokra, a költségvetési előirányzatból a GDP 4,7 százalékát, 2010 óta (960 milliárd forint) két és félszeresére emelte az összeget. A jövő évi költségvetés 2 295 Mrd Ft-ot tervez a családokra. A tíz év alatt kirajzolódó tendenciák megmutatkoznak a demográfiai adatokban:

a teljes termékenységi arányszámot a 2010-es 1,25-ről 2020-ra sikerült feltornázni 1,55-re, a számok a családalapítási és gyermekvállalási kedv fellendülését jelzik. A 2010-es családbarát fordulat óta a gyermek megszületését ösztönző intézkedések hosszú sora született meg. Azóta a támogatások egyik elemét sem szüntette meg a kormány, ellenkezőleg, folyamatosan bővítette. A támogatásoknak köszönhetően 2019-ben folytatódott a magyarországi háztartások jövedelmi helyzetének javulása, nőtt a háztartások fogyasztási kiadása és 2019-ben először a gyermektelenekhez képest kevesebb gyermekes háztartást érint a szegénység vagy kirekesztődés kockázata. A továbbiakban a tanulmány részletes áttekintést nyújt a magyar családok életszínvonalában 2010 óta történt változásokról. A KSH és Eurostat adatainak felhasználása mellett saját számítások eredményeit is bemutatja.

A családok vagyoni helyzetének alakulása a 2010-es években

A háztartások tartós fogyasztási cikkel való ellátottsága és lakáshelyzete

A háztartások tulajdonában lévő tartós fogyasztási cikkek száma évről évre gyarapodik. Egyes háztartási cikkek megközelítik a teljes ellátottságot, mint például a televízió. Az elektronikai készülékek száma a háztartásokban folyamatosan és rohamosan növekszik. Amíg 2010-ben LCD-, LED-, plazma- vagy lézertelevízióból száz háztartásra 12 darab, addig 2019-ben már ugyanannyi háztartásra 104 darab jutott. Mobiltelefonnal már szinte minden háztartás rendelkezik, jellemzően többel is, 2019-ben száz háztartásra 202 darab jutott, 2010-hez képest 2019-re 19,5%-os növekedés tapasztalható. Az asztali számítógépek száma csökkent, a laptopok száma viszont jelentős mértékben növekedett: 2019-ben már száz háztartásban 67 darab volt. A személygépkocsik száma is folyamatosan nő. 2010-ben száz háztartásban 54 darab volt, 2019-ben pedig 74 darab, ami 37%-os növekedés.
Ami pedig a lakással kapcsolatos adatokat illeti, említésre méltó, hogy a szobaszámokat tekintve csökkent az 1-1,5-2 szobás lakások aránya és nőtt a 2,5-3 szobásoké.

A háztartások pénzügyi vagyona

A háztartások vagyonának pozitív oldalát jelentik a reáleszközök (például: ingatlanok, más reáleszközök) és a pénzügyi eszközök (például: készpénz, betétek, részvények). A háztartások vagyonába beszámítanak a kötelezettségek, azaz a felvett hitelek (például: pénzügyi intézményektől, munkáltatóktól, vagy más háztartásoktól), illetve az egyéb tartozások (például: adójellegű vagy közüzemi tartozások). A nettó vagyont e kettő különbsége adja. A háztartások nettó vagyona 2016 és 2020 között jelentős mértékben (45,25%-kal) növekedett. Míg 2016-ban nettó 35 531 milliárd forint volt, 2020-ra 51 613 milliárd forintra nőtt. Számottevően növekedett a pénzügyi eszközök értéke (41,15%), ugyanakkor nőtt a kötelezettségek összege is (24,21%-kal). A bevételi oldalon legjelentősebben az értékpapírok aránya nőtt (105%). Az összesített arányhoz hasonló arányú növekedés látható a készpénz és betétek (42,42%), illetve részvények és részesedések (38,82%) esetében. Az adósságok oldalán a hitelek aránya közel 26%-kal nőtt. (2016-hoz képest 2020-ra a rövid lejáratú hitelek aránya csökkent 14,09%-ról 11,43%-ra, míg a hosszú lejáratú hitelek aránya nőtt 85,91%-ról 88,57%-ra). 2016 és 2020 között a háztartások bevételeinél (nem számítva például az ingatlanokat) nagyobb arányú a növekedés, mint a hitelek és egyéb kötelezettségek oldalán.

A családi jövedelem és életszínvonal alakulásának főbb irányai a 2010-es években

Az élelmiszer-fogyasztás alakulása Magyarországon

2010-hez képest 2018-ban a fogyasztási kiadás reálértéke 34,5%-kal nőtt. 2019-ben a háztartásokban fogyasztott egy főre jutó cereáliák mennyisége 93,5 kg volt, ami 9,7%-os növekedés 2010-hez képest. A húsfogyasztás egy főre 69 kg volt 2019-ben, ami 30%-os növekedést jelentett

2010-hez viszonyítva. A gyümölcsvásárlás mértéke is növekedett: 53,5 kg volt az elfogyasztott mennyiség 2019-ben, ami 41,5%-kal több mint 2010-ben. A cukorfogyasztás csökkenő tendenciát mutatott. 2010-ben 14 kilogramm fogyott fejenként, 2019-ben pedig 11 kilogramm.

A családok jövedelmének általános trendjei

Az egyes jövedelmi kategóriák szerinti vizsgálat tükrében a népesség egészére elmondható, hogy a gyermekes háztartások típusait tekintve a legnagyobb mértékű jövedelemnövekedést 2010-ről 2019-re a két felnőttel és három vagy több gyermekkel rendelkező háztartások körében tapasztalhatjuk. Ebben a háztartástípusban közel kétszer annyi az egy főre jutó bruttó jövedelem 2019-ben, mint a 2010-es bázisévben. A jövedelem növekedésében elsősorban a munkajövedelmek növekedése játszik szerepet: ebben a háztartástípusban az egy főre jutó munkajövedelmek nominálértékben 132%-kal emelkedtek, míg az egy főre jutó társadalmi jövedelmek nominálértéke 10%-kal csökkent. A társadalmi jövedelmeken belül a családdal, gyermekkel kapcsolatos ellátásoké 5%-kal csökkent a három vagy több gyermekes háztartástípusnál. E háztartástípusban az egy főre jutó átlagos bruttó jövedelem nominálértékének 2010-19-es erős növekedése ellenére még a 2019-es évben is ebben a háztartástípusban a legkisebb az egy főre jutó jövedelmek forintösszege – az eltartottak nagyobb száma és az egy főre jutó kisebb munkajövedelmek. A korcsoportokat megvizsgálva az mondható el, hogy az egy főre jutó éves bruttó jövedelem a 25 évnél fiatalabbak körében nőtt a legnagyobb mértékben: 85%-kal emelkedett 2019-re 2010-hez viszonyítva. A munkajövedelem is a legfiatalabb korosztályban növekedett a legtöbbet. 2010-ben 640 ezer forint, míg 2019-ben 1 millió 479 ezer volt.

Háztartások jövedelmi adatai

A háztartásstatisztikai adatok szerint a háztartásokban az egy főre jutó éves bruttó jövedelem 2010-ről 2019-ra 74%-kal, míg a nettó jövedelem 70%-kal nőtt (nominálértékben). Legnagyobb arányban a munkajövedelmek növekedtek, a bázisévhez képest 97%-kal, ezen belül ezt meghaladó a munkaviszonyból származó jövedelmek 103%-os aránya. Az egy főre jutó társadalmi jövedelmek viszont csak 27%-kal nőttek ebben az időszakban, ezen belül az öregségi ellátások nagyobb arányban nőttek, mint a családdal, gyermekkel kapcsolatos ellátások.

Mind az aktív, mind a nyugdíjas és az egyéb inaktív háztartásokban is nőtt a bruttó és a nettó jövedelem mértéke. Az aktív háztartásokban 71%, a nyugdíjas háztartásokban 47%, az egyéb inaktív háztartásoknál 43% volt az átlagos egy főre jutó bruttó jövedelem nominálértékének növekedése 2010-2019-ben. A háztartások összjövedelmének egyre nagyobb hányada származik munkából. Az aktív háztartások esetében a munkaviszonyból származó jövedelem 79%-kal nőtt. A munkaviszonyból származó jövedelemnek a jövedelemszerkezeten belüli aránya is emelkedett: 82%-ról 86%-ra. A 2011-es és 2018-as adatokat összevetve, nőtt az aktív foglalkoztatottak aránya, a nyugdíjasoké stagnál, míg általánosságban az inaktívaké (pl: munkanélküliek, tanulók, egyéb inaktívak) aránya csökkent.

Az egy főre jutó jövedelmek alakulása a gyermekes, a gyermek nélküli és az egyszemélyes háztartásokban

A háztartási jövedelmek alakulásának meghatározó tényezője a család tagjainak a száma. A gyermekes háztartásokban nőttek a jövedelmek a legnagyobb arányban, mind az egy főre jutó bruttó, mind pedig a nettó jövedelmek tekintetében. 2010-19-ben a gyermekes háztartásokban a bruttó jövedelmek 81%-kal, a gyermekteleneknél 62%-kal, míg az egyszemélyesek körében 57%-kal emelkedtek. Viszont az eltartottak száma miatt az egy főre jutó jövedelmek forintösszege 2019-ben is még kisebb volt a gyermekes családokban, mint a másik két csoportban.

A háztartások egy főre jutó jövedelmei a háztartásfő (referenciaszemély) iskolai végzettsége szerint

A háztartásokban az egy főre jutó jövedelmek különböznek a háztartásfő (referenciaszemély) iskolai végzettsége szerint is. A háztartásfő iskolai végzettsége talán a legfontosabb a szegénységet meghatározó tényezők közül.

2010-ben a felsőfokú végzettségű háztartásfők háztartásaiban az egy főre jutó bruttó jövedelmek 2,6-szor nagyobb összeget jelentettek, mint az alapfokú, vagy annál is alacsonyabb végzettségű háztartásfők esetében, de ez 2019-ben már csak 2,5-szeres különbséget jelenett. A jövedelemkülönbség csökkenése azért következett be, mert

az alapfokú, vagy annál alacsonyabb iskolai végzettségű háztartásfővel rendelkező háztartásokban 2010-ről 2019-re az egy főre jutó jövedelmek 59,8%-kal emelkedtek, míg a felsőfokú végzettségű háztartásfők háztartásai körében csak 40,6%-kal. Különösen nagyarányú volt a munkából származó jövedelmek növekedése a legalacsonyabb iskolai végzettségű háztartásfők háztartásainak esetében: ezekben a munkajövedelmek mintegy két és félszeresére nőttek, a diplomás háztartásfővel rendelkező háztartásokban csak másfélszeresére.

A családi jövedelem és életszínvonal alakulása jövedelmi típusok szerint

Ebben a részben a saját számítások eredményeit mutatjuk be: különféle helyzetű családokat vizsgáltunk 2010-ben és 2017-ben a munkajövedelmek és a kormányzati családtámogatások összhatása tekintetében.

Számítási módszerek

Bizonyos tipikus jövedelmi helyzetű párok, illetve családok helyzetének bemutatásával szemléletesen modellezhető az, hogy mekkora bevételt jelentett számukra a munkajövedelem és a társadalmi jövedelem. Ezért tartottuk célszerűnek három jövedelmi csoportba tartozók 2010-es és 2017-es helyzetének az összehasonlítását: a közmunkásokét, a minimálbérből élőkét és a medián jövedelmi helyzetűekét. Ezzel a módszerrel – pusztán néhány össztársadalmi átlagérték alakulásának említéséhez képest – árnyaltabban mutatható be a családok helyzetének alakulása, különös tekintettel az alacsonyabb jövedelműekre.

Medián keresettel azok rendelkeznek, akik a jövedelmi skála közepén helyezkednek el: a keresők 50%-a náluk kevesebbet, 50%-a náluk többet keres. Ők azok, akikre „átlagos helyzetűként" gondolni szoktunk. Ugyanakkor az átlagkereset valamivel magasabb, mint a mediánkereset, mert kisszámú, igen magas keresetű emberek jövedelmi értékei elhúzzák fölfelé az átlagot.

2017-ben a medián kereset kereken 92%-a volt az átlagkeresetnek. Ennek alapján a 2010-es adatoknál – pontosabb adat híján – az akkori átlagkereset 92%-a lett tekintetbe véve, mint a „medián helyzetűek" munkajövedelme. Ez a medián helyzet bemutatása céljának lényegében megfelel, mivel csak csekély mértékben térhet el a 2010-es medián értéktől[1].

A a 2010-17-es időszak változásainak vizsgálatánál a 2010-es béreket és családi vagy szociális juttatásokat 2017-es reálértéken vették figyelembe. A 2010-17-es időszakban összesen 18% volt az infláció, vagyis 2010-es ezer forint 1182 forintot ért volna 2017-ben. Tehát nem a 2010-es nominálérték, hanem a 2010-es nominálérték 2017-es reálértéke lett a számítások alapja.

A számítások során az a leegyszerűsítő föltevés szolgált alapul, hogy egy-egy pár mindkét tagja pontosan ugyanannyit keres. Ez a közmunkabér és a minimálbér esetében reális is lehet, a medián és átlagos kereset esetén már nem feltétlenül, mert a férjek keresetei többnyire magasabbak, mint a feleségeiké. Mindenesetre így a pár, illetve család munkajövedelmeként a számításokban egyszerűen a közmunkabér, minimálbér, medián kereset, illetve átlagkereset kétszerese szolgált.

Egy háztartás tagjainak a megélhetési költsége átlagosan kisebb, mintha a tagjai külön-külön egyszemélyes háztartásban élnének. Ezt veszi figyelembe az a számítási módszer, amely az egy főre eső jövedelem helyett egy fogyasztási egységre eső jövedelemmel számol. Az itt használt számításokban a háztartás első tagja 1-nek, a második 0,7-nek, a továbbiak (jellemzően az eltartott gyermekek) 0,5-nek lettek számítanak[2].

A családi jövedelem és életszínvonal számításának eredményei

A családtámogatások egyik célja a gyerekes családok szegénységi kockázatainak csökkentése.

A 2010-es évek családi támogatásai – főként a megnövelt családi adókedvezmény és az újonnan

[1]A KSH nem közöl rendszeresen adatokat a medián keresetről, ezért csak különböző becslésekre lehet hagyatkozni ezzel kapcsolatban.

[2]Így például egy három eltartott gyermeket nevelő házaspár esetében az egy főre eső jövedelem kiszámításánál a pár összes jövedelmét 5-tel osztják, míg az itt használt módszer használatával csak 3,2-vel. Ez az OECD által használt egyik lehetséges számítási módszer az egy fogyasztási egység kiszámítására (ezenkívül több más hasonló módszert is használnak szociológusok, szociálpolitikusok).

bevezetett társadalombiztosítási járulékkedvezmény – jelentősen csökkentették a medián helyzetű nagycsaládok relatív szegénységét. Például amíg e csoportban 2010-ben a gyermektelen párok egy fogyasztási egységre jutó jövedelmének a 71%-át érte el még csak a négygyermekes családoké, 2017-ben már a 83%-át. Az átlagkeresetűeknél 70% és 81% ez a két arány. Vagyis az „átlagos helyzetűeknél" 29-30%-ról 17-19%-ra csökkent a (négy gyermeket nevelő) nagycsaládosok életszínvonalának lemaradása a gyermekteleneké-hez képest.

A minimálbéresek esetében már 2010-ben a családi támogatásoknak köszönhetően a gyermekvállalás nem csökkentette tovább lényegesen az – amúgy igen alacsony – egy fogyasztási egységre jutó jövedelmet, sőt, az egy, három vagy négy gyermeket nevelőknél még hajszálnyival magasabb is volt, mint a gyermekteleneknél. 2017-re ebben a jövedelmi csoportban a háromgyermekesek helyzete viszonylag lényegesen jobb lett, mint akár a kétgyermekeseké, akár a gyermektelené: mintegy 10%-kal magasabb lett az egy fogyasztási egységre jutó jövedelmük.

A közmunkások esetében is hasonlókat állapíthatunk meg – 2017-re náluk is valamelyest emelkedett a három gyermeket nevelők körében az egy fogyasztási egységre jutó jövedelem, a más gyermekszámú családokhoz képest. Ugyanakkor a minimálbéresekkel való összevetésnél inkább az szembeötlő, hogy a minimálbéresek életszínvonala mennyivel erősebben javult a minimálbér emelései miatt.

A létminimum értékével való összevetést illetően érdemes megjegyezni, hogy a létminimum alatt élő családok helyzetét javíthatta az óvodai és iskolai ingyenes étkezés bevezetése, ami természetbeni juttatásokat jelent, így nem jelenhetett meg a csak pénzbeni támogatásokat vizsgáló elemzésben.

A gyermeknevelés anyagi kihívásai 2010 után

A szegénység fontosabb indikátorai

2019-re 2010-hez képest 13,5%-kal csökkent a relatív jövedelmi szegénységben élők aránya (14,1-ről 12,2%-ra – vagyis a teljes népességet tekintve 1,9 százalékkal). Korosztályok szerint vizsgálva a legnagyobb csökkenés a 0-17 évesek körében látható. 2010-ben 23,7%-uk, 2019-ben 9,5%-uk élt a szegénységi küszöb alatt. Ez 60%-os csökkenést jelent (a teljes népességet tekintve, mintegy 14%-osat).

A súlyos anyagi depriváció 2013-ban a nem roma népesség 22,1%-át érintette, a roma népességnek 78,1%-át, míg 2019-ben már csak a nem roma népesség 7,5%-át, a roma népességnek pedig 30,9%-át. Vagyis általában is, de a roma népesség körében különösen jelentősen csökkent a súlyos anyagi deprivációban élők aránya.

2018-ban a súlyos anyagi depriváció jóval az országos átlag (9%) feletti mértékben sújtotta a munkanélkülieket (45%), a három vagy annál több gyermekes családokat (19%), valamint az egyszülős háztartásokat (16%).

Csökkent a nagyon alacsony munkaintenzitású háztartásban élők száma. Míg 2010-ben a teljes népesség 9,7%-a, 2019-ben a népesség 3,6%-a, 350 ezer fő élt nagyon alacsony munkaintenzitású háztartásban.

A kiskorú gyermeket nevelő háztartásokban a relatív jövedelmi szegénységben élők aránya 19%-ról 9%-ra csökkent 2010-19-ben, a gazdasági válság és vele a munkanélküliség enyhülésével. Még jelentősebb volt a szegénység csökkenése ebben az időszakban a „két szülő három vagy több gyermekkel" típusú háztartásoknál (nagycsaládosok), ahol 35%-ról 12%-ra csökkent az arány. Utóbbiaknál a munkanélküliség csökkenése mellett a szegénységből való kiemelkedésben szerepe lehetett a 2015-től kezdve érvényesülő családi járulékkedvezménynek is. Ugyanakkor az „egy szülő egy vagy több gyermekkel" típusú háztartásokban sajnos nem változott érdemben a szegénység magas aránya, 28%-ról csak 27%-ra csökkent.

A következő táblázat a gazdasági válság hatásaival még valamelyest érintett 2010-2016-os időszakot mutatja be részletesebben.

1. táblázat: A szegénységgel vagy társadalmi kirekesztődéssel kapcsolatos néhány mutatószám, 2011-16. Forrás: Magyarország 2017, 76. o. 3.7. tábla

	2011.	2012.	2013.	2014.	2015.	2016.
Szegénységi küszöb, ezer forint / hónap						
Egyszemélyes háztartás	66	60	67	70	74	78
Háztartás két felnőttel és két gyermekkel	138	135	141	148	155	163
Relatív jövedelmi szegénységi arány, %						
Teljes népesség	14,3	15	15	14,9	14,5	13,4
Háztartástípusok szerint						
Gyermektelen	9,6	10,1	9,2	10,8	11,3	12,5
Gyermekes összesen	18,8	19,7	20,7	18,9	17,6	14,1
Két szülő három vagy több gyermekkel	34,4	35,6	33	27,6	25,2	14,2

Az alábbi táblázat a súlyos anyagi deprivációban élők arányának csökkenését mutatja: ez 2010-2019-ben mintegy harmadára csökkent.

2. táblázat: A súlyos anyagi deprivációban élők arányának alakulása korcsoportok szerint Forrás 2.2.2.1. A szegénységgel vagy társadalmi kirekesztődéssel kapcsolatos fontosabb indikátorok referenciaév szerint (2010–)

Kor	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Átlagosan	23	26	28	24	19	16	15	10	9	8
0–17 év	30	34	36	32	25	21	19	15	13	11
18–64 év	23	26	28	24	19	17	15	10	8	8
65+ év	16	19	18	17	14	10	9	6	6	7

A szegénység által fenyegetettek aránya 44%-kal csökkent 2010-19-ben. A legnagyobb mértékben a 2 felnőtt és 2 gyermekkel típusú és a 2 felnőtt 3 vagy több gyermekkel típusú háztartásokban csökkent, egyaránt 60-60%-kal (11%-ra és 20%-ra). Az egy szülő gyermekkel típusúban a csökkenés 2019-re kisebb mértékű (32%) volt.

3. táblázat: A szegénység kockázatának kitettek arányának alakulása háztartástípusok szerint. Forrás 2.2.2.1. A szegénységgel vagy társadalmi kirekesztődéssel kapcsolatos fontosabb indikátorok referencia év szerint

	Gyermektelen háztartások				Gyermekes háztartások			
Év/ Háztartás-típus	Átlag	Egyszemélyes háztartás	2 felnőtt (< 65), gyermek nélkül	Átlag	Egy szülő + gyermek	2 felnőtt, 1 gyermek	2 felnőtt, 2 gyermek	2 felnőtt, 3 vagy több gyermek
2010	27	39	30	35	57	28	27	50
2011	30	40	31	37	58	31	27	52
2012	31	38	34	39	61	32	28	54
2013	27	35	30	36	63	28	24	49
2014	25	32	27	31	56	24	20	42
2015	23	30	25	30	62	23	20	38
2016	23	29	25	28	53	25	20	36
2017	18	27	17	21	40	16	13	26
2018	17	28	17	20	32	17	11	29
2019	19	26	17	16	39	14	11	20
Százalékarányos változás 2019-re 2010-hez képest	-30	-33	-45	-55	-32	-50	-58	-60

A szubjektív jövedelmi helyzet alakulása

A „váratlan nagyobb összegű kiadás fedezetének hiánya" témában, az erről valló megkérdezettek szubjektív érzékelése szerint 2011-16-ban 64%-ról 32%-ra, vagyis felére csökkent a háztartások átlagában, ami azt jelenti, hogy míg 2011-ben a háztartások kétharmada nem tudott mihez nyúlni, ha váratlan kiadása keletkezett, addig 2016-ra ez megfordult és a családok kétharmadának már volt kellő tartaléka a váratlan helyzetek megoldására

A szegénység kockázatának alakulásaMagyarországon

Az Eurostat adatai alapján elmondható, hogy a szegénység vagy társadalmi kirekesztettség kockázatának kitettek aránya az elmúlt évtizedben valamenynyi korosztály esetében csökkent Magyarországon. 2010 és 2019 között az uniós tagállam-

4. táblázat: A váratlan nagyobb összegű kiadás fedezetének hiánya háztartástípusonként 2011, 2016, % Forrás: Magyarország 2017 (3.13. grafikon)

	2011.	2016.
Egy felnőtt egy vagy több gyermekkel	87	51
Két felnőtt egy gyermekkel	75	23
Két felnőtt két gyermekkel	74	20
Két felnőtt három vagy több	83	46
Két személy, egy 65 évesnél idősebb, nincs gyermek	62	26
Két személy, 65 évesnél fiatalabbak, nincs gyermek	72	27

A 4. táblázat folytatása

	2011.	2016.
Egyszemélyes, 65 év alatti férfi	81	43
Egyszemélyes, 65 év alatti nő	80	40
Egyszemélyes, 65 évesnél idősebb férfi	76	35
Egyszemélyes, 65 évesnél idősebb nő	71	23
Összes háztartás átlaga	64	32

ok közül Magyarországon csökkent a legnagyobb mértékben, kevesebb, mint kétharmadára (32-ról 18%-ra). Kiemelendő, hogy a 18 év alattiak esetében ez az arány 2010-hez képest 2018-ra 40%-ról 18%-ra csökkent.

A gyermekes háztartások közül a legnagyobb mértékű javulás a 3 vagy több gyermeket nevelő háztartások esetében figyelhető meg. Ennél a háztartástípusnál a szegénység kockázatának kitettek aránya 2010-18-ban 50%-ról 29%-ra csökkent. Ezzel az eredménnyel Magyarország érte el a legnagyobb mértékű javulást az Európai Unió tagállamai közül.

A kétszülős, két gyermeket nevelő háztartásoknál 2010-hez képest 27%-ról 11%-ra, míg a kétszülős, egy gyermeket nevelő háztartásoknál 28%-ról 17%-ra csökkent a szegénység kockázatának kitettek aránya 2018-ra.

A kormányzati családtámogatások hatásai a családok különböző jövedelmi kategóriáiban

Az alábbiakban társadalmi csoportonként vizsgáljuk meg, hogy a kormányzat által a családoknak nyújtott különböző támogatások mekkora összegekkel segítettek a különböző gyermekszámú pároknak gyermekeik nevelésében. A könnyebb összehasonlíthatóság kedvéért a 2010-es értékek nem egyszerű nominálértékek, hanem a 2010-es nominálértékeknek a 2017-es reálértékét mutatják.

A közmunkából élő párok családjaiban jelentősen növekedett az állami támogatás mértéke reálértékben, mert a családi adó- és járulékkedvezményen keresztül adott támogatás növekedése jóval nagyobb volt, mint a családi pótlék reálértékének csökkenése. E kategóriában a kétgyermekeseknek adott támogatás nőtt relatíve a legnagyobb mértékben: 2017-re 78%-kal a 2010-es értékéhez képest.

5. táblázat: Eltartott gyermeket nevelő és gyermektelen, közmunkásbért kapó párok jövedelme gyermekszám szerint munkajövedelmeik, valamint a szociális és családi ellátások alapján, 2010-ben és 2017-ben (2017-es reálértéken, ezer forint)

Gyermekszám	Év	Munkajövedelem	Családi pótlék	Családi adókedvezmény és járulékkedvezmény	Összesen
0	2010.	101	0	0	101
0	2017.	109	0	0	109
1	2010.	101	14	0	115
1	2017.	109	12	10	131
2	2010.	101	32	0	133
2	2017.	109	27	30	166
3	2010.	101	57	14	172
3	2017.	109	48	52	209
4	2010.	101	76	17	194
4	2017.	109	64	54	227

A minimálbérből élő pároknál is jelentősen nőtt az állami támogatás reálértéke – itt a négygyermekeseknél nőtt relatíve a legnagyobb mértékben, a 2010-es értékhez képest 68%-kal. Anyagi helyzetük javulása és életszínvonaluk növekedése mégis nagyobb részben a minimálbér nagyfokú emelésének köszönhető, és csak kisebb részben a családi támogatás szintén jelentős növekedésének.

6. táblázat: Eltartott gyermeket nevelő és gyermektelen, minimálbért kapó párok jövedelme gyermekszám szerint a munkajövedelmeik, valamint a szociális és családi ellátások alapján, 2010-ben és 2017-ben (2017-es reálértéken, ezer forint

Gyermekszám	Év	Munkajövedelem	Családi pótlék	Családi adókedvezmény és járulékkedvezmény	Összesen
0	2010.	101	0	0	101
0	2017.	172	0	0	172
1	2010.	101	14	0	115
1	2017.	172	12	10	194
2	2010.	101	32	0	133
2	2017.	172	27	30	229
3	2010.	101	57	14	172
3	2017.	172	48	83	303
4	2010.	101	76	17	194
4	2017.	172	64	83	319

A medián jövedelmi helyzetű pároknál a háromgyermekesek családi támogatása reálértékben 96%-kal nőtt a 2010-es szinthez képest, a négygyermekeseké 107%-kal, vagyis több, mint kétszeresére. Ebben a jövedelmi kategóriában a nagymértékű növekedés az alacsonyabb keresetű kategóriákhoz képest annak tudható be, hogy itt a szülők a viszonylag jelentősebb jövedelmük alapján jobban ki tudták használni a családi adókedvezményt.

7. táblázat: Eltartott gyermeket nevelő és gyermektelen, medián jövedelmi helyzetű párok jövedelme gyermekszám szerint munkajövedelmeik, valamint a szociális és családi ellátások alapján, 2010-ben és 2017-ben (2017-es reálértéken, ezer forint)

Gyermekszám	Év	Munkajövedelem	Családi pótlék	Családi adókedvezmény és járulékkedvezmény	Összesen
0	2010.	297	0	0	297
	2017.	363	0	0	363
1	2010.	297	14	0	311
	2017.	363	12	10	385
2	2010.	297	32	0	329
	2017.	363	27	30	420
3	2010.	297	57	14	366
	2017.	363	48	99	510
4	2010.	297	76	19	392
	2017.	363	64	132	559

Az Eurostat adatai szerint az elmúlt 10 évben jelentős mértékben nőtt a gyermeke(ke)t nevelő magyar háztartások éves átlagos nettó jövedelme. Az egyszülős háztartások jövedelme mintegy 53%-kal nőtt, míg az egy és két gyermeket nevelő családok jövedelme hasonló mértékben, kb. 50-50%-kal nőtt. A legnagyobb jövedelemnövekedés a három vagy több gyermeket nevelő háztartások esetében figyelhető meg. Ezen háztartások jövedelme az elmúlt tíz évben 72,5%-kal nőtt. Ilyen mértékű, vagy ennél nagyobb jövedelemnövekedést a nagycsaládosok esetében csak a balti államokban, valamint Máltán figyelhetünk meg.

Összegzés

A családok vagyonát tekintve a háztartások nettó vagyona 2016 és 2020 között jelentős mértékben (45,25%-kal) növekedett. Míg 2016-ban nettó 35 531 milliárd forint volt, 2020-ra 51 613 milliárd forintra nőtt.

Összességében a háztartások egy főre jutó fogyasztási kiadásai 2010 és 2019 között reálértéken 41,7%-kal bővültek. Az évtized folyamán például a gyümölcsvásárlás mértéke is növekedett: 53,5 kg volt az elfogyasztott mennyiség 2019-ben, ami 41,5%-kal több mint 2010-ben.

Az egy főre jutó éves bruttó jövedelem a 25 évnél fiatalabb háztartásfők háztartásaiban nőtt a legnagyobb mértékben: 85%-kal emelkedett 2019-re 2010-hez viszonyítva. Mind az aktív, mind a nyugdíjas és az egyéb inaktív háztartásokban is nőtt a bruttó és a nettó jövedelem mértéke. Az aktív háztartások esetében a munkaviszonyból származó jövedelem 79%-kal nőtt, ami az aktív foglalkoztatottak aránya növekedésének is betudható. A gyermekes háztartásokban nőttek a jövedelmek a legnagyobb arányban, mind az egy főre jutó bruttó, mind pedig a nettó jövedelmek tekintetében.

A tanulmányban áttekintésre kerültek a gyermekes háztartások helyzetének változásai. A számítások eredményeit táblázatok mutatják be. A számítások során a 2010-es bérek és családi vagy szociális juttatásokat 2017-es reálértéken vették figyelembe és egy főre eső jövedelem helyett egy fogyasztási egységre eső jövedelemmel történt számítás. Az eredményekből kimutatható, hogy a 2010 utáni családtámogatások-főként a megnövelt családi adókedvezmény és az újonnan bevezetett társadalombiztosítási járulékkedvezmény jelentősen csökkentették a medián helyzetű nagycsaládok relatív szegénységét.

A közmunkások esetében kicsivel magasabb lett 2017-re a három gyermeket nevelőknél az egy fogyasztási egységre jutó jövedelem, mint a más gyermekszámúaknál.

A létminimum alatt élő családok helyzetét javíthatta az óvodai és iskolai ingyenes étkezés bevezetése. A közmunkából élő párok családjaiban jelentősen növekedett az állami támogatás mértéke reálértékben. A minimálbérből élő pároknál is jelentősen nőtt az állami támogatás reálértéke – ugyanakkor anyagi helyzetük javulása és életszínvonaluk növekedése mégis nagyobb részben a minimálbér nagyfokú emelésének köszönhető. A medián jövedelmi helyzetű pároknál a háromgyermekesek családi támogatása reálértékben 96%-kal nőtt a 2010-es szinthez képest, a négygyermekeseké 107%-kal, vagyis több mint kétszeresére. Ebben a jövedelmi kategóriában a szülők a jövedelmük alapján jobban ki tudták használni a családi adókedvezményt.

Az adatok tükrében megállapítható, hogy a relatív jövedelmi szegénységben élők aránya 2010-hez képest 2018-ra 13%-kal (a teljes népességben 1,9%-kal) lett alacsonyabb. A súlyos anyagi deprivációban élők aránya a 2012-es csúcsról 2019-re mintegy harmadára esett. A szegénység által fenyegetettek aránya közel felére csökkent 2012-19-ben (a gyermekes háztartásokban 35-ről 20%-ra). A „váratlan nagyobb összegű kiadás fedezetének hiánya", az erről valló megkérdezettek szubjektív érzékelése szerint 2011-16-ban 64%-ról 32%-ra, vagyis felére csökkent.

Összességében elmondható, hogy 2010-től a családalapítást segítő kormányzati intézkedések érzékelhetően pozitív hatással vannak a családok életszínvonalának emelkedésére. A családtámogatások nagymértékben hozzájárultak a gyerekes családok jövedelmi egyenlőtlenségeinek, szegénységi kockázatainak csökkentéséhez.

Felhasznált irodalom

Adótáblák 1988-2013. nav.gov.hu
https://nav.gov.hu/nav/archiv/szolgaltatasok/adokulcsok_jarulekmertekek/adotablak/sav.html
2.2.1.16. Az aktív, a nyugdíjas, a munkanélküli és a többi inaktív háztartások egy főre jutó bruttó és nettó jövedelme jövedelmi ötödök (kvintilisek) szerint
https://www.ksh.hu/docs/hun/xstadat/xstadat_eves/i_zhc059b.html
Albert Fruzsina (2009) Minimumjövedelem-rendszerek. A nemzeti szakpolitikák vizsgálata.
Magyarország. MTA Szociológiai Kutatóintézet.
Baksa Roland (2010) Három gyerek, közel százezer forint. index.hu
https://index.hu/gazdasag/magyar/2010/10/12/harom_gyerek_kozel_szazezer_forint/
Béres Orsolya, Nagy Tímea, Papházi Tibor (2020) Háztartások életszínvonalának változása, 2010 – 2018. Kézirat.
Családikedvezmény-kalkulátor. nav.gov.hu
https://nav.gov.hu/nav/szolgaltatasok/kalkulatorok/csaladi_kedvezmeny_kalk
Csernátony Csaba (2018) A magyar minimálbér rövid története: 8 ezerről 149 ezerre. napi.hu
https://www.napi.hu/magyar_gazdasag/a_magyar_minimalber_rovid_tortenete_8_ezerrol_149_ezerre.675955.html
2.2.1.8. Egy főre jutó bruttó és nettó jövedelem a referenciaszemély korcsoportja, iskolai végzettsége és a háztartástagok korösszetétele szerint.
https://www.ksh.hu/docs/hun/xstadat/xstadat_eves/i_zhc051a.html
2.2.3.6. Az egy főre jutó éves éves élelmiszer-fogyasztás mennyisége jövedelmi tizedek (decilisek) szerint
https://www.ksh.hu/docs/hun/xstadat/xstadat_eves/i_zhc023a.html
2.2.1.6. Egy főre jutó munkajövedelem a referenciaszemély korcsoportja, iskolai végzettsége és a háztartástagok korösszetétele szerint.
https://www.ksh.hu/docs/hun/xstadat/xstadat_eves/i_zhc049a.html
2.2.1.7. Egy főre jutó társadalmi és egyéb jövedelem a referenciaszemély korcsoportja, iskolai végzettsége és a háztartástagok korösszetétele szerint.
https://www.ksh.hu/docs/hun/xstadat/xstadat_eves/i_zhc050a.html
Fizetendő járulékok 2014-2020. nav.gov.hu
https://nav.gov.hu/nav/ado/jarulek/Fizetendo_jarulekok.html
2.1.1. Gazdaságilag aktívak, bruttó átlagkereset, reálkereset (1960-)
https://www.ksh.hu/docs/hun/xstadat/xstadat_hosszu/h_qli001.html
2.2.1.10. A gyermekes, a gyermek nélküli, valamint az egyszemélyes háztartások egy főre jutó munkajövedelme (2010-2019).
https://www.ksh.hu/docs/hun/xstadat/xstadat_eves/i_zhc053a.html
2.2.1.11. A gyermekes, a gyermek nélküli, valamint az egyszemélyes háztartások egy főre jutó társadalmi és egyéb jövedelme (2010-2019).
https://www.ksh.hu/docs/hun/xstadat/xstadat_eves/i_zhc054a.html
2.2.1.12. A gyermekes, a gyermek nélküli, valamint az egyszemélyes háztartások egy főre jutó bruttó és nettó jövedelme.
https://www.ksh.hu/docs/hun/xstadat/xstadat_eves/i_zhc055a.html
Havasi Éva, Altorjai Szilvia (2005) A jövedelem, mint az anyagi jólét és a szegénység mérőszáma. Társadalomstatisztikai füzetek 43. Budapest: KSH.
A háztartások életszínvonala, 2019. Budapest: KSH.
https://www.ksh.hu/apps/shop.kiadvany?p_kiadvany_id=1057372&p_lang=HU
3.7.5. A háztartások pénzügyi vagyona
https://www.ksh.hu/docs/hun/xstadat/xstadat_evkozi/e_qse008c.html
Az infláció alakulása Magyarországon – egy ábrán. profitline.hu
https://profitline.hu/Az-inflacio-alakulasa-Magyarorszagon---egy-abran-362408?abra=1
Jövedelemeloszlás Magyarországon, 1995 (1998) Budapest: KSH.
2.5.13. Jövedelempótló szociális támogatások (2000–)

https://www.ksh.hu/docs/hun/xstadat/xstadat_eves/i_fsp010b.html
K. Kiss Gergely (2018) Kiderült, mekkora a létminimum – ennyien élnek ennél is kevesebből. napi.hu
https://www.napi.hu/magyar_gazdasag/kiderult_mekkora_a_letminimum_ennyien_elnek_ennel_is_kevesebbol.663483.html
Közfoglalkoztatás. infojegyzet 2015/11. Képviselői Információs Szolgálat.
https://www.parlament.hu/documents/10181/303867/2015_11_kozfoglalkoztatas/1d9a7b57-65b1-4886-98c3-fff7cdfc29a1
2.2.3.2. Lakással kapcsolatos adatok jövedelmi tizedek (decilisek), régiók és a települések típusa szerint (2011–)
http://www.ksh.hu/docs/hun/xstadat/xstadat_eves/i_zhc019b.html
Magyarország, 2017. (2018) Budapest: KSH.
Magyarország – Megélhetési források. ec.europa.eu
https://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=1113&langId=hu&intPageId=4583
Minimálbér 2008-2019 áttekintő. munkaugyiforum.hu
https://www.munkaugyiforum.hu/munkaugyi-segedanyagok/minimalber-2008-2019-attekinto
2.2.1.1. Az összes háztartás adatai jövedelmi tizedek (decilisek), régiók és a települések típusa szerint (2010 –)
https://www.ksh.hu/docs/hun/xstadat/xstadat_eves/i_zhc014a.html
2.2.1.2. Az összes háztartás adatai a referenciaszemély korcsoportja, iskolai végzettsége és a háztartástagok korösszetétele szerint (2010 –)
https://www.ksh.hu/docs/hun/xstadat/xstadat_eves/i_zhc015a.html
Rendszeres szociális segély 2018 – összege, feltételei, utalása 2018. évben. hirkozpont.eu
https://hirkozpont.eu/rendszeres-szocialis-segely-2016-oesszege-feltetelei-utalasa-2016-evben/
Szarvas Norbert (2016) Családi pótlék 2017-ben! Minden, amit tudni akartál egy helyen! iflgazdasag.blog.hu
https://iflgazdasag.blog.hu/2016/10/07/csaladi_potlek_2017-ben_minden_amit_tudni_akartal_egy_helyen
Szász Péter (2018) Ennyi lesz idén a közmunkásbér. napi.hu
https://www.napi.hu/magyar_gazdasag/ennyi_lesz_iden_a_kozmunkasber.654445.html
2.2.2.1. A szegénységgel vagy társadalmi kirekesztődéssel kapcsolatos fontosabb indikátorok referencia év szerint
https://www.ksh.hu/docs/hun/xstadat/xstadat_eves/i_zaa007.html
Szociális ellátások 2017. hrportal.hu
https://www.hrportal.hu/hr/szocialis-ellatasok-2017-20170109.html
2.2.3.3. A tartós fogyasztási cikkek éves átlagos állománya jövedelmi tizedek (decilisek) szerint
https://www.ksh.hu/docs/hun/xstadat/xstadat_eves/i_zhc020a.html
Tájékoztató a családi adózásról. (2011) 2010-2014.kormany.hu
https://2010-2014.kormany.hu/hu/gyik/tajekoztato-a-csaladi-adozasrol
TB járulékok alakulása. vasarlocsapat.hu
https://vasarlocsapat.hu/_blog/_kormany/jarulekok.shtml
Veres Gábor: Szociális ellátások 2010. kisujszallas.hu
http://www.kisujszallas.hu/files/jogszabalyok_a_szocialis_ellatashoz_kapcsolodoan.pdf

Szalai Piroska

Fókuszban a nők - munkaerőpiaci változások az elmúlt évtizedben és a járvány tavaszi időszakában

Betekintő
Nemrégiben napvilágot láttak a COVID 19 járvány tavaszi hullámának idejéről szóló Európai Uniós (EUROSTAT) Munkaerőpiaci Felmérés MEF (Labour Force Survay – LFS) adatok. Így már viszonylagosan pontos képünk van arról, hogy mekkora csapást okozott az egyes országokban a járvány első hulláma a 2020. II. negyedévében. Az EUROSTAT adatbázisainak felhasználásával láthatók az előző év azonos időszakához viszonyított legfontosabb változások a munkanélküliség, az inaktivitás, valamint a foglalkoztatás terén ez utóbbinál kitérve a tipikus és a legelterjedtebb atipikus formákra, a részmunkaidőre és az otthoni munkavégzésre, azaz a „home office"-ra is. Megállapítható, hogy a magyar munkaerőpiaci mutatók az uniós átlagnál kevésbé romlottak a járvány első hulláma alatt, s a III. negyedévre a foglalkoztatási ráta visszaállt a járvány előtti szintre. A munkanélküliség biztosan nem éri el az 5%-ot, az inaktivitás pedig csökkenni fog az előző évihez képest. A tavaszi villámgyors romlást összességében ugyanilyen gyors visszarendeződés követte nyáron, ami belső átrendeződéssel járt együtt, azaz egyes ágazatokban maradt elmaradás, máshol ugyanakkor bővülés tapasztalható.

Munkaerő-piaci áttekintés

Foglalkoztatás

Az elmúlt 30 év

Hazánkban a rendszerváltást követően 1989-1992 között a munkahelyek harmada, egyes számítások szerint másfél millió munkahely szűnt meg. Ez egyrészt több, mint félmillió munkanélküli megjelenésével járt, valamint megsokszorozódott a nyugdíjkorhatár előtti nyugdíjasok és a rokkantnyugdíjasok, illetve az aktív korcsoporton belüli egyéb inaktív státuszúak száma, másrészt a pályakezdők számára szinte lehetetlenné vált, hogy végzettségük megszerzése után közvetlenül munkába tudjanak állni. Több, mint két évtizeden át hazánkban a legrémisztőbb fenyegetés, azaz legkevésbé kezelhető kockázat a munkahely elvesztése volt. A fiatalok körében elterjedt az az attitűd, hogy „nem akarok felnőni, mert nem tudom, hogy miből fogok megélni". E fenyegetés hatására egyre kevesebb gyermeket mertek vállalni, zuhanni kezdett a termékenységi ráta és nőtt a szegények aránya.

Magyarországon a legalacsonyabb foglalkoztatotti létszám 1997-ben volt, akkor mindössze 3,6 millióan dolgoztak. Mindkét nemet egyformán érintette a romlás, a női foglalkoztatottak száma mindössze 1,6 millió volt akkor. Az első Orbán kormány alatt közel 300 ezerrel nőtt a foglalkoztatottak száma, s ez a 3,9 milliós létszám stagnált éveken át. 1997-2002 között a nők 200 ezer fővel, a férfiak pedig 100 ezer fővel javultak, így 2,1 millió férfi és 1,8 millió nő dolgozott.

2002 után számos reálgazdasági mutatóban stagnálás vagy romlás következett, ezzel hazánk Európa azon kevés országa közé tartozott, amely a 2008-ig tartó atlanti térségbeli konjunktúrát nem tudta kihasználni, sőt a munkaerőpiac már 2006-tól hanyatló pályára állt, a foglalkoztatási ráta csökkent, míg az uniós tagországok legnagyobb részéé ekkor ütemesen javult. 2004-2008 között előztek meg bennünket a szomszédos államok. 2007-től a férfiak foglalkoztatási rátája az EU-ban

a legalacsonyabb lett, a nőkét pedig a 3 mediterrán ország múlta csak alul.

2006-2010 között a foglalkoztatottak létszáma közel kétszázezerrel csökkent, közülük a férfiaké 147 ezerrel, a nőké pedig 67 ezerrel. A női foglalkoztatási ráta kicsit több, mint egy százalékponttal, a férfiaké pedig négy és fél százalékponttal romlott. A férfiak rátája kilenc, a nőké pedig hét százalékponttal volt alacsonyabb az uniós átlagnál. Kimondhatjuk, hogy a 2008-as világgazdasági válság hazánkban a férfiak foglalkoztatására negatívabb hatással volt, mint a nőkére, ekkor számos családban a nő lett a családfenntartó. Hogyan lehet, hogy a 2008-as válság a magyar munkaerőpiacon már 2006-tól éreztette hatását? Természetesen a számok is bizonyítják, hogy a magyar munkaerőpiacra legnagyobb romboló hatással nem a világgazdasági válság volt, hanem az akkori időszak elkésett és hibás kormányzati intézkedései. Ilyen körülmények közt tette 2010. év elején még a Bajnai kormány azt az erősen túlzó, teljesíthetetlennek tűnő vállalást az unióban, hogy 2020-ra a 20-64 évesek foglalkoztatási rátája érje el a 75%-ot – azaz egy évtized alatt 15 százalékpontos javulást céloztak meg. 2010 tavaszán az újonnan alakuló kormány még ennél is ambiciózusabb célt tűzött ki: egymillió új munkahelyet kívánt létrehozni 2020-ra. Az éves átlagban 75%-os foglalkoztatási ráta 2019-re teljesült (!). A foglalkoztatási ráta javulása kilenc év alatt az uniós átlag háromszorosa volt, ezzel Málta után a legnagyobb növekedést produkáltuk. A férfiak javulása 17,6 százalékpont volt, az unió legmagasabbja, így a 2010-es 65,5% -ról 2019-re 83,1%-ra nőtt a mutatójuk, ezzel az utolsó helyről a 7. legjobbakká váltak a tagállamok közt, 2015 óta az uniós átlag felett teljesítenek már. A női foglalkoztatási mutatók javulása Málta után a második legnagyobb, 13 százalékpont, azaz a 2010-es 54,6%-ról 2019-re 67,6%-ra emelkedett a rátájuk, így 17. helyen állnak az országlistán, s 2016 óta az átlag felettiek.

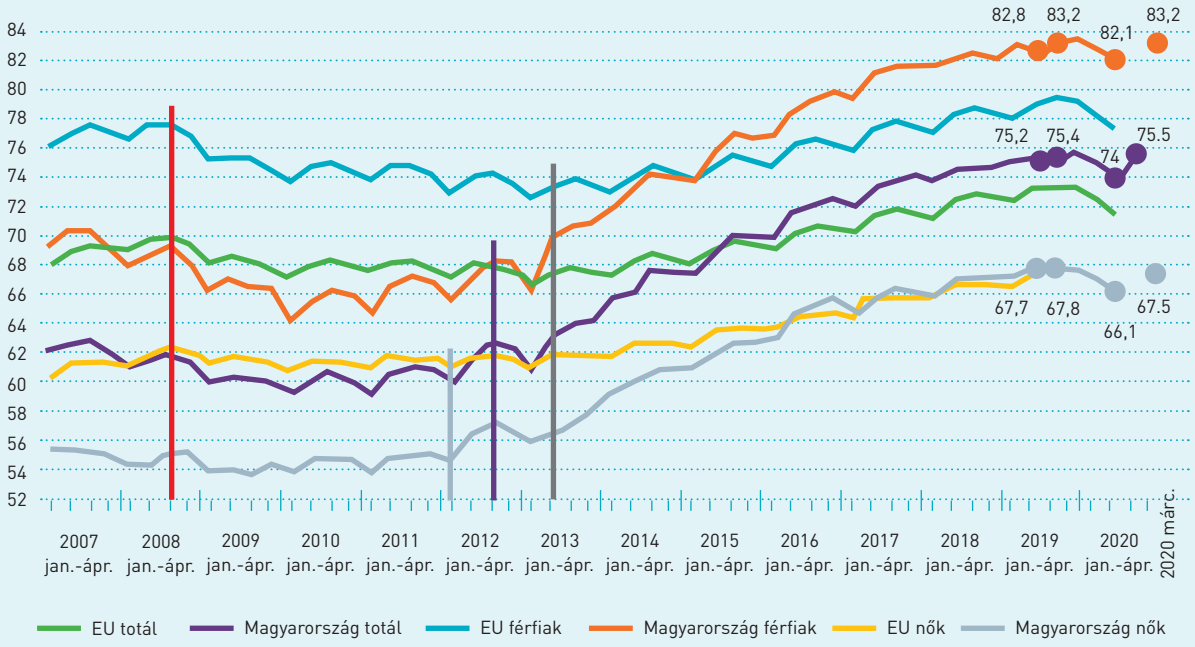

1. ábra: A 20-64 évesek foglalkoztatási rátájának alakulása negyedévenként hazánkban és az Európai Unió 27 tagállamának átlagában 2007 I. negyedéve és 2020. II. negyedéve között az EUROSTAT alapján, 2020. III. negyedévének magyar értéke a KSH adataiból, 2020. III. negyedévének magyar nemenkénti értéke saját becslés

A pandémia időszaka

2020 tavaszán a járvány hatására szinte minden uniós tagállamban hirtelen lecsökkent a foglalkoztatás (1. ábra). A 20-64 éves korcsoportban az előző év azonos időszakához viszonyítva az unióban az átlagos foglalkoztatási ráta 1,6 százalékponttal csökkent, míg hazánkban csupán 1,2 százalékponttal. Az unió átlagában a nők 1,5, a férfiak

pedig 1,7 százalékpontot estek, azaz majdnem azonos mértékben hatott rájuk a járvány. Hazánkban nagyobb volt a női mutatók visszaesése (1,6), mint a férfiaké (0,7). A tagállamok közül 8 olyan van, ahol a nők nagyobb visszaesést szenvedtek el, mint a férfiak.

A férfiak rátájának csökkenése a 7. legalacsonyabb volt, jóval az uniós átlag alatti, míg a nőké a 15., ezzel a tagállamok középmezőnyében foglalunk helyet. A gyermeket nevelő nők az iskolák, óvodák és bölcsődék bezárása miatt maradtak nagyobb arányban otthon a gyermekekkel, mert a nagyszülők, idősebb családtagok segítségére most kevésbé lehetett számítani. A megnövekedett családi elfoglaltságok hozzájárultak ahhoz, hogy fel kellett adniuk a munkájukat.

A KSH adataiból már tudjuk, hogy a III. negyedévben a magyar munkaerőpiac „visszakorrigált", azaz a foglalkoztatási ráta elérte a múlt év azonos időszaki szintet. A 20-64 évesek nemenkénti adatait a 15-64 évesek KSH adataiból becsültem. A férfiaknál teljes korrekciót értünk el, a nőknél pedig 0,3 százalékpontos a lemaradásunk. A tagállamok adatait januárban fogjuk megismerni, előre látható, hogy kevés ország tudott visszatérni múlt évi szintjére.

Részmunkaidő

A heti 36 órát nem meghaladó foglalkoztatást tekintjük részmunkaidős foglalkoztatásnak. Beletartozik a heti öt napon át napi 8 óránál kevesebb ideig tartó munka épp úgy, mint a heti kevesebb mint öt napon, de napi 8 vagy némely napokon több mint 8 órán át tartó úgynevezett eltérő munkarend is. Hazánkban kevesek számára adatott meg a lehetőség, hogy átmenetileg pár hónapra vagy egy-két évre akár már az iskolai éveik végén, vagy a gyermeknevelés, a családi elfoglaltságok illetve a nyugdíj mellett választhassák ezt a munkavégzési formát.

Minden olyan országban, ahol magasabb a női foglalkoztatás, mint hazánkban, ott ez annak köszönhető, hogy a részmunkaidősök aránya nagyobb, mint nálunk. S ebből az is következik, hogy ha valaki családi vagy egyéb okból átmenetileg nem tud heti 40 órát dolgozni, akkor ő nálunk könnyebben kiszorul a munkaerőpiacról, azaz általában nem is munkanélküli, hanem inaktív lesz. Újra munkába állni sokkal nehezebb, mint egy részmunkaidős munkát teljes munkaidőssé bővíteni.

Számos elemző ellenzi a részmunkaidőt azért, mert így a nyugdíj alacsonyabb lesz, mint a teljes munkaidősöké. Mivel hazánkban a részmunkaidő helyett inaktívvá váló nők sok esetben semmilyen nyugdíjjogosultságot nem szereznek inaktív éveikben, ez nem feltétlenül jó megközelítés.

A többi V4 országban is alacsony a részmunkaidős nők aránya. Lengyelország és Csehország 10% körüli, Szlovákia és mi 6-7% körül tartunk, ami a negyedét sem éri el az uniós átlagnak. Hollandia, Ausztria, Németország és Belgium rendelkezik a legmagasabb arányokkal. Ausztria lassan már az 50% közelében jár. Nem az ő példájuk a követendő, a két véglet közt kell megtalálni az egészséges egyensúlyt. A tavaszi időszakban nőtt nálunk is a részmunkaidősök aránya, 240 ezer fő körülire emelkedett a II. negyedévben. Ez a növekedés csak annyit jelent, hogy 8,2% lett az arány, s még ezzel a növekedéssel sem értük el sem a lengyel sem a cseh szintet. A III. negyedévben visszaesett a járvány előtti szintre ismét.

Home office

Az otthoni munkavégzés (home office) nem azonos a távmunkával. Ez utóbbit ismeri csupán a Munka törvénykönyve, s rendszeresen végzett tevékenységként definiálja. Mivel a home office a tavaszi veszélyhelyzet átmeneti szabályozásában lett megfelelően szabályozva, ezért nagyon kevesen (többnyire csak a nagyobb munkáltatók) merték megteremteni korábban a belső szabályzataikban a lehetőségét. Máig nagyon magas azoknak az aránya a nők közt is, akiknek nincs lehetőségük soha otthonról dolgozni.

2010 körül számos munkáltató arról számolt be, hogy a munkavállalóik nem is kívánnak otthonról dolgozni. Féltek attól, hogy leépítés esetén ők kapnák meg a felmondásukat először.

Fontos látni, hogy a home office-t átmeneti megoldásként kell kezelni, s legtöbbször a kombinált formája a leghatékonyabb. Például rendszeresen akár hetente egy napot tölt otthoni munkával a munkavállaló, vagy rendszertelenül, szükség esetén otthonról is dolgozhat néha.

Ezeket a családbarát megoldásokat nem szabad csak a versenyszférától várni. A nők közel harmada a közszféra alkalmazottja (oktatás, egészségügy és szociális terület és a közigazgatás). A digitalizáció terjedésével – és a tavaszi járványhelyzet alatti tapasztalatok felhasználásával – gyors változások várhatók. E fiatal nők nagyon jó kompe-

tenciákkal rendelkeznek, de problémás helyzetekben az eddig megszokottól eltérő módokon tudnak csak munkát vállalni.

Hightech

Általában kevés figyelmet fordítunk arra, hogy hazánkban a hightech szférában dolgozók aránya magas. Összességében a negyedik helyen állunk a tagállamok rangsorában, a férfiak a 7., a nők pedig a 3. helyen állnak e tekintetben. Kiemelendő, hogy Budapest a régiók rangsorában az utóbbi években a 2. helyen áll Oxford után, s a brexit miatt már első lett 10% feletti arányával. Prága szorosan követ minket.

A nők a csúcstechnológiai feldolgozóiparban az unióban nálunk dolgoznak legnagyobb arányban, 2,5%-ban. A tudásintenzív szolgáltatások területén egy kicsivel az uniós átlag alatt vagyunk ugyan, de nem annyival, hogy ez a dobogóról letaszítana bennünket.

A járvány hatására a munkaerőpiac átrendeződésével bizonyára mindenhol emelkedik majd ez az arány, érdemes fokozott figyelmet fordítani arra, hogy meg tudjuk tartani jó helyezésünket.

E mutató alátámasztja azt, hogy egyre több innovációs és startup elemzésben kerülünk elő nemzetközi szinten jó példaként. Itthon ennek sokszor az ellenkezőjét hallani, hangosabbak azok a hangok, akik ócsárolják a teljesítményünket, elhallgatni vagy éppen relativizálni kívánják az elért eredményeket.

Önfoglalkoztató vállalkozók

A járvány hatására hazánkban megfigyelhető a női foglalkoztatottak között egyfajta belső átrendeződés. Ennek következtében a foglalkoztatottakon belül az alkalmazottak létszáma csökkent, az önfoglalkoztató vállalkozó nők száma pedig majdnem 15%-kal emelkedett a II. negyedévben az előző év azonos időszakához viszonyítva. Az alkalmazottal dolgozók száma csökkent ugyan 3%-kal, az alkalmazott nélkül dolgozóké pedig 25%-kal emelkedett. Európában a második legjelentősebb emelkedés nálunk volt tapasztalható. Ennek a legvalószínűbb oka az, hogy többeknek szűnt meg az alkalmazotti munkaviszonya úgy, hogy már korábban is mellette valamilyen vállalkozásban tulajdonosok voltak. Hazánkban akinek bármilyen vállalkozásban tulajdona, tulajdonrésze van, az nem jogosult munkanélküli ellátásra, s ahogy megszűnik az alkalmazotti munkaviszonya köteles főállású vállalkozóként saját maga után az adókat és a járulékokat fizetni függetlenül attól, hogy van-e bevétele.

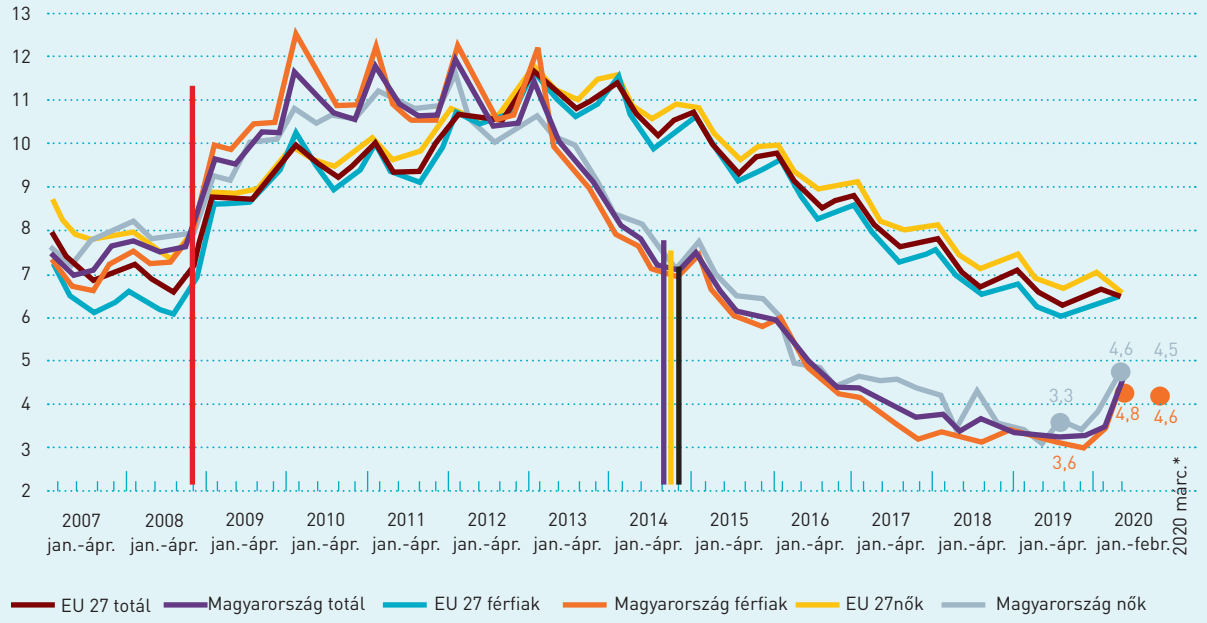

2. ábra: A 20-64 évesek munkanélküliségi rátájának alakulása negyedévenként hazánkban és az Európai Unió 27 tagállamának átlagában 2007. I. negyedéve és 2020. II. negyedéve között az EUROSTAT alapján, 2020. III. negyedévének magyar értékei saját becslés

Elterjedt az a minden szakmai alapot nélkülöző kommunikáció, miszerint hazánkban a járvány hatására még soha nem látott mértékűre nőtt a munkanélküliség, sokan emlegetnek félmillió főt. Ezeknek az állításoknak nincs semmi valóságalapja. 2020-ban a KSH szerinti átlagos munkanélküliségi létszám becslésem szerint csak kis mértékben fogja meghaladni a 200 ezer főt. Augusztusban 185 ezer fő volt, folyamatosan csökken, a legmagasabb havi értéke júniusban 240 ezer fő volt, ennél minden elemző magasabb értéket jósolt korábban. Az EU nyáron kiadott előrejelzése volt a legalacsonyabb, ami 5%-os éves munkanélküliségi rátával számolt, ez 315 ezer fő körüli értéket jelentene. Ilyen mérvű gazdasági visszaesés elképzelhetetlen a IV. negyedévben. Szeptemberben a Nemzeti Foglalkoztatási Szolgálat nyilvántartásaiban regisztrált álláskeresők száma 323 ezer fő volt (a júniusi csúcson pedig 376 ezer fő), aminél több, mint százezerrel kevesebb szokott megjelenni a KSH statisztikákban. Ez utóbbiak a ILO világsztenderdjei szerint készülnek, s összehasonlíthatók mind az EU tagállamaival, mind az OECD államokkal.

Korábban bemutattuk, hogy a járvány a nőket valamivel jobban sújtotta. A nagyobb foglalkoztatási visszaesés mellett magasabbak a munkanélküliségi adataik is, mint a férfiaknak. A COVID19 hatására a nők munkanélküliségi rátája hazánkban 1,7 százalékpontot emelkedett a 2020. II. negyedévében az előző év azonos időszakához viszonyítva (2. ábra). Így sem értük el a tagállamok átlagát, a 7. legjobb érték még a magyar. Nem tekinthető rossznak munkanélküliségi mutatónk így sem, hisz 2008 után majdnem háromszor ekkora volt. Mind az alapfokú, mind a középfokú, mind a felsőfokú végzettségű nők munkanélküliségi mutatói jobbak az uniós átlagnál.

Inaktivitás

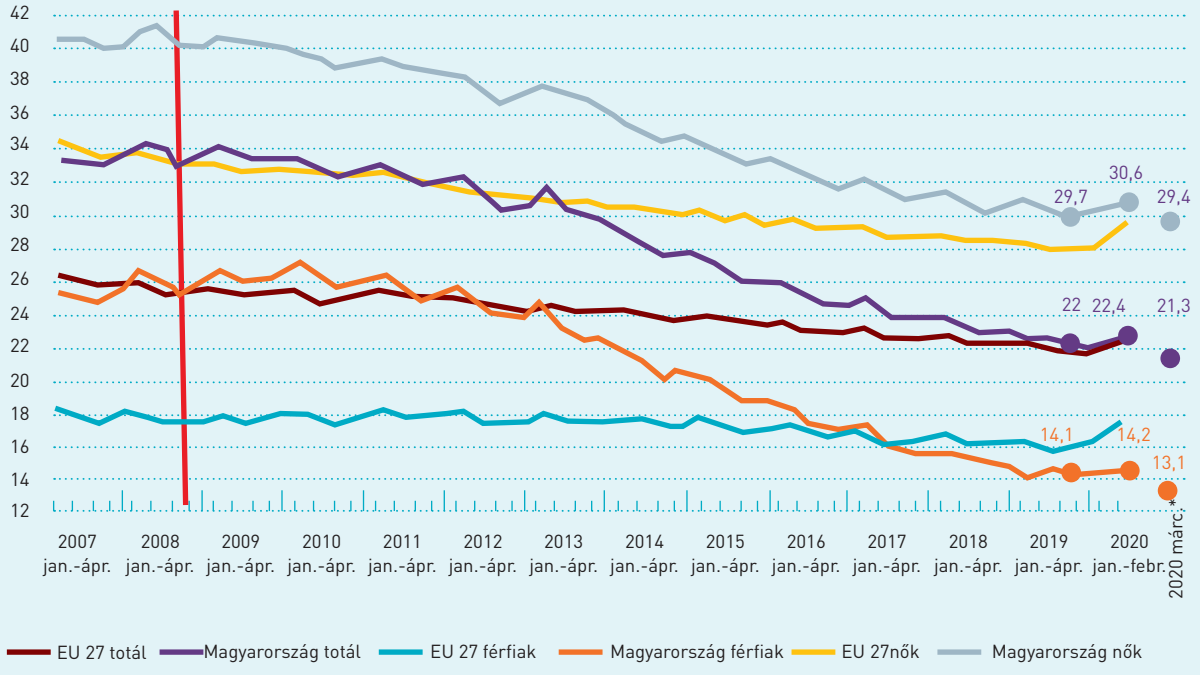

3. ábra: A 20-64 évesek inaktivitási arányának alakulása negyedévenként hazánkban és az Európai Unió 27 tagállamának átlagában 2007 I. negyedéve és 2020. II. negyedéve között az EUROSTAT alapján, 2020. III. negyedévének magyar értékei saját becslés

A járvány hatására az uniós átlagnál jóval kisebb arányban nőtt meg az inaktívak aránya a nőknél hazánkban. Éves átlagban nem is várható növekedés, hiszen a nyugdíjkorhatár emelkedik idén is, így a II. félévben csökkenni fog várhatóan az arány. 2020 II. negyedévében mindössze 0,4 százalékponttal volt magasabb a mutatónk, mint az előző év azonos időszakában, miközben az uniós átlag 1,7 százalékponttal emelkedett.

A 15-24 éves nők 73,1%-a inaktív, ami jóval az uniós átlag feletti. Az évtizedben elért javulásunk a 6. legjelentősebb, de még vannak tartalékaik. E korcsoport 2020. II. negyedévében nem esett vissza az előző év azonos időszakához képest, sőt javult is kicsit.

A foglalkoztatási szempontból legaktívabb korcsoportban (2554 évesek) a nők inaktivitása 2015 óta az uniós átlag alatti. A harmadik legnagyobb javulást érte el az uniós tagállamok között az elmúlt évtizedben. 2020. II. negyedévében 1,3 százalékponttal növelték az inaktivitási arányukat az előző év azonos időszakához viszonyítva, ami az uniós átlagnál, a 0,8 százalékpontnál kicsit magasabb.

Az 55-64 évesek inaktivitása csökkent ebben az évtizedben a legnagyobb mértékben hazánkban, 15,5 százalékponttal, de ez a javulás az uniós átlaghoz nagyon hasonló. Azaz más országok is ebben az időszakban tolták ki a nyugdíjkorhatárt, és vonták be különféle programokkal az 55 feletti nőket. 2020. II. negyedéves mutatójuk 2,5 százalékponttal jobb, mint az egy évvel korábbi azonos időszaki érték.

Összegzés

Kijelenthető, hogy eddig a járvány első hullámа hazánkban nem okozott nagyobb mértékű foglalkoztatási ráta csökkenést, jóval kisebbet, mint a 2008-as válság, s míg akkor a nők 3 év alatt, a férfiak pedig 5 év alatt érték el ismét a válságot megelőző szintet, addig most egy negyedév alatt visszatért a korábbi értékre. A pandémia kezdetén a férfiak foglalkoztatási rátája 14, a nőké pedig 13 százalékponttal magasabb volt, mint a 2008-as válság kezdetén, tehát sokkal jobb állapotban érte munkaerőpiacunkat a járvány, mint a korábbi válság. A munkanélküliség végig 5% alatt maradt, tehát országos viszonylatban nem léptünk a teljes foglalkoztatottsági szint fölé. Az inaktivitás csökkenni fog az előző évihez képest.

A magyar munkaerőpiaci mutatók az uniós átlagnál kevésbé romlottak a járvány első hullámа alatt. A tavaszi villámgyors romlást összességében ugyanilyen gyors visszarendeződés követte nyáron, ami belső átrendeződéssel járt együtt, azaz egyes ágazatokban maradt elmaradás, máshol ugyanakkor bővülés tapasztalható.

Engler Ágnes

Család a nevelés és oktatás fókuszában

A Magyar Tudományos Akadémia Pedagógiai Tudományos Bizottsága 20 évvel ezelőtt indította útjára az Országos Neveléstudományi Konferenciát (ONK), melyet minden évben a Magyar Tudomány Ünnepe programsorozat keretében rendeznek meg, évente más-más egyetem szervezésében.

2020-ban a Debreceni Egyetem Nevelés- és Művelődéstudományi Intézete lehetett házigazdája a jubileumi eseménynek november 5-e és 7-e között. Az idei konferencia újszerű volt abban a tekintetben, hogy megvalósulását egy egyetemi szférán kívüli partner, a Kopp Mária Intézet a Népesedésért és a Családokért (KINCS) segítette, amire az ONK húszéves történetében még nem volt példa. Az ONK konferencia szervezőbizottsága a két intézmény munkatársaiból állt, és példás együttműködésben, közel tíz hónapon keresztül dolgozott közösen a sikeres megvalósítás érdekében. A konferencia abból a szempontból is újszerű volt, hogy történetében először online kellett megrendezni, közel 500 résztvevőjével az idei év legnagyobb online tudományos eseménye volt.

A Debreceni Egyetem és a Kopp Mária Intézet együttműködése az oktatás, a kutatás és a szakmai programok megvalósításában kétéves múltra tekint vissza. Így például közösen hirdetjük a Családi életre nevelés című kurzust minden félévben, a közelmúltban tettük közzé egy közös országos reprezentatív vizsgálat eredményeit, illetve több szakmai műhely, konferencia szervezésében kooperálunk. Az egyetem falain belül működik a KINCS egyetlen vidéki irodája, a Neveléstudományi Kutatóközpont.

Az Országos Neveléstudományi Konferencia neveléstudománnyal foglalkozó szakemberek tudományos diskurzusának biztosít lehetőséget, amikor a neveléssel, oktatással foglalkozó kutatók, oktatók, szakemberek bemutatják legújabb eredményeiket. A konferenciára különböző műfajban lehetséges előadóként jelentkezni: egyéni (tematikus) előadással, szimpóziumelőadással vagy poszterbemutatóval. A benyújtott absztraktot két független bíráló értékeli előre megadott szempontsor szerint, s az így szerzett pontszámok alapján dől el, ki tarthatja meg előadását a konferencián. Az egy adott téma köré szerveződött szimpóziumok többszörös megmérettetésben részesülnek: a szimpózium elnöke által megírt összefoglaló és az egyes előadások absztraktjai egyaránt bírálat alá esnek. Kiemelt értékelési szempont a szimpózium kohéziója, s ha az öt előadásösszefoglaló közül csak egy is nem üti meg a mércét, a szimpózium nem jelenhet meg a programban. Természetesen a konferenciára nemcsak előadóként, hanem érdeklődőként is érkezhettek résztvevők.

A szervezőbizottság 2020 januárjában kezdte meg a felkészülést, még nem sejtve a későbbi járványhelyzet korlátait. Elsődlegesen jelenléti konferenciára készülve, de az események hatására az online forgatókönyvet is kialakítva tevékenykedtek a DE és a KINCS munkatársai. Az eseményt végül az eredeti helyszínen és módon a járványügyi intézkedések miatt nem lehetett megrendezni, a rendezvény az online térben valósult meg.

A XX. Országos Neveléstudományi Konferencia címe a Család a nevelés és oktatás fókuszában. Amint a konferencia felhívása rámutat, az intézményi nevelési és oktatási tevékenység sokrétű, tudományos igényességgel végzett rendszeres vizsgálata a 21. század második évtizedében is megkerülhetetlen feladata a neveléstudomány képviselőinek. Az informális, ezen belül elsősorban a családban megvalósuló nevelés és tanulás pedagógiai relevanciája szintén vitathatatlan, hiszen az elsődleges szocializációs közeg alapozza meg, és kíséri végig az egyént tanulmányi életpályáján. A nevelésben nélkülözhetetlennek bizonyuló család szerkezete, szerepértelmezése, szub-

kultúrája, iskolával való kapcsolata, tanulást segítő (vagy éppen hátráltató) gyakorlatai és a családi nevelés optimális működéséről alkotott társadalmi vízió folyamatos változást él meg. Érdemi áttekintést kívánt tehát, miképp áll helyt a család intézménye a modern világban, milyen új kihívások szólítják meg, és hogyan válaszol ezekre.

A konferencia résztvevőit a Debreceni Egyetem rektorhelyettese, Bartha Elek köszöntötte, kiemelve a szervezők eddigi hatékony együttműködését és az egyetem fogadókészségét a hasonlóan magas presztízsű tudományos rendezvényre. Fűrész Tünde, a KINCS elnöke rámutatott, hogy ezekben a különleges időkben a család szerepe, illetve a család és az iskola összefogása még inkább felértékelődött. Engler Ágnes, a konferencia elnöke az immár húszéves konferenciasorozat jelentőségéről beszélt.

A szakmai eseményre a szervezők három plenáris előadót kértek fel, témáik a nevelés, oktatás, család és iskola négyszögében mozogtak. Markus Neuenschwander a svájci University of Teacher Education Northwestern professzora a serdülők iskolai teljesítményére gyakorolt családi hatásokról, és az ezekből következő oktatási egyenlőtlenségekről tartott előadást. Spéder Zsolt, a KSH Népességtudományi Kutatóintézetének igazgatója a gyermekvállalási szándékokról és a megvalósult tényekről beszélt előadásában. A harmadik felkért előadó, Karen Evans, a University College London professzor emeritusa a diplomás fiatalok munkaerőpiaci elhelyezkedését érintő vizsgálati eredményeit prezentálta.

A konferenciára előzetesen 515-en regisztráltak, 90 különböző intézményből. A résztvevők leginkább egyetemekről, kutatóintézetekből és köznevelési intézményekből érkeztek, emellett oktatási-nevelési vagy családi területekkel foglalkozó szakintézményekből, de akadtak érdeklődők különböző egyesületektől és alapítványoktól is.

A három nap során 86 szekcióban összesen 355 előadás hangzott el valós időben, 398 kutató prezentációjában. A valós idejű, „élő" előadások technikai hátterét és zavartalan működését a DE Multimédia és E-learning Technikai Központja biztosította. Egy másfél órás idősávban alkalmanként 30-40 prezentáció valósult meg, átlagosan 200 fő egyidejű részvételével. A különböző virtuális termekben technikai segítők (hostok) teljesítettek szolgálatot (közel 30 fő), akik az egyetem hallgatóinak és doktoranduszainak sorából kerültek ki.

A szerteágazó témák alapvetően az intézményi nevelés, oktatás és a családi élet, valamint a két terület kapcsolatát érintették.

A formális nevelés és oktatás színterein (köznevelés, szakképzés, felsőoktatás, felnőttoktatás, felnőttképzés) olyan tématerületek jelentek meg, mint például az oktatási innováció, a lemorzsolódás csökkentése, az oktatási mobilitás, a hallgatói perzisztencia, az inklúzió, a hátrányos helyzetű tanulók, a zenepedagógia, az egyházi oktatás, a börtönlakók rehabilitációja, az élethosszig tartó tanulás, de fontos szerephez jutottak a neveléstörténeti, a didaktikai vagy a pedagóguskutatások is. A családi vonatkozású előadások leginkább a szülői szerepek, a minőségi gyermeknevelés, a születés körülményei, a családi intergenerációs kapcsolatok, a roma családok sajátosságai, a sajátos nevelési igényű gyermekek gondozása és nevelése köré csoportosultak.

A család és iskola metszetébe kerülő témákban szintén bővelkedtek a szekciók: így pl. a családi háttér szerepe a tanulásban, a szülők szerepe a zenei képzésben, sportolási szokások és családi háttér összefüggései, a szülők bevonódása az iskola életébe, a szülők és pedagógusok kapcsolattartása, a pályaorientáció.

Természetesen az aktuális helyzetre reagáló, friss kutatási eredmények közül a digitális oktatás és az otthoni tanulás is hangsúlyos szerepet kapott a szekciók és a szimpóziumok munkájában. Ezenkívül a Digitális oktatás tapasztalatai és lehetőségei című kerekasztal-beszélgetésben intézményvezetők számoltak be tapasztalataikról, nehézségeikről, valamint a kényszerhelyzet – oktatási, didaktikai szempontból tekintett – pozitívumairól. A másik kerekasztal a gyermeknevelés témájával foglalkozott, Értékünk a gyermek címmel. A KINCS munkatársai a 2020-ban végzett kutatási eredményeket járták körbe a minőségi gyermekneveléstől kezdve, az intergenerációs együttműködéseken át, a családok környezettudatosságáig.

A kísérőrendezvényeket (komolyzenei koncert, magyar és angol nyelvű színházi előadás, sportprogram) előre rögzített anyagok formájában érhették el az érdeklődők. A programot színesítette továbbá a kutató kollégák gyermekei és unokái részére meghirdetett nagysikerű Tudomány a családban című KINCS ötletpályázat és az ONKódvadászat.

A konferencia elnöke zárószavában kiemelte az összefogás erejének fontosságát, értve ezalatt a Tudományos Bizottság és a Szervezőbizottság, a Debreceni Egyetem és a Kopp Mária Intézet, valamint a szervezési munkálatokban résztvevő további közel 70 szakember és hallgató példaértékű együttműködését. A konferencia végén a stafétabotot a Szegedi Tudományegyetem vette át virtuálisan. Az elnök jókívánságai közül kiemelte: reméli, hogy az átadás és az idei konferencia során elmaradt megannyi kézfogást pótolni tudják a neveléstudományokkal foglalkozó szakemberek következő seregszemléjén.

Ferkis Anna

Székely Levente: Szürke hattyúk

Enigma 2001 Kiadó, Budapest, 2020, 201 oldal

Minden társadalom kiemelt csoportja a fiatalság, hiszen ők határozzák meg annak jövőjét. Székely Levente e könyv szerzője, több mint húszéves tapasztalattal rendelkezik, a fiatalok kutatásának elismert szakértője. 2020-ban az Enigma 2001 Kiadó gondozásában megjelent kötet az elmúlt húsz évet felölelő nagymintás ifjúságkutatások eredményeivel kívánja bemutatni a magyar fiatalokat, és a változásokat, amelyek ez alatt a két évtized alatt végbementek. Az ezredfordulón indult az Ifjúság2000 kutatás, amelyet azóta négyévente megismételnek. Székely Levente a kezdetektől részt vett a felmérések megtervezésében és az adatok elemzésében, ezáltal átfogó képet tud adni az eredményekről.

A szürke hattyúk metafora, amely a fiatalokat jelképezi, hiszen a fehér és a fekete hattyúnak is szürkék a fiókái, ezért nem biztos, hogy a várakozásoknak megfelelően mindig fehér hattyúvá alakulnak. Másrészt a hattyú egy nem várt esemény bekövetkezését, vagy egy biztosnak tűnő esemény elmaradását jelenti.

A tartalom a fejezetcímek alapján logikusan felépített egységet alkot, amelyben az ifjúságot elméleti kontextusba helyezi, majd rátér a hazai ifjúságkutatás történetére, módszertanára és a konkrét eredményekre, továbbá külön fejezetet szentel azoknak a témáknak, amelyek kimaradtak az elemzésekből. Ezt követően a fókusz a médiára tevődik át: mit közvetít, mit tudhatunk meg erről a korosztályról az online valamint a nyomtatott sajtóból? Az utolsó fejezet pedig a jövőbe tekint, az eljövendő ifjúságról gondolkodik.

Az ifjúságelméleteket, amelyeket Székely bemutat, magyar tanulmányokban ismertetett elméletekre hivatkozva ismerjük meg. A korábbi kutatási eredmények konklúziója, hogy a fiatalok konform, bizonytalan és passzív attitűddel jellemezhetők, amelyet az új csendes generáció elmélete ír le leginkább.

A felmérések egyik fontos, a kötetben többször előkerülő eredménye, hogy a mai fiatalok a digitális technológia fejlődésével, könnyű elérésével a szabad idejük nagy részét a virtuális világban töltik, és nem személyes kapcsolatokat ápolva, építve. Ennek hatására az ifjúság számára leértékelődnek a különböző intézmények, szervezetek: eltűnik a bizalom az emberi kapcsolatokban. A hagyományos szocializációs közeg kettőse, azaz a család és az iskola/korosztály kibővül a digitális világ, és tömegmédia tereivel. Annak ellenére, hogy a kutatási eredményekből az derül ki, hogy az ifjúság nem érzi biztonságban magát a világhálón, mégsem korlátozza annak betörését a magánéletébe: egyre több és több információt oszt meg magáról.

A Húsz év – az ifjúságkutatás története Magyarországon című fejezetben a magyarországi nagymintás ifjúságkutatások történetének és módszertanának részletes bemutatásával foglalkozik a szerző, majd tematikai javaslatot tesz a már szervezés alatt álló Ifjúság2020 kutatást illetően. A fejezet sokkal több történeti leírásnál: a felmérések – a külhoni almintákat is ideértve – részletes módszertani bemutatásán túl néhány eredményt is ismertet, valamint a 2020-as kutatási hullám szervezési és szakmai munkálataiba is betekintést kap az olvasó.

A következő nagyobb fejezet Alulnézet – (majdnem minden) ami kimaradt a korábbi elemzésekből azokkal az eredményekkel foglalkozik, amelyek nem kerültek publikálásra a 2016-os ifjúságkutatás eredményeiből. Székely a meglévő adatok alapján felvillant izgalmas elemzési területeket, amelyek

az átfogó képet nem módosítják, de a miértekre választ adhatnak. Például honnan jönnek a ma fiataljai, milyen családból, és merre tartanak; mi befolyásolja a döntéseiket, milyen múltbeli események járulnak hozzá a felnőtté válásukhoz, milyen elvek mentén döntenek és lépnek a felnőttek világába? Érdekes eredmény, hogy azok a fiatal felnőttek bizonytalanabbak a családalapítást illetően, akik gyermekkorukban anyagi nehézséggel néztek szembe. Ezzel szemben a szülők válása valamivel kevésbé befolyásolja a családalapítási szándékot. Napjaink magyar fiataljai összességében elégedettek az anyagi helyzetükkel, és saját magukkal is: megfelelően teljesítik a feladataikat, tehetségesnek látják magukat és gyorsan tanulnak. Ugyanakkor a társadalmi ügyekbe nem tudnak bekapcsolódni, nem érzik azt, hogy beleszólhatnának a helyi közéletbe, vagy akár a politikába. Nem járnak tüntetésekre sem, 50 százalékuk a politikától még a digitális világban is elhatárolódik.

Az Ifjúsági tematika a magyar médiában című fejezet a szerző bevezetője alapján azt ígéri, hogy megtudjuk, a hazai sajtóban milyen kontextusban szerepelnek a fiatalok, milyen képet festenek a tartalmak a magyar ifjúságról. Kiderül, hogy az Observer Médiafigyelő adatbázisában hányszor szerepel 2016-2019 között az ifjúság, vagy a fiatalok szó, és ezek milyen cikk kategóriákba sorolhatók. Az öreg/idős/szenior/nyugdíjas szavak gyakorisága több, mint kétszerese a fiatalok megjelenésének – ahogy erre kitér a szerző. A fejezet nagy részét képezi a Time magazin által közölt legbefolyásosabb amerikai 15-19 éves fiatalok listájának évekre visszamenő elemzése. A magyar helyzettel összekötve a szerző azt vizsgálta meg, hány külföldi ifjú van a hazai médiában az amerikai befolyásos fiatalok közül, amely kapcsán részletes leírást kapunk Greta Thunberg életéről, tevékenységéről. A szerző azzal a kérdéssel zárja ezt a fejezetet, hogy vajon hazánkban miért nincsen hasonló lista a befolyásos fiatalokról? (vö: https://forbes.hu/extra/forbes30-2020/) E rész bevezetőjében nagyon érdekes a kérdésfelvetés, de a válasz tekintetében hiányérzetünk támadhat, hogy „mit mond a média a fiatalokról", és, hogy „a magyar nyelvű hagyományos elektronikus média, az online és a nyomtatott média mennyit és miképp beszél a fiatalokról."(150. o).

A kötet átfogó képet ad az ifjúságkutatások elmúlt két évtizedének eredményeiből, nem csak az anyaországi, hanem külhoni fiatalokról is megtudhatók fontos jellemzők, ezáltal hiánypótló képet kaphatunk a 2000-2016 között felnőtt 15-29 éves nemzedékről. A könyv erőssége az elméleti keretbe helyezett, a történelmi, társadalmi, kulturális változásokat is figyelembe vevő perspektíva. A 2016-os kutatás nagyon alapos módszertani ismertetése mellett gondolatébresztő kitekintéssel zárul az utolsó, jövőről szóló fejezet, amelyben felmerül az a gondolat, hogy bár az átlagéletkort nézve a társadalmak elöregednek, az ifjúság élménye, és a fiatalnak tekinthető, illetve magát fiatalnak érző társadalmi csoport létszáma valószínűleg növekedni fog.

Farkas Péter

Visszatérés a teremtés evangéliumához[1]

„Az etika a végtelenségig kiszélesített felelősség minden élő iránt" (A. Schweitzer)

Betekintő
A környezetszennyezés és kiemelten a klímaválság, ma már az emberiség létét veszélyeztető egyik legnagyobb fenyegetés. A természeti környezet károsodása egyes területeken olyan mértéket öltött, hogy már a gazdasági fejlődést is akadályozza.
Korunkat a szélsőséges individualizmus és relativizmus jellemzi. Társadalmunk a hedonizmusra és a fogyasztói mentalitásra hajlik.
Az emberiségnek a Föld teherbíró képességének határain belül kell élnie. Olyan életet és fejlődési utakat kell követnünk, melyek tisztelik a természet adta korlátokat. Ezt megtehetjük a modern technika elutasítása nélkül is, feltéve, hogy a technika maga is ezen korlátokon belül működik.
A fenntartható fejlődés középpontjában az ember áll, akinek a természettel összhangban kell kibontakoztatnia képességeit.
A természetben található létezők önértékkel bírnak. Ezen elvek alapja a keresztény felelősség. Meggyőződésünk, hogy csak akkor van jövőnk, ha visszatérünk keresztény gyökereinkhez, a szeretet vallása értékeihez.

Bevezetés

A környezetszennyezés és kiemelten a klímaválság ma már az emberiség létét veszélyeztető (egyik) legnagyobb fenyegetés.
A természeti környezet károsodása egyes területeken olyan méreteket öltött, hogy már a gazdasági fejlődést is akadályozza, a különféle környezeti ártalmak pedig újabb és újabb milliók egészségét veszélyeztetik.
A természeti erőforrások kimerülése, a túlnépesedés a Föld szegény övezeteiben, a világot megosztó hatalmi-ideológiai ellentétek, a szaporodó éhínség, a járványok és a gazdasági válságok is szoros összefüggésben állnak az egyre mélyülő környezeti-ökológiai válsággal.
Az emberiség sok ezer éves története során az emberi cselekvés térbeli és időbeli kihatásai egészen a legutóbbi időkig erősen korlátozottak voltak. Az elmúlt évtizedekben viszont olyan korszakba érkeztünk, ahol az emberi cselekvés térbeli és időbeli dimenziói – leginkább az ökológiai rendszert illetően – szinte korlátlanul kitágultak. Az alkalmazott technológiák sok vonatkozásban a földgolyó dimenzióit feszegetik és időbeli hatásaik amelyről egyébként is csak nagyon korlátos ismereteink vannak – beláthatatlanok és sok következő generáció létfeltételeit befolyásolják.

Az emberiség önmaga ellen elkövetett vétségei – Káin bunkójától a „dicső" XX. század produkálta rémségekig (a genocídiumokat, a Gulágvilág iszonyatait is beleértve) – mellett legalább akkora bűnök a kozmikus bűnök: az élővilág módszeres irtása, a bioszféra szisztematikus tönkretétele, azoknak a páratlan és megismételhetetlen csodáknak az elpusztítása (ráadásul a legalantasabb indokból: a haszonvágyból), amelyet az evolúció több milliárd év alatt hozott létre.

[1] *Mivel a tanulmány a szerző, Humánökológia alapjai című kötete továbbgondolásán alapul, így lábjegyzetek a tanulmányban nem szerepelnek. (Farkas Péter: Humánökológia alapjai, SZIT, Budapest, 2001)*

Az emberiség sorsa a Föld fizikai, biológiai leromlásának megakadályozásától függ. Ennek megfelelően az elkövetkező világrend új rendező elve a fenntartható fejlődés, a világközösség új programja pedig ökológiai alapú lehet csak. A kapcsolatokat nemcsak a nemzetek egymás közötti viszonya, hanem a nemzetek és a természet kapcsolatai is meghatározzák.
Minden társadalomnak, nemzetnek érdeke és kötelessége: úgy elégítse ki szükségleteit, hogy ne veszélyeztesse a következő nemzedékek életét és igényeit, ne károsítsa a természetet. Ehhez olyan kultúrát kell teremteni – és a nevelésben, oktatásban is azt közvetíteni – amelyben az értékek megfelelnek az emberi természeti társadalom lényegének. A ma vajúdó problémák sokasága csakis egy „új alázat" szellemét kapcsolhatja össze, amelynek kialakítása nagyon sok mindennek mondható, csak éppen könnyű, egyszerű feladatnak nem.
Az őskori ember félt a természettől, az ókori tisztelte, az újkor embere (szükségből, önzésből stb.) kizsákmányolja, sőt önteltségében odáig jutott, hogy végképp le akarja győzni.
A helyes elv szerint az ember része a természetnek, elismeri annak nagyságát, fenségét, jóindulatú a természeti létezőkkel, beleértve önmagát is, és szereti embertársait is, betartja a természet és társadalom törvényeit.

A környezetvédelem története

Környezetvédelemről a mai értelemben csak az 1960-as évektől beszélünk. Az eddig terjedő több millió éves időszak a környezetvédelem előtörténetének tekinthető, amely nélkül a világ globális problémáit és azok okait sem érthetjük meg. Ezt az időszakot röviden úgy jellemezhetjük: Út a lokális szennyezéstől a globális károkig.
A 60-as évektől beszélhetünk a környezetvédelem fejlődéséről, melyet három szakaszra szoktak tagolni:
1. szakasz: A rádöbbenés korszaka (60-as évek)
2. szakasz: A környezetvédelem intézményesülésének, hivatalos elismerésének korszaka (70-80-as évek)
3. szakasz: Programok, nemzetközi együttműködés korszaka – visszaesésekkel – (a 90-es évektől napjainkig)
Az ökológiai válság oka kétségtelenül az, hogy az emberi tevékenység és a természet közötti harmonikus viszony megbomlott. Ezért sokan nosztalgiával gondolnak vissza az évtizedekkel, illetve évszázadokkal korábbi időszakra, amikor véleményük szerint az ember és a természet közötti harmóniát semmi sem veszélyeztette. Kérdés azonban, hogy tiszteletben tartotta-e, tartja-e az ember tevékenységében a természeti törvényeket?
Az első emberek gyűjtögető-vadászó életmódot folytattak. Ebben a tekintetben alig különböznek a velük élő növényevő és ragadozó állatoktól, így létük nem vezetett a bioszféra egészét veszélyeztető környezetkárosításhoz. Ezzel együtt szükséges megjegyeznünk azt, hogy az első ember megjelenésével egyidejűleg kipusztulási hullám vonult végig a terület flórájában és faunájában.
Nem eléggé közismert például, hogy a legnagyobb mértékű pusztítást a jégkorszak embere Ausztráliában vitte véghez. A legnagyobb méretű emlősök, kipusztult erszényes fajok maradványai jelzik a homo sapiens jelenlétét. Ezek azonban csak előszelei voltak annak a mérhetetlen pusztításnak, amit az ember produkál napjainkig, amikor úgy felgyorsítja a növény- és állatfajok irtásának sebességét, hogy 10 percenként lesz egy fajjal szegényebb Földünk.
Ebben a folyamatban az első mezőgazdálkodó társadalmak szerveződése alapvető változást jelentett a természetátalakító, természetromboló tevékenység mértékében. A neolit forradalomnak nevezett korszak (Kr. e. 10 000 3000) legfőbb újdonsága a földművelés és ezzel összefüggésben az állandó települések kialakulása volt. A lokálisból regionálissá váltak a környezetkárosítás léptékeit.
Kre. 10 000 körül még a gyűjtögetés, a vadászat volt a jellemző. Kr. e. 8000-ben megjelenik az első növénytermesztés, mely Kre. 6000-ben kiegészült az állattenyésztéssel, létrehozva a vegyes mezőgazdaságot, majd ezt követte a kevert gazdálkodás földművelésre és állattenyésztésre szakadása.
A földművelésre való áttéréssel összefüggésben jelentősen növekedett a népesség, a mezőgazdaság fölöslegei lehetővé tették a tevékenység specializálódását, olyan technikáknak a létrejöttét (pl. öntözőrendszerek), amelyek intenzívebbé tették a mezőgazdaságot, egyben növelték a természeti

folyamatokba való beavatkozás mértékét. A fémmegmunkálás is elősegítette a népességszám növekedését. A közel-keleti „népességrobbanás" lehetővé tette az ókori világ terjeszkedését. Kr. e. 3500 körül, a földműves kultúra az Észak Német-síkságig és Dél-Skandináviáig terjedt.
A mezőgazdálkodáshoz földterületekre, öntözőberendezésekre volt szükség, a hajózás faigénye nagyarányú erdőirtást eredményezett. Mindezek tartósan megváltoztatták az egész táj képét a talajra, éghajlatra gyakorolt hatásukkal.
A valaha erdővel borított mediterrán területek kopárrá válása az átgondolatlan, távolabbi következményekkel nem számoló természet – átalakító tevékenységnek a következménye.
Az újabb radikális változást az ember-természet viszonyában az ipari társadalmak szerveződése jelentette, globálissá terebélyesítve az ember természet- és önpusztító tevékenységét.
Az ipari termelés gyorsütemű fejlődése elviselhetetlen kénszennyezéssel járt. A városok levegőjét füst és por szennyezte, és csökkent a napfényes órák száma. Ennek káros egészségügyi következményei hamar megjelentek a rosszul táplált lakosság, főleg a gyerekek körében (angolkór). Az ipar fejlődése, valamint a városi népesség növekedése következtében szennyező anyag került az ipartelepeken, városokon átfolyó folyókba, gyakran bűzös csatornává változtatva azokat. A korábbi korok talaj- és élővilág károsító hatása után az ipari forradalom kezdetétől a légszennyezés és a vízszennyezés is egyre súlyosabb környezeti ártalomként jelentkezett. Az ipari fejlődéssel és terjedéssel a Föld több régiójában a környezetszennyezés már meghaladta a természet öntisztuló képességét és a környezeti károk jelei egyértelműen megmutatkoztak.
A károk a II. ipari forradalom, vagy másképpen tudományos-technikai forradalom hatására, rendkívül rövid idő alatt globálissá váltak. A veszélyeket egyaránt jelezték természeti károk (a vegyipari szennyezéstől lángoló Mississippi vagy a habfelhővel borított Rajna), az egészségkárosodások (londoni szmog 1952), és főleg a vegyipar fejlődésével új betegségek megjelenése (pl. Japánban a Minamata kór, az Itai-Itai betegség). A lakosság ezt hosszú időn keresztül a jólét kellemetlen kísérő jelenségének tekintette, és nem figyelt oda a talán először vészharangot kongató ökológusok jelzéseire, akik az élővilág gyors ütemű pusztulásából az ember jövőjét fenyegető veszélyekre is következtettek. A gyors gazdasági fejlődés, a technikai találmányok hatására – amelyek leglátványosabb jelei az űrhajózás sikerei voltak – világszerte hurráhangulat uralkodott a tudományos-technikai fejlődésbe vetett hit miatt.
Az ún. „rádöbbenést" Rahel Carson egy 1962-ben írt tudományos ismeretterjesztő regénye, a Csendes tavasz (Silent Spring) indította el, mely olyan jövő képét vetítette elő, ahol az akkori DDT-szennyezés miatt már nincsenek madarak. A regény főleg az amerikai értelmiségre gyakorolt nagy hatást, és mintegy elindítója lett a környezetvédelmi mozgalmaknak.
Azóta sok jó (pl. a Riói környezetügyi földcsúcs), de még több rossz (pl. Csernobil az ózonpajzs pusztulása, klímaválság stb.) történt. Ezekről a tanulmány szűkös keretei között nem adhatunk számot. Azonban a posztindusztriális korban még mindig kevesek vallják, hogy az emberiség jövője a bioszférába való beilleszkedés. A jövőben a fejlődést a környezet és az élővilág fontosságát elismerő emberi értékrend megerősítésére kell alapozni.
Az emberiségnek a Föld teherbíró képességének határain belül kell élnie. Hosszú távon nincs is más ésszerűség. Olyan életet és fejlődési utakat kell követnünk, amelyek tisztelik a természet adta korlátokat. Ezt megtehetjük a modern technika előnyeinek elutasítása nélkül is, feltéve, hogy a technika maga is ezen korlátokon belül működik.

Gazdaság – társadalom – környezet

Magyarországon az 1945 utáni, több mint négy évtizedig tartó egypárti, totalitárius rendszer a környezeti nihilizmus elvét vallotta és megalomániás terveket hajtott végre. Az akkori gazdasági fejlődést jórészt külföldi hitelekből, más ágazatok fejlesztésének elhanyagolásával, az extenzív anyag és energiaigényes fejlesztés jelentette.
A pártállam felfalta, eltüntette a civil társadalmat és a társadalmi nyilvánosság csatornáit. A társadalom egész életét és annak minden szektorát irányí-

totta. Mivel a szocializmusban az állam a gazdasági élet egyetlen szereplője (hiszen ő szabja meg mit és hogyan termeljenek, s hogyan osszák szét, mire használják fel a megtermelt javakat), ezért a legfőbb környezetromboló is maga az állam. Az államnak arra a bűvészmutatványra kellet volna képesnek lennie, hogy a saját maga által okozott környezetrombolástól védje meg polgárait: azaz egy olyan perben kellett volna bírónak lennie, amelyben ő a vádlott és neki kellet volna betöltenie a vádló szerepét is. Más szóval: a szocializmusban nincs és nem létezhet olyan erő, amely megvédhetné az állam környezetromboló tevékenységétől az államnak kiszolgáltatott társadalmat.

Az állam egyszerre volt a szennyező üzemek tulajdonosa és a tulajdonost megfékezni igyekvő környezeti hatóság. E skizofréniát a gyakorlat nem tudta feloldani és mindig a politikai szférával teljesen összefonódott termelésirányító garnitúra érdekei érvényesültek.

Mindezek következtében a környezet, ezzel együtt a lakosság, az emberek egészségi állapota lényegesen rosszabb volt, mint a megfelelő fejlettségi időszakban a fejlett országokban. A környezet szenynyezés a lakosság csaknem felének egészségét károsította számottevően.

A másik nagy újkori eszmei áramlat a liberalizmus. A maga módján ez is sokat ártott annak a józan antropológiai és etikai felfogásnak, amely szerint az önuralom, az önfegyelem és az erkölcsi erőfeszítés nélkülözhetetlen feltétele minden emberi egyén és emberi társadalom erkölcsi egészségének.

A liberális társadalomfilozófia alaptétele így hangzik: nem baj, ha az emberek irigyek, önzők, fösvények és haszonlesők, a szabadversenyes piac jóvoltából ezek az alantas indulatok csodálatos átváltozáson mennek át és végeredményben a köz javát szolgálják.

Ahogy Mandeville klasszikus tömörséggel megfogalmazta: *private vices public benefits* – az egyéni bűnök előnyösek a társadalom számára. De ami Mandevillenél, „A méhek meséjében" még csak ironikus példázat a polgári társadalom erkölcséről, az Adam Smithnél a „láthatatlan kéz" metaforájában az egész társadalom- és gazdaságfilozófia alappillérévé lesz: miközben a gazdasági élet szereplői a szabad piacon valamennyien csak természetes önzésüket és kapzsiságukat követik, egy „láthatatlan kéz" – a piac logikája – úgy vezeti őket, hogy tudtukon és akaratukon kívül mégis mindnyájan a közjót szolgálják. Ez a tan végzetes hatást gyakorolt az újkor uralkodó ethoszára.

Míg a kereszténység nagy súlyt helyezett az erkölcsi erőfeszítésre, addig a „láthatatlan kéz" doktrínája meg akarta fosztani hitelétől az aszkétikus hagyományt. Ami korábban bűnnek számított – fösvénység, bujaság, kapzsiság, torkosság, irigység stb. – az most szalonképes dologgá vált, mint a gazdasági fejlődés mozgatórugója. A józan antropológiai és etikai gondolkodás alapigazsága, pedig – nevezetesen: hogy erkölcsi erőfeszítés nélkül nincs emberi kultúra –, a történelem lomtárába került, mint esetleges, elavult történelmi képződmény, egy testellenes, a túlvilágra tekintő életidegen kultúra.

Ebben az individualista szemléletű látásmódban az ember öntörvényű lény, tetteinek rugója a hasznosság, saját érdekének érvényesítése.

A „gazdasági ember" jellemzői messze esnek a keresztény erkölcs eszméitől. Az így létrejött „ökonomizmus" alapja az önzés, vetélkedés, a másokat nem tekintő könyörtelenség. Elkerülhetetlen velejárója a gyengébbek háttérbe szorítása, az erkölcsi elvekhez ragaszkodók leszakadása és szükségszerű következménye a természet kizsákmányolása, belső rendjének felrúgása.

Az egészséges gazdasági, ipari és tudományos haladás alapvető elidegeníthetetlen normája az élet-, s elsősorban az emberi személy méltóságának tisztelete.

Az ökológiai problémák megoldásának feltétele, hogy komolyan átgondoljuk életstílusunkat. Társadalmunk a hedonizmusra és a fogyasztói mentalitásra hajlik, és nem gondol arra, hogy növekvő igényeinek kielégítése óhatatlanul együtt jár a környezet károsításával. Egyszerűségre, mértékletességre kell törekednünk az anyagiak terén: Életünk nem attól lesz gazdagabb, amit birtoklunk, hanem attól, amivé szellemiekben válunk!

Ki kell tehát alakítanunk a felelősségtudatot, önmagunk iránt, mások és a környezet iránt. Az egész teremtett világ önértékűségének felismerése és tiszteletben tartása képezi a keresztény ökológia alapját.

Feladatunk tehát elősegíteni annak belátását, hogy a természet kölcsönös függőségi viszonyok behatárolt rendszere és ezért az egyes ember magatartásával hat az egészre. Növelni kell a felelősségtudatot és mindenkivel megértetni, hogy nem érvényesíthetjük boldogságra törekvésünket a térben és időben távolabb élők kárára.

A polgár lehetőségei, a társadalmi részvétel

A környezet megóvásáért az állam és polgárai, a gazdasági és társadalmi szervezetek és a polgárok egyaránt felelősséggel tartoznak. A lakosság a környezetszennyezés okozójaként és elszenvedőjeként egyaránt megjelenik, ugyanakkor a helyi károsodások megakadályozásában, megelőzésében a polgárok aktív föllépése a döntő biztosíték.
A lakossági csoportok nehezen érvényesíthető érdekeinek képviselete és koordinálása az önkormányzatok erősítését igényli. Az önkormányzati szféra aktív cselekvésére a természeti, tájképi értékek védelme, a települési környezet megóvása, gazdagítása esetén és érdekében látszik lehetőség.
Demokratikusan működő társadalomban a környezeti problémák megoldásának, a konfliktusok kezelésének egyedül lehetséges módja a kreatív, kooperatív partneri viszony a kormányzat, a piaci szereplők, a helyi önkormányzatok és a polgárok között.
A környezeti célok megfogalmazásában és megvalósításában való részvétel elképzelhetetlen megfelelő információk és a környezetpolitika nyíltsága nélkül.
Alapvető, hogy az emberek ismerjék környezetük állapotát és felismerjék a környezeti problémák súlyát, veszélyeit. A társadalmi részvétel feltétele a környezettudat megléte, fejlettsége, amihez az iskolai oktatás és nevelés mellett nélkülözhetetlenek a feladatokban részt vállaló környezetvédelmi mozgalmak, szakmai és tudományos szervezetek, valamint a történelmi egyházak, akik a környezetügy etikai szemléletformálásában meghatározóak.

A környezetügy legfontosabb erkölcsi alapelvei

A környezetügy etikai alapja Európában a keresztény felelősség. Ez nem korlátozódik a lelkiségre és a magánéletre, hanem magában foglalja a társadalmi igazságosság megteremtésének, a béke biztosításának és a teremtés megóvásának feladatát is.
Albert Schweitzer fogalmazta meg találóan: „Az etika a határtalanságig fokozott felelősség mindenért, ami csak él." Ezt a magatartást kellene tudatosítani minden állampolgárban, a társadalom egészében egyaránt.
A környezetügy legfontosabb alapelve annak elfogadása, hogy a természet nemcsak eszközértékkel, hanem önértékkel is rendelkezik. Ez az állítás elfogadható a kinyilatkoztatásból, és igazolható etikai megfontolásból.
A kinyilatkoztatás szerint Isten a világot jónak teremtette, tehát értékkel bír! Etikai szempontból a létezők önértékét az egész értéke adja meg. A földön ugyanis minden kölcsönös függésben van egymástól. Az egyik létező elvesztése az egészet szegényíteni fogja. Ha a természet egyes élőlényei és szervetlen anyagai önértékkel bírnak, akkor azokat védeni kell.

Környezetetikai elvek

• A fenntartható fejlődés középpontjában az ember áll, akinek a természettel összhangban kell kibontakoztatnia képességeit.
• A természetben található létezők önértékkel rendelkeznek. Az ember önző módon nem tekintheti szabad prédájának a természet értékeit, hanem tisztelnie kell azokat.
• A föld gazdag sokfélesége (biodiverzitás), vagyis élővilága és természeti kincsei kölcsönös függőségben vannak egymástól, és kölcsönös egymásra hatásukkal egymást gazdagítják. Az embernek meg kell őriznie a természet sokféleségét, gazdagságát.
• A létezők a természetben dinamikus egységet alkotnak. Az embernek értelmi képessége miatt lehetősége van arra, hogy ezt az egységet irreverzibilis (visszafordíthatatlan) folyamatokkal veszélyeztethesse. Az embernek törekednie kell az egység megőrzésére.
• A keresztény ember számára az eddig ismertetett, értelemmel belátható etikai alapelveken kívül más fontos erkölcsteológiai motívuma is van: az Isten előtti felelősség. Az Isten képmására teremtett, értelemmel megajándékozott ember ugyanis nem csupán a teremtett világ része, hanem annak fele-

lős művelője, formálója is. Isten megelőző és ingyenes szeretete az, amely az embert a világ gazdagságának, szépségének fenntartására és őrzésére indítja.

További társadalometikai megfontolások

• Közös összefogással fel kell lépni a „strukturális szegénységgel" szemben, amely lehetővé teszi a szegényebb népek kihasználását és egy a környezet irreverzibilis pusztítását.
• A szubszidiaritás elvét tiszteletben kell tartani.
• Ez azt jelenti, hogy a gazdag országok úgy adjanak segítséget a szegényebb országoknak, hogy ne avatkozzanak be azok önrendelkezésébe, és a segítség arra irányuljon, hogy a szegényebb ország saját erejéből is meg tudja oldani a gazdasági problémát. Végül a gazdag országok saját igényesebb ökológiai normáit ne kényszerítsék a szegényebb fejlődő országokra. Ezeknek az országoknak előbb gazdaságilag kell megerősödniük, hogy részt tudjanak venni a környezetvédelemben. A szegénység azonban ezeket az országokat sem jogosítja fel arra, hogy saját értékeiket elpusztítsák, hiszen ezek az értékek minden ember javát szolgálják.

Összegzésképpen

A mai ökológiai és társadalmi problémák szorosan összefüggnek az értelmes önzés logikájával, sajátos „észszerűségével". Ezért is paradox, hogy e felfogás mai képviselői, a neoliberálisok akarják az ökológiai válság leküzdését a zászlójukra tűzni, melynek elsősorban maguk az okozói.
A természettel való bánásmód során nagy kihívások állnak előttünk. E feladatok megoldásához nem nélkülözhetjük a tudományok fokozott erőfeszítéseit, és nem érhetjük be azzal, hogy újabb technikai találmányokra várunk.
Nem járható az ellenkező út sem: a technika előtti korszak „ártatlanságához" való visszatérés. És nem lehetséges az sem, ha pusztán az egyes ember saját felelősségére hivatkozunk, és arra biztatjuk, hogy „környezetbarát" módon cselekedjék.
Mivel a természet megóvása és az emberhez méltó élet biztosítása mindenki számára egyaránt szükséges, tehát jogi szabályozás, illetve még átfogóbb állami és nemzetközi politikai cselekvés szükséges. Végső soron azonban csak etikai érveléssel és példaadással lehet előidézni magatartásbeli változást! Ebben nagy szerepe van a környezeti-ökológiai nevelésnek, úgy a családnak, iskolának, az egyházaknak s a médiának is.
Csak akkor van jövőnk, ha visszatérünk keresztény gyökereinkhez, a szeretet vallása értékeihez. Ha egy mondatban akarjuk összefoglalni mondandónkat, akkor a Hegyi Beszédet idézzük: „Boldogok a szelídek, mert ők örökségül kapják a földet."

Válogatott irodalom

Arno Anzenbacher (2011) A keresztény társadalometika alapjai. Budapest: SZIT.

Beran Ferenc (2014) Az ember útja. Budapest: SZIT.

Bándi Gyula (1992) A környezetvédelmi jog alapjai. Budapest: JTI.

Bolberitz Pál (1986) Lét és kozmosz. Budapest: Ecclesia Kiadó.

Bolyki János (1989) Hit és tudomány. Budapest: Református Zsinati Iroda.

Bulla Miklós (2009) Környezetünk állapota. Budapest: KTM.

Endreffy Zoltán – Kodolányi Gyula (1989) Megérett az idő. Budapest: Liget.

Egyházfórum 8 – Béke – igazság, a teremtett világ megőrzése, Bp., 1989.
Egyház társadalmi tanításának kompendiuma. Budapest: SZIT. 2007.
Farkas Péter (2001) Humánökológia alapjai. Budapest: SZIT.
Farkas Péter (2014) Egymásba kapaszkodva. Budapest: L'Harmattan Kiadó.
Feladatok a XXI. századra. Az ENSZ Környezet és Fejlődés világkonferencia dokumentumai. Budapest: KTM. 1992.
Harsányi Ottó (2000) A globális felelősség kérdései. Budapest: SZIT.
II. János Pál pápa: Békesség a teremtő Istennel és békesség az egész teremtett világgal, Béke világnapja – Vatikán, 1989.
II. János Pál (1995) Evangélium vitae kezdetű enciklika az élet védelméről. Budapest: SZIT.
Kerényi Attila (2001) Általános környezetvédelem. Budapest: Mozaik Kiadó.
Kerekes Sándor – Kindler József (1998) Környezetmenedzsment. Budapest: Aula Kiadó.
Közös jövőnk: A környezet és fejlődés világbizottság jelentése. Budapest: Mezőgazdasági Kiadó. 1997.
Láng István (főszerk.) (1993) Környezetvédelmi lexikon I-II. Budapest: Akadémiai Kiadó.
Jay Lovelock (1991) Gaia. Budapest: Göncöl Kiadó.
Lányi András (1998) Együttéléstan. Budapest: Liget Kiadó.
Lányi András (2004) Humánökológiai olvasókönyv. Budapest: Osiris Kiadó.
Magyar Katolikus Püspöki Konferencia (2008) Felelősségünk a teremtett világért. Budapest: SZIT.
Magyar Katolikus Püspöki Konferencia (2015) Ferenc pápa Laudato Si kezdetű enciklopédiája Közös otthonunk gondozásáról. Budapest: SZIT.
Molnár László (1990) Legyenek-e a fáknak jogaik? Budapest: Tipotex Kiadó.
Riói Nyilatkozat a környezetről és fejlődésről – Alapelvek. Budapest: KTM. 1992.
E. F. Schumacher (1991) A kicsi a szép. Budapest: Közgazdasági és Jogi Kiadó.
Albert Schweitzer (1989) Válogatott művek. Budapest: Református Zsinati Iroda.
Szabó Máté: (1989) Politikai ökológia. Bölcsész centrum könyvek 2. Budapest.
Tamás Pál – Bulla Miklós (szerk.) (2010) Fenntartható fejlődés Magyarországon. Budapest: MTA Szociológiai Intézet.
Tamás Pál – Bulla Miklós (szerk.) (2011) Sebezhetőség és adaptáció. Budapest: MTA Szociológiai intézet.
II. Vatikáni Zsinat tanítása. Budapest: SZIT. 1987.

Szerzők

Dr. Agócs Gergely jogász, a KINCS szakpolitikai főmunkatársa

Antal István szociálpolitikus, a KINCS Társadalmi Csoportok Kutatóközpont vezetője

Balogh Enikő szociológus, a KINCS kutató-elemzője

Baraté Edina szociológus, a KINCS kutató-elemzője

Dr. Bocz János szociológus, a KINCS Társadalmi Csoportok Kutatóközpont kutató-elemzője

Dr. Engler Ágnes PhD habil, a KINCS tudományos elnökhelyettese

Fail Ágnes szociológus, kriminológus doktoranda, a KINCS kutató-elemzője

Farkas Péter szociológus, teológus, a KINCS szakértője

Ferkis Anna szociológus, a KINCS szakpolitikai elemzője

Fűrész Tünde jogi szakokleveles közgazdász, szociálpolitikus, a KINCS elnöke

Hablicsekné dr. Richter Mária PhD, biztosításmatematikus, a KINCS kutató-elemzője

Hal Melinda pszichológus, közgazdász, egyetemi tanársegéd, Semmelweis Egyetem Egészségtudományi Kar, Alkalmazott Pszichológia Tanszék, Bajai Szent Rókus Kórház

Dr. Harrach Gábor PhD, történész, szociológus, a Kantar Analytics kutatója és szerkesztője

Herpay Kamilla ELTE BTK pszichológus MA hallgató, Végeken Egészséglélektani Alapítvány

Kapdebo Ágnes szociálpedagógus, okleveles neveléstudomány szakos bölcsész, a KINCS szakpolitikai elemzője

Prof. dr. Kurimay Tamás pszichiáter, egyetemi tanár Észak-Közép-Budai Centrum, Új Szent János Kórház és Szakrendelő, Pszichiátria és Egészségfejlesztési Iroda

Dr. Molnár Balázs jogász, a KINCS stratégiai és koordinációs elnökhelyettese

Nagy Tímea szociológus, a KINCS kutató-elemzője

Nyírády Adrienn közgazdász-szociológus, a KINCS kutató-elemzője

Szalai Piroska munkaerőpiaci szakértő

Székely András közgazdász, tanár, Végeken Egészséglélektani Alapítvány, a KINCS kutatási főmunkatársa

Szomszéd Orsolya politológus, a KINCS Szakpolitikai Elemzési Iroda vezetője

Folytatódik a boldogság-keresés!

Újra megjelent
Kopp Mária és
Skrabski Árpád
könyve a boldogságkeresésről!

Keresse a könyvesboltokban!

Kiadja:

KINCS
Kopp Mária Intézet a Népesedésért és a Családokért

www.koppmariaintezet.hu

KINCS

Kopp Mária Intézet
a Népesedésért
és a Családokért

www.koppmariaintezet.hu